LEGES NOVELLAE

AD THEODOSIANVM

PERTINENTES

EDIDIT

ADIVTORE TH. MOMMSENO

PAVLVS M. MEYER

BEROLINI

APVD WEIDMANNOS

MDCCCCV

CONSPECTVS OPERIS

		pag.
Conspectus subsidiorum et explicatio signorum		VI
PROLEGOMENA IN LEGES NOVELLAS AD THEODOSIANVM PERTINENTES		
Cap. I.	De singulis legum novellarum syllogis	XI
Cap. II.	Codices corporis Maioriani (primae syllogae)	XXV
Cap. III.	Codices Breviarii (alterius syllogae)	XXXI
Cap. IV.	Codices tertiae syllogae	XLIII
Cap. V.	Excerpta. Breviarii epitomae. Varia	LV
	I. Ex syllogis Orientalibus excerpta	
	II. Ex syllogis Occidentalibus excerpta	
	III. Breviarii Alariciani epitomae	LXI
	IV. Breviarii minora	LXIII
	V. Libri latentes vel deperditi	
Cap. VI.	Legum novellarum editiones et apparatus	LXV
Cap. VII.	Crisis legum novellarum	LXXVII
	A. Leges novellae Theodosii II. Valentiniani III. Maioriani (1—6)	
	B. Leges novellae Marciani et reliqua per Alaricianos solos servata	LXXXIX
	C. Leges novellae Anthemii	XC
Cap. VIII.	Constitutionum acceptores et tempora locique	XCI
	I. Constitutionum acceptores	
	II. Constitutionum tempora et loci	XCVI
I.	CORPVS LEGVM NOVELLARVM *THEODOSII II. VALENTINIANI III. MAIORIANI* IN OCCIDENTE A MAIORIANO CONDITVM	1
II.	LEGVM NOVELLARVM *MARCIANI* IN ORIENTE PROMVLGATARVM QVAE IN BREVIARIVM ALARICIANVM RECEPTAE SVNT	179
III.	AVCTARIVM LEGES NOVELLAS EXTRAVAGANTES CONTINENS *SEVERI ET ANTHEMII*	197
Index titulorum		209
Corrigenda et Addenda ad vol. I et II		213

I.

CORPVS LEGVM NOVELLARVM

THEODOSII II.
VALENTINIANI III.
MAIORIANI

IN OCCIDENTE A MAIORIANO CONDITVM.

TITVLI LEGVM NOVELLARVM
DIVI VALENTINIANI A.

De apparatu conferas quae diximus p. 1.

I (= BREV. VII). De indulgentiis reliquorum.

i] *sic Γ*, xxu (ii) *O*, uii *reliqui* indulgentis *X* relicorum *L*

II. De postulando.

ii] *sic Γ*, x *O*, theod. xxxiiii *Fuld.* **Δ* diui ualentiniani i *add.* **Δ*, ualentiani *add. Fuld.*

III. De successionibus curialium qui ad clericatum transierunt.

iii] *sic Γ*, xiii *O*, theod. xli *Fuld.* **Δ* successione *Fuld.* **ΔO* qui ad cl. transierunt *om. Fuld.* **Δ (add.* i) *O*

IIII. In damnum publicum elicitum non valere rescriptum nec specialia beneficia generalibus praeferenda.

iiii] *sic Γ*, xu *O*, theod. xlii *Fuld.* **Δ* in (de in *Fuld.*) damnum p. elicitum (elicetum *Γ*, *om. Fuld.* **Δ*) n. ualere rescriptum (*sic Γ*, u. scriptum **Δ*, ualo res scriptum *Fuld.*)] *om. O* nec (ne *Fuld.*) specialia (specualia *Fuld.*) b. g. praeferenda] specialia b. g. non pr. *O*, etc i **Δ*

V. De pantapolis ad urbem Romam revocandis et qui a tironum praebitione excusentur.

u] *sic Γ*, xu (i) *O*, theod. xliii *Fuld.* **Δ* ad urbem .... excusentur *om. O* orbem *Fuld.* romem *Fuld.* et qui .... excusentur] etc. i **Δ* a] ad *Fuld.* tirunum *Γ* praeuitione *Γ*, praebucionis *Fuld.* excusantur *Fuld.*

VI. De tironibus et de occultatoribus desertorum.

ui] *sic Γ*, xuii *O*, theod. xliiii *Fuld.* **Δ* et de (*sic Γ*, *om. Fuld.*) occ. des.] et occ. des. 3 **Δ*, *om. O addens* cap. iiii^or^.

VII. De palatinis.

uii] *sic Γ*, xuii (i) *O*, theod. xlu *Fuld.* **Δ* *add.* 3 **Δ*, *add.* cap. iii *O*

VIII. De invasoribus.

uiii] *sic Γ*, theod. xuiiii *Fuld.* **ΔΣ*, theod. xuiii *Ξ*, theod. xuii *O* *add.* 2 **Δ*, *add.* capitula ii *O*

VIIII. De reddito iure armorum.

uiiii] *sic Γ*, ii *O*, theod. xx *Fuld.* **Δ* reddito *om. O* armarum *Fuld.* i *add.* **Δ*

X. Neque domum divinam neque ecclesiam aut aliquam personam a quolibet munere publico excusandam.

x] *sic Γ*, uiii *O*, theod. xxi *Fuld.* **Δ* neque domum diuinam (diu. dom. **Δ*) n. eccl. aut aliquam personam (aut aliqua persona *Fuld.*, *om.* **Δ*)] nullam domum *O* a *om.* **Δ* quolibet *om. O* publico munere *Fuld.* **ΔO* excussandam *Γ* 1 1 *add.* **Δ*

Γ Fuld. **Δ (omittit* I) *OΣΞ (hi duo ad* VIII), *ad Brev. NXC (omissis numeris rubricarum) SLΨΘ.*

XI. De honoratis et quis in gradu praeferatur.

xi] *sic Γ*, xuiiii *O*, theod. xluiii *Fuld.* **Δ* quis in] qui sine *Γ* proferatur *Fuld.* *add.* i **Δ*

XII. De pecunia Afris credita et fideiussoribus eorum.

xii] *sic Γ*, iii *O*, theod. xxii *Fuld.* **Δ* afris] firis *Fuld.* et fideiussoribus (fedeiussoris *Fuld.*) eorum *om.* **Δ (addens* i*) O*

XIII [XVIII *Haenel*]. De tributis fiscalibus et de sacro auditorio et de diversis negotiis.

xiii] *sic Γ*, uiiii *O*, theod. xxiii *Fuld.* **Δ* fiscalibus] et fiscalibus *O* et de sacro .... negotiis *om.* **Δ* (*addens* i) *O* et de sacro auditorio *om. Γ* et de diuersis] *scrib. cum Γ (context.)*, et diuersis *Γ (lat.)*, uel de ceteris *Fuld.*

XIIII [XIII *Haenel*; BREV. I]. De fructibus inter maritum et uxorem expensis filiis vel heredibus non inputandis.

xiiii] *sic Γ*, xxi *O*, i *Brev.* uxorem] uxore eius *Ξ* expensis ..... inputandis *om. O* expensis] espensis *L*, et expensas *S^α* filiis .... inputandis *om. Fuld.* filio *N* uel] et *L* non] *sic Γ*, minime *Brev.*, *def. Fuld. O*

(XV [Theod. XXVII *Haenel*]). De siliquarum exactionibus.

XVI [XIIII *Haenel*]. De pretio solidi et ne quis solidum integrum recuset.

xui] *sic scrib. cum Phill. 1735 (context.)*, u *O*, theod. xxu *Fuld.* **Δ* et ne quis .... recuset *om.* **Δ* (*addens* i) *O* ne] nec *Fuld.* solidum] in solidum *Fuld.* integre *Fuld.* recusit *Fuld.*

XVII [XVI *Haenel*]. De episcoporum ordinatione.

xu *Γ*, iiii *O*, theod. xxiiii *Fuld.* **ΔΣ*, theod. xuiiii *Ξ* episcoparum *Γ* ordenacione *Fuld.*, ordinationem *Ξ* *add.* i **Δ*

XVIII [XVII *Haenel*; BREV. II]. De manichaeis.

xui *Γ*, xxii *O*, ii *Brev.* mannacheis *Θ**, mandatis *XC**

XVIIII [BREV. III]. De homicidiis casu factis necne.

xuii *Γ*, xxiii *O*, iii *Brev.* homicidio *XCS^β* casu factis necne] *sic Γ*, c. facto *XCS^β*, c. an uoluntate factis *reliqui*, *om. O*

XX [XV *Haenel*]. De corporatis urbis Romae qui ad militiam vel ad clericatum transierint revocandis.

xuiii *Γ*, ui *O*, theod. xxui *Fuld.* **Δ* romae .... reuocandis *om.* **Δ* (*addens* i) qui ad .... reuocandis *om. O* qui] et qui *Fuld.* clerecatum *Γ Fuld.* transeant *Fuld.*

XXI [XX *Haenel*; BREV. IIII]. De testamentis.

xuiiii *Γ*, xxiiii *O*, iiii *Brev.*

XXII [XXI *Haenel*]. De officio et de numerariis praefectorum praetorio.

xx *ΓO*, theod. xluiiii *Fuld.* **Δ* officio] offitiorum *Γ* et de] *scrib. cum Γ (context.) Δ*, et *Γ (lat.) Fuld.* **ΔO* numeraris *Γ* perfectorum *Γ* praetorio *om. Fuld. O* *add.* i **Δ*

Γ (om. XV. XVI*) Fuld. (om.* XV*)* **Δ (om.* XIIII. XV. XVIII. XVIIII. XXI*) O (om.* XV*) Σ Ξ (hi duo ad* XIIII. XVII. XVIIII. XXI*), ad Brev. NXC (om. numeris rubricarum) SLΨΘ.* XV *(om. numero) in schedis Cuiacianis tantum servatur.*

XXIII [XXII *Haenel*; BREV. V]. De sepulcri violatoribus.

xxi *Γ*, xxu *O*, u *Brev.* sepulcri] *sic* S^{β}, sepulc(h)ris *Γ et reliqui*, sepulcrum *SY* uiolatoribus] *sic* $ΓS^{\beta}$, uiolatis *L*, *om. reliqui*

XXIIII [XXIII *Haenel*]. De negotiatoribus.

xxii *Γ*, uii *O*, theod. xxuii *Fuld.* **Δ* neguttoribus *Γ*, neguciatoribus *Fuld.* *add.* i **Δ*

XXV [XXIIII *Haenel*; BREV. VI]. De libertis et successionibus eorum.

xxiii *Γ*, xxui *O*, ui *Brev.* libertis] liberatis $S^{\alpha}L$ et s. eorum *om. O* suggessionibus $S^{\alpha}L$, successoribus *ΨΘ* *add.* et paricidiis *Fuld.*

XXVI [XXV *Haenel*]. De confirmatione legum divi Theodosii Augusti quae latae sunt post Theodosianum.

xxiiii *Γ*, i *O*, theod. xxxu *Fuld.* **ΔΣΞ* confirmationem *Ξ* legum] *sic Γ*, legum (ll. **Δ*) nouellarum *reliqui* diui *om. O* augusti ..... theodosianum] *sic Γ*, *om. reliqui*

XXVII [XXVI *Haenel*; BREV. VIII]. De XXX annorum praescriptione omnibus causis opponenda.

xxu *Γ*, xxuiii *O*, uiii *Brev.* praescriptione annorum *C* praescriptionem *Ξ*, perscriptione *NX* omnibus .... opponenda *om. O* causis] caesis *N* apponenda S^{β}, opponendam *X*, opponendis *Γ* principium *add. Fuld.*

XXVIII [XXVII *Haenel*]. De principibus agentum in rebus.

xxuiii] *sic Γ*, xi *O*, theod. xxxuii *Fuld.* **ΔΣΞ* agendum *Σ* rebus] rebusos *Fuld.* i *add.* **Δ*

XXVIIII [XXVIII *Haenel*]. De navicularіis amnicis.

xxuii *Γ*, xii *O*, theod. xxxuiii *Fuld.* **Δ* amnicis] amicis *Fuld.*, *om. O* *add.* i **Δ*

XXX [XXVIIII *Haenel*]. De lampadariis.

xxuiiii *Γ*, theod. xxxui *Fuld.* **Δ* lampedareas *Fuld.* *add.* i **Δ*

XXXI [XXX *Haenel*; BREV. VIIII]. De colonis vagis et de advenis.

xxui *Γ*, xx (ix *superscr.*) *O*, uiiii *Brev.* de col. uagis] *ΓO*, de c. uaguis et eorum agnacionis *Fuld.*, de c. u. uel (et de $S^{\alpha}L$) agnatione (agnitione *XΨΘ*, agnationem *Ξ*, agnationibus S^{α}) eorum *reliqui* et de (*om. ΣΞΨΘ*) aduenis *om. O*

XXXII [XXXI *Haenel*; BREV. X]. De confirmandis his quae administrantibus vel publicum officium gerentibus distracta sunt vel donata et de advocatis vel de ceteris negotiis.

xxx *ΓO*, x *Brev.* adfirmandis *Fuld.* his .... negotiis *om. ΨΘ* his *om. XC* quae] qui *Fuld.* administrantibus] ab adm. *O* uel .... gerentibus *om. O* sunt *om. O* donata] donate $Γ^{a}X$, data sunt *O* et de adu. .... negotiis *om. O* auocatis *XL*, aduocandis *Fuld.* negotiis] ..... is *L*, *om.* S^{α}

Γ Fuld. **Δ* (*om.* XXIII. XXV. XXVII. XXXI. XXXII) *O* (*om.* XXX) *ΣΞ* (*hi duo ad* XXIII. XXV. XXVI. XXVII. XXVIII. XXXI), *ad Brev. NXC* (*om. numeris rubricarum*) *SLΨΘ.*

XXXIII [XXXII *Haenel*; BREV. XI]. De parentibus qui filios distraxerunt et ne ingenui barbaris venundentur neque ad transmarina ducantur.

xxxi *Γ*, xxxii *O*, xi *Brev.* qui filios . . . . ducantur *om. ΨΘ* filios] filius *Γ*, filios (-us *Fuld.*) suos (suus *Fuld.*) per (ex *O*) necessitatem (-tate *Fuld. OΣΞNL*) *reliqui* distruxerunt *X*, uendiderunt *O* et ne . . . . ducantur *om. O* et ne] ut ne S^{a}, et *Ξ* barbaris] a barb. *Fuld.* nec *Γ* ad] a *Fuld.*, *om. ΣΞ*

XXXIIII [XXXIII *Haenel*]. De praediis pistoriis Afris deputandis.

xiiii *O*, theod. xl *Fuld.* **Δ* presidiis *Fuld.* pistoriis *om. O* deput.] depotandis *Fuld.*, restituendis *O* *add.* i **Δ*

XXXV [XXXIIII *Haenel*; BREV. XII]. De episcopali iudicio et de diversis negotiis.

xxxii *Γ*, xxxi *O*, xii *Brev.* episcopale *Ξ* iudicium *L*ᵃ et de *(om. XC)* diu. negotiis *om. ΓO*

XXXVI [XXXV *Haenel*]. De suariis boariis et pecuariis.

xxxiii *Γ*, [xxxiii] *O*, theod. xxxuiiii *Fuld.* **Δ* boariis] et b. *O* et pec.] et pecoariis *ΓΞ*, et pecorariis **Δ*, *om. O* *add.* i **Δ*

Γ (om. XXXIIII*) Fuld.* **Δ (om.* XXXIII. XXXV*) OΣΞ (hi duo ad* XXXIII. XXXV. XXXVI*) ad Brev. NXC (om. numeris rubricarum) SLΨΘ.*

LIBER LEGVM NOVELLARVM DIVI VALENTINIANI A.

I. DE INDVLGENTIIS RELIQVORVM.

i] Γ, xxuii *O*, uii *Brev. (om. C)* indulgentis *XM* relicorum *ΓL (lat.)*.

Nov. I, 1 (438 Iul. 8).

IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENT(INIANVS) AA. FAVSTO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O. Quaecumque de provincialium levamine conferri praesentium rerum condicio patitur, prona benignitate clementiae nostrae relaxat humanitas. Quid est enim vel iustitiae tam proximum vel nobis magis familiare, quam piam manum porrigere defessis et eorum quos regimus angustiis in tempore subvenire? Praesertim cum defectui publico praeceptisque serenitatis nostrae subiectorum certatim semper famulentur obsequia, cuius devotionis meritum, recentium pariter votorum sacra festivitas, velut sub cuiusdam muneris debitis, exigit, ut ad occasionem praestandi alacrius incitemur, Fauste p(arens) k(arissime) a(tque) a(man-
1 tissime). Unde inlustris et praecelsa magnitudo tua secundum saluberrimam suggestio-
nem suam, quae proposito nostro placere gestiens cogitationes suas ad provinciarum remedia semper extendit, universis possessoribus hac pragmatici nostri auctoritate sciat esse consultum, ita ut, quidquid in reliquis superiorum temporum residere calculi publici ratio deprehenderit, in quartam usque indictionem per omnes provincias atque insulas Italiae, per Africam vero tertiae indictionis debita titulis fiscalibus eximantur. Quae cum nihil publico nomini proficiant, exhaustum tamen possessorem redimentemque semper indutias continuis dispendiis inquietant. Quod nunc omne et in perpetuum penitus remittentes nihil ex hac functione constituimus tabularia publica retinere omnisque recidivae calumniae aditus praestruentes praecipimus nihil exactoribus de praedictarum dumtaxat indictionum reliquis umquam, nihil licere iudicibus. DAT. VIII ID. IVL. RAVENNAE THEOD(OSIO) A. XVI ET FAVSTO V̄C̄. CONSS.

Γ

2 de prou. leuamine] *requiri videtur* prouincialium leuamini 3 proxime Γ^{a} 7 recentium pariter uotorum] *scilicet nuptiarum a. 437 Constantinopoli cum Eudoxia celebratarum, cum qua a. 438 Ravennam ingressus est Valentinianus; cf. Marcellin. com. Chron. (Chron. min. ed. Mommsen II p. 79)* debitis] debetis Γ^{b}, debetum Γ^{a} 8 pkaa] pok aa Γ 11 extendit] *Zirardinius*, expendit Γ hac] hanc Γ sciat] sciet Γ 12 ita *delendum* 13 in quartam usque indictionem] *a. 435 Sept. 1—436 Aug. 31* 14 tertiae indictionis] *eadem est; cf. Theod. 11, 28, 8* eximantur] extimantur Γ 15 nomini] nomine Γ proficiant] proficiat Γ 16 inquietant] inquietat Γ imperpetuum Γ 17 constituemus Γ 19 rauenna Γ 20 ā.] aa. Γ conss. Γ

Nov. I, 2 (440/441 ?).

IDEM AA. AD MAXIMVM II P(RAEFECTVM) P(RAETORI)O. Remissio tributorum pro vastitatis qualitate concessa redivivae devotionis fomitem subministrat: neque ingruentibus morbis revocari sanitas potest, nisi industriam suam medicina praestiterit, Maxime p(arens)
1 k(arissime) a(tque) a(mantissime). Unde inlustris et praecelsa magnitudo tua pragmatici nostri tenore conperto sciat secundum suggestionem suam, quam tam possessoribus

1 ppo] pp. Γ 3 reuocare Γ medicinam Γ 3/4 pkaa] pok aa Γ 4 tua *om.* Γ 5 tenore] tenire Γ

utilem quam fisci commodis adprobamus, Siculum possessorem cum circumiectis insulis barbaricae vastitatis intuitu de eo censu, qui praesentibus chartis tenetur, septimam partem tributis fiscalibus oportere dissolvere. Syracusanus vero Catinensis Aetnensis Lilybitanus Thermitanus Soluntinus . . . .

Γ (deficit pars extrema).

6 utilem] utili *Γ* 7 barbaricae uastitatis] *pertinet ad Genserici Vandalorum regis a. 440 in Siciliam expeditionem* 8 oportere] portere *Γ* siracusanus *Γ* catheneusis *Γ* etnensis *Γ* 9 lilibitanus *Γ; cf. CIL. X p. 742* termitanus *Γ* solleutinus *Γ* *datam esse hanc constitutionem Maximo inscriptam, quem iterum praefectum praetorio fuisse annis 439. 440. 441 pro certo habemus (cf. nov. Valent. 3. 4. 7, 1. 10), post nov. Valent. 9 (440 iun. 24) utriusque novellae verba collata docent*

Nov. I, 3 [= BREV. VII] (450 Mart. 5).

IDEM AA. CONSVLIBVS PRAETORIBVS TRIBVNIS PLEBIS SENATVI SVO SALVTEM DICVNT. Si vos liberique vestri valetis, bene est: nos exercitusque nostri valemus. Licet aliae occupationes extiterint, ultra differri non potuit: apud verecundam enim conscientiam mendacii genus est promissa tardare. Sciamus licet devotione possessorum fiscalia nulla vel parva deberi, tamen quod in huius discussionis officio et nullius et modici una eademque condicio est, evidenter exponimus, cur designatae necessitati placeat subveniri. Putabitur enim
1 coniventia, nisi nostro studio corrigatur. Quantum ad propositum nostrum adtinet, provincialibus undique volumus esse consultum et diversis fessos incommodis sufficientibus beneficiis adiuvare. Verum obstitit invida plerumque subreptio, quoniam iam non potest tantum, quantumlibet intenta, cogitatio providere, ut inprobis etiam latentes nocendi
2 aditus obstruantur. Discussores ad provincias non electi, sicut conperimus, sed ambientes ire dicuntur, quod, nobis et proceribus nostris aliarum sollicitudinum mole constrictis, efficere inveniunt otiosi. Hoc modo facultates possessorum miserabiliter conciderunt: et hinc maius incommodum, unde remedia debuere certa provenire. Ubi trepidam provinciam talis discussor adierit stipatus calumniarum ministris, superbit elatus inter obsequia sumptuosa, expetit adminicula provincialis officii, scholares etiam saepe coniungit, ut multiplicato et hominum numero et officiorum, quantum avaritiae libuerit, terror ex-

---

1 idem aa.] *sic L*, imp̄p̄. (imp̄. *E*, imperatorum *G*, *om. Θ*) theod. et ualent. āā. *reliqui Brev.* consilibus *G*, *om. Paris. 4410* praetoribus] praesb. *XC* tribus plep *X* senatu *GXΘ* salutem (-tis *L*) dicunt *om. Ψ'* 1/2 si uos liberique . . . . ualemus *om. S* 2 est] esse *Θ* nostri] noster *GΦ*, uestri *Paris. 4413. 4415* ualemus] bene ualemus *G* occupationes] occasiones *GPM* 3 ultra] *scrib.* haec ultra deferri *ΔGΦΩ*^{a} potuit] ualuit *Φ* uerecundam] uerecundiam *ΔMΨΘΩ*, uerecunda *EL*, uerecundia *Paris. 4410* conscientia *EΦΨ'Θ Paris. 4410* mendacii] pars (par *P*) mendacii *PM* 4 tardare sciamus] tarda. n̄estiam. *S* deuotione] *GS*, deuotionem *ΔO et reliqui* nulla] uel nulla *L* uel parua *om. O* 5 huius] huiusmodi *Ψ'* discutionis *M* officium *E* et modici (-ce *Δ Leid.*)] modici *L*, modi *G* una] unam *L*, *om. E*^{1} condicio *om. O* 6 cur] cui *ΔOΨ'ΘΩ*, quae *XC* desiguata *C* necessitate *XCΘ Leid. Paris. 4408. 4410. 4413* placent *M* subuenire *EΩ Paris. 4410* 7 coniuentia] conscientia *ΨΘ* nisi] si *SΦ* adtinet . . . . 8 diuersis *om. Θ* 8 diuersos *GΩ* fessos incommodis] posterum sine commodis *G* 9 obstitit] obstat *ES*, quoniam obstat *O* inuida] *OEXCSΨ'Θ Paris. 4410*, inuidi *L*, inuidia *Δ et reliqui* quoniam (quod *L*) iam (*om. EΦΘ*)] et *O* 10 ut *om. OS* inprobis] probis *Θ* latentis *GLΨ*, latendis *S*, latentibus *O* nocendi] coercendi *Φ*, etiam nocendi *E* 11 obstruantur] *GC Paris. 4409*, obstruatur (abstruatur *L*) *ΔO et reliqui* discussores] nec discussores *E* electis *Δ* 11/12 ambientes ire] ambiente si dere *L* 12 nobis] nos *G* aliarum sollicitudinum (-em *Δ*)] aliut cum sollicitudine *GPM* mole] male *M*, more *ΔΨΘΩ*^{1} *Paris. 4410*, mobile *X* 12/13 constrinctis *L* 13 efficere] efferre *E Pith. (ad Cuiac.)*, officere *Pith. (ad Cuiac. F*^{2}*)* inueniunt] *ΔO et reliqui*, incipiunt *GPM*, inueniuntur *editiones* otiosi] ocio sic *Δ*, otium si *Φ* facultatis *Δ* 13/14 conciderunt (concederunt *ΔL*)] conceditur *E*, conualiscunt *M* 14 et hinc] ut hic *G* maius] magis *OΦΨ'Θ* incommoda *O* debuere (*sic GS*, debere *reliqui*) certa] certa debere *Paris. 4409*, directa *OΘ* prouenere *O* trepidiam *Θ* 15 adierit] adiret *XCPM*, adire *G* stipatus] stipulatus *E* 16 officiis *ΔΘΩ* scholares] scolaris *L*, oscularis *Θ*, osculari is *Ω*^{a}, osculari si *Δ Pith. (ad Sichard.)*, obsonatores *O* saepe] spe *L* coniunge *G* 17 ut multiplicato et] *sic OESL*, multiplicatoque *G*, multiplicato et *Δ et reliqui* libuerit] cum libuerit *G* terror] error *XCPM*, terrore *L*, errore *G* 17/18 extorqueat] exerceatur *G*

torqueat. Prima sunt venientis exordia, ut proferat et revolvat super diversis numerosis-
que titulis terribiles iussiones: praetendit minutarum subputationum caligines inexplica-
bili obscuritate confusas, quae inter homines versutiarum nescios hoc amplius agunt, quo
minus intellegi possunt. Securitates expetunt annorum serie et vetustate consumptas,
quas servare nescit simplicitas et fiducia nihil debentis. Re vera enim aut, quoquomodo
pereunt, quasi iusta contingit occasio depraedandi aut, si extant, redimendum est, ut
ferantur accepto. Ita fit, ut apud inprobum rei arbitrum merito noceat chartula, cum
perit, nihil proficiat non perisse. Innumerae deinde clades, saeva custodia, suspendiorum
crudelitas et universa tormenta, quae interea, laetus et crudelitatis pertinax, egregius
quaesitor expectat. Collega furtorum palatinus hortatur, instat adparitio turbulenta,
urget inmitis executio militaris. Indignum facinus haec de civibus velut inter hostes
pecuniae placitis, non adlegationum iustitia, non miseratione finiri. Tanta vexatio cum
nihil umquam fisci utilitatibus prosit, tamen non desinit iterari quasi aliquid efficaciter
gestum: vixdum uno e provincia decedente cum novis auctoritatibus alter excurrit. Si
utilis publico esse non potuit qui ante perrexit, superfluum est ire alterum aeque pro-
3 vincialibus obfuturum. Hunc nos, p(atres) c(onscripti), fomitem perniciosi ardoris ex-
tinguimus nec patimur ulterius ad exhaustorum interitum desaevire. Nobis perit deterior
possessor effectus, nobis proficit non gravatus. Venduntur indutiae his qui non possunt
esse solvendo, cum dilationis redemptio publicam magis adtenuet functionem. Amittit
sine dubio fiscus, quod commodo suo exactor augmentat. Superiorum igitur, p(atres)
c(onscripti), omnium temporum reliqua tam arcalium quam utriusque aerarii usque ad
incipientem primam indictionem iubemus ad indulgentiam pertinere: nemo prorsus quae-
libet usque ad designatum tempus transacta discutiat. Sola est numquam calumnianda
4 securitas, quam aeternitas nostra concedit. Licet hanc humanitatem cunctis ad quietem

18 uenientes *ΔPMSL Paris. 4410* ut *om. Ψ'Θ* **18/19** numerosisque] innumerisque *Paris. 4409. Pith. (ad Sichard.)* **19** iussionem *Ψ'* pretendant *G* caliginis *ΔEL*, ambages *O* **20** nescius *LΨ'Θ Paris. 4410* agunt] habent *Paris. 4409* quo] quod *ΔGΘΩ Pith. (ad Cuiac.)*, qui *Ψ'* **21** possint *ESL* consumptos *C* **22** quas] quae *C* fiducia] fides *G* debentes *ΔSΘΩ Paris. 4410* quoquomodo] quomodo *P^{a}SΦ Pith. (ad Cuiac.)*, commoda *O* **23** pereant *Ω* quasi] *Φ Pith. (ad Cuiac.)*, aut quasi *ΔO et reliqui* contigit *GS* depraedandi] deprecandi *G* aut si extant . . . . . . **24** ferantur accepto *om. O* aut] *L*, ut *Δ et reliqui* **24** acceptum *ES* ut *om. Θ* arbitrum] *OL*, arbiterium *Θ*, arbitrium *Δ et reliqui* merito] et *O* noceant *M^{a}* cartulam *ΔOΘΩ* **24/25** cum perit] comperit *G E^{b}S*, conperiit *L*, *om. O* **25** nihil prof. n. perisse] non perisse et nihil proficiat *O* innumerae] innumero *E*, in munere *G*, innumerare *Θ* deinde] dando *E* cladis *Ω Paris. 4410*, clauis *G* saeua *om. O* custodia] custodiae *O*, custodiat *XCPM* **26** crudelitas] crudelitatis *Θ* uniuersa] uniuersorum *Ψ'Θ* quae interea laetus (elatus *Φ*, luctus *G*)] quae inter alitos *ΔΘΩ Paris. 4413*, inter quae *O* et] ad *Θ*, *om. $OΨ'^{a}$* egregius] egregiusque *LΦΘ*, et egregius *O* **27** expectat] excogitat *Ω* collega] collegia *O*, colligat *L* furtorum] futorum *L*, futurorum *Ψ'Θ Leid. Paris. 4413* hortatur] hortator *ΔΩ*, oratur *GES*, orator *OΨ'Θ* instat] instar *L* adparitio] apparatio *ES*, inparitio *G* **28** urget] *ΔOXC*, urgit *Θ*, urguit *Ω Paris. 4410*, urguet *GEPMSLΨ'* inmitis] inminis *PM*, inminens *G Pith. (ad Cuiac.)* haec] hae *S* ueluti *L* **29** alligationum *ΔX CMΨ'Θ* iustitiae *EL*, iusticiam *Ψ' Paris. 4410* miserationem *Ψ'*, miserationi *Θ*, per miseratione *E* **30** utilitas *PM* prosit] pro se *Ω* desinet *ΔGΨ'Θ Paris. 4410* iterare *ES* quasi] quas *E*, et quasi *O* **31** gesto *O* e] ex *G*, ea *L*, de *O* decedente] decidente *ΔE SLΨ'Θ Paris. 4410*, discedente *PM* nouis] nostris *E* auctoribus *G* **32** utiles *E* ire] in re *G* **33** hunc] hii *G* pc.] patres cons. *C*, patris conscripti *ΔL Paris. 4410*, prefectum *S* ardorem *G* **33/34** extinguimur *Δ* **34** alterius *Paris. 4410* exhaustorum] exactorum *GEΨ'Θ* deseruire *ΔGE Paris. 4410 Ψ'Θ* nobis *om. Θ* **35** possessor] posse *G* uinduntur *ΔΨ'Θ* his] uel his *E* **36** esse soluendo (-dum *$LΩ^{a}$*)] soluere *O* dilationis] dilatationis *EL*, dilationibus *ΔOΘΩ* redemptio] redempti *ΔOΘΩ* publica *ΔESΨ'ΘΩ* adtenuet] adtenuit *ΔESΨ'Θ Paris. 4410*, attenuant *O* amittet *M*, admittit *$Ω^{b}$ Paris. 4410* **37** commodo] quomodo *ΔGL Paris. 4410* **37/38** pc.] patris conscripti *ΔL*, praefectum *S* **38** reliqua tam (quam *S*) arcalium (*scrib.* arcalia)] reliqua tam mercalium reliqua *E* aerarii] aerarii debita *O* usque] iusque *ΔE* **39** incipientes *L* primam indictionem] *a. 447 Sept. 1—448 Aug. 31* iubemus] iubemus quod *S* **39/40** quaelibet] quolibet *ΔOE Θ Paris. 4410*, *om. Ψ'* **40** usque (neque *L*) ad designatum] modo per designatum *O*, ad designatum *Ψ'*, ad signatum *Paris. 4410*, designatum *ΔEΘ* discuciet *LΨ'ΘΩ* calumniandi *L*, calumniandam *Ω* **41** licet] et licet *O*

sciamus posse sufficere, tamen addimus, quo provisio nostra magis possit grata praestari:
nemini deinceps licebit ad hoc negotium arbitrio unius iudicis adspirare. Utrum mitti
debeat inspector, publicus tractatus ante deliberet sublimis viri parentis patriciique nostri
nec non magnifici viri praefecti praetorio, qui communionis utilitate virtutum suarum
magnitudinem nobiscum pervigiles et cogitant et tuentur: cum aulicis potestatibus pro
sua moderatione disponant, si iusta necessitas cogit, qualis persona mittatur. Nihil in-
pudenter audebit, quem elegit talium virorum examinatus adsensus. Necesse est ab eo
5 integritatis reverentiam custodiri, qui novit tot se custodes habere quot iudices. Aliter
pergenti ad provinciam et fortunarum et famae iubemus esse discrimen; revocetur publici
timore periculi, quem occulta cupiditas festinare conpellit. Similis condicio manebit
officium eius potestatis, quae discussorem mittere cupiens non fideliter suggesserit ad-
6 testatione gestorum formam mittendi quam statuimus debere servari. Sardiniam ab
hoc excipi placuit, quoniam apud nonnullos calliditate quadam maxima pars pecuniae
resedit, quam exactam publicis oportuit erogationibus adplicari: cum satisfecerit, ad
7 ipsam quoque beneficia nostra pervenient. Inlustris viri comitis rei privatae insinuatio
patefecit dudum nostram clementiam praecepisse intra Africam, sicut per alias provincias,
adiectione quinquennii pretium distractorum praediorum ab emptoribus debere suppleri;
palatinos super hac re olim directos necdum quid profecerint rettulisse. Quare nolumus
hunc titulum interpretationi huiusce iussionis adiungi, ne sub occasione orationis accepta
consumant. Dici enim reliqua non possunt, unde non residua pars, sed omnis quae
sperari potest summa debetur. ET MANV DIVINA: OPTAMVS VOS FELICISSIMOS AC FLORENTISSI-

---

42 adimus Δ, addemus *L Paris. 4410* quo] quod *G*, qua *ΘΩ*, quae *O* prouisione nostra *Ψ'Θ* magis possit (posse *ΘΩ*) grata] intelligit magis grata posse *O* praestari] praesentari *S* **43** nemine *Θ*, neminem *GΩ* ad] ex *GPM* hoc] hunc E^a*S* negotium] negotio *G* mitti] menti *G* **44** inspector *om. O* publicus tractatus (-tatur *G*E^a) ante deliberet (liberet *XC*) sublimis (-mes *Ψ'Θ*, -mi *S*) uiri parentis (-tes *ΔELΨ'Θ Paris. 4410*) patriciique (patresque *G*) nostri (nostrae *Θ*)] ante sullimis uiri parentis patriciique nostri publicus tractatus deliberet *O* **45** nec non] nec non et *E Pith. (ad Cuiac.)*, nec *OΩ* magnifici uiri praefecti praetorio] *scripsimus*, magnificus uir p̄p̄o (*PM*, p̄p̄o. praetoris *G*, praefectus praetorio *verbis perscriptis plerique*, praepositus *S*) *libri* qui] desit qui *O*, *om. G* communionis] communis *S*, communiones *O*, *om. G* utilitate] *PM Paris. 4410*, utilitatem *plerique*, utilitatum *O* **46** magnitudinem] *Δ et reliqui*, magnitudine *OL* nobiscum] bonis cum *ΘΩ*, *om. O* cum aulicis (audaces *G*)] hi cum aliquibus *O* **47** disponent *Ψ'* iusta] iniusta *E* coget *PM* mittatur] amittatur *G* **47/48** inpudenter] impudentes *G*, inprudenter *ΔE Pith. (ad Cuiac.)* **48** quem] quamquam *G*, quam *Ψ'* elegit] elegerit *O* talium] alium *Ω* examinatus] *sic PM*, examinatur *XCΨ'Θ Paris. 4410*, examinetur *Ω*, examinator *ΔOSL*, examinato *E*, ex agmine *G* **49** reuerentia *EΨ' Paris. 4410* custodire *Δ Paris. 4410* se tot *OΨ'ΘΩ Paris. 4410* quot] *OGCS*, quod *reliqui* alter P^a **50** pergentia *Δ*, peragenti *L* reuocetur] reuocentur *E*, reuocatur P^2, reuocatus *GPM*, reuocitus *XC* **51** timore] tenore *Pith. (ad Cuiac.)* pericli *G* occultae *Ω* conpellit] conpellet *XCPM*, contendit G^1 **52** officium eius] officii eius *S*, officium et uim *M* potestatis] qui potestatis *E* quae] qui *Δ* discussore *GL* non] si non *S* **52/53** adtestationem *EΨ'ΘΩ* **53** formam] *OES*, forma *Δ et reliqui*, normam *Paris. 4409* quem *Ψ'* deberi *Θ* seruare *GE* sardinam *L* ab] ob *L* **54** egcipi *Δ* quoniam] quod *L* nonnullos] nullos *Δ*, nonnullam *Θ* calliditatem *ΔG* pecununiae *G* **55** resedit] residet *XCPMΨ'* exactam] exacta *G*, ex tam *S* arrogationibus *G*, et rogationibus *L* adplicari (aplicari *L*)] adpublicari *Δ* **56** ipsa *GES* peruenient] peruenienti *ES*, perueniant *GXC* uiri *om. E* **57** praecipisse *L*, percepisse *Ψ'* per] in *G* **58** adiectionem *OGLΘΩ*, abiectione *Ψ' Paris. 4410. Pith. (ad Cuiac.)* pretio *OΨ'ΘΩ* ad eptoribus *G* deberi *SΘ* supplere *L*; *fortasse scrib.* inpleri, *videntur enim significari agri publici venditi ita, ut emptores pretia solvant post quinquennium* **59** palatinos] *ΔOGΨ'ΘΩ*, palatinus *reliqui* supra *L* directos] *ΔOGΨ'ΘΩ Paris. 4410*, directus *reliqui* profecerint] *OG*, proficerint *Θ Paris. 4410*, proficerent *ΔXCΨ'*, profecerit E^a, proficerit E^b*SL*, proficeret *PM* retulisset *L* **60** hunc *om. O* interpretationi] *editiones*, interpretationis *ΔO et reliqui*, interrogacionis *G* huiuscemodi *ΔL*, huiusc *G*, huius *S*, huiusmodi *Pith. (ad Sichard.)* iussionis] rationis *Paris. 4409* ne *om. E* orationis] iussionis *L Pith. (ad Cuiac.* F^2*)* **61** sed] sed et *GPM* omnis] omnes *ΔGEΨ'Θ*, hominis *S* **62** seperari *G*, sperari non *S* debeatur *GES* et manu diuina . . . . . . **64** et ad latus *desunt in omnibus libris praeter ESL Paris. 4414. 4415 cum Cui. ed. 1 et Pith. (ad Sichard.)* manu] humane *Paris. 4415* diuinae *E Paris. 4414. 4415. Pith. (ad Sichard.)* **62/63** felicissimos (-us *Paris. 4414*) ac florentissimos (-us *Paris. 4414*) nostrique (nostri *E Paris. 4414. 4415*) amant(amat- *Paris. 4415*)issimos (-us *Paris. 4414*)] *ES Paris. 4414. 4415 cum Cui. ed. 1 et*

NOS NOSTRIQVE AMANTISSIMOS PER MVLTOS ANNOS BENE VALERE, SANCTISSIMI ORDINIS P(ATRES) C(ONSCRIPTI). ET AD LATVS: DAT. III NON. MART. ROMAE D. N. VALENT(INIANO) A. VII ET AVIENO V̄C. CONSS. RECITATA IN SENATV PER V(IRVM) INL(VSTREM) PROCONSVLEM POSTVMIANVM PRID. ID. MART.

Haec lex interpretatione non indiget.

BREV. (*ΔOGEXCPMSL, item selectis tamen lectionibus Φ et decurtati Ψ'ΘΩ Leidensis Parisin. 4408. 4409 [= Vatic. reg. 1048 = Bern. 263]. 4410 [= Berol. Savignian.]. 4413. 4414. 4415. 9653). — THEODERIC. 144.*

Pith. (ad Sichard.), nostrique amantissimos ac florentissimos nostrique amantissimos *L* **63** multis *L* ualere] habere *Paris. 4414*[a] sanctissimis ordinibus *S Pith. (ad Sichard.)* **63/64** p̄c.] *E Paris. 4414 cum Cui. ed. 1*, prec *Paris. 4415*, patris conscripti *L*, spectabiles *S Pith. (ad Sichard.)* **64** et ad latus] *E Paris. 4414. 4415 cum Cui. ed. 1*, et adlatos *S Pith. (ad Sichard.)*, et halatus *L*, sede elatos *Pith. (ad Sichard.)* **64/65** dat. iii (iiii *Paris. 4413. 4414. 4415, om. OΨ'Θ*) non. mart. rom. *(hic deficit L)* d. n. (domno n̄ro *Paris. 4408, om. ΔO et reliqui*) ualent. (ualentinus *S*) a. uii *(om. G)* et *(om. Ω)* auieno *(sic EXCS*, abieno *PM Paris. 4408*, habegeno *Pith. [ad Sichard.]*, albino *ΔO et reliqui)* ūc. (ūic. *Ω, om. GEPMS Leid. Paris. 4408*) conss. (consolibus ū cl̄ *E*) *libri* **65** recitata . . . . . . **66** id. mart. *desunt in omnibus libris praeter E Paris. 4414. 4415 cum Cui. ed. 1* recitata] lex recitata *Paris. 4414. 4415* in senatu] *Cui. ed. 1*, in senatum *E Paris. 4414. 4415* per u(irum) inl(ustrem) proconsulem] *scripsimus collatis constitutionibus Theod. 6, 4, 8. 9*, p̄ ū inl̄ s̄cs *E Paris. 4414. 4415*, per uirum inl. *Cui. ed. 1* postumianum] *E cum. Cui. ed. 1*, pasto(-a *Paris. 4414*)mianum *Paris. 4414. 4415* **67** haec *(sic ΔGΨ'Θ*, ista *EC, om. PM)* lex *(om. PM)* interpretatione (interpretationem *E*, expositione *C*) non indiget *(sic G*, indigit *E*, eget *ΔCPM*, egit *Ψ'Θ*)] *desunt OXS*

II. DE POSTVLANDO.

ii] *sic Γ (lat.)*, x *O*, theod. xxxiiii **44 Fuld.* de postulando] *Γ (lat.) O (lat.) O (context.*[a]*)*, de postulando diui *(om. Fuld.)* ualentiniani *Δ Fuld.*, de causidicis *O (context.*[b]*)*.

Nov. II, 1 . . . . .

Deficere constitutionem certe unam inde colligitur, quod Valentiniani tit. 1 incipit a constitutione data a. 438 Iul. 8, tit. 3 a constitutione a. 439 Aug. 28 et secundum ordinationes nouellarum requiritur his interposita constitutio medio tempore emissa.

Nov. II, 2 (442 Aug. 13).

IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENT(INIANVS) AA. FAVSTO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O. Gaudemus admodum haec nobis amplitudinis tuae insinuatione suggesta, quae nostris concordare iudiciis privilegia dudum causidicis delata testantur, quorum ut merita maior beneficiorum nostrorum cumulus augeret, etiam novis insuper amplificamus indulgentiis. Quo enim impares honore credamus eos, quorum vitam et eloquentiam per tot officii huiusce annos non solum privatorum, verum etiam publicorum iudiciorum explorat auctoritas, Fauste

1 p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime)? Inlustris igitur et praecelsa magnificentia tua laudabilium suggestionum suarum contemplatione hoc a nobis in admittendis retinendis honorandisque causidicis edictali lege noverit constitutum, ut in eo, qui se causidicorum numero optat adiungi, inprimis studia requirantur mores natales vel si perfunctus est muneribus, quibus patriae suae nascendi generositas debet esse munifica, neque per calumniam neque perfunctoria examinatione. Neque enim oportet eos, quos

---

1 impp. th. et ual. aa. fausto p̄p̄o (preposito *O*)] *O Pithoeus, om. Δ* **3** causedicis *Δ* delata] prolata *O* maiore *Δ* **4** augere *Δ*, augeat *O* etiam] iam *O* nouis] *Pithoeus*, nobis *Δ*, nostris *O* insuper] *ΔO; scrib.* insuper eos indulgentiis] *O Pithoeus*, indulgentes *Δ* **5** impares] *O Pithoeus*, impar est *Δ*, *fortasse* inferiores honore] *Pithoeus*, onere *ΔO* eos] *O Pithoeus*, eorum *Δ* et *om. Δ* tot] *O Pithoeus*, totum *Δ* **7** p̄k̄āā] p̄k̄ *Δ* inlustra *Δ* igitur *om. Δ* magnificentia] *scrib.* magnitudo **8** tua *om. Δ* suggessionem *Δ* **8/9** retinendis] *O Pithoeus*, retenentur *Δ*, reuerenter *Pithoeus* **9** causedicis *Δ* **9/10** causedicorum *Δ* **10** requirantur] *O, om. Δ* natalis *Δ* **11** est] *requiritur* sit nascendi] *videtur scrib.* esse nascentis **12** per calumniam] *Δ*, calumpniosa *O* neque enim] *O*, que enim *Δ*, quaerantur etenim *Pithoeus*

semel adsciveris in seminarium dignitatum, non ita ad omnia esse defaecatos, ut idcirco
2 digni universis honoribus habeantur, quod advocati esse meruerunt. Quibus ad agendum viginti annos, non ut adpropinquare vicesimum, sed ut explere fas sit, legis huius auctoritate decernimus; in provincialibus vero foris si sedecim aut eo amplius numero advocati sint, unum ex his, qui in agendo annorum numero praestat, ad praetorianum forum, si hoc praefectura iubeat, avocari atque omnes sive utriusque praetorianae sive urbanae praefecturae causidicos expleto vicesimo vel ad alium vitae cursum maturius transeuntes quinto decimo advocationis anno vicariae dignitatis potestatem posse obtinere, ita ut in salutationibus nostris, in conventibus publicis omnibus, qui post se vicariae potestatem adepti erunt, merito praeponantur. Neque enim perpetiendum putamus huiusmodi dignitatem in his, qui advocatione functi sunt, imaginariam aut vacantivam videri, cum eam non gratiae singulorum, sed ipsi ordini et professioni iudicia nostra restituant, quamvis tam magno, tam necessario et tam sancto officio si servetur reverentia litterarum, etiam hoc parvum esse videatur, nisi illis salvum esset sperare cum omnibus, quod optimus quisque ac sibi bene conscius de nostris iudiciis non frustra
3 debet optare. Neque enim tali fine meritum professionis artamus aut futurae spei intercludimus viam, qui praeterita interim remuneramus. Nam ut nullis civilium officiorum oneribus aut exactionibus aut operibus publicis ad suggestiones numerariorum vel ad praeceptum sacrae nostrae huiusmodi hominum, emeritum si quis per supra memoratos annos in quolibet praetoriano sive urbano foro studium probatae defensionis inpendit, post diutinum laborem sollicitetur quies, providebit amplissimae praefecturae debita et iusta commotio, quae triginta librarum auri condemnationem ab officiis provincialibus vel suo ilico iubebit exposci, si quemquam ex his, qui praedicta observatione causis
4 patrocinia praestiterunt, ad huiuscemodi iniuriam suggerendum esse crediderint. His hoc etiam litteratae militiae contemplatione praestamus, ut, si in familia fuerint constituti, quidquid quolibet titulo positi in advocatione quaesiverint, tamquam peculium castrense defendant, ne praemium laboris alieni aut in alios transferat aut sibi vindicet
5 patrum potestas. Hanc autem legem edictis amplitudinis tuae omnibus iudicibus ac provinciis facias innotescere. PROP(OSITA) ID. AVG. ROMAE IN FORO TRAIANI DIOSCORO V̄C̄. CONS.

Δ O Fuld. (incipit 34 triginta, *finit* 36 praestiterunt*)*.

13 non] *Δ O*, omnino *Pithoeus* def(a)ecatos] *O*, edificatus *Δ*, edificatos *Pithoeus* **14** ad agendum] ad aduocandum *O* **16** discernimus *Δ* si *om. Δ* numero *om. O* **17** unum] et unum *Pithoeus* **18** aduocari *O* **20** dignitatis] *O*, diguitatis ut *Δ*, dignitatis ius *vel* dignitatem uel *vel* dignitatis uim *Pithoeus* posse] *O*, que *Δ* **22** uicariam *O* perpetiendum] *O Pith. (ad ed. F 2240)*, perpetuendum *Δ*, perpetuandam *Pithoeus* **23/24** imaginaria aut uaca(n)tiua *Pithoeus* **24** uideri] uicariam *Pithoeus*, uidelicet *Pith. (ed. adnot.)* **25** seruetur] *O Pithoeus*, seruentur *Δ* **26** paruum] *O*, per uim *Δ*, peruium *Pithoeus*, parum *Pith. (ad ed. F 2240)* **29** qui] *Δ O*, quin *Pithoeus* remuneramus nam] *O Pith. (ad ed. F 2240)*, remuneratione *Δ* nullis] *O*, nullus *Δ* **30** suggessiones *Δ* **31** sacrae nostrae] s. n. iussionis *Pith. (ad ed. F 2240)* **31/32** emeritum si quis per s. m. anuos] ***scripsimus dubitantes***, meritum quod per *(om. Δ)* s. m. annos (egerunt *ins. O*) *Δ O* **32/33** impendit *Δ*, implendae *O* **33/34** debita et *om. O* **34** liberarum *Fuld.* condemancione *Fuld.* **34/35** prouincialibus uel suo] *Pithoeus*, prouincialibusue suo *Δ*, prouincialibus *O Fuld.* **35** ilico i. exp. si] iobebat exposici *Fuld.* qui *om. Fuld.* predictae *Fuld.* causas *Fuld.* **36** prestederunt *Fuld.* **37** familiam *Δ* **38** aduocationem *Δ* quaesiuerint] *Pithoeus*, quaesierint *O*, que si uellint *Δ* **41** facies *O* prop. id. aug. romae in foro traiani (troiani *Δ*) dioscoro *(ins.* romae *Δ)* ūc̄. cons. *libri*

Nov. II, 3 (443 Aug. 17).

IDEM AA. ALBINO II P(RAEFECTO) P(RAETORI)O ILLYRICI ITALIAE ET AFRICAE. Ex adfectu publico convenit eorum necessitatibus subvenire, qui fatales miserias inciderunt: imperatoriae si quidem laudis est aliqua decreta mollire, quando vis maior inopinatae cladis

1 idem aa. apollonio ii pp illirici aliae et africae *Pith. (Dupuy)*, impp. theodosius et ualentinianus aa. albino p̄p̄ illyrici *Cuiac. (obss.)*: *nomine mutato propter v. 4; recte ut videtur, nam iteratio non convenit Apollonio, convenit Albino* **2** in fatales *Cuiac. (obss.)* **3** laudis] ***Rittershusius***, uis maior laudis ***traditur***

1 ferale generarit incommodum, Albine p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime). Unde inlustris et praecelsa magnificentia tua pragmatici nostri tenore conperto sciat Afros, qui infortuniis hostilis cladis expulsi eiectique fortunis omnibus spem sui actus et conversationis solitae perdiderunt et imbuti studiis litterarum causas agere destinarunt sive agere iam coeperunt, apud omnes iudices his advocationis copiam remoto legis vinculo esse permissam, ut aerumnas, in quibus nunc sunt, tali possint remedio sublevare, praeter praetorianam togam forumque urbanum, in quo agendorum negotiorum licentiam tribus pietas nostra permisit. Nec enim non eos oportet studiis favorabilibus adiuvari, quibus hoc solum remansit, quod sibi non potuit vindicare captivitas. DAT. XVI. KAL. SEPT. RAVENNAE MAXIMO II ET PATERIO VV. CC. CONSS.

CVIACIVS obss. libr. 16 (in editione operum eius [Neapoli 1722] tom. III. p. 471) c. 22 post constitutionem Valentiniani 2, 4 (v. infra): 'His addam aliam constitutionem Valentiniani nondum editam'. — *PITHOEVS (describens omnino schedam Cuiacii, qua is deinde usus est edens 'observationes', quae laudantur in margine) in cod. Parisino Dupuy 702 f. 118:* 'ex vet. scheda lacera quae adglutinata erat involucro libri cuiusdam theologici a D. Cuiacio recepti'; *post haec:* 'Valentiniani novella de indulgentiis reliquorum' *(adscriptum* 'sine inscripti[one] tit.': *hoc spectat ad partem extremam nov. Valent. 1, 3 a Cuiacio in schedis suis repertam, sed spretam utpote notam ex Breviario); deinde* 'nouella de postulando' *(sequuntur nov. Valent. 2, 3 et 4 vv. 1—20).*

4 ferale] *Pith. (Dupuy)*, fatale *Cuiac. (obss.) et edd.* generarit] generant *Pith. (Dupuy)* 6 infortuniis] *Pith. (Dupuy)*, infortunio *Cuiac. (obss.) et edd.* 12 xui] *Pith. (Dupuy)*, xiii *Cuiac. (obss.) et edd.* 13 uu. cc.] *scripsimus*, uc. *Pith. (Dupuy), om. Cuiac. (obss.)*

Nov. II, 4 (454 Oct. 28).

IMPP. VALENT(INIANVS) ET MARC(IANVS) AA. STORACIO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O. Multarum ..... in sanciendis legibus non solum sibi vindicat, verum etiam temporis ratio persuadet, non quod praeceptorum diversitas placeat, sed quod eventuum qualitas pensius facit esse iudicium et firmius constituto robur est, quoties priori sententiae magis magisque probata succedit. Dudum laxata lex exceptis inlustribus foris ceteris ac provincialibus perpetuitatem concesserat actionis. Sed nunc adcrescente pube et litterariae indolis iuventute aditi exoratique sumus, ne sub aliorum perpetuitate succedentium studiorum fervor evanescat. Quis enim se ei officio novus professor inserat, quod veteranus insederit, ut non sit tam auctor quam observator alterius? Et quia haec, quae ab homine caduca sunt, fiunt subrogatione perpetua, ne interdicentibus studiis ipsa pariter officia conquiescant, hac generali constitutione decernimus universa fora, tam inlustrium praefectorum praetorio ac praefecti urbi quam reliqua omnia, — — — — — — — Storaci p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime). Inlustris et praecelsa magnificentia tua lege salubriter constituta edictis propriis in universorum faciet pervenire notitiam, ut, quid erga servanda advocatorum tempora dispositio iusta praefixerit, et agnoscere valeant et servare contendant. DAT. V KAL. NOV. ROM(AE) AETIO ET STVDIO CONSS.

V. 1—12: CVIACIVS obss. 16 (l. l.) c. 22: 'Inveni novellam Valentiniani et Martiani ...... Proponam eius novellae verba quae habeo: ea enim tantum habeo, quae lacera quaedam vetus scheda dedit, quae adglutinata erat involucro libri cuiusdam theologici'. — *PITHOEVS in cod. Paris. Dupuy 702 f. 118 ex Cuiacianis (v. quae supra diximus ad novellam huius tituli tertiam).*

V. 12—16: Γ (redit 12 storaci).

1 storacio] *Cuiac. (obss.)*, storiacio *Pith. (Dupuy)* 1/2 multarum] *Pith. (Dupuy)*, multa *Cuiac. (obss.); videntur excidisse talia fere:* multarum [necessitas rerum nouarum dispositionem] in sanciendis legibus non solum sibi uindicat 4 constituto robur est] *Cuiac. (obss.) et Pith. (Dupuy) in margine*, constituto rubo est *Pith. (Dupuy)* 5 laxata] *Pith. (Dupuy)*, lata *Cuiac. (obss.) et edd.* 6 adcrescente] adcrescenti *Pith. (Dupuy)* 7 aditi exoratique] *Cuiac. (obss.)*, aditique exorati *Pith. (Dupuy)* 8 euanescat] *Cuiac. (obss.) et Pith. (Dupuy)*[b], euanescit *Pith. (Dupuy)*[a] se] si *Pith. (Dupuy)* officio nouus] *Cuiac. (obss.) et Pith. (Dupuy)*[b], officium nouis *Pith. (Dupuy)*[a]: *revocata scilicet lectione codicis a Cuiacio correcti* inserat] *Pith. (Dupuy)*, inferat *Cuiac. (obss.) et edd.* 9 auctor] *Pith. (Dupuy)*[a], actor *Cuiac. (obss.) et Pith. (Dupuy)*[b] 10 caduca] *Cuiac. (obss.)*, caduco *Pith. (Dupuy)* interdicentibus] *fortasse scrib.* intermittentibus 12 praetorio] praetorii *traditur* urbi] *Cuiac. (obss.)*, urbis *Pith. (Dupuy)* *post* omnia *hiatum signant Cuiac. (obss.) et Pith. (Dupuy)* 14 saluberiter *Γ* praeuenire *Γ* 16 romam etio *Γ*

III. DE SVCCESSIONIBVS CVRIALIVM QVI AD CLERICATVM TRANSIERVNT.

iii] *Γ*, xiiii *O (context.)*, xiii *O (lat.)*, theod. xli **ΔΔ Fuld.* successionibus] *sic Γ Fuld. (context.*[a]*)*, successione *reliqui* qui ad . . . transierunt *om. ΔO (lat. et context.*[b]*) Fuld.* *pro rubrica errore scribit* de prediis afris restituendis *O (context.*[a]*)*.

Nov. III (439 Aug. 28).

IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENT(INIANVS) AA. AD MAXIMVM II. P(RAEFECTVM) P(RAETORI)O. In augendo statu urbium singularum servata catholicae religionis veneratione tam praecedentia veterum parentumque nostrorum statuta renovamus quam nostris legibus observanda decernimus, ne passim inminutione municipum, cum numerositas ex abundanti clericatus augetur, publica damna generentur. Non dubium est enim, cum non expletis muniis ad obsequium venerabilis ministerii curialis admittitur, relisum in paucos publicae functionis onus nequaquam posse tolerari et rursum migrantibus patrimoniis curialium ad personas, quae functionibus municipalibus non tenentur, propriam civitatis nutare
1 substantiam. Propterea praesenti lege decernimus, ut quisque ante huius sanctionis diem suscepit clericatus officium non expletis urbis propriae muniis ac muneribus, in ea quidem quam meruit religionis observatione perduret, sed omnia per suffectum tam personalia quam patrimonii onera cogatur agnoscere. Facultates suas pro virili portione singulis filiis dividat sibimet simili parte servata; quod si filios non habuerit, duas partes facultatum suarum praeter ullam alienationis fraudem propinquis ad curiam pertinentibus tradat — qui si defuerint, easdem octo uncias ordini proprio proficere debere censemus, quoniam non minor est adfectio patriae quam parentum —; tertiam sane propriae
2 substantiae servaturus. Qui vero redditis patriae muneribus dudum ad officium clericatus accessit, filiis, quos sibi procul dubio curia vindicat, facultatum suarum, sicut iam diximus, virilem singulis portionem tradere non moretur. Qui si filios non habuerit, ea, quae superius de patrimonii distributione talis personae constituta sunt, observare cogetur. Decet enim eum, qui sacrosanctis desiderat inhaerere mysteriis, fide magis divitem quam
3 facultatibus adprobari. In futurum vero ad ecclesiastica ministeria curialem suscipi praesenti lege prohibemus, ut fiscales necessitates numerositate municipum facilius inpleantur. Si quis sane ad clericatus obsequium etiam contra legum vetita animi devotione properaverit, si propriae non conpleverit onera civitatis, universa per suffectum reddere conpellitur: simili legis observatione facultates suas, sicut supra scriptum est, aut cum filiis aut cum propinquis aut cum patria divisurus. Quod si expletis muniis sacrosanctae religionis fuerit ministerio coniunctus, facultates suas viritim filiis distribuere per iudicem mox cogetur, sibimet virilem portionem inter liberos servaturus. Qui si liberos non habuerit, duas partes patrimonii sui propinquis, qui tamen curialitatis oneribus obnoxii sunt, absque ullo inminutionis commento, sicut superius dictum est, sciat protinus conferendas, omnibus in medium deductis, quae post honorem clericatus in fraudem legis

---

1 ad maximum] *Γ*, maximo *O Pithoeus*, *om. Δ* ppo] preposito *O* 2 singolare *Γ* 3 precidencia *Fuld.* 4 obseruandam *Γ*, *om. Fuld.* discernimus *Δ* inminutionem *Γ* ex abundanti] *fortasse scrib.* exabundantis 6 misterii *Δ* admittitur] remittitur *O* relisum] *ΓΔO*, recisum *vel* re casum *Pithoeus* 7 rursum] *Γ*, rursus *ΔO* 8 nature *Γ* 9 preterea *Δ* decernimus] *Γ*, sancimus *ΔO* quisque] *Δ*, quisquis *O Pithoeus*, que *Γ* 10 susceperit *O* urbis] ciuitatis *O* proprii *Γ*[b], propriis *Γ*[a] ad muneneribus *Γ*; *scrib.* ac oneribus 11 qua *Δ* 12 uirili] uili *Γ* 13 simile *Γ* 15 qui] quod *Δ* ordine *Γ* proprii *Δ* 16 censimus *Δ* tertia *Δ* 17 redditis] relictis *Pithoeus* mun. patr. *O* offitio *Γ* 18 quo *Γ* procul dubio (-bium *Γ*) *om. O* 19 qui] quod *O* 20 de] *ΓO*, et de *Δ* persona *Γ* cogetur] *ΓO Pithoeus*, cogitur *Δ* 21 sacrasanctis *Γ* desiderat *om. Γ* deuetem *Γ*[a] 22 adprobare *Γ* uero *om. Δ* misteria *Γ*[a] 23 legem *Γ* necessitatibus numerositas. tem *Γ* 26 compellitur *O Pithoeus* simile leges *Γ* 27 patri *Γ* 29 iudicem] *scripsimus*, iudici *Γ*. iudicium *ΔO* liberos] liberus *Γ*, filios 30 curialitates *ΓΔ* ferenda *Δ* b~ *Δ*, caracthe

alienanda esse crediderit: tertiam cui voluerit proprio dispensaturus arbitrio. Quae nostram serenitatem temperasse humanitatis intuitu vetera legum constituta testantur, quibus omne patrimonium cedere ordini proprio curialis praeceptus est, quoties ad ministerium
4 clericatus eligitur. Illam quoque partem dispositio nostra non praeterit, ut, quisquis civis vel incola deinceps in nullo obnoxius, cuius tamen substantia trecentorum solidorum non exuperet quantitatem, fuerit repertus, habeat adipiscendi clericatus liberam facultatem. Eum vero, cuius patrimonium maiore quam definivimus aestimatione censebitur, liceat curiae secundum vetera statuta sociari, exceptis his qui sacris scriniis nostris et agentum in rebus scholae militant et aliis qui continuatae militiae observatione desudant, ut multis provisionum generibus ordinum numerus suppleatur nec tamen desint ministri venerandae religionis obsequiis, Maxime p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime).
5 Inlustris et praecelsa magnitudo tua huius legis saluberrima constituta sub edictorum promulgatione faciet in omnium notitiam pervenire, ut sacrilegii reatus involvat ac viginti librarum auri multa percellat quem non oboedisse claruerit edictalibus constitutis. DAT. V KAL. SEPT. RAV(ENNAE) THEOD(OSIO) A. XVII ET FESTO V̅C̅. CONSS.

ΓΔO Fuld. (incipit 3 tam, *finit* 4 decernimus*)*

33 alienanda esse] *scripsimus*, al. est *Γ*, alienanda *ΔO* noluerit *Δ* arbitrium *Γ* **34** temperasse] *O Pithoeus*, perhasse *Γ*, sperasse *Δ* ueterum *O* constituta] statuta *O* **35** patremonio credere ordine *Γ* **36** nostra *bis posuit Γ*, *om. O* quisque *Δ; fortasse recte* **37** obnoxius] *fortasse scrib.* obnoxius curiae substanciam *Γ* **38** exuberet *Δ*, exuuerit *Γ* adipiciscendi *Γ*[b] **39** diffiniuimus *O* **40** secunda *Γ* **42** nummerum *Γ* supplicatur *Δ* **43** p̅k̅a̅a̅] p̅k̅a̅ *Δ* **44** inlustra *Δ* magnitudo] *Γ*, magnificentia *ΔO* saluberrimam *Δ* constitua *Γ* **45** faciet] *Γ*, faciat *ΔO* ac *om. Δ* **46** oedisse *Γ* **47** dat. u k. sept. (apr. *ΔO*) rau. th. a. xuii (xu *ΔO*) et festo (fausto *O*) u̅c̅ (u̅u̅c̅ *Γ*, *om. O*) conss. *libri*

IIII. IN DAMNVM PVBLICVM ELICITVM NON VALERE RESCRIPTVM NEC SPECIALIA BENEFICIA GENERALIBVS PRAEFERENDA.

iiii] *Γ*, xui *O (context.)*, xu *O (lat.)*, theod. xlii **ΔΔ Fuld.* in d. p. elicitum *(om. *ΔΔ Fuld.)* non ualere rescriptum (u. scriptum **ΔΔ*, ualeristritum *Fuld. [context.]*, ualo res scriptum *Fuld. [lat.]*)] *om. O* nec] ne *Fuld.*, *om. O* speciali *Δ* beneficia *om. Fuld. (context.)* praeferenda] non pr. *O*

Nov. IIII (440 Ian. 24).

IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENT(INIANVS) AA. MAXIMO II P(RAEFECTO) P(RAETORI)O. Usu rerum frequenter agnovimus specialibus beneficiis generalem devotionem gravari recidente in reliquos tributorum sarcina, quae singulis quibusque subducitur, Maxime p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime).
1 Et ideo inlustris et praecelsa magnitudo tua pragmatici nostri secuta decretum sciat secundum suggestionem suam, manentibus his, quae dudum de removendis specialibus beneficiis censuimus, omnia, quae specialiter contra vetitum impetrata sunt, non valere et functionem publicam aequaliter ab omnibus oportere cognosci, ut et quod in commune statutum salubriter fuit esse perseveret nec denuo in haec ambitus redeat, quae iterata praeceptione removimus. DAT. VIIII KAL. FEB. ROMAE VALENT(INIANO) A. V ET ANATOLIO V̅C̅. CONSS.

ΓΔO Fuld. (incipit 6 specialiter, *finit* 7 ualere*)*

1 ii p̅p̅o̅] *ΓΔ*, ii preposito *O* **2** recidente] *O Pithoeus*, recidenti *Γ*, recedente *Δ* **3** sarcinam *Γ* **3/4** p̅k̅a̅a̅] p̅k̅a̅ *Δ* **4** inlustra *Δ* magnitudo] *Γ*, magnificentia *ΔO* **5** suggessio- quae dudum .... **6** censuimus] *Pith. ... spectare haec ad epistulam a. 426 ... Romae directam, cuius partes extant Iust. 1, 14, 2. 3. 1, 19, 7. 1, 22, 5* **6** specialibus *om. Γ* **7** et *om. Γ* ab omn. aeq. *O* **8** fuit esse] *scripsimus*, fuisse *libri* **9** remouimus] *Γ*, remouemus *ΔO* **9/10** dat. uiiii *(sic Γ*, uiii *ΔO)* k. feb. rom. ual. a. u et anatolio u̅c̅ *(om. Γ)* conss. *libri*

V. DE PANTAPOLIS AD VRBEM ROMAM REVOCANDIS ET QVI A TIRONVM PRAEBITIONE EXCVSENTVR.

u] Γ, xui *O*, theod. xliii **ΔΔ Fuld.* ad u. r. .... excusentur *om. O* seuocandis *Fuld. (context.)* prebitionem Γ, prebutiones Δ, prepucionis *Fuld. (context.)* excusentur] Γ, excusantur *Δ Fuld.*

Nov. V (440 Mart. 3).

IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENT(INIANVS) AA. AD POPVLVM. Urbis Romae, quam merito caput nostri veneramur imperii, in tantum nos cura non deserit, ut quieti eius atque abundantiae modis omnibus consulamus. Graecos itaque negotiatores, quos pantapolas dicunt, in quibus manifestum est maximam inesse multitudinem magnamque in emendis vendendisque mercibus diligentiam, ulterius non patimur sacrae urbis habitatione secludi, licet eos dissensio et maxima invidia tabernariorum quam venerabilis urbis Romae
1 utilitas a negotiatione submoverit. Idcirco hoc edicto singuli universique cognoscant pantapolis ad urbem Romam redeundi negotiandique licentiam restitutam, ut cura pervigili ubertas populo ministretur et in rebus suspectis a maiore multitudine civitas possit habitari, ita ut, si quis statuta pretia non servaverit, in eum pro qualitate facti vindicta procedat nec ob unius aut alterius delictum omne corpus liceat excludi. Ita enim cura multorum nec abundantia deerit et profutura civitati augebitur multitudo.
2 Ex illa sane parte totam sollicitudinem omnemque formidinem vestris animis censuimus auferendam, ut huius edicti serie cognoscat universitas nullum de Romanis civibus, nullum de corporatis ad militiam esse cogendum, sed tantum ad murorum portarumque custodiam, quoties usus exegerit, inlustris viri praefecti urbis dispositionibus ab omnibus obsequen-
3 dum. Cuius ordinatio etiam in muris, turribus et portis quae sunt labefactata restituet, ita ut a reparatione murorum vel omnium, quae supra dicta sunt, nullus penitus ex-
4 cusetur. Illud quoque pro tuendo statu venerandae urbis decernimus, ut a conlatione tironum et ab exsolvendis septem solidis per millenas nuper indictis cespes formensis, arensis, calcarius et vecturarius habeatur inmunis, ut promptius devotionem solitae functionis agnoscant. DAT. V NON. MART. ROM(AE) VALENT(INIANO) A. V ET ANATOLIO $\overline{\text{VC}}$. CONSS.

ΓΔO Fuld. (exhibet verba 'pantabolis oreci necuciatores sunt': *cf. v. 3)*

1 ad populum] Γ, edictum ad p. *ΔO* urbem romam *Δ* 8 habundaciae Γ itaque gr. *O* pantapolos O^{v}, pantabolos O^{t} 4 magnamque] unamque *O* 5 diligentia *Δ* sacri Γ habitationi Γ 6 maxima] Γ, maxime *ΔO* quam] ΓΔ, magis quam *O Pithoeus* urbis *om. Δ* 7 negutione Γ 9 populi Γ et in rebus suspectis a maiore (-ori *O*)] *fortasse* in rebus susceptis et a maiore multitudinem *Δ* ciuitatis *Δ* 10 habitare Γ in eum] Δ, in eum solum *O*, *om.* Γ 12 curam Γ habundantie *Δ* deerint *Δ* ciuitate *Δ* 16 exigerit *Δ* inlustri *Δ* praefectus urbis Γ, urbis praefecti *ΔO* omnium *Δ* 16/17 obsequendis *Pithoeus* 17 restituet] Γ, restituat *ΔO* 18 a] *Pithoeus, om. libri* nulli *O* 18/19 excusetur] Δ, excusentur *O*, exsetur $Γ^{b}$, extur $Γ^{a}$ 19 uenerandae] aeternae *O* 20/21 per m. n. i. cespes (cepes $Γ^{a}$) formensis (formenses Γ, formonsis *Δ*) arensis (arenses Γ, aetrinsis *Δ*) calc. et uecturarius *(sic Ritter,* uicturarius *ΓΔ)*] omnis romanus ciuis *O* 21 habeantur *Pithoeus* inmunes Γ *Pithoeus* promptius] Γ*O Pithoeus*, propitius *Δ* 22 agnoscant] $ΓΔ^{a}$, agnoscat $Δ^{b}O$ dat. u *(sic* Γ, ui *ΔO)* non. mart. rom. ualent. a. u *(om.* Γ*)* et anat. $\overline{\text{uc}}$ conss. *(om.* Γ*) libri*

VI. DE TIRONIBVS ET DE OCCVLTATORIBVS DESERTORVM.

ui] *Γ*, xuii *O*, theod. xliiii **ΔΔ Fuld.* et de *(Γ[lat.], om. reliqui)* occ. des. *om. O*

Nov. VI, 1 (440 Mart. 20).

IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENT(INIANVS) AA. SIGISVVLDO COMITI ET MAGISTRO VTRIVSQVE
MILITIAE. Frequentare saepius constituta temeritas plectenda conpellit, ut inexcusabilis
culpa sit, quam etiam recens prohibitio non emendat. Nulli enim concedi fas est, si
1 toties vetita, nunc quoque severius interdicta temptaverit. Reparandi feliciter exercitus
cura conferre debere tirones possessorem censuimus. Ne qui tamen damni publici abusus
occasione lucrum capere se credat de fiscali dispendio, si personam semel insignitam
militari titulo ruris colendi causa vel negotiationis exercendae gratia aut cuiuslibet
ministerii occasione detentet, Sigisvulde p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime), idcirco
inlustris et praecelsa magnitudo tua hac nos sciat edictali lege iussisse, quisque de
tironibus aliquem nec non prioris militiae virum proprios numeros et signa deserentem
rustico urbanove praedio crediderit occultandum, et ipsum restituat quem celavit et tres
alios aptos militiae poenae nomine cogatur inferre; colonus conductor actorve loci, si
id aetatis sit, ut stipendia ferre possit, militiae protinus adgregetur. Quod si nesciente
domino desertor in cuiuslibet aedibus latuerit, colonum conductorem actoremve, qui id
2 scierit, capitali supplicio esse feriendos. Verumtamen ne occasionem calumniae dedisse
videamur, si temporaliter habitandi causa miles vel tiro cuiuslibet praedium forte
accesserit, id servata moderatione censemus, ut intra tricesimum diem, postquam in
eodem loco esse coeperit, correptum is, quem superior legis poena constringit, ad civitatem
quamque proximam deducat, officio publico ac primoribus civitatis tradat sub confectione
gestorum ad provinciae moderatorem protinus perducendum, ut eius cura ad signa propria
3 reducatur et poenis conpetentibus subiugetur. Iudicem sane, si coniventiam in his
exsequendis neglegentiamve praestiterit, decem libras auri eiusque officium similem
4 quantitatem poenae nomine fisco iubemus exsolvere. Quam legem ne quis se ignorasse
confingat, per omnes provinciarum civitates edictis sollemnibus divulgabit. DAT. XIII
KAL. APR. ROM(AE) VALENT(INIANO) A. V ET ANATOLIO V̄C̄. CONSS.

ΓΔO

1 segisuuldo *Γ*, sigisualdo *ΔO* **1/2** comiti (-te *Δ*) et *(om. Δ)* mag. utr. mil.] *ΔO*, *om. Γ* **2** frequentare] *O*, frequentari *Δ*, frequenter et *Γ* inexcusabilis] *O Pithoeus*, incusabiles *Γ*, excusabilis *Δ* **3** culpa sit] culpas id *Γ* **4** reperandis *Γ* **5** conferre] conferri *Γ Pithoeus*, confessi *Δ*, conquiri *O* tyronis *Δ* possessorem] *Γ*, a possessore *ΔO* **6** occansionem *Γ* **6/7** insignitam (insignem tam *Δ*) mil. titulo (-lum *Γ*)] mil. t. ins. *O* **7** gratiae *Γ* **8** detenet *Δ*, detinet *Pithoeus* sigisuulde] sigisualde *O*, *om. Δ* p̄k̄a̅a̅] p̄k̄a̅ *Δ* idcirco] *Pithoeus*, et idcirco *ΓΔO* **9** inlustra *Δ* magnitudo] *Γ*, magnificentia *ΔO* edictale *Γ* quisque] *ΓΔ*, si quisque *O*, quisquis *Pithoeus* **9/10** aliquem de tir. *O* **10** proprios] *O Pithoeus*, proprius *Δ*, proprium *Γ* numeros] *O Pithoeus*, numerus *ΓΔ* deferentem *Δ* **11** urbanoue praedio (-dia *Γ*)] pr. urbanoue *O* restituat *(sic Pithoeus*, restituet *ΓΔ)* quem cel.] q. c. restituet *O* **12** alius *Γ* cog. nom. *O* locis *Γ* **13** id] eius *O* spendia *Γ* ferre] conferre *O* **14** actorem uel *Δ* qui id] quid *Δ* **15** capitale *Γ* calumnii *Δ*, calumniandi *Pithoeus* **16** causam *Γ* forti *Γ* **17** accesserit] *scripsimus*, successerit *libri* moderationem censimus *Δ* intra] in *Δ* **18** his *ΓΔ* **19** officio] et off. *O* ciuitatis *om. O* **20** gestorum] iustorum *Γ* protinus *om. O* producendum *Γ*, dirigendum *O* **21** subiungitur *Γ* coniuentiam] *O*, conhibentiam *Δ*, conhiuenciam *Γ* **22** exsequendis] *ΔO*, exhibendis *Γ* neglegentiamue] *scripsimus*, neglegentiamque *libri* **24** sollemniter *O* di(-e *Γ*)uulgabit] *ΓΔ*, diuulgabis *O Pithoeus; excidit fortasse* magnitudo tua *vel similis formula* **24/25** dat. xiii (uiii *O*) k. apr. rom. ual. a. u et anat. ūc̄ *(ΓO Pithoeus*, uecariis *Δ) libri*

Nov. VI, 2 (443 Mai. 25).

IDEM AA. AD QVADRATIANVM P(RAEFECTVM) P(RAETORI)O. Dispositionem cunctis salubriter
profuturam certatim debet omnium praevenire devotio. Quid enim magis professis est
desideriis expetendum, quam ut adiectis viribus per dilectum roboris militaris Romanus
1 augeatur exercitus, Quadratiane p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime)? Unde
inlustris magnitudo tua pragmatici nostri tenore conperto sciat secundum pragmatici
prioris tenorem, quod de dilectu novo agitando datum est, senatores vel universum
possessorem oportere a se conveniri, ut actores vel conductores suos sine ulla tam neces-
sariae rei dissimulatione his repraesentandos noverint, quibus per suburbicarias provincias
tironum congregandorum munus iniunximus, quo facilius ad effectum publicae utilitatis
2 valeat perveniri. Quisque vero conventus ad eos, qui id exsequuntur, deducere guber-
natores agrorum suorum aliqua cunctatione distulerit, cognoscat se decem libris auri
multandum et tirones eius numeri, qui deprehensus fuerit, nihilominus traditurum.
Aversum quippe animum a communi defensionis studio iure talis severitas insequitur.
Superest igitur, ut nullius animus retardet iniuncta, quia, quisquis in hac parte cessaverit,
sese quodammodo confitetur non esse Romanum. DAT. VIII KAL. IVN. RAV(ENNAE) MAXIMO II
ET PATERIO VV. CC. CONSS.

ΓΔO

1 ad quadraciano *Γ*, quadratiano *ΔO* pfpo *Δ*, pu *Γ*, preposito *O* dispositione *Γ* 2 profutura *Γ* praenenire] uenire *Γ* 3 dilectum] *O*, delictum *ΓΔ*, delectum *Pithoeus* militaris *om. O* 4 pkaa] pka *Δ* 5 inlustra *Δ* magnitudo] *Γ*, magnificentia *ΔO* nostri t. c. sc. s. pragmatici *om. Δ* 6 tenore *Δ* dilectu] *O*, delectum *Γ*, dilecto *Δ*, delicto *vel* delecto *Pithoeus* nouo *om. Γ* 6/7 uniuersum possessorem] *Γ*, uniuersos possessores *ΔO* 7 uel] *Γ*, et *ΔO* ullam *Γ* 7/8 necessariae] *O Pithoeus*, necessariam *Γ*, necessaria *Δ* 8 nouerit *Δ* 10 peruenire *Γ* quisquis *Pithoeus* 11 libras *Δ* 12 tyronis *ΓΔ* traditurus *ΓΔ* 13 auersum] *O Pithoeus*, aduersum *Γ*, ausum *Δ* commune *Γ* iuret *Γ* 15 sese] esse *Γ* quodadmodo *Γ* non] *ΓO Pithoeus*, nomen *Δ* 15/16 dat. uiii k. iun. rau. max. ii et pat. uucc (uc *Γ*, c *O*, *om. Δ*) *libri*

Nov. VI, 3 (444 Iul. 14).

IDEM AA. ISIODORO COMITI. Cogit diversarum rerum necessitas et quidem pro utilitate
communi, ut suggestio sublimitatis tuae provida nimis pro qualitate temporis esse
videatur. Parvo etenim unusquisque contempto sperare debet securitatem futuri. Nec
enim grave esse credimus oneris contemplatione quod deposcitur, isiodore fr(ater) a(man-
1 tissime). Unde inlustris auctoritas tua sciat secundum suggestionem suam pragmatici
auctoritate firmatam hoc nos praesenti tantum tempore censuisse propter inminentium
expensarum necessitatem, quibus sufficere aerarii nostri vires nequeunt, id quod con-
ferentes plurimos non gravet et nos parte aliqua valeat adiuvare. Idcirco inlustres
vacantes per omnes nostras provincias constitutos ternos tirones in adaeratione debere
persolvere: comites quoque consistorianos vel primi ordinis nec non tribunos et notarios,
sed et eos, qui administrationes ordinarias in provinciis gubernarunt, dare singulos opor-
tere: tribunos vero vacantes sive comites secundi vel tertii ordinis omnesque clarissimos
tertiam partem tironis agnoscere, ita ut unius tironis pretium triginta solidis taxetur,
exceptis Afris, qui hostili necessitate sedibus suis nuper expulsi sunt: pro excubiis autem
praesentibus viginti consistorianos comites, triginta notarios inmunes esse debere. Gaudere

1 insiodoro *Δ*, hisiodoro *Pithoeus*, isidoro *O* comiti] consulari *O* et quidem] *scripsimus*, equidem *O*, se quidem *Δ*, licet quidem *Pithoeus* 3 contempto] *scripsimus*, contemptu *Δ*, contentus *O* 4 oneris contemplatione quod deposcitur] *scripsimus*, quod oneris (honoris *O*) cont. dep. *ΔO* hisiodore *Δ*, isidore *O* 4/5 fr. a.] *Δ*, fr. k. aa. *O* 5 illustra *Δ* 6 firmata *O* 7 aerarii uires (*om.* nostri) *Δ*, uires aer. nostri *O* 8 plurimos] *scripsimus*, plurimum *ΔO* et *om. Δ* 11 ordinarios *Δ* 13 un. pr. tir. *O* 15 com. cons. *O* notarius *Fuld.* inmunus *Fuld.* 15/16 debent enim gaudere *O*

enim debent, quos labor suus et desudatae vigiliae probabili ratione commendant. DAT. PRID. ID. IVL. RAVENNAE THEOD(OSIO) A. XVIII ET ALBINO V͞C. CONSS.

ΔO Fuld. (*incipit* 15 triginta, *finit* 16 commendant)

16 suos *Δ Fuld.* desutate *Fuld.* probabile *Fuld.* commendant] *O Pithoeus*, condemnant *Δ*, condemnat *Fuld.* 17 rauenna *Δ* u͞c] uecar. *Δ*

VII. DE PALATINIS.

uii] *Γ*, xuiii *O*, theod. xlu **ΔΔ Fuld.*

Nov. VII, 1 (440 Iun. 4).

IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENT(INIANVS) AA. AD MAXIMVM II P(RAEFECTVM) P(RAETORI)O.
Palatinae exactionis enormitas deducta saepius in querellam necessitatem nobis formandae
sanctionis inposuit, cuius obstinatio quae refugere debuit augere contendit, ad hoc prae-
teritae inpunitatis praesumptione decepta, ut continuato scelere graviores aculeos severi-
tatis incurrerit. Unde magnificentiae tuae suggestionem numerosis administrationibus
et virtutibus congruentem libenter accipimus, quae possessoribus et negotiatoribus consuli
generaliter postulavit, quorum brevi devotio concidisset, si, quantum fisco inferendum
est, aut tantum aut amplius exigendum sibi avaritia vindicaret, non dissimulandam
obiectionem nostris saeculis generans, cum devotum publico privatis utilitatibus dispendia
1 profutura comitantur. Quapropter sublimis excellentiae tuae saluberrimam suggestionem
secuti veneranda in aevum lege sancimus, ne quisquam palatinorum superindicti vel
aurariae ceterasque ad utrumque aerarium pertinentes exigens functiones ultra summam
traditis sibi iuxta praesentem censum de scrinio brevibus conprehensam commodi nomine
accipiendum aliquid noverit aut petendum, cessantibus causarum titulorumque instruc-
tionibus fictis . . . . ., quos odio calumniarum cessare praecipimus et quos non in
usum publicum, sed in aviditatis exemplum calliditas conpulsorum minatur, sacrilegii
percellendis reatu, proscriptionis etiam supplicioque dedendis, cum huiusmodi usur-
2 pationem probatio confutarit. Quam examinationem atque vindictam si aditi inl(ustr)es
viri comites utriusque aerarii fortasse neglexerint, amplitudinem tuam nobis oportet
3 suggerere, ut neglectas iustissimas provincialium querimonias vindicemus. Tantum
autem nos licentia huius cupiditatis offendit, ut inveteratam usurpationem resecare
cupientes moderatores provinciarum rapinis ire obviam censeamus et ad magnitudinem
4 tuam sine ullo metu suae condemnationis referre. Praeterea cunctis excusationibus
aditus obstruentes, quibus agenda necessario aliquoties negleguntur, hoc constituto nostro
adicimus, ut inl(ustr)es viri utriusque aerarii comites a condemnationibus iudicum et

1 ad maximum (-mo *Γ*)] *ΓΔ*, maximo *O* preposito *O* 2 exactiones *ΓΔ* querillam *ΓΔ* 3 quae] qui e *Γ* 4 continuatio *Δ*, com (cum *Γ*b) continuato *Γ* aculeos] *Pithoeus*, aculeus *Γ*, a cultu *Δ*, assuetus *Pithoeus*, *om. O* 4/5 seueritates *O* 5 incurrerit] *ΓΔ*, incurreret *O* magnificentiae] *sic hoc loco libri omnes* suggestione *Γ* 6 accepimus *Pithoeus* 7 breuis *Γ* 8 auariciam uindicare et *Γ* 9 generas *Γ* deuotos *O* publico priuatis] priuatis et publicis *O* 10 profutura *om. O* saluberrimam *om. O* suggessionem *Δ* 11 sicuti *Δ* superindicti] insuper indicti *Γ*a, qui superindicti *O* 12 exigunt *O* 13 sibi] si *Γ* de scrinio *om. O* comprehensa *Δ*, conprehensum *Γ* 14 titulorumque *om. O* 15 factis *Δ*; *post* fictis *quaedam videntur excidisse nectenda cum iis quae sequuntur* (16/17) sacrilegii percellendis reatu: *fortasse* exigentibus titulos eos quos] *Γ Pithoeus*, quod *Δ*, quas *O* quos] quas *O* 15/16 non in usum] *O Pithoeus*, nominosum *Δ*, in usum *Γ* 16 auiditatis] *ΓO Pithoeus*, auidatis *Δ* cumpulsorum *Δ* sacrilegei *Γ* 17 proscriptioni *O* dedendis] *ΓO*, de edendis *Δ*, condemnandis *Pithoeus* cum] quos *O* 17/18 usurpatione *Δ*, usurpatio *O* 18 probata *O* confutaret *Δ* inlis *Γ*, inlustris *Fuld.* 19 comitis *Fuld.* utriisque *Fuld.* oportet] *Pithoeus*, oportere *libri* 20 neglecta *Δ Fuld.* queromanias *Fuld.* uindicimus *Γ Fuld.* 21 licenciam *Γ* usurpatione *Γ* resecare] *Γ*, resarcire *ΔO*: *fortasse recte* 22 obuiam *om. O* 24 aditos *Δ* necessario ag. *O* constitutio *Δ*, constitutioni *Pithoeus* nostre *Δ* 25 i͞nlis *Γ*, inlustris *Δ* uiri] u͞c *Γ* utr. aer. com.] *Γ*, aer. utr. com. *Δ*, comites utiusque (*sic*) aer. *O* et] ei *Γ*

curialium noverint abstinendum, delicta eorum vel dissimulationem tam clementiae nostrae quam sedi tuae amplitudinis cum extiterint ingerentes, quo praedictae sedis tuae tum secuta correptio praesentia resecet, futura conponat. Quam rem vetustatis et disciplinae publicae amore decernimus, Maxime p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime). Inlustris igitur et praecelsa magnitudo tua edictalem legem et functionibus publicis iugiter profuturam programmate suo in cunctorum provincialium iubebit ire notitiam, ut agnoscat universitas nostro saeculo inprobis ausibus nil licere. DAT. PRID. NON. IVN. RAV(ENNAE) VALENT(INIANO) A. V ET ANATOLIO $\overline{\text{VC}}$. CONSS.

ΓΔO Fuld. (incipit 18 inlustres, *finit* 20 uindicemus*)*

26 delecta *Γ*, dilecta *Δ* dissimulationes *O* **27** ampl. tuae *O* cum extiterint] cum steterint *Γ; fortasse scrib.* cum constiterint **27/28** tuae tum secuta] *scripsimus*, tantum secuta *ΓΔ*, *om. O* **28** praesentia] et pr. *O* resecet] resecit *Γ*, resecet et *O*, recitet *Δ* **29** $\overline{\text{pkaa}}$] *Γ*, $\overline{\text{pka}}$ *ΔO* **30** magnitudo] *Γ*, magnificentia *ΔO* **31** pragmate *O* **32** inprobis ausibus] *O*, inprouis auribus *Γ*, inprouisa usibus *Δ*, improbis abusibus *Pithoeus* nil] *Γ*, nihil *ΔO* **32/33** dat. prid. *(om. O)* non. iun. *(ΔO,* ian. *Γ)* rau. ualent. a. ($\overline{\text{aa}}$ *Γ*) u *(om. ΔO)* et anat. $\overline{\text{uc}}$ conss. *(om. Γ^{a}) libri*

Nov. VII, 2 (442 Sept. 27).

IDEM AA. PATERIO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O. Cum pietas nostra ad provincialium quietem tuendam, simul ad avaritiam palatinorum, quae causa nuper fuerat ferendae legis, arcendam remedia quaereret, data nuper lege censuerat, ut inlustres viri sacri ac privati aerarii comites facultatem condemnandorum iudicum non haberent, similiter a
1 desidia ordinum multanda se eorum severitas abstineret. Sed quia nunc suggestio magnitudinis tuae indecorum hoc inlustribus viris et inefficax publicis necessitatibus explicandis provisione necessariae suggestionis insinuat et experiendo cognovimus nec satis prodesse id possessorum commodis et plurimum consuetis aerarii exactionibus obfuisse, abrogata lege, quam prius super his rebus observari statuimus, ius omne ad praedictos inl(ustre)s viros, quod longo tempore iam tenebant, inlibata pristinae censurae auctoritate revocamus, ne qua illis morae aut neglegentiae excusatio de expensarum destitutione tribuatur, quibus non solum multandorum iudicum, sed et curialium — segni-
2 tiem condemnari et a rationalibus licet — auferebatur facultas. Et tamen sub hoc praecepto nullum possessorum seu curialium palatinorum mancipamus aviditati. De quorum fraudibus si quae extiterint aut si modum veri census sub occasione titulorum ad se pertinentium supergressi fuerint et aliquid commenticium praeter id, quod explorata fides chartarum continet, studio depraedationis invenerint, iubemus gravatis patere accusandi eos liberam facultatem, sed ita, ut ad proprios iudices laesorum querella perveniat hisque solis in eorum commissa permittatur inquirere, de quorum factis, si qua in reprehensionem venient, non modo praesentium querellis, sed et absentium relationibus in-
3 struentur. Sane si quid est, quod vindictae censuram exigit acrioris, erit inlustribus viris palatinorum iudicibus consulendae serenitatis nostrae copia, ut genus ultionis

1 $\overline{\text{aa}}$] ā. *Γ* preposito *O* **2** simul ad] simul et *O* **3** arcenda *ΓΔ* quererit *Γ* ac] et *O* **4** iudicium *Γ* sim.] et sim. *O* **5** disidia *ΓΔ* multanda se] multandas *Δ* abstinerit *Γ* **6** indecorum (inde eorum *Δ*) hoc inl. uiris et *om. O* inefficax] *Γ Pithoeus*, efficax *ΔO* **7** prouisionem *ΔO* et] et quia *O* experiendum *Γ* **8** id prod. *O* exactionibus] actionibus *O* **9** abrogatam legem *Δ* omnem *Δ* **10** praedictus *Γ* inlustres *om. O* uiris *Γ* quod] quos *Δ* iam longo temp. *O* tenebat *Δ* inlibatam *Δ*, inlibatum *Pithoeus* **11** neglencie *Γ* expensarum] executionum *Beck; fortasse scrib.* exactionum suarum **12** destitutione] *Pithoeus*, distitutione *ΓΔ*, distributione *O* **13** condemnandi *Pithoeus* et a rationalibus *(Γ Pithoeus*, rationabilibus *Δ)* licet auferebatur (-rabatur *Γ^{a})* facultas] facultatem tribuimus *O* **14** praecepto] *O*, presepio *ΓΔ*, praetextu *Pithoeus* auiditate *Γ* **15** quae] qua *Δ; scrib.* quae querellae morum uiri *Γ* **16** pertinentem *O* commenticium] *ΓO Pithoeus*, commenticum *Δ* explorate *Γ* **17** continent *Δ* inuenerit *Γ* **18** lasorum *Γ* **19** his qui solis (solus *Γ^{a}*) *Γ* **20** modum *Γ* praesentum *ΓΔ* sed et] sed *Γ* abseutum *libri* **20/21** instruantur *O* **21** censuram] *Pithoeus*, censura *libri* exigit] *O*, exegit *Γ*, exigat *Δ* **22** copia aut *Δ*

agnoscant, sed de his dumtaxat criminibus, quae contra ius stimulo inlicitae cupiditatis
4 admiserint, Pateri p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime). Inlustris igitur et praecelsa magnitudo tua hanc omnibus innotescere sanctionem iubebit remotaque ea, quae de his ordinem solitum commutaverat, huic legi, quam nunc statuimus, perpetuo valiturae sciet robur inpositum, quippe moderatione tali et status provincialium inviolatus manebit et decus potestatis suae ad genuinos iudices revertetur. DAT. V KAL. OCT. SPOLETIO DIOSCORO ET EVDOXIO VV. CC. CONSS.

ΓΔO

23 agnoscant] cognoscant *O* inlicitate *Γ* 24 pkaa] pka *Δ* inlustra *Δ*, inlustribus *Γ* 25 magnitudo] *Γ*, magnificentia *ΔO* innot. omnibus *O* 26 lege *Γ* perpetua *Γ*, in perpetuo *O* ualiturae] ualitura *ΓO*, ualituram *Δ*, ualiturum *Pithoeus* 27 sciet] *Γ*, scit *Δ*, sit *O*, sciat *Pithoeus* tali *om.* *Δ* 28 genuinos] *ΓO Pithoeus*, geminos *Δ*, germanos *vel* genii aerarii utriusque *Pithoeus* reuertitur *Γ* 28/29 dat. u k. oct. spoletio (epolitidio *Γ*, spoleti *Δ*, spoleto *O*) dioscoro (discoro *Δ*, scoro *Γ*) et eudoxio uucc (*sic Γ Pithoeus*, uc *ΔO*) conss. *libri*

Nov. VII, 3 (447 April. 25).

IDEM AA. FLORIANO C(OMITI) S(ACRARVM) L(ARGITIONVM). Aequum est serenitatem nostram provida oraculi nostri constitutione sancire, ne aut inpune quemquam temerario contemptu, deserta officii sui militia, licuerit segnis otii elegisse desidiam, aut in posterum proposita interminatione cavere, ne quis audeat inconsulto iudicis sui testimonio militiae sacramenta deponere, Floriane f(rater) a(mantissime). Unde inlustris auctoritas tua
1 pragmatici nostri secuta praeceptum sciat secundum suggestionem suam palatinos omnes sacrarum largitionum, qui stipendiis non peractis sine testimonio vel auctoritate praesulis sui ad ecclesiastica obsequia aut ad aliam transiere militiam, nomine clericorum et privilegio cinguli superioris exutos palatino officio ac militiae, quam contumaciter reliquerunt, protinus esse reddendos: atque hoc circa universos oportere servari, quos intra triennium post militiae commutationem pragmatica huius sanctionis forma reppererit, ceteris vero
2 non movendam penitus quaestionem, qui prolixioribus temporum spatiis muniuntur: hac in futurum praeceptione servata, ne cui liceat sine iussu et testimonio praesidentis vel deserere vel commutare militiam; provinciarum iudices esse cogendos, ut tabularios largitionalium titulorum ad amplitudinis tuae sedem cum ratiociniis instructionibusque transmittant noverintque in procurandis exactionibus legibus se teneri. Dubium enim non est eum fore et nobis et legibus nostris obnoxium, quisquis maiestatis nostrae praecepta lentaverit. DAT. VII KAL. MAI. ROMAE CALEPIO VC. CONS.

ΓΔO

1 cal.] *Γ Pithoeus*, crl *Δ*, *om.* *O* 2 constitutionem *Γ* ne] nec *Γ* aut *delet Beck: recte* inpune] *Γ Pithoeus*, puni *Δ*, *om.* *O* 3 segnis] *O Pithoeus*, signis *Γ*, signe *Δ* otii] socii *Δ* aut] et *Beck: recte* 4 interminationem *Γ* suo *Δ* 5 fa] *Γ*, fra *ΔO* 6 scias *Δ* suam] *Γ*, tuam *ΔO* 7 testimonio (-nium *ΓΔ*) uel auct.] a. uel test. *O* 8 aut] *scripsimus*, et *ΔO*, *om.* *Γ* transire *ΓΔ* 9 exutus *ΓΔ* 10 redendus *Γ* seruare *Γ* triennium] *ΓO*, trecennium *Δ* 11 repperit *Γ* 12 prolixioribus] *ΓO Pithoeus*, pro leuioribus *Δ* 13 hanc *Δ* preceptionem seruatam *Δ* cui *om.* *Γ* testimonium *Γ* presedentes *Δ* 14 prouincialium *Δ* indicis *Δ* cogendūs *Γ* ut] atque *Δ* 15 largitionarium *Γ* sedem cum] eodem *Δ*, sedes *Pithoeus* 16 in *om.* *Δ* exationibus *Γ* se *om.* *O* teueri] tenere *Γ*, reteneri *Δ*, retineri *Pithoeus* 18 dat. uii k. mai. rom. calepio (*Γ*, calipio *O*, calupio *Δ*, calypio *Pithoeus*) uc (aug. uc *Δ*) cons. *libri*

VIII. DE INVASORIBVS.

uiii] Γ, theod. xuiiii *ΔΔΣ*(lat.) *Fuld.*, theod. xuiii Ξ, theod. xuii *OΣ (context.)*

Nov. VIII, 1 (440 Iun. 9).

IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENT(INIANVS) AA. PIERIO P(RAEFECTO) V(RBI). Si divalium sanctionum nulla pervasores poena percelleret, nostris procul dubio remediis esset temeritas persequenda, ne alieni iuris usurpator praesumptionis suae fructu inpune potiatur, cum ea, quae disceptationis examinatione decursa possent recuperari legibus possidenti,
1 festino cupiditatis ardore pervaserit. Movet siquidem serenitatem nostram viri inlustris Auxiliaris tam iusta quam vindicanda conquestio, cuius querellis et subiectorum series fidem tribuit et magna adsertio virtutum multis perennitati nostrae administrationibus conprobata: qui se domus suae possessione intra urbem venerabilem positae nullius litis actione pulsatum per inlustrem virum Apollodorum patefecit esse depulsum, absentiae videlicet suae occasione captata, dum, si qua precatio fuisset in causa, non parvis temporibus Romae in eadem domo consistens a memorato inl(ustr)i viro actione proposita potuerit conveniri. Quando, hoc quod in praedicto viro inlustri non perspicimus observatum, possessorum praetermissa conventio est? quando dominis non sunt denuntiata litigia et de cognito potius negotio expectata sententia? aut quae patrimoniorum potest esse securitas, si toties insidietur invasor, quoties possessores esse contingit absentes?
2 Verum quia inlicitis ausibus videmus quae sunt pro possessorum quiete salubriter constituta calcari et frequenter pro multorum negotiis specialis querella commonuit omnibus profutura decerni, merito praecedentia inclitorum principum parentumque nostrorum statuta renovamus. Idcirco mansura in aevum lege sancimus, ut, quisquis inconvento domino, non expectata vel adversus praesentem vel in contumacem definitiva sententia, possessorem de praedio rustico urbanove depulerit, possessione protinus restituta causae totius, sicut dudum constitutum est, amissione multatus aestimationem rei occupatae mox cogatur inferre: hoc etiam coniuncto, ut, si iudex in huiusmodi negotiis hanc putaverit sanctionem nostram dissimulandam ac non in executionem mittendam esse sententiam, quae de inferenda aestimatione prolata est, iustitia ipsa statutam taxationem, cum fuerit
3 accepto successore privatus, exsolvat. In praesenti vero causa v(iro) inl(ustri) Auxiliari domum restitui iubemus invasam, omni, si qua viro inl(ustri) Apollodoro conpetere potuerat, actione consumpta, qui, quod legibus debuerat postulare, inconvento possessore

---

1 pū] Γ, prefecto urbis Δ, preposito *O* diualium] diuales *O* 2 sanctionum] Δ, sanctiones *O*, *om.* Γ peruasores] *O*, peruasoris Γ, peruasorem Δ percelleret] Δ, percellerent *O*, percellet Γ^{b}, percellat Γ^{a} 3 ne] Γ *Pithoeus*, ut *Pithoeus*, *om.* Δ*O* usurpatur ΓΔ inpune] *Pithoeus*, inpuni Γ, pune Δ, paena *O* 4 examinationem Γ possent recuperari legibus possidenti] *scripsimus*, posset recuperare (p. rec. *om.* Γ) legibus poscenti (ΓΔ, poscente *O*, possidenti *Cuiacius*) *libri* 5 ardorem Γ inlustri Δ 6 auxiliares Γ, auxiliariis Δ uindicandam Γ series] sedes Γ^{a}, sees Γ^{b} 7 fide Γ uirtutum] Γ, uirtutis Δ*O*; *fortasse scrib.* magna adsertio [uiri excellentiā] uirtutum m. p. n. a. conprobata perennitatis Γ 8 possessionem ΓΔ 8/9 actionis lite *O* 9 inlustrum Γ appollodorum ΓΔ 10 precatio] praecautio *Pithoeus*, precarium *Pith. (ed. adnot)*; *fortasse scrib.* uere ratio 11 domum Γ inls uero Γ, inlustre uiro Δ 12 conuenire Γ hoc *delet Haenel* praedictum Γ prespicimus Δ 13 quando] quoniam *O* dominis non] Γ*O*, domini Δ, domino non *Pithoeus* 14 potius] prius *O* aut] Γ, ut Δ, et *O Pithoeus* 15 contigerit esse *O* 16 uerō Γ, uirum Δ auribus Γ uidemus *om.* *O* 17 calcari] c. scimus *O* commouit Δ*D*: *recte fortasse* 18 merito *om.* Γ praecidentia Δ 19 legem Δ in conuentu (-um *O*) *OD* 20 dominum *O* expectatum *O*, expectato *D* uel aduersus .... sententia *om.* *O* contumace Γ diffinitiua *D* 21 urbanoue] *Rittershusius*, urbano Γ, urbanoque Δ*OD* 22 constitutus Δ estimatione Γ occ. rei *O* 23 negotii *D* 24 sanctionis nostrae Δ*OD* dissimulanda Δ in *om.* Γ executionem] *O*, executione Γ^{b}*D Pithoeus*, excusatione Γ^{a}Δ 25 iustitia ipsa] *scripsimus*, iusticie ipsam Γ, iustitia (*om.* ipsa) Δ*OD*, iuxta *Pithoeus* 26 ū inls Γ, uir inl. *D* 27 iubeamus Γ inuasam] i. etiam *O*, i. et *D* omne *D* inls Γ, inl. *D* appollodoro ΓΔ 28 potuerat] potuit *O* postulari Δ inconuentu Δ*D*

pervasit. Quem ulterius prosequi lites causasque non patimur earum rerum, quas aliis possidentibus non debuit occupare, quique debet in acceptum referre, quod ei aestimationem rei de qua agitur nostrae pietatis humanitate concedimus, quae potuit multi-
4 plicium legum securitate deposci. Eas vero mulieres, quas aut vendendo litigium aut invasionis participando temeritatem constat negotium non habere, ne qua instaurandi litigii quaeratur occasio, omni actione privamus: non praeiudicantibus contractibus, si quos occupatores fortasse cum quibuscumque personis de eadem domo in praeiudicium domini inire voluerunt, quoniam res pervasa in alium transferri iure non potuit.
5 Restituturum quoque censemus, quaecumque de rebus eius illo expulsionis tempore a quocumque pervasa sunt. Neque enim ita remittimus ultionem, ut diripi aut occultari aliena patiamur, Pieri p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime). Quare inlustris magnitudo tua in traditione aedium pervasarum Marcianum agentem in rebus vel officium suum iubebit parere decretis nec ullam saluberrimis praeceptionibus nostris tarditatem
6 sub inpedimento cuiuscumque personae patiatur afferri. Ut vero ea, quae pro possessorum omnium quiete sancimus, in omnium possint notitiam pervenire, hanc legem nostram amplitudo tua propositis divulgabit edictis. DAT. V ID. IVN. RAV(ENNAE) VALENT(INIANO) A. V ET ANATOLIO V̄C̄. CONSS.

ΓΔOD [= Paris. 12445] fol. 210^a (incipit 16 quia inlicitis *sub praescripto* 'item in libro primo legum nouellarum').

29 causas litesque prosequi *O*   patemur *Γ*   30 debuit] debui et *Γ*   occupare] *Pithoeus*, conpare *Γ*, conparare *OD*, comparari *Δ*   quoque *Γ*   30/31 ei aest.] aest. *Γ*, in aest. *OD*, ei in aest. *Δ*   32 securitate] seueritate *Pithoeus*   uindendo *ΓΔ*   33 inuasionis] *D*, inuasione *Γ*, inuasioni *ΔO*   34 proriuamus *Γ*   35 fustasse *Δ*   domum *Γ*   36 uoluerint *Γ*^{a} transferre *ΓΔD*   37 restituturum] *fortasse* restitutum iri   censimus *Δ*   quaecumque] decumque *Γ*   eius] illius *O*   38 quocumque] q. de rebus *Δ*   39 pkaa] pka *ΔD*   quare] *Γ Pithoeus*, que *Δ*, itaque *OD*   inlustra *Δ*   39/40 magnitudo] *Γ*, magnificentia *ΔOD*   40 traditione] *ΓO*, traditionem *ΔD*   peruasorum *ΔD*   agente *Γ*   40/41 officio suo *D*   41 decretis] edictis *O*   praeceptis *O*   42/43 possessore *D*   43 quietem *Γ*   possit *ΓD*   noticia *Γ*   44 deuulgauit *Γ*, uulgabit *OD Pithoeus*, uulgauit *Δ*   44/45 dat. u id. iun. (*sic Γ*, ian. *ΔOD*) rau. ualent. a. (*om. Γ*) u (*sic Γ*, *om. ΔOD*) et anatolio (auxentio *O*) uc̄ (*om. ΓO*) conss. *libri*

Nov. VIII, 2 (441 Ian. 27).

IDEM AA. AVXENTIO P(RAEFECTO) V(RBI). Habet hoc insitum sollicita aequitatis examinatio, habet secundarum cogitationum subtilior et exactior cura, ut, si quid in legibus ferendis post impetum primum deliberatio properata deliquerit, hoc consilio perpensiore revocetur. Permittit enim consuetudo ipsa rerum, adstipulantur innumera vetustatis exempla multas leges a suis latoribus dempta aut addita parte posse corrigi, multas tractatu maturiore penitus abrogari. Quod nunc de abolenda constitutione decernimus, quam non ante multos menses ad preces inlustris viri Auxiliaris promulgaveramus moti ingesta nobis pervasionis invidia. Sed quia obsecratio viri inlustris Apollodori nuper nos adtentiores ad aestimandam iustitiam fecit, ob hoc tractatis omnibus et plena aestimatione discussis propter illa praecipue, quae negotii modum, de quo tunc actum est,

1 idem aā auxentio *om. ΣΞ*   pū] *D Pith. (ad Cuiac.)*^{b}, pf urbis *Δ*, ppo *Γ*, preposito *O*, *om. ΣΞ*   habet hoc] habito *Ξ*   insitum] institutum *D*   sollicitate *ΣΞ*   2 cognitionum *Σ*^{2} et exactior] exaccior *Ξ*, exactiorque *ΔΣ*   3 feredis *Ξ*, feriendis *D*   dereliquerit *Σ*^{a} perpensiore] *Gothofredus*, propensiore *ΔΣ*, propinsiore *Ξ*, propensiori *O*, propinsio *Γ*   4 reuocatur *ΔΣΞD*   rerum] r. et *Σ*^{2} 5 multa *Σ*, multis *Γ*   legis *ΓΣ*^{1}*Ξ*   lateribus *Ξ*   adempta aut adita *Δ*   corregi *ΔΣ*, correge *Ξ*   multa *Σ*^{2} 6 maturiori *Ξ Pith. (ad Cuiac.)*   penitus] posse penitus *O*   abrogari] auferri *Σ*^{v} de] se *Σ*^{1}*Ξ*, esse *Σ*^{2} ambulenda *Γ*, abolendam *ΣΞ*   constitutionem *Σ*^{1}*Ξ*   7 multus mensis *Ξ*   ad preces] *Γ Pithoeus*, de preces *ΔΣ*^{1}*Ξ*, de prece *OΣ*^{2}*D*   inlustri *ΔΣ*^{1}*Ξ*, inl̄ *D*   uir̄ *D*   auxialiaris *Γ*   8 uir̄ *D*   inlustri *ΔΣ*^{1}, inl̄ *D*   appollodori *ΔΣ*   9 nos adtentiores] nos adtentiones *Γ*, adtentiores nos *OD*, attentiores (-ris *Ξ*, *om.* nos) *ΔΣΞ*   estimandas *Γ*, estimandum *Σ*^{2}, stimandum *Σ*^{1}*Ξ*   ob] ab *Ξ*   tractis *Σ*^{1}*Ξ*   plana *D*, planam *ΔΣ*^{1}*Ξ*   9/10 estimationem *ΔΣ*^{2}, stimationem *Σ*^{1}*Ξ*   10 illam precipuis *Ξ*   quae] qua *ΔΣ*^{1}*Ξ*   modo *Γ*   de quo] equo *Ξ*, quo *Σ*^{2}, quod *Σ*^{2}

supergressa fuerant et inmerito personas mulierum pariter inligaverant, supra memoratam legem praesentis edicti auctoritate removemus, Auxenti p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime).
1 Unde inlustris magnitudo tua hanc, qua praecepti superioris vacuatur incautior definitio, programmatis adiectione vulgabit, ut agnosci ab omnibus possit his, quae in illa displicent, abolitis id, quod solum de vetustate repetitum probabile videtur, priscarum tantum legum definitione servandum. DAT. VI KAL. FEB. RAVENNAE P(OST) C(ONSVLATVM) VALENTINIANI A. V ET ANATOLII $\overline{\text{VC}}$.

ΓΔΟΣΞD Fuld. (incipit 13 magnitudo, *finit* 16 seruandum*)*

11 inligauerat *ΔΣ²*, inlegauerat *Γ*, in lege gaurat *Σ¹* memorata *Ξ* **12** pra(e)seutes *ΓΣΞ* autxenti *Γ* **12/13** $\overline{\text{pkaa}}$] *O*, post $\overline{\text{kaa}}$ *Γ*, $\overline{\text{pka}}$ *ΔΣD*, pko *Ξ* **13** inlustra *Δ*, inluster *D*, *om. Ξ* magnitudo] *Γ*, magnificentia *ΔΟΣΞD Fuld.* hac *Ξ* quam *ΔΣΞ Fuld.* precepta *Fuld.* superiores *Fuld.* **13/14** incautior] in paucis *Γ*ᵃ **14** definitio] definicior definicio *(sic) Ξ*, diffinitio *O* programmaticis *ΔΣΞ Fuld.*, pragmatica *OD* adiectione] *scripsimus*, lectione (-nem *ΣΞ*) *libri* uulgauit *Γ*, mulgauit *ΔΣΞ Fuld.*, euulgabit *Pith. (ad Cuiac.)* ut] aut *Ξ* ab] ad *Ξ* **15** de] e *Fuld.* uetustatem *Γ*, uetate *Ξ* petitum *Fuld.* probabilem *Γ* uidetur] uinditur *Fuld.* **16** definitiones *Γ*, definiconem *Ξ*, difinicione *Fuld.* **16/17** $\overline{\text{pc}}$ ualentiniani agusti u et anatolio $\overline{\text{uc}}$ cosl. *Γ*, $\overline{\text{pc}}$ *(sic D*, $\overline{\text{po}}$ *ΣΞ*, post consulatum *Δ)* ual. ā. *ΔΣΞD*, ipso augusto consule *O*

VIIII. DE REDDITO IVRE ARMORVM.

uiiii] *Γ*, ii *O*, theod. xx **ΔΔ Fuld.* de reddito (redito *Γ*, *om. O*)] eredicto *Fuld. (context.)* armarum *Fuld.*

Nov. VIIII (440 Iun. 24).

IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENT(INIANVS) AA. POPVLO ROMANO. Quoties publica poscit utilitas, universitatis sollicitudinem ducimus advocandam, ut omnibus profutura inpleantur ab omnibus, nec molestum esse provincialibus nostris credimus, quod pro ipsorum salute disponitur, ut resistendi praedonibus cura subeatur. Gensericus hostis imperii nostri non parvam classem de Karthaginensi portu nuntiatus est eduxisse, cuius repentinus excursus et fortuita depraedatio cunctis est litoribus formidanda. Et quamvis clementiae nostrae sollicitudo per diversa loca praesidia disponat atque invictissimi principis Theodosii patris nostri iam propinquet exercitus et excellentissimum virum patricium nostrum Aetium cum magna manu adfore mox credamus cumque vir inlustrissimus magister militum Sigisvuldus tam militum atque foederatorum tuitionem urbibus ac litoribus non desinat ordinare, tamen quia sub aestiva navigandi opportunitate satis incertum est, ad quam oram terrae possint naves hostium pervenire, singulos universosque hoc admonemus edicto, ut Romani roboris confidentia et animo, quo debent propria defensari, cum suis adversus hostes, si usus exegerit, salva disciplina publica servataque ingenuitatis modestia, quibus potuerint utantur armis nostrasque provincias ac fortunas proprias fideli conspiratione et iuncto umbone tueantur: hac videlicet spe laboris proposita, ut suum fore non ambigat quidquid hosti victor abstulerit. ET MANV DIVINA: PROPONATVR AMANTISSIMO NOSTRO POPVLO ROMANO. ET AD LATVS: DAT. VIII KAL. IVL. RAV(ENNAE) VALENT(INIANO) A. ET ANATOLIO $\overline{\text{VC}}$. CONSS.

ΓΔΟ Fuld. (incipit 13 cum, *finit* 14 seruata*)*

1 populo romano] *Γ*, ad populum romae (*om. Δ*) *ΔΟ* possit *Γ* **2** ducimus] credimus *O* aduocanda *Δ* profuturam *Γ* **3** prouincialibus] ad prouincialibus *Δ*, id pr. *Pithoeus* credemus *Γ* **4** gensericus] *Pithoeus*, iensericus *Γ*, ginsericus *O*, geusericus *Δ* non] *ΓΟ*, ut *Δ*, haud *Pithoeus* **5** cartaginensi *O*, charthageninse *Γ*, carthagin̄ *Δ* **6** dementie *Δ* **7** principi *Γ* **7/8** patr. n. theod. *O* **9** aetium] *Δ*, etium *O*, ecium *Γ* **10** militum *om. Γ* sigisuuldus] sigisuultus *Pithoeus*, segisuuldos *Γ*, sigisuualdus *O*, sigisundus *Δ* tam] tutam *Pithoeus; fortasse scrib.* etiam atque] quam *O* **11** extiua *Γ* incestum *Δ* **12** hoc admonemus] *Γ*, nostros (nostro *O*) monemus *ΔΟ* **13** et] *Γ*, ex *ΔΟ* quo] *O Pithoeus*, quod *ΓΔ* debet *Δ* defensari] *Γ*, defensare *ΔΟ* **14** ostis *Fuld.* usus] *Γ*, ius *Δ Fuld.*, uis *O Pithoeus* exigerit *ΓΔ* seruatur *Fuld.* **17** oste *Γ* **17/18** et manu d. pr. am. nostro (nostri *O*) p. r. et ad latus (latis *Δ*)] *ΔΟ*, *om. Γ* **18/19** dat. uiii k. iul. rau. *(sic Γ*, romae *ΔΟ; hic desinit Γ)* ual. a. *(om. Δ)* (u *ins. edd.*) et anatolio $\overline{\text{uc}}$ conss. *(om. Δ) libri*

X. NEQVE DOMVM DIVINAM NEQVE ECCLESIAM AVT ALIQVAM PERSONAM A QVOLIBET MVNERE PVBLICO EXCVSANDAM.

x] *Γ*, uiii *O*, theod. xxi **ΔΔ Fuld.* neque d. d. (diu. dom. **Δ*) n. eccl. aut aliquam personam (aut aliqua persona *Fuld.*, *om.* **Δ*) a (*om.* **ΔΔ*) quol. mun. publ. (publ. mun. **ΔΔ Fuld.*) excusandam (excusandi *Fuld.* [*context.*])] nullam domum a publico munere excusandam *O*

Nov. X (441 Feb. 20).

IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENT(INIANVS) AA. MAXIMO II P(RAEFECTO) P(RAETORI)O. Cum publice privatimque in omnibus rebus ac negotiis iustitiam conservari oportet tum praecipue in his tenenda est, quae vectigalium nervos sustinent, quoniam adtenuatis devotorum viribus utili aequitate succurrunt. Quod plurimi respuunt, qui domesticis tantum conpendiis obsequentes bonum commune destituunt, quo vera ac solida utilitas continetur melius plane ad singulos perveniens, cum profecerit universis, maxime exigente hac tributorum necessitate, sine quibus nihil in pace aut bello curari potest. Neque ultra valebit perpetuitas eorum manere paucis atque defessis inposita sarcina, quam potior detrectat, locupletior recusat et validiore reiciente solus agnoscit infirmior.
1 Hanc itaque iniquitatem corrigentes primo capite huius sanctionis decernimus, ut omnes, quicumque ex iure domus regiae vel a pietate mea vel a qualibet persona sacrarum necessitudinum mearum praedia adepti sunt sive usufructuaria largitate seu donatione directa sive commutationis vel emptionis ratione quaesita, parem cum ceteris possessoribus condicionem subeant functionum: in hac sorte numerandis his quoque, qui retento sibi usufructu proprietatem iuris sui venerabilium pignorum meorum vel pietatis meae domui contulerunt. Quos omnes ea condicione tributa volumus agnoscere, ut nihil sibi ex aurariis titulis vel superindicticiis vindicent, quos ad similitudinem domus nostrae
2 qualibet sacri praecepti inpetraverant sanctione. Secundo gradu huius legis cavemus, ut quicumque census inlustrium dignitatum sive ecclesiasticus vel in urbe sacratissima vel in quibuslibet provinciis ad exemplum domus nostrae quocumque praecepto diversam sibi ab aliis ipsius census quem solvere videbatur condicionem fecerat, onus consuetum absque ulla privilegii exceptione sustineat nec in arcalibus tantum titulis, sed et his, quos sacri vel privati aerarii partibus deputavit vetustas, ut ita demum difficultati expensarum vexationique inopum divinam moderationem secuti gemina salutaris constituti
3 remedia porrigamus. Nunc iam non dissimile superioribus, immo cuius utilitas paene latius patet, hac edictali lege conplectimur sine ulla honorum personarum privilegiorum

---

1 ii *om. O* ppo] preposito *O* **2** iusticia *Δ* conseruari oportet] *ΔO*, conseruare oporteat *Γ* **3** in his pr. *O* quoniam] *scripsimus*, quam *Γ*, quae *ΔO* **4** utili aequitate] *Γ Pithoeus*, salua aequitate *O*, uti equitatum *Δ*, uti aequum *Pithoeus* **4/5** domestici statum *Γ* **5** bonum] bone *Γ* **6** profecerit] *O*, proficerit (-ret *Δ*) *ΓΔ* uniuersi *Γ* **7** in pace aut bello (bella *Γ*)] in bello aut pace *O* **9** detrectat] *Pithoeus*, detractat *Γ*, decretat *Δ*, aut *O* reiciente] *Γ*, rei cedente *Δ*, recedente *O Pithoeus* **10** corrigente *Γ* omnis *O* **11** a pietate] pietate *libri* personas *Δ* **12** usufructumaria *Γ*, fructuaria *ΔO* **13** directa siue] *Γ*, directa seu *ΔO* empt. uel comm. *O* quorita *Γ* **14** condicionem (-ne *Γ*) subeant functionum (-ne *Γ*)] *ΓO*, subeant functionem (*om.* condicionem) *Δ* **15** sibi] siue *Γ* sui] sui siue *O* uel] siue *O* **17** aurariis (auriis *Γ*) titulis uel superindicticiis (superindictiis *Γ*)] *ΓO*, aur. titulis (*del. Pithoeus*) uel superindictitiis titulis *Δ* **18** inpetrauerant] *Γ*, impetrauerunt *ΔO* secundum *ΔO Fuld.* gradu] *Δ*, gradum *O Fuld.*, gra *Γ* cauemus] gauimus *Fuld.* **19** quacumque *Fuld.* dign. ill. *O*, inlustri *Fuld.* sacratissimam *Γ*, sanctissima *Δ* **20** in *om. Γ* prouincies *Fuld.* ad] ut *Fuld.* quecumque praeceptum *Γ* diuersa *Δ* **21** ab aliis ipsius *om. Fuld.* quem *om. Fuld.* condicione *Γ* fecerat] *ΓΔ*, fecerit *O* **21/22** onus c. a. ulla *om. Δ* **22** susteneant *ΓΔ* in arcalibus] marcalibus *Δ* et] etiam *O* **23** ut *om. Δ* **24** uexationeque *Γ*, exactionique *ΔO* **24/25** remedii constituta *O* **25** dissimilis *Δ* **26** edicta *Δ* conplectimus *Γ* honorum] horum *Γ*

distinctione generaliter sancientes, ut itinerum reparatio aliaque munia huiusmodi ..... omnium certante studio, quo cum facilius tum firmius inpleantur. Haec enim superioris aetatis principes et divorum parentum nostrorum liberalitas inlustribus titulis redundantis opulentia saeculi minore aliorum possessorum pernicie conferebant: quod quamvis et tunc iniustum, tamen inter initia lenius videbatur; sub difficultate autem praesentis temporis non modo rei ipsius natura iniquum, sed et inpossibile paucis ac tenuioribus constat, qui multiplicato suae alienaeque functionis onere depressi procumbent penitus, nisi aliquando idoneorum societate respirent. An forte contumeliosum putandum est inventum contra rationem nomen munerum sordidorum, quo instauratio militarium viarum, quo armorum fabricatio, quo murorum refectio, quo apparatus annonae, quo reliqua opera, per quae ad splendorem defensionis publicae pervenitur, prava appellatione censentur? sine quibus nullus maximarum rerum procedit eventus? quorum adminiculo salutem pariter et decus tuemur imperii? ac, ne singula prosequamur, sine quibus nihil necessarii operis effici potest? Repetita clementiae nostrae praeceptione sancimus, ut antiquatis omnibus privilegiis, quae vel dignitatibus delata fuerant vel diversae militiae collegia meruerunt aut nomine venerandae religionis obtentum est, omnis ubique census, qui non personarum est, sed agrorum, ad universa munia a nona dumtaxat indictione, ut supra definivimus, absque ulla discretione cogatur. In qua parte quo quisque honoratior aut opulentior est, eo alacriorem publicis necessitatibus animum debet, quarum sibi procurationem magis intellegit profuturam, Maxime p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime).

4 Inlustris igitur et praecelsa magnitudo tua hanc legem consuetae sibi provisionis vigore in omnium provinciarum populorumque notitiam perferet et celeriter universos diu expectati remedii salubritate iubebit potiri, ut sero saltem difficultati rerum devotio locupletum pariter ac pauperum iustis aequata partibus libentius obsecundet. DAT. X KAL. MART. RAV(ENNAE). ACCEPTA PRID. ID. MART. VBI SVP(RA) P(OST) C(ONSVLATVM) VALENTINIANI A. V ET ANATOLII $\overline{\text{VC}}$.

ΓΔO Fuld. (incipit 18 secundo, *finit* 21 uidebatur*)*

27 distinctionem Γ^{a} reparato Δ aliaque] atque O *post* huiusmodi *videtur excidisse* expediantur *vel simile vocabulum* **28** omnium *om.* Δ studium Γ quo *om.* O **30** redundantis] *scripsimus,* redundantes ΓΔ, redundante O conferrebant Γ quod] quod si Γ **31** lenius] legimus Γ^{a}, leuius *edd.* autem] aut e Γ **32** tempore Δ et *om.* Δ inpossibilem Δ **33** ac tenuioribus] ante moribus Γ multiplicatu Γ alienaeque] aliene nequed Γ^{a}, alienoque Δ, alienae O **33/34** procumbant Δ **34** idoneorum] sordidorum munerum O **35** est] est et O contra rationem] O *Pithoeus,* contra ratione Δ, contraria racione Γ munerum] numerum Γ **36** uiarum] Γ *Pith. (ed. adnot.),* uirorum ΔO quo arm. refectio quo mur. fabricatio O **37** quae] quem Δ defensionis] Γ, distinctionis ΔO **38** maximorum Δ **38/39** adminicolum Γ **39** salutem] Γ, statum O *Pithoeus,* statim Δ tuimur Δ **40** effici] perfici O repetita] reperta Δ, quare repetita *Pithoeus* **41** antiquantes Δ **42** meruerant O aut] ΓΔ, uel O; *fortasse scrib.* aut si quod obtentum est] ΓΔ, obtenta sunt O **43** uniuersa] ΓO *Pithoeus,* uersa Δ a nona] Γ *Pithoeus,* annona Δ, annonae O; *nona indictio incipit a. 440 Sept. 1* **44** ut] qua O diffiniuimus O qua] Γ *Pith. (ed. adnot.),* quarta Δ, quartam O **44/45** parte quo] partem quo enim O **45** op. et bon. O **46** procuratione Δ **46/47** $\overline{\text{pkaa}}$] $\overline{\text{pka}}$ Δ **47** inlustre Δ **48** perferet] O, perferret Δ, praeferret Γ, perferre *Pithoeus* **49** spectati Γ salubritate (sabritate Γ) iubebit (iuberi Γ)] iub. sal. O poteri Γ, potiori Δ saltim Δ **50** difficultate O, difficultari Γ^{a} rerum] remota O **51** x] xu O accepta prid. id. mart. ubi sup.] Δ, *om.* ΓO **51/52** $\overline{\text{pc}}$.] Γ, post consulatum Δ, *om.* O **52** ualentiniani] ualeñ Γ, ualentiniano ΔO u et anatolii $\overline{\text{uc}}$.] u *(om. Γ)* et anatolio $\overline{\text{uc}}$ *(om. Δ)* cons. ΓΔ, cons. O

XI. DE HONORATIS ET QVIS IN GRADV PRAEFERATVR.

xi] Γ, xuiiii *O*, theod. xluiii *ΔΔ *Fuld.* de honoratis et *om. O (context.)* quis in] qui sine *Γ (lat.)* gradu] gradu cui *O (context.)* perferatur *Fuld. (context.)*

Nov. XI (443 Mart. 13).

IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENT(INIANVS) AA. STORACIO P(RAEFECTO) V(RBI). Studiose niti atque agere clementiam nostram decet, ut quidquid ad cumulandum consularium titulorum nomen proficit sanciamus, quos pro sui magnitudine ac reverentia vetustatis etiam
1 nobis libenter adsciscimus. Et quoniam certum est lege divi parentis nostri Gratiani cautum, quae amplissimis dignitatibus definitum venerabilis constitutio ordinem dedit, ut patriciatus honor et infulae consulares, si copulata sibi unius personae meritis iungantur, eum, cui utrumque contigerit, potiorem faciat illo, qui ex his alterius honoris tantum fulgorem consecutus videtur, plenum rationis et aequitatis putavimus, ut quisque bis consulatus adipisci meruisset insignia praeferatur his, qui semel functi sunt hoc honore. Quod si alterius adiectio dignitatis hanc solam superat, quanto magis duplicatae tanti suggestus infulae et curulium ornamenta geminarum obtentis semel anteferenda
2 sunt fascibus, Storaci p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime)? Inlustris igitur et praecelsa magnitudo tua hac nos generali lege sanxisse cognoscat, quam propositis edictis vulgare debebit, ut quisque consulare fastigium secundo conscendere meruerit illis etiam praeferatur, qui uno anno fastis nomen dederunt, quamvis anteriore tempore consulatum cum patriciatu pariter sunt adepti. Ea enim dignitas, quae nomini quoque Augusto quoddam decus videtur adquirere, secundo delata privatis personis absque superioris praescriptione temporis iure universis honoribus antecellet. DAT. III ID. MART. ROM(AE). P(RO)P(OSITA) IN FORO TRAIANI MAXIMO II ET PATERIO VV. CC. CONSS.

ΓΔO Fuld. (incipit 2 clementiam, *finit* 3 sanciamus*)*

1 aa. *om. O* stauratio *Γ* pref. urbis *Δ*, p̄c̄ *Γ*, preposito *O* 2 climencia *Γ* consularium] consolauerit *Fuld.* 3 proficet *Γ*, profecit *Fuld.* reuerenciam *Γ* 4 adsciscimus] *ΓO Pithoeus*, adscimus *Δ* lege .... gratiani] *scilicet C. Theod.* 6, 6, 1 5 ampl. dignitatibus (-tatis *Γ*ᵃ) def. uenerabilis constitutio] uenerabili constitutione ampl. dignitatibus def. *O; scrib.* uenerabilis constitutio ampl. dign. def. 6/7 iungatur *Δ* 7 eum] ei *Γ* potiore *Γ* illo] llo *Γ* 8 quisque] *ΔO*, quisquis *Γ Pithoeus* 9 adipisci *om. O* praeferetur *Γ*ᵃ hoc *om. O* 10/11 duplicatam tantum *Γ* 11 curulium *(Pithoeus*, currulium *Γ*, curialium *Δ)* orn. geminarum] gemina curiarum ornamenta *O* 12 p̄k̄āā] p̄k̄ā *Δ* 13 magnitudo] *Γ*, magnificentia *ΔO* hanc nos gerali *Γ* 14 quisquis *Pithoeus* consulare *om. Γ*ᵃ secund̄ *Γ* etiam *om. O* 15 anteriori *O* 16 conpatriciatu *Γ* sint *O* nomine *Γ* agusti *Γ*ᵃ 17 quodam *Δ* 17/18 sup. praescr. temp.] *Γ*, praescr. sup. temp. *O*, superioris (*om.* praescr. temp.) *Δ* 18 antecellet] *ΓΔ*, antecellit *O Pithoeus* mart.] maii *O* 19 p̄p̄. in f. traiani *om. Γ* ūū. c̄c̄. conss.] ūc̄. cons. *Δ*, conss. *O*, *om. Γ*

XII. DE PECVNIA AFRIS CREDITA ET FIDEIVSSORIBVS EORVM.

xii] *Γ*, iii *O*, theod. xxii *ΔΔ *Fuld.* afiris *Fuld. (context.)*, firis *Fuld. (lat.)* et (*ins.* de *Δ)* fid. (fedeiussores *Fuld.*) eorum *om.* **ΔO*

Nov. XII (443 Oct. 19).

IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENT(INIANVS) AA. ALBINO II P(RAEFECTO) P(RAETORI)O. Si adflictis Afrorum fortunis, qui omnes facultates suas per acerbissima supplicia amittere sunt coacti, decet miserationem publicam quocumque potest humanitatis genere vel

---

1 ablino *Γ*ᵇ, abillino *Γ*ᵃ ii *om. O* p̄p̄ō] *ΓΔ*, preposito et patricio *O* 2 fortunis] personis *O* | per] super *Δ* admittere *Γ* 3 potes *Δ*

singulis vel in commune consulere, quanto dignius est infortunia eorum contra molestias
inprobas creditorum clementiae nostrae remediis sublevari? Quos enim constat pericula
famis aliter non posse depellere, nisi ope aliena auxilioque recreentur, quam magnae
acerbitatis putandum est hos ipsos inopes omnium rerum et precario victu egentes con-
pelli ad . . . . . iniuriam restituere ea, quae inproviso cladis impetu vis maior ab-
straxit sibique inter omnium spolia vindicavit? Et certe solet etiam salva re prodesse
debitoribus, si quid iis calamitatis acciderit. Hic vero, ubi omnium fortunarum
diluvium, ubi etiam quod per ignorantiam dominorum latere potuit intolerabilis
inquisitionum cruciatus extorsit, quisquam dubitare poterit, quin inmanitatem superet
hostilem, si quis, quod integris et florentibus dederat, nunc ab spoliatis egentibus et
extorribus patria recuperare conetur nec eos vereatur exigere, quos erubescendum est
1 non iuvare, Albine p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime)? Ob hoc inlustris et
praecelsa magnitudo tua pragmatici nostri secuta praeceptum sciat miseriarum circa
Afros intuitu clementiam nostram statuisse, ut nulli nomine chirograforum creditae
pecuniae sive fideiussorum usque ad recuperationem rerum suarum quolibet pulsante
teneantur. Pro quibus neque fideiussores neque mandatores eorum quolibet genere obli-
gatos inquietari volumus, qui plerumque a creditoribus nomine debitorum conveniri pro
arbitrii sui interpretatione consuerunt. Quae forma circa eos debitores servabitur, quos
cum patria omnia sua amisisse constiterit, hoc est exceptis qui alibi locupletes atque
2 idonei non debent uti excusatione miserorum. De his quoque, quae intra provinciam
gesta sunt, in qua liberum modo non est sub quolibet causarum vel litium titulo solitum
ius a quoquam conventionis exigere, amissis aut relictis ibidem necessariis instructionibus
nemo pulsabitur, nisi forte alia evidenter adprobatione doceatur. Quod observari volumus,
sicut dictum est, usque ad illud tempus, quo qualibet ratione atque eventu patriae vel
3 propriorum recuperatio optata contigerit. Illud etiam pari iustitiae ratione servandum
est, ne creditae pecuniae cuiuslibet temporis a personis, quarum supra infortunia expressa
sunt, usurae penitus postulentur, cum abundare debeat creditoribus, si post rerum inte-
4 grationem ad sortem potuerint pervenire. Quae ut inviolata serventur, multa decem
lib(rarum) auri dispendio ferietur quisquis contra statuta numinis nostri, quae circa
Afros moti aerumnis protulimus, venire temptaverit. Quam rem et his ipsis rationabilem
videri posse credimus, qui aequitatis tramitem stimulis cupiditatis animum depravantibus
vel nolunt tenere vel nesciunt. DAT. XIIII KAL. NOV. RAV(ENNAE) MAXIMO II ET PATERIO
VV. CC. CONSS.

ΓΔO Fuld. (incipit 33 quam rem, *finit* 35 nesciunt)

4 infortuna *Δ* **4/5** improbas mol. *O* **5** subleuare *Γ* **6** recehentur (-ter *Γ*[a]) *Γ* **7** aceruitatis *Δ* **7/8** *post* conpelli ad *excidisse videntur talia:* debita soluenda et adempta per **8** restituere ea] et ea restituere *O* maor *Γ*[a] **9** sibique] *ΓO Pith. (ed. adnot.),* ubique *Δ* uindicabit *Δ* **10** his *libri* accederit *ΓΔ* **11** ignoratiam *Γ* dominorum] *fortasse scrib.* dominantium poterit *Γ* **12** inquisitionem *Γ*[a] qui inhumanitatem *Δ* **13** quod] quod et *O*, *om. Γ* spolianti *Γ*[b], spoliantibus *Γ*[a], spoliatis et *O* **14** ex tortoribus *Δ* patriae *ΔO* **15** pkaa] *O*, post kaa. *Γ*, pka *Δ* inlustre *Δ* **16** praecelsa magnitudo tua] *Γ*, praecelsa magnificentia tua *Δ*, p. m. t. *O* secuti *Γ* **17** chirograforum] *Pithoeus*, cirographorum *O*, cyrograf(f)orum *ΓΔ* **18** recuperatione *Γ* **19** teneatur *Δ* **20** inquietare *Γ* conuenire *Γ* **21** interpretationem *Δ* consuerunt] conseruent *Γ* **22** admisisse *Δ*, amisse *Γ* **23** debet *Δ* prouincia *ΓΔ* **24** qualibet *Γ* titulum *Γ* **25** conuentionis a quoquam *O* **26** alia euidenter] *Δ*, alia euidenti *O*, alique uidentur *Γ* adprobatione] *requiri videtur* uti probatione doceantur *O* obseruare *Γ* **28** contogerit *Γ* iustitiae] iustitia et *O* **29** infortuna *Δ* **29/30** sunt expr. *O* **30** abundare] *ΔO*, abulare *Γ* post rerum] *O Pith. (ed. adnot.)*, postremum *ΓΔ*, post demum *Pithoeus* **30/31** integratione *Γ*, redintegrationem *Pithoeus* **31** potuerit *Δ* quae] quam *Γ* multae *O: recte fortasse* **32** lib.] *scripsimus*, libras *ΓΔ*, librarum *O Pithoeus* nominis *Δ* **33** muti *Γ* timtauerint *Γ* et *om. Γ* racionabile *Fuld.* **34** uidere *Fuld.* crededemus *Fuld.* qui] nisi *Pithoeus*, *om. Δ* equitate *Fuld.* **35** tenire *Fuld.* nestiunt *Γ* xiiii] xiii *Γ* rau.] *Γ*, *om. ΔO* **36** uu. cc. conss.] uc. conss. (cons. *Δ*) *ΔO*, *om. Γ*

XIII [*Haenel* XVIII]. DE TRIBVTIS FISCALIBVS ET DE SACRO AVDITORIO ET DE DIVERSIS NEGOTIIS.

xiii] *Γ*, uiiii *O*, theod. xxiii **ΔΔ Fuld.* fiscalibus] et fisc. *O* et de sacro (sagro *Fuld.*) auditorio] *Δ Fuld.*, *om. Γ *ΔO* et (uel *Δ Fuld.*) de (*om. Γ [lat.]*) diuersis (*sic Γ*, ceteris *Δ Fuld.*) neg. *om. *ΔO*

Nov. XIII [XVIII *Haenel*] (445 Iun. 21).

IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENT(INIANVS) AA. ALBINO II P(RAEFECTO) P(RAETORI)O. Numi-
darum et Maurorum Sitifensium nuper acta legatio, quam Palladius v(ir) s(pectabilis)
comes et ... tribunus v(ir) c(larissimus) et Maximinus v(ir) l(audabilis) sacerdotalis proba-
biliter executi sunt, huius legis praeceptum de nostra perennitate promeruit. Proinde
quia aequum est aegris provincialibus et publica clade vexatis humanitatis nostrae bene-
ficiis subvenire, hunc tributi modum ab his magnitudo tua sperandum esse cognoscat,
ut retractis septem partibus octavam tam privatae quam enfyteuticae glebae possessor
agnoscat, pro qua octava omnibus titulis ad unum redactis, quos possessor vel quivis
quolibet nomine praestare consueverant, quattuor milia ducentos tantum sol(idos) et mille
ducentas militares annonas et ducentum capitum Numida provincialis exsolvat, ita ut
praedia domus divinae, quae a perpetuariis detinentur, simili modo octavam partem
1 inferant etiam argentariae functionis. De teloneo vero statuimus, ut ex quinque cen-
tesimis duae Rusicadiensi et Chullitanae civitatibus, tres sacris largitionibus inferantur;
de salinis alumine caractere herba rubia lini maceratura et clavi vetri tantum tituli
a sacris largitionibus pro numero hominum et possibilitate poscantur, ab hoc actu vel
2 cura curialibus penitus remotis. Quinta etiam, quae in privilegiis domus pietatis
nostrae vel necessitudinum nostrarum recedit, superfundatur cunctis possessoribus, ut
promissa summa, quae ad arcam defundenda est, inpleatur. Quae omnis exactio per
3 provinciale procuretur officium, a curialibus submota molestia. Has autem militares
annonas cum provinciales pro longinqui difficultate itineris in adaeratione persolverint,
4 unius annonae adaeratio quattuor per annum solidis aestimetur. Ne vero necessitatis
occasione in expeditione militi constituto carioris cuiquam vendere liceat, pretia necessa-
riarum rerum sub hoc modo, quo annonam adaeravimus, iubemus inferri: id est tritici ad

---

1 ii (*om. ΔO*) ppo (preposito *O*) *libri* **2** paladius *Γ* **2/3** us (*sic Γ*, uir spectabilis *O*, uir *Δ*, uir c. *Pithoeus*) comes (comis *Δ*) et (*om. Γ*) tribunus uc (*om. O Pithoeus*) *libri; ante* tribunus uc *hiatum signavimus praeeunte Haenelio* **3** maximinus] *Γ*, maximianus *O*, maxinianus *Δ* u(ir) l(audabilis) sacerdotalis] *scripsimus*, uel sacerdotales *Γ*, uir laudabilis *ΔO* **5** uexates *Γ* **5/6** beneficio nostrae *O* **6** subueniri *ΔO* **7** enphiteutice *Γ*, infit(h)eutic(a)e *ΔO* **8** octauam *Γ* **8/9** uel quiuis (*sic Gutherius*, ciuis *ΓΔ*) quolibet] cuiuslibet *O* **9** consueuerat *O* **10** ducenta capita *O* numida (nummida *Γ*, munida *Δ*) prouincialis] prouinciales numidie *O* exsoluant *O* ita ut] aut *Δ*, ut *Pithoeus* **11** detenentur *ΓΔ* **12** functiones *Δ* teloneo] *Ritter*, theuloneo *Γ*, colone *Δ*, colonis *O* ex *om. Δ* **12/13** centissimis *ΓΔ* **13** rusicadiensi] rusiccadiensis *Γ*, rusicaniensis (-ses *Δ*) *ΔO* chullitanae] *sic fere scrib. (cf. C. I. L. VIII p. 700)*, collectane *Γ*, colitaneae *O*, coluane *Δ* largitionabilibus *Δ* **14** alumine salinis *O* caractere] *om. O; intellegi videtur* carectum, *locus ubi crescit carex sive spartum*, *fortasse item dictum* carectrum (*cf. glossa Agnardi apud Goetzium vol. 5 p. 617:* 'carectrum est locus quo lisca [*= Riedgras: Diez, Wörterbuch der rom. Sprachen I p. 351*] crescit' herba rubia] h. rubea *ΓΔ*, *om. O* lini maceratura et *om. O* claui uetri (*sic Γ*, uitrei *Δ*) *om. O; continetur in loco corrupto praeter nomen vectigalis cuiusdam etiam adiectivum, quale est* ueteris **14/15** tantum tituli a (titula *Δ*)] *ΓΔ*, ut tantum a *O* **15** largitionabilibus *Δ*, largitionalibus *Pithoeus* pro numero (-rum *Γ*) hom. et poss. poscantur] poscatur quantum pro n. et poss. hom. uisum fuerit *O* ab] *ΓO Pithoeus*, ob *Δ* **16** curalibus *Γ* quinta etiam quae in priuilegiis] *Γ*, quanta etiam et omnibus priuilegiis *O*, quintam omnibus que iugiis (iugis *Pithoeus*) etiam *Δ* **17** recedit *om. O; fortasse scrib.* resedit (*ita Beck*) *vel* res cedit superfunditur *ΔO* ut] sit *Δ* **18** defundenda est] *Γ*, deferenda est *O*, defendentes *Δ* qua *Γ* **19** a *om. Γ* submota] sullata *O* molestiam *Γ* **20** longinqui] *ΓO*, longinqua *Δ* difficultati *Γ* **21** solidi *Δ* **22** milite *Δ* carioris] *Γ Pithoeus*, cariores *O*, curiores *Δ* uindere *ΓΔ* pretio *O* **22/23** necessarium *Δ* **23** quod *Δ* adaerauimus] *Γ*, adaeramus *ΔO* inferri] *Γ*, ferri *ΔO*, farris *Pithoeus*

singulos solidos Italicos modios quadraginta et carnis pondo ducenta septuaginta, vini sexta-
5 rios Italicos ducentos. Mauri vero Sitifenses servatis omnibus privilegiis dudum sibi a
retro principibus indultis pro omnibus titulis totius annonae nomine quinque milia soli-
dorum et quinquaginta capitum in annonis ducis consueto tempore annua functione
dependant, pro octava portione soluturi quod tributum erit exceptis praediis divinae
6 domus, quae tamen exemplo Numidiae provinciae conlatura sunt pensiones. Desideriis
vero, quae probabiliter insinuata sunt auribus nostris, singillatim responsa praestamus:
ne cuiquam passim titulos in praediis propriis vel alienis vel pietatis nostrae nomine
vel sacrarum necessitudinum nostrarum vel cuiuslibet alterius fas sit adfigere, ita ut et
post recuperationem provinciarum, si qui inpositi sunt, ilico a possessore praedii depo-
nantur eosque haec poena maneat, ut, si quis suo fundo adposuerit titulos, quinque libras
auri fisco nostro cogatur inferre, si alieno, amissa negotii repetitione quaecumque ei
7 conpetit, decem libras auri qui fuerit titulos adposuisse convictus exsolvat. Interest
etiam publicae commoditatis, ne vexatae provinciae ambitione extraordinaria subruantur.
Ad has itaque provincias praeter ducem vel consularem et praesidem, qui vetustatis
privilegio ordinariorum iudicum nomen obtinent, nec curiosos litorum nec quemquam sub
8 alicuius actionis occasione illuc dirigi sublimitas tua adspirare patiatur. Ne quis
vero de hac ipsa raritate colonorum clericatus vel militiae privilegio se existimet ex-
9 cusandum, superioris legis, quae hoc inhibet, formam praecipiet custodiri. Praeterea
Constantiniensis civitatis plebi vel curialibus concessa dudum privilegia debere servari,
ita ut aquam civitati deputatam ad privatos usus non liceat usurpare; loca quoque
publica, si sine legitimo praecepto ab aliquo tenentur, pristino iuri oportere restitui.
Advocatis vero intra Africam manentibus non debere inputari ad annorum numerum
tempora incursibus interrupta barbaricis; quae tamen cum expleverint, clarissimatus
10 honore potiantur. Illud etiam pernoti iustis adlegationibus libenter adnuimus, ut,
quia publico infortunio ad paucos redactus est ordinum numerus, in municipalium con-
fectione gestorum sit firmitas, si apud tres curiales publico fuerint exceptore perscripta.
11 Cautiones, quae expensarum nomine v(iro) s(pectabili) Octaviano emissae sunt, cognitis
12 per proceres nostros causis earum iusta ratione vacuamus. Quicumque etiam intra
provincias Africanas ad ius nostrum pertinentes a cuiuslibet iudicis sententia provo-
caverint, quoniam decreti antiquitus cognitoris cessat officium, inlustris urbanae praefec-
turae examine ex appellatione se noverint iurgaturos; sed quia transmarinae regionis
13 sunt, indutias tempori annum debere praestari. Illud etiam iustitiam petitionis secuti
salubriter ordinamus, ut, quoniam militaris opera tunc maxime necessaria est, si in limine
constituta barbarorum discursibus opportune semper occurrat, evagandi ex his locis

---

24 singulas *Δ* modia *Δ* carnies *Δ*, carnium *Pithoeus* pondus *Δ* **24/25** sestarius *Γ*, sextaria *Δ* **25** italicos *om. Γ* sitifensens *Γ*ᵇ priuilegiis . . . . **26** indultis] *cf. C. Theod. 7, 1, 6. 12, 1, 64; Iust. 10, 32, 27; v. etiam C. Theod. 6, 27, 16. 8, 4, 28* **26/27** solidorum] *Pithoeus*, solidos *ΔO*, soledus *Γ* **27** capita *O* cum sueto *Γ*, consuetudo *Δ* **28** pro octabam porcionem *Γ*, pro octaua parte *O* **29** exemplum *Γ* pensiones] *Γ*, possessiones *Δ*, *om. O* **31** ne] nec *Γ* **32** necessitudinem *Δ* ita ut] itaque *Δ* **33** post rec. prou. si qui] *scripsimus*, si qui post rec. prou. *libri* inpositi sunt] imposite re *Δ*, impositi reperiantur *Pithoeus* **34** haec] post haec *O* poena] pene *Γ*ᵃ*Δ* maneat] *Γ*, peneat *Δ*, teneat *O Pithoeus*, puniat *Pithoeus* qui *Δ* **35** aliena *Γ* amisso *Δ* negotii repetitione] *ΓO*, secundum petitionem (-ne *Pithoeus*) *Δ* quodcunque *O* **36** fuerat *Γ*ᵃ **37** uexte *Δ* obruantur *O* **38** ad has] abbas *Δ* itaque] *fortasse* itemque **39** nomina *O* litorem *Γ*ᵃ, lictorum *O* **40** alicui *Δ* dirige *Γ* adspirare *om. O* **41** raritate] *O*, raretate *Γ*, ueritate *Δ*, uarietate *Pithoeus* clericatus] *ΓO Pithoeus*, clericus *Δ* estimet *Γ* **42** hoc *om. Γ* inibit *Δ* precipies *Pithoeus*, iubebit *O* costodire *Γ* **43** plebe *Γ* **44** ciuitati] *scripsimus*, ciuitatibus *libri* usos *Δ* usurpari *Δ* quoque] que *Γ* **45** si *om. Γ* iure *ΓΔ* **46** africa *Γ* inputare *Γ* **46/47** numero tempore *Δ* **47** cum] si *O* carissimatus *Γ* **48** permotis *Δ* **49/50** confectio *Γ* **50** iustorum *Δ* publico] *fortasse* a publico excepte *O* prescripta *Δ*, rescripto *O* **51** cautiones] c. autem *O* ūs] *Γ*, uiro sullimissimo *O*, uiri *Δ*, ubi *Pithoeus; scrib.* a u(iro) s(pectabili) octauiano] octauo anno *vel* octauum annum *Pithoeus* **52** per proceres] *ΓO Pithoeus*, proces *Δ* quic. etiam] eciam quic. eciam *Γ* **53** a] ad *ΓO* sententiam *O* **54** cognitores *Δ* **54/55** inlustris urbanae praefecturae] *Γ*, illustris (inlustri *Δ*) uiri (*om. Δ*) urbis praefecti *ΔO* **55** ex appellatione *om. O* iurgatores *Γ* regiones *O* **56** tempori] *ΓO*, temporis *Δ* **57** militaris] politaris *Δ* limine] *Γ*, limite *ΔO* **58** his] domini *Δ*

licentia denegetur; ne tamen ii, quibus in mediterraneo familia est atque possessio, a domiciliis propriis penitus excludantur, per annum huiusmodi militibus unius mensis
14 indutias debere concedi. Erit etiam sollicitudinis ducis provinciae, ne cuiquam ad occasionem vexandarum reliquiarum armatos habere liceat, nisi forte his, qui sub periculo proprio laudabili animositate contra hostem manus suas viresque promiserint pro utilitate communi: quorum animositatem ita erigendam esse censemus, ut quidquid de praeda hostium conquisierint sibi habeant exceptis hominibus, quos se provinciales docuerint
15 perdidisse. Iudicibus vero administratione perfunctis ante exactos tres menses discedendi de provincia licentia denegetur, ut aut coram positus bene actae rei fruatur laudibus aut certe, si direptionis alicuius docebitur conscius, se repentini discessus celeritate
16 non subtrahat, Albine p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime). Inlustris et praecelsa magnificentia tua ad utriusque provinciae legationem beneficia praesentis legis propositis vulgabit edictis, ut relevati concessa cognoscant, iudices statuta custodiant, prohibiti interdicta non ambiant. EMISSA XI KAL. IVL. ROMAE VALENTINIANO A. VI ET NOMO V̄C̄. CONSS.

ΓΔO Fuld. (*incipit* 66 iudicibus, *finit* 69 subtrahat)

59 hii *ΓΔ*, hi *O* atque] et *O* a] ad *Δ* 60 excludantur] exsoluantur *O* limitibus *Δ* 60/61 unius meusis (-sibus *Γ*[a]) ind.] ind. u. m. *O* 61 concedi] non cedi *Δ* ducis] comitis *O* 62 occasione *Δ* reliquiarum] *Γ*, prouinciarum *ΔO* periculum *Γ* 63 promiserit *Γ* 64 commune *Δ* quorum *om. Γ* ita erigendam] iteregendam *Δ*, integrandam *Pithoeus* censuims (*sic*) *Δ* 65 conquesiuerint *Γ* 66 admisistracione *Fuld.* perfuncti *Δ*, perfunctae *O*, percunctis *Fuld.* ante exactos *om. Fuld.* mensis *Fuld.* 66/67 discendendi *Γ* 67 denegitur *Fuld.* ut aut] *Γ*, ita ut *ΔO Fuld.* coram] quorum *Fuld.* fruetur *Γ* 68 derepcione *Fuld.* decebitur *Fuld.* conescius *Fuld.* 68/69 se repentini (*scripsimus*, repetione *Γ*) d. c. non subtrahat] *Γ*, d. c. se non subtrahat (*om.* repentini) *ΔO*, discessus si non subtrait (*om.* repent. *et* celer.) *Fuld.* 69 p̄k̄āā] p̄k̄ā *Δ* iulustre *Δ* 69/70 praecelsa magnificentia tua] p. m. t. *O* 70 praesentes lege *Δ* 71 uulgauit *ΓΔ* releuati] reuera *O* concessas *Γ* indices cognoscant *O* iud. st. custodiant *om. Γ* 72 prohibiti] *Γ Pithoeus*, prohibenti *Δ*, prohibeant *O* ambiant] abnuant *O* 72/73 emissa (*scripsimus*, emissa dat. *libri*) xi k. iul. rom. ualent. a (āā *Γ*) et nomo (numo *ΔO*) ūc̄ (uecariis *Δ*) conss. *libri*

XIIII [*Haenel* XIII]. DE FRVCTIBVS INTER MARITVM ET VXOREM EXPENSIS FILIIS VEL HEREDIBVS NON INPVTANDIS.

xiiii] *Γ*, xxi *O*, i *Brev.* (*om. X* [*context.*] *CΣ* [*context.*]) maritum] uirum *EΣ* (*context.*) et uxorem] uxoremque *G* expensis ..... inputandis *om. O* expensis *om. Φ Paris. 4411* filiis ..... inputandis *om. Fuld.* filiis] a filiis *Φ* uel] et *L* heredibus] nepotibus *Paris. 4409* non] *sic Γ*, nomine *X* (*context.*), minime *Brev. reliqui* inputaneis *Γ* (*context.*)

Nov. XIIII [*Haenel* XIII; BREV. I] (444 Sept. 11).

DD. NN. IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENT(INIANVS) AA. ALBINO II P(RAEFECTO) P(RAETORI)O. Auctoritatis suae memorem amplissimum senatum gratanter agnovimus, cuius consilium inprobis rebus semper occurrit. Hinc est quod nuper inlustribus ac sublimibus viris,

---

1 d̄d̄ n̄n̄. (dn̄n̄ *XC*, d̄n *P*[b]*M*[b], dom̄n nr̄ *Paris. 4413*, dominus n̄t *Paris. 4408*) imp̄p̄. (imperatio *S*, *om. Paris. 4410*)] *HXCP*[b]*M*[b]*SLΨ*[1]*Θ Paris. 4408. 4410. 4413. 4414. 4415*, impp. *ΓΔO et reliqui* ualentinus *G*[t]*SΘ* āā.] aug̅. gaug̅. *G* albino] *sic ΓΔOXC*, ad albino *H*, ad albinum *reliqui*, ad ablauium *S* ii] *sic ΓGS Paris. 4408*, *om. ΔO et reliqui* p̄p̄o] p̄f̄o *C*, praef. *E*, preposito *O*, praepositum *S*, p̄p̄m *Paris. 4410*, pfū. *G* 2 suae] tuae *E* memorem] merorem *E*[v], maiorem *E*[t] 3 rebis *H* hinc] hic *G* ac *om. Γ* uiris] iuris *XL*

quos evocari ad sacratissimum comitatum utilitas publicae necessitatis exegit, nobis suggerenda mandavit, ne abhorrenda usurpatio ab omni honesta conversatione vires
1 diutius obtineret. Conperimus enim quasdam post maritorum obitum filios suos proposita indecora actione nudasse, cum ab his patrimonii sui fructus quaererent, quos utique stante matrimonio in illa aequalitate vivendi in commune consumptos convenit aestimari quorumque ratiocinium perplexum atque confusum ad veritatis fidem discuti posse non credimus. Cumque illud frequentius noverimus accidere, ut maiores expensas flagitet matronalis ornatus, et cum numquam viri post uxorum obitum huiusmodi aliquid credant communibus filiis obponendum, durum est muliebri tantum licentiae ista permitti.
2 Ideoque, Albine p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime), inlustris et praecelsa magnitudo tua hac edictali sciat nos lege sanxisse, ne de coniugii copula eorum alter superstes defuncti heredes super hac repetitione redituum aestimet lite pulsandos. Hac enim condicione et uxores teneri volumus et maritos. Sive enim intercesserit dos seu oblata non
3 fuerit, omne iurgium huiusce repetitionis et ratiocinii conticescat. Hanc autem legem utilitati et concordiae humani generis profuturam edictis per provincias propositis amplitudo tua in omnium notitiam faciet pervenire. DAT. III ID. SEPT. RAV(ENNAE) D. N. THEOD(OSIO) A. XVIII ET ALBINO V̄C̄. CONSS.

INTERPRETATIO. Si vir uxore superstite moriatur, fructus, quos stante coniugio constat expensos, nullam postea a communibus filiis seu ab heredibus mater repetendi habeat facultatem.

---

4 necessitatis publicae *O* exegit] exigit *ΔPML*, exigere *E* 5 suggerendam *Γ*; *malumus* suggerendum abhorrenda] aboriende *L*; *malumus* abolenda usurpatio *post* honesta *O* omni] omni homine *L* uiris *L* 6 diutius] ditius *X* optenerit *L*, optinere *E* quasdam] quosdam *GXCPM*; *excidisse videtur* matres *simileve vocabulum* maritorum] maritorum suorum *O* obitu *Δ* suos *om. O* 6/7 proposita] proposita et *E*, *om. S* 7 indecora actione] inde oratione *G* sui] suis *L* fructus] facultates *Pith. (ad Cuiac.)* quaereret *G*, quaerent *E* 8 stante] stantem *Γ*, instante *E*, in tante *S* comsumptus *Γ*, consumptus *EMSL* extimari *H*, stimari *L* 9 quorumque] quorumcumque *ΔE* raciotinio *G* ad *om. Δ* 10 cumque] cum *Δ* illud] in illud *GXCPM* accidere] *O*, accedere *ΓΔ et reliqui* 11 matrimonialis *L* numquam] *ΓΔESL*, nonnumquam *O et reliqui* uiri] uiros *G* uxorem *ΓM* obitum] habitum *E* 12 obponendum] opprimendum *GPM* muliebri] muliebre *Γ*, mulieri *ΔHGE Pith. (ad Cuiac.)* licentia *ΔPM Pith. (ad Cuiac.)*, licentiam *GS* ista] sta *H*, *om. GS* permittere *L* 13 ideoque] *ΓES*, et ideo *ΔO et reliqui* pkaa] p̄r āq ām *L*, pār. (parens *E*) k̄a *ΔE*, parens kme *H*, parens karissime auguste *S* 13/14 inlustris (-stra *Δ*) et praecelsa magnitudo tua] promulgata *H* praecelsa magnitudo tua] *sic ΓES Pith. (ad Sichard.)*, p̄m̄c. *XC*, pm tua *PM*, pre. m. t. *O*, p̄clā Infat *(sic) L*, precelsa magnificentia tua *Δ*, magnificenā auct. *G* 14 hac] haec *GL*, hanc *Γ*, *om. E* aeditali *ΔC* sciant *EC* de *om. G* copula] culpa *G* eorum *om. O* aliter *H* superstis *ΔESL*, suprestes *H*, superstites *G*, superstitis *PM* 15 heredis *S*, heres *GPM* hec *Δ* pepetione *G*, repetione *S* reditum *ES* aestimet] extimaent *H*, estimet et *Γ* pulsandus *L* haec *E*, hanc *G* 15/16 conditionem *G* 16 et uxores] ut uxores *ΔE* tenere *ΓL* maritus *E*, maritis *L* siue enim] siue etiam *ΔE*, siuetiam *S* intercescesserit *P* oblata] oblata marito *H* 17 omne] omnium *Γ* huiusce] huiusmodi *O*, huiuscemodi *S*, here ab huiusce *M* repetionis *Γ* raciotinii *G* contice(-i *ΔGXPML*)scat] conticessat *S*, conclusa conticescat *H* 18 humane *Γ*, humano *S* generi *ES* profutura *H* prouinciam *C* 19 in *om. H* faciet] faciat *ΔGS*, precipiat *O* 19/20 dat. iii (iiii *ΔΩ Paris. 4408. 4414. 4415*, ui *Leid.*, *om. E*) id. (k̄. *Leid.*) sept. (febr. *Paris. 4414. 4415*) *(hic finit L)* raū. (rauennae *O*, rauenna *H*, *om. Paris. 4409*) d. n. (dom̄. n̄r. *Leid.*, domno *Paris. 4408*, dominis *Δ*, dd n̄n̄ *Paris. 4409*, dn̄n̄ *G*, *om. ΓO et reliqui*) theod. a. *(om. Paris. 4413)* xuiii *(sic OHE Paris. 4408. 4410. 4414. 4415*, uiii *Γ*, xiiiii *Δ*, xuiiii *Paris. 4411. Pith. [ad Cuiac.]*, xui *G Pith. [ad Cuiac.]*, xiiii *Pith. [ad Sichard.]*, xuii *reliqui*, *om. S)* et albino (abbino *Ξ*, ad albinum *Paris. 4414*, ablauio *S*) ūc̄. (ūū c̄c̄ *PM*, uic. *XΩΣΞ Leid. Paris. 4414*, *om. GES Paris. 4410*) conss. *(om. Paris. 4410. 4414. 4415) libri* 21 interpretatio] explanatio *Δ* uir] quis *Δ* uxorem *GΞ Fuld.* superstitem *G Fuld.*, suprestite *H*, stetite *Ξ* fructos *ΔΣ²*, fructuae *Fuld.*, *om. S* stante] tante *S*, ante *ΔΣΞ*, manentem *Fuld.*, extante *E*, constante *H Paris. 4409* coniugio] coniugium *Σ²*, matrimonio *E* consta *Fuld.* 22 expensos] esse expensos *Δ*, expensis *Ω*ᵇ, expensus *Fuld.*, sponsus *Ω*ᵃ*Σ¹Ξ* postea] posteam *Σ¹*, potest ea *Ξ* repetendi mater (matrem *Σ¹*) *G* facultate *Ξ*

Quod et si uxor vivo marito decesserit, maritum praecipit eadem lege constringi, ut et ipse a filiis vel heredibus uxoris de ipsis fructibus, qui in commune expensi sunt, penitus nihil requirat.

Γ. — BREV. (*ΔO [om. int.] HGEXCPMSL; Φ et decurtati omnes textum omittunt, Fuldensis interpretationis frusta proponit* [21 si uir . . . 22 filiis, *deinde* 24 penitus nihil requirat]).

23 quod (*om. G*) et si] ut et *Σ¹*, quod et *Ξ*   discesserit *ΔHES*   marito *G*, maritus *S*   praecepit *EΨΘΣ¹Ξ*, praecipiat *GXCPM*   legem *ΔΞ*   et ipse] et ipsi *Ξ*, ipse *ΨΘ*   **23/24** a filiis] filiis *Ξ Paris. 4409. Pith. (ad Cuiac.)*   **24** uel] uel ab *ES*   uxores *Δ*   expendi *S*, expinxi *Ξ*   nihil (nil *ΔC*, non *Π*) poenitus *G*   requirat] quaerat *PM*, sequerant *Fuld.*

XV [*Haenel Theod.* XXVII]. DE SILIQVARVM EXACTIONIBVS.

Novellam 'de siliquarum (*sic Cuiac. [obss.] Pith. [Dupuy] in margine,* reliquarum *Pith. [Dupuy]*) exactionibus' *Valentiniani, non Theodosii esse ex loco, quo eam repperit Cuiacius, apparet (v. infra p. 100).*

Nov. XV [*Haenel* Theod. XXVII] (*inter* 444 Sept. 11 *et* 445 Ian. 18).

IMPP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. . . . Cum pietatis nostrae animo ad quaerenda remedii publici adiumenta perpetuae cogitationes se ingerant, nihil tam necessarium cura serenitatis nostrae perspicit, sicut omnium sensibus non dubitamus occurrere, quam ut defessis rebus adflictoque publico statu robur numerosi exercitus praeparetur. Sed nec tam salubris, in qua omnium plenae securitatis fundamenta ponenda sunt, per varia erogationum clementiae nostrae conatu modo raturus, ut ipso experimento non modo his, qui novis sacramentis obligantur, sed ne veteri quidem exercitui quae ab exhaustis aegerrime conferuntur ad victum vel ad vestitum posse praeberi: quos nisi indigna et pudenda armato homini negotiatio aluerit, vix possunt a famis periculo et a frigorum pernicie vindicari. Quae ergo his angustiis remedia providenda sint, mens nostrae serenitatis exaestuat. Nam si a possessore super alia, quae praestat, has expensas requirat, ultimas tenuesque eius vires conpulsio talis extinguet; si a mercatoribus rursus hoc efflagitet, necesse est eos depressos tanti oneris mole succumbere. Inter haec animo fluctuante hanc viam reperimus, primum cuius levissima functio publici quaestus habeat magna conpendia, deinde quae ad universos pertinens a paucis intolerabilia damna submoveat atque ita sine sensu dispendiorum sit, ut, cum plus hinc publicae utilitati conquiri valeat, nullus se speciatim queratur adfligi et neque a tenuissimis possessorum
1 reliquiis vel defectu miserabili negotiatorum quicquam inpossibile postuletur. Placuit itaque, ut omni venditione per solidum dimidia siliqua ab emptore, dimidia a venditore per omnem contractum aequaliter publico conferatur: in omnibus mobilibus inmobilibusque rebus venditiones tantum emptionesque dumtaxat tali condicione.
2 Tam bonus rei effectus aliter non poterit provenire, nisi huic muneri certi, qui praeficiendi sunt, eligantur communi procerum nostrorum consilio atque tractatu; quod electionis iudicium renovabitur circa eos, qui in aliorum locum adlectionis augmento voluerint subrogari. Per singula igitur negotiationum genera singulos praeponi oportere hac edictali lege

---

1 *inscriptio suppleta est a Cuiacio,* **AA** *tantum exhibet Pith. (Dupuy)*   **3** dubitamus] *Pith. (Dupuy) in margine,* optamus *Cuiac. (obss.) Pith. (Dupuy)*   **4** statu] *scripsimus,* tantum *traditur*   **5** sed . . . . **6** raturus] *haec sanari nequeunt hiulca et corrupta; possunt fuisse sic fere:* sed nec tam salubris, in qua o. pl. sec. fundamenta ponenda sunt, per uaria erogationum clementiae nostrae [genera rei ordinationem perficere potuimus nec quisquam inuentus est eam suo] conatu mod[e]raturus   **6** ut ipso experimento . . . . **8** praeberi] *haec quoque hiant; sic fortasse* [illegible]de: ut ipso experimento non modo his [illegible]uis sacramentis obligantur, sed ne ueteri quidem exercitui quae ab exhaustis aegerrime conferuntur[sufficere uideantur neque inde necessaria] ad uictum uel ad uestitum posse praeberi   **9** homini] *scripsimus,* nomini *traditur*   aluerit] *Pith. (Dupuy) in margine,* aleret *Cuiac. (obss.) Pith. (Dupuy)*   possunt] *sic* 'v(etus) c(odex)' *Pith. (Dupuy) in margine,* possent *Cuiac. (obss.) Pith. (Dupuy)*   **10** sint] *Beck,* sunt *traditur*   **14** leuissima] *Pith. (Dupuy),* lenissima *Cuiac. (obss.)*   **21** tantum] *scrib.* fiant   **23** concilio *Cuiac. (obss.)*   **24** renouabitur] *scripsimus,* reseruabitur *traditur*   adiectionis *traditur*

decernimus, quos fides atque industria huic officio sustinendo idoneos conprobaverit.
Utilius quippe est distributis procurationibus mercium omnium, ut in talibus rebus fieri
solet, depulsa permixtionis caligine apertius et liquidius declarare, quid quisque pro
3 conducta mercium nundinatione dependat. Omnis autem contractus, qui clanculario
vel emente vel vendente in fraudem legis initus fuerit, careat firmitate. Quod ne fiat,
ea ratione prospicimus, ut gestis municipalibus inmobilium rerum contractus constet
initus, mobilium vero emissis pittaciis transigatur: et is, qui praepositus fuerit huic
muneri, profiteatur se id, quod per hanc legem conpendiis publicis decretum est, con-
4 secutum, ita ut post annum securitatis amissae discussio minime requiratur. Qui si a
tabellione vel contractoribus conventus ad gesta venire distulerit, inlato curialibus, quod
huius edicti lege inferendum est, venditio perfecta stabilitate nitatur: ille autem, qui
huic rei praepositus spe lucri proprii publicum commodum putaverit differendum, tali
adficiendus incommodo est, ut tantundem ipse fisci viribus inferat, quantum de ipso con-
tractu, cui conventus praesentiam suam negavit, a contrahentibus publico fuerit inlatum,
quod ab eo magistratus et curiales exigere curabunt; quam poenam neque ordines
effugiant neque moderatores provinciarum, si qua ipsi fraude vel conludio publica
5 emolumenta distulerint. Sed haec, quae tam salubriter ordinamus, in omnibus pro-
vinciis atque urbibus una eademque volumus ratione servari: quod absque ullius erroris
inpedimento explicabitur, si certae nundinae civitatibus earumque territoriis ordinentur.
Iubemus enim et in oppidis et in regionibus certo loco ac tempore emendis atque ven-
dendis rebus per honoratorum dispositionem nec non ordinum seu civium sub praesentia
moderatoris provinciae manifesta definitione constitui. Nulli itaque mercatori praeter
hanc observationem nisi ad designata loca temporibus praestitutis ad negotiationis suae
species distrahendas passim licebit accedere, uti certa ratio emendi atque vendendi ibi
constare possit, ubi nundinandi ius provincialium tractatu fuerit deputatum et id, quod
praeberi supra statuimus, facilius eorum, qui praepositi fuerint, valeat diligentia reperire.
Quae vero ex his supplenda et minutius ordinanda sunt, amplissima . . .

CVIACIVS Observationum libro 16 (in editione operum eius [Neapoli 1722] tom. III p. 472 sq.) c. 23 ('de siliquarum exactionibus'): 'Inveni id (onus siliquatici) primum definisse Theodosium et Valentinianum . . . edicti eorum verba quae reperi haec sunt' *(sequitur novella). PITHOEVS manu sua in cod. Parisino Dupuy 702 fol. 117:* 'In vet. scheda Cui(aci) post no. Valentin. de fructib. inter maritum et uxorem expensis *(nobis nov. Valent. 14 [13])* et cum interpretatione ut edita est in C. Th. *[ed. Cuiac. 1566, nobis Cui. ed. 1]* pag. 550 seq[t].' *Sequitur manu diversa:* 'de reliquarum exactionibus'; *in margine adnotatur:* 'siliquarum Cassiod. lib. 4 [ep. 19] var.'. *Pithoeus videtur textum descripsisse (Pith. [Dupuy]) ex exemplo Cuiaciano non impresso, sed scripto, deinde emendasse (Pith. [Dupuy] in margine) ad codicem.*

32 pictaciis *traditur* **36** edicti lege inferendum] *Cuiac. (obss.) Pith. (Dupuy),* edicit ualituras dum 'u(etus) c(odex)' *Pith. (Dupuy) in margine; fortasse scrib.* edicti ualitura s[emper lege inferen]dum **40** ab eo magistratus] *Cuiac. (obss.),* ab (eo 'v. c.' *in margine*) magistratu *Pith. (Dupuy)* et curiales] *Cuiac. (obss.) Pith. (Dupuy),* ex curialis 'v. c.' *Pith. (Dupuy) in margine*

43/44 ullius erroris inpedimento] *Cuiac. (obss.),* imp. ull. err. *Pith. (Dupuy)* **48** hanc obseruationem] *Cuiac. (obss.) Pith. (Dupuy),* obium conuersationem 'v. c.' *Pith. (Dupuy) in margine; fortasse scrib.* praeter obuiam conversationem **49** uti certa] *Pith. (Dupuy) in margine,* ut certa *Cuiac. (obss.),* ut incerta *Pith. (Dupuy)*

XVI [*Haenel** XIIII]. DE PRETIO SOLIDI ET NE QVIS SOLIDVM INTEGRVM RECVSET.

xui] *Phill. 1735* ('de pretio solidi et reprobati .... in libro nouellarum habetur xui'), u *O*, theod. xxu **ΔΔ Fuld.* et ...... recuset] et reprobati *Phill. 1735, om.* **ΔO* ne] nec *Fuld.* solidum] in solidum *Fuld.* integre *Fuld.* recusit *Fuld.*

Nov. XVI [*Haenel* XIIII] (445 Ian. 18).

IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENT(INIANVS) AA. AD P(OPVLVM) R(OMANVM). Frequens ad nos, Quirites, temerarii ausus querela pervenit, ut in parentum nostrorum contumeliam insigniti solidi eorum nominibus ab omni emptore recusentur: quod diu inpunitum esse non patimur. Hoc ergo edicto agnoscat universitas capitale manere supplicium, si quisquam vel domini patris mei Theodosii vel sacrarum necessitudinum nostrarum vel superiorum principum solidum aureum integri ponderis refutandum esse crediderit vel pretio minore taxaverit. Vir autem inlustris praefectus urbis eiusque officium decem lib(rarum) auri dispendio subiacebit, si quemquam contra hoc statutum venisse fuerit adprobatum.
1 Quo praecepto etiam illud in perpetuum volumus contineri, ne umquam intra septem milia nummorum solidus distrahatur emptus a collectario septem milibus ducentis. Aequabilitas enim pretii et commodum venditoris et omnium rerum venalium statuta
2 custodiet. De ponderibus quoque ut fraus penitus amputetur, a nobis dabuntur exagia, quae sub interminatione superius conprehensa sine fraude debeant custodiri. ET MANV DIVINA: PROPONATVR AMANTISSIMO NOSTRI POPVLO ROMANO. ET AD LATVS: DAT. XV KAL. FEB. ROMAE VALENTINIANO A. VI CONS.

ΔO Fuld. (incipit 6 (si quis) solidum, *finit* 8 subiacebit*). Epit. Monachi (cod. Berol. Phill. 1735 = Lat. Berol. 160 [Rose] fol. 157ᵇ) praeter inscriptionem et subscriptionem textum exhibet breviatum (incipit* 6 (si quis) solidum, *deficit* 12 custodiet*).*

1 ad pr̄.] *sic Phill. 1735,* edictum ad populum urbis romae *ΔO* 2 queritis *Δ* 2/3 insigniti *post* nominibus *O* 4 cognoscat *O* capitale] c. eum *Pithoeus* manere] minore *O* quisquam] quis *Fuld. Phill. 1735* 6 integri (-gris *Fuld.*) p. ref. e. crediderit] integri ponderis et certe monaetae ausus fuerit reprobare *Phill. 1735* 6/7 uel pretio minore (-ri *libri*) taxauerit] *om. Phill. 1735* 7 uir a. inl. (inluster *Δ*) .... officium] *om. Fuld. Phill. 1735* lib.] l̄b *Phill. 1735,* librarum *O Pithoeus,* libras *Δ,* liberas *Fuld.* 8 si quemquam .... adprobatum *om. Phill. 1735* 9 illo *Δ* in perpetuo *O, om. Phill. 1735* continere *Phill. 1735* 10 numerum *Phill. 1735* solidos *Δ* collectariis *Phill. 1735* 11 aequalitas *O Phill. 1735* omni *Δ* uenalia *O; fortasse scrib.* venalium pretia 12 amputetur] auferatur *O* dabuntur] aguntur *Δ,* agentur *Pithoeus* exacta *O* 13 et manu ... 14 ad latus *om. Phill. 1735* 15 romae *om. Phill. 1735* ualentiniano a. ui] *sic Phill. 1735,* ual. a. quinto (u ā. *Δ*) *ΔO* cons. *om. Δ*

XVII [*Haenel* XVI]. DE EPISCOPORVM ORDINATIONE.

xuii] xu *Γ*, iiii *O*, theod. xxiiii **ΔΔΣ Fuld.*, theod. xuiiii *Ξ* ordenacione *Fuld.*, ordinationem *Ξ* *pro rubrica* de primatibus ecclesiae chatholicae *Col.*, constitutio ualentiniani imperatoris *Deusd. (in margine).*

Nov. XVII [*Haenel* XVI] (445 Iul. 8).

DD. NN. IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENT(INIANVS) AA. AETIO VIRO INL(VSTRI) COM(ITI) ET MAG(ISTRO) VTRIVSQVE MILITIAE ET PATRICIO. Certum est et nobis et imperio nostro unicum

---

1 d̄d̄. nn. (dōm. n̄s. *Col.*, *om. reliqui*) impp. (theudotius *Col.*) et ualent. aa.] imp. ual. a. *om. Γ* 1/2 aetio (etio *O*, accio *Ξ Cui.*) ... (uir *Σ*) inl. cōm. (*sic ΣΞ*, comiti *O*, ...) mag. (magn̄ *Ξ*) utriusque militiae *Δ*, mil. [militum *Δ*] utr. *reliqui*) et patricio (et patr. *om. ΣΞ Cui. ed. 1*)] *ΔOΣΞ*, aetio patricio *Col.*, omnibus sub imperio aeternae urbis r. ubique terrarum degentibus *Deusd.*, *om. Γ* 2 et nobis] nobis *Δ* imperium nostrum *Γ* unum *Σ*[1]

esse praesidium in supernae divinitatis favore, ad quem promerendum praecipue Christiana
fides et veneranda nobis religio suffragatur. Cum igitur sedis apostolicae primatum
sancti Petri meritum, qui princeps est episcopalis coronae, et Romanae dignitas civitatis,
sacrae etiam synodi firmasset auctoritas, ne quid praeter auctoritatem sedis istius inlicita
praesumptio adtemptare nitatur (tunc enim ecclesiarum pax ubique servabitur, si recto-
rem suum agnoscat universitas), et haec cum hactenus inviolabiliter fuerint custodita,
Hilarius Arelatensis, sicut venerabilis viri Leonis Romani papae fideli relatione conperi-
mus, contumaci ausu inlicita quaedam praesumenda temptavit et ideo transalpinas
1 ecclesias abominabilis tumultus invasit: quod recens maxime testatur exemplum. Hilarius
enim, qui episcopus Arelatensis vocatur ecclesiae, Romanae urbis inconsulto pontifice
indebitas sibi ordinationes episcoporum sola temeritate usurpantis invasit. Nam alios
inconpetenter removit, indecenter alios invitis et repugnantibus civibus ordinavit. Qui
quoniam non facile ab his, qui non elegerant, recipiebantur, manum sibi contrahebat
armatam et claustra murorum in hostilem morem vel obsidione cingebat vel adgressione
2 reserabat et ad sedem quietis pacem praedicaturus per bella ducebat. His talibus et
contra imperii maiestatem et contra reverentiam apostolicae sedis admissis, per ordinem
religiosi viri urbis papae cognitione decursa certa in eum et de his, quos male ordi-
naverat, lata sententia est. Et erat quidem ipsa sententia per Gallias etiam sine imperiali
sanctione valitura. Quid enim tanti pontificis auctoritati in ecclesias non liceret? Sed
nostram quoque praeceptionem haec ratio provocavit, ne ulterius nec Hilario, quem ad-
huc episcopum nuncupari sola mansueti praesulis permittit humanitas, nec cuiquam alteri
liceat ecclesiasticis rebus arma miscere aut praeceptis Romani antistitis obviare. Ausibus
3 enim talibus fides et reverentia nostri violatur imperii. Nec hoc solum, quod est
maximi criminis, submovemus, verum ne levis saltem inter ecclesias turba nascatur vel

---

3 praesidio Σ^1 diuinitatis] deitatis Δ ad quem] adque Γ, atque ΔΣ^1Ξ, ad quod Σ^2 christianae *Col.*, christiano Σ^1, christianorum *Deusd.* 4 sedi *Col.* OΣ, sede Ξ *Fuld.*, sed Γ primitum Σ^1Ξ 5 principes Ξ et romanae *om.* Ξ dignitatis *Col.* ciuitas *Fuld.* 6 sacrae] O, sacra Γ *Col.* ΔΣΞ, sacram *Fuld.* firmasset] ΓΔΣ, firmassit *Fuld.*, firmasit *Col.* Ξ, formasset O, firmet *Deusd.* auctoritas] auctoritates Γ, auctoritatis Δ praeter auctoritatem s. i.] auctoritate s. i. obnitente O inlicita] inlicitum ΔOΣΞ *Cui. ed. 1* 7 presumpti Δ nidatur Ξ tunc] tum Δ enim] Γ *Col.*, enim dem(-n *Fuld.*)um ΔOΣΞ *Fuld. Cui. ed. 1*, *om. Deusd.* pax eccl. *Deusd.* 8 et haec] *scripsimus*, haec *libri* cum *om.* Σ^1 auctenus ΣΞ fuerit *Fuld.* custodita] constituta *Deusd.*^{a} 9 helarius *Col.* Ξ arelatenses Σ^1, arelantensis *Deusd.*^{a}, arelatenensis Γ sicuti *Deusd.* romani (-nae *Col.* ΣΞ) papae] p. r. *Deusd.* relationem Ξ 10 contumatia usu (Σ^1, usus Σ^2, usum Ξ) ΣΞ, contumacie usu O inlicita (-te ΓΞ, -tae *Col.* Σ^1, -tate Δ, -to *Pithoeus*) quaedam] q. i. O praesumendam Ξ, praesumendo *Deusd.* temptauit] putauit O 11 abominabiles *Deusd.* Σ^1 tumulus Ξ helarius Γ^b *Col.*, belerius Γ^a 12 arelatensis] alerateuonsis Γ, sancti arelatinsin Ξ, sanctae ar. O, ciuitatis ar. *Cui. ed. 1* 13 indebitas sibi] *Col.* ΔOΣ, indebilitas sibi Ξ, inducias siue Γ, iudicia siue *Deusd.* ordinationis *Col.* Ξ solo Ξ usurpantis] ΔΣΞ, usurpantes *Col.* Γ, usurpant *Deusd.*, usurpandi O nam] non Ξ alios] alias Ξ, aliquos *Deusd.*, alios *post* inconpetenter Σ^2, *om.* Σ^1 14 inconpetenter (inconpitenter *Col.*) remouit (remouet ΔΣ^1Ξ *Cui. ed. 1*, remouens Σ^2, emouit *Col.*) indecenter (indocenter Ξ, indicenter Δ) alios (alius *Col.* Ξ)] *Col.* ΔOΣΞ, *om.* Γ *Deusd.* ciuibus] quibus Δ qui] Γ *Col. Deusd.* O, qui $\overline{qo}$ Σ, qui quum Ξ^a, qui qum Ξ^b, qui quidem *Cui. ed. 1*, qui quo Δ 15 quonam *Col.* facili *Col.* eligerant *Col.* recipiebatur Γ contrahebant *Deusd.*^{a} 16 clautra Ξ hostile morem Σ^1, hostili more Σ^2, hostilem mortem Ξ obsidionem ΔΣ^1Ξ agressionem Ξ 17 praedicaturos *Deusd.* O talibus] et talibus O 18 mai. et] mai. *Col.* reuerentia *Col.* per] et per *Deusd.* 19 religiosi uiri urbis (orbis Ξ)] religiosi uirissimis *Col.*, urbis (*om.* rel. uiri) Γ *Deusd.* cognitionem ΔΞ decursa] OΣ, decursam Δ, descursa Γ, detersa *Col.*, discussis *Deusd. Cui. ed. 1*, discussa *Pith. (ad Cuiac.)*, de causa Ξ *Pith. (ad Cuiac.)* et de his] Γ *Col. Deusd.*, ex his ΔΣΞ, et hos O quos] quo ΔΣ^1Ξ, quae Σ^2, quod *Col.* 20 lata sententia (-tiam Ξ) est] bona sentiant *Col.* ipsa sententia (-ciam Ξ) *om. Col.* galleas Δ, galias *Col.* etiam] quam *Col.* 20/21 imperiali (-lem Γ, -le Ξ) sanctione (-nem Ξ) ualitura] imperialis ualituris *Col.* 21 qui Ξ pontifices Ξ auctoritate ΓΣ^2 ecclesiis *Deusd.* licerit *Col.* 22 nostra Γ *Deusd.* Ξ(?) praeceptio *Deusd.* haec] hac Σ^2, ac *Deusd.* prouocauit (-bit Δ)] probauit Γ *Deusd. Cui. ed. 1* ne] nec ΓΞ nec] Γ *Deusd.*, uel *Col.* ΔOΣΞ helario *Col.* 23 concupari *Col.* mansuetis Γ^a praesulis (-les *Col.*)] pontificis O nec] ne Δ [illegible] 24 liceat *om. Deusd.* miscere aut] [illegible] ut Δ antestites Ξ, antistitae Σ^1 25 reuerentiam Σ^1Ξ nostri nostra (-tri Γ^b) inuiolatur [illegible] lum *Deusd.* 26 maxi[illegible] uerum] seruum Σ^1 inter] intra O [illegible]

in aliquo minui religionis disciplina videatur, hac perenni sanctione censemus, ne quid tam episcopis Gallicanis quam aliarum provinciarum contra consuetudinem veterem liceat sine viri venerabilis papae urbis aeternae auctoritate temptare. Sed hoc illis omnibusque pro lege sit quidquid sanxit vel sanxerit apostolicae sedis auctoritas, ita ut, quisquis episcoporum ad iudicium Romani antistitis evocatus venire neglexerit, per moderatorem eiusdem provinciae adesse cogatur, per omnia servatis quae divi parentes nostri Romanae ecclesiae detulerunt, Aeti p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime).

4 Unde inlustris et praecelsa magnificentia tua praesentis edictalis legis auctoritatem secuta faciet, quae sunt superius constituta, servari: decem lib(rarum) auri multa protinus exigenda ab unoquoque iudice, qui passus fuerit praecepta nostra violari. ET MANV DIVINA: DIVINITAS TE SERVET PER MVLTOS ANNOS, P(ARENS) K(ARISSIME) A(TQVE) A(MANTISSIME). DAT. VIII ID. IVL. ROMAE VALENTINIANO A. VI ET NOMO VC. CONSS.

Γ Col. 212 (= cod. Coloniensis 212 = Darmstat. 2326) fol. 27ª (finit 36 fuerit*). — DEVSDEDIT (= cod. Vat. 3833) sub numero canonum CCXXXVI (fol. 48ª). — ΔOΣΞ; Fuld. textus frustula exhibet* (4 cum igitur .... 6 auctoritas, 7 tunc .... 8 custodita, 34 praesentis .... 37 annos).

27 hanc *Γ*, hec *Ξ*, hi *Deusd.* perenni] per enim *Ξ* sanctionem *Ξ* censemus] *Γ Col. Deusd.*, decernimus *OΣΞ Cui. ed. 1*, discernimus *Δ* ne quid] ne quit *Ξ*, ne qui Σ^1, ut neque Σ^2 28 tam] tamen *Col. Ξ* galliganis *ΣΞ*, gallinacis *Γ* aliarum] alienarum *ΣΞ Pith. (ad Cuiac.)* ueterem] *Γ Col. Deusd.*, ueterum *ΔOΣΞ* 29 uiri uenerabilis (ueterabilis *Γ*)] uen. uiri *O* aeterna Σ^2 hoc *om. ΔOΣΞ Cui. ed. 1* illi $\Delta\Sigma^1\Xi$ 30 omnibusque] hominibus qu(a)e $\Sigma^1\Xi$, omnibus *Col.* 31 episcorum *Γ* antestites *Ξ*, antistis *Deusd.* uenerit *Δ* nexlexerit *Γ*, nexglexerit *Σ* 32 moderationem *Deusd.*ª per omnia seruatis (seruantis *Ξ*, seruatisque *Δ*)] s. p. o. *Deusd.* parentis $\Gamma\Delta\Sigma^1$ 33 nostri] non *Ξ* detullerint *Ξ*, contulerunt *Deusd.* aeti .... 37 pkaa *om. Deusd.* eti *O*, aetio *Δ*, ac *Ξ*, acci *Cui. ed. 1* pkaa] *sic Col.*, pater pkaa *Γ*, pka *ΔΣΞ Cui. ed. 1*, parens k. a. a. *O* inlustra *Δ* praecelsa] *Γ Col. O*, praeclara *reliqui* magnificentia (magnicficentia *Γ*, magnificentiam *Ξ*) tua (tuam *Ξ*)] m. t. *O Col.* praesentes *Ξ* edictalis] et dictalis Σª, edicta Σᵇ, ut dicta Σ^2, aedictis *Fuld.* legis *om. Δ* auctoritate $O\Sigma^2$ 35 secuta] *Γ Col. Deusd.*, *om. ΔOΣΞ Fuld. Cui. ed. 1* facias Σ^2 sunt *om. Col.* constituta] *Γ Col.*, statuta *reliqui* seruari] seruiat *Fuld.*, *om. Col.* decem] xi *Col.* lib.] librarum *Γ Col. Deusd. O*, libras *ΔΣΞ*, liberas *Fuld.* multa protinus *om. Fuld.* 36 exigendi *Γ* iudicem *Ξ* uiolare *Fuld.* manu] manus *OΣΞ*, manum *Fuld.* 37 diuina (-nam *Ξ*)] *om. Γ Cui. (ed. 1)* diuinitas] diuini(-e *Fuld.*)ta *Δ Fuld.*, diuita *ΣΞ*, *om. O* te seruet] tem seruit *Ξ*, te seruiet *Fuld.*, seruet te *O* multus *Δ* annus *Δ Fuld.* pkaa] pater kaa *Γ*, pka *Δ*, pk *ΣΞ*, parens k. a. a. *O* 38 dat. uiii k. iul. *(sic Γ Deusd.*, iun. *ΔOΣΞ Cui. ed. 1)* rom. (roma *Σ*) ualent. a. *(hic finit Deusd.)* ui et nomo (ui et nomo *Γ*, uictore *Σ*, ui *ΔOΞ Cui. ed. 1*) uc. (u *Γ*, *om. reliqui*) conss. *(om. Γ) libri*

XVIII [*Haenel* XVII]. DE MANICHAEIS.

xuii] xui *Γ*, xxii *O*, ii *Brev. (om. C)* de man(n)acheis *L (context.) Leid. Θ (lat.)*ª *Col.*, de mandatis *X (lat.) C (lat.)*ª *Fuld. (context.)*, de manicheis quid (qui *Ω*) debeat obseruari *Ω (lat.) cum Pith. (ad Sichard.)*

Nov. XVIII [*Haenel* XVII; BREV. II] (445 Iun. 19).

DD. NN. IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENT(INIANVS) AA. ALBINO II P(RAEFECTO) P(RAETORI)O.

Superstitio paganis quoque damnata temporibus, inimica publicae disciplinae et hostis fidei Christianae, ad excidium sui clementiam nostram non inmerito provocavit. Mani-

---

1 dd. nn. *(sic HGSLΩ Paris. 4410. 4411. 4415*, dn nt *Paris. 4408*, dn *Paris. 4414*, *om. Γ et* ... impp. theod. et ualent. aa. *(om. Paris.* ... ugusti *O* albino] ablabio *Paris.* ... s. 4414 ii ppo (praeposito *S*)] ... (pf. *Paris. 4409*) ii *C Paris.* *Paris. 4408*, preposito *O*, *reliqui* 2 superstitio *Col.*, superstitutio *Vat. 1050* paganis] paganorum *OGLΨΘΩ Paris. 4408. 4410. 4411. 4413. 4414. 4415. Vat. 1050*, paganorum nostris *H*, paganorum priorum *Φ* et hostis] hostis *O*, et ostes *E*ª*L*, et honestis *Paris. 4410* 3 christianae] catholicae christianae *Φ* excidium] scidium *H*, exilium *G* nostra *Col.* prouocauit] excitauit *O* 3/4 manacheos *EL*, de manicheis (mannacheis *Θ*) *ΨΘ Paris. 4413*

chaeos loquimur, quos execrabiles et toto orbe pellendos omnium retro principum statuta
iudicarunt. Nec dissimulationem crimina nuper detecta patiuntur. Quae enim et quam
dictu audituque obscena in iudicio beatissimi papae Leonis coram senatu amplissimo
manifestissima ipsorum confessione patefacta sunt? adeo ut eorum quoque qui diceretur
episcopus et voce propria proderet et omnia scelerum suorum secreta perscriberet. Quod
notitiam nostram latere non potuit, quibus tutum non est neglegere tam detestandam
divinitatis iniuriam et inpunitum relinquere scelus, quo non solum corpora deceptorum,
1 sed etiam animae inexpiabiliter polluuntur. Unde, Albine p(arens) k(arissime) a(tque)
a(mantissime), inlustris et praecelsa magnificentia tua hac nos in aeternum victura lege
statuisse cognoscat, quam in omnium provinciarum faciet notitiam edictis propositis per-
venire, ut ubicumque terrarum quisquis Manichaeorum fuerit deprehensus poenas, quas
2 in sacrilegos iura sanxerunt, auctoritate publicae severitatis excipiat. Sitque publicum
3 crimen et omni volenti sine accusationis periculo tales arguere sit facultas. Nec cui-
quam licitum tutumque sit aut celare tales aut talibus conivere, cum omnia de his a
nobis confirmata sint retro principum constituta, ut noverint universi hac edictali lege
proposita Manichaeos dignitate militiae et urbium habitatione privandos, ne quis inno-
cens talium conversatione aut societate capiatur. Successiones nec capiant nec relin-
quant, sed fisci nostri viribus adgregentur. Nec his quod palam interdicimus ulla
fraude quaeratur. Iniuriarum careant actione, contractus liberos omnino non habeant.

---

4 quos *om.* Φ execrabilis *Col.*, exacrabiles *L* et] ex *G* orbe] urbe *ΓE* pellendus *Col.* omnium] communium *H* 5 iudicauerunt *OHE Paris. 4410* nec] ne *S* dissimulatione *Col. GESΦ* patitur Γ^{a} 6 dicto *ΨΘΩ*, dictum *ΓHL* auditumque *HL*, auditoque *Col.*, adituque *Δ*, aspectuque *Pith. (ad Cuiac.)* iudicio] iudio *Γ* beatissimi papae leonis] leonis papae *G*, papae beatissimi l. *ΨΘ Paris. 4413*, a beatissimo papa l. *Paris. 4414. 4415* coram] quoram *S*, quorum *GE* senatum *L* amplissimum *ΓL* 7 manifestissima] *Γ Col. ΔO ESL Vat. 1050*, manifesta *reliqui* ipsorum] eorum *G* patefacta] pater acta *Paris. 4410* sint *ΓΔHPMLΩ*, sit *Col.* eorum] ipsorum *O* 8 episcopos *Θ* uoce] uocare *L* proderit *Col. ΔEL*, prodiderit *H*, procederet *S* et omnia] omnia *GL* praescriberet *H*, perscriberit *Col.*, perscriberent *G* 9 notiam *L* tutum] *OXCPMΘ Paris. 4410*, totum *ΓΔ et reliqui* non est *om. H* neglere *Γ*, nec legere *E* 10 iniuriam et] iniuriam *L* quo] quod *GS*, qui *Θ* 11 etiam *om. O* animo *G* inexpugnabiliter *Δ* 11/12 pkaa] pa k. aa *Col.*, p. ka at *Φ*, pk. aq am *L*, pka *Ω*, pk *H Paris. 4410*, parens ka a *E*, pater pka *Θ*, pc. a *Ψ*', pf. aa (aug. aug. *G*) *GXC*, parens karissime *(om. Vat. 1050)* atque amantissime *ΔS Paris. 4413. Vat. 1050* 12 inlustris (inlustra *Δ*) *(ins.* prompta *Vat. 1050)* et] *om. ΓCol. HES* praecelsa (praeclara *ΨΘ Paris. 4413*, *om. H*) magnificentia (manificentia *Δ*) tua] *sic verbis perscriptis ΓΔHESΨΘΩ Paris. 4413. Vat. 1050*, praecelsam agt. *Col.*, pcla mfta *L*, pmta *XΦ Paris. 4410*, pmca *C*, pmtua *GPM*, p. m. t. *O*, propta *Paris. 4408*, prumpta *Paris. 4411* hec *L*, hoc *Θ* nobis *G* legi *S* 13 statuisse] instituisse *ΓGPM* in *om. Φ* notitiam faciet *OC*, faciat *GSΩ* euictis *Col*, prepositis *Ω* 14 ut *om. E* ubi *Paris. 4409. Pith. (ad Sichard.)* terrarum *om. Φ* quisquis] quisque *EΦ*, quis *O*, reus quis *G* manacheorum *L Paris. 4410* reprehensus *G*, dephensas *Ω* 15 sacrilegio *Γ*, sacriligis *Col.* iure *Δ Leid.* auctoritatem *HG PMΦ* serenitatis *Leid.* excipiant *G Paris. 4409* sitque] sicque *Col. G*, sed que *Γ* publice *S* 16 crimen (criminem *Γ*) et (ex *Col.*)] crimine *Paris. 4410* uolenti (uoluntati *Vat. 1050*) sine] uiolentissime *Paris. 4409* talis *ELΦΩ* sit] sed *Γ*, sitque *H*, *om. ΨΘ* uoluntas *Leid.* nec] ne *Δ Paris. 4409* 16/17 cuiquam] umquam *H* 17 licitum tutumque (totumque *Col. GESΨ*', totum *L*, et totum *H*, tuumque *ΔΘ*)] tutum licitumque *O* celare] scelere *Vat. 1050*, delere *Paris. 4409* coniuere] conibere *Col. EΦ*, conhibere *ΔXPMS*, cohibere *HG*C^{1}*LΨΘΩ*, coherere *Paris. 4410*, cobiberi *Γ*, cobibere C^{2}, conuenire *Paris. 4413* cum *bis posuit C*, *om. Col.* omni *Δ Leid.* 17/18 de his *(ins.* quae *G)* a nobis] a nobis de his *O* 18 sunt *G* constituta] statuta *C* ut nouerint] agnouerint et *G* uniuersis *S*, *om. H* haec *Col. ΔEΨΘ* edictali] edicta *ΔL Paris. 4409. 4410*, dicta *Col.*, aedicta tali *Leid.* 19 propositam *G*, propter *L* manicehus *Γ*, manichos *P*, manacheos *E* dignitate (-tatem *HES*, *om. Φ*) militiae (-tia *P*) et urbium (turbium *ΓXC*^{1}*M*, turpium C^{2}, et orbium *G*)] militia (malitia *Leid.*) dignitate et (ut *Δ*) urbium *ΔO Leid.* et habitatione *Leid.* priuandis *L*, pellendos *O* 20 successionis *Col. EΩ*, successione *G Leid.* 20/21 derelinquant *L* 21 adgregentur] *malumus* eae adgregentur nec] ne *G* quod] quo *L* palatam G^{a} intercidimus *Ω*, intercedimus *Paris. 4409* 22 quaeratur] requiratur *Paris. 4409* iniuriarum] iniuriam *ΨΘ Paris. 4409*, intercessio *O* actionem *EL*, actionis *Col.* contractos *ΓEXCSΨΩ*, contra eos *Col.*, contra contractos *Vat. 1050*, cum fructus *Paris. 4409* non *om. L* hab

4 Primates uniuscuiusque militiae vel officii mox exigenda per apparitionem vestram X librarum auri multa percellat, si quem hac superstitione pollutum siverint militare. Neque enim aliquid nimium in eos videtur posse decerni, quorum incesta perversitas religionis nomine lupanaribus quoque ignota vel pudenda committit. DAT. XIII KAL. IVL. ROMAE D. N. VALENT(INIANO) A. VI ET NOMO V̅C̅. CONSS.

Haec lex interpretatione non indiget.

Γ Col. (= cod. Colon. 212 = Darmstat. 2326) fol. 26ᵇ. — BREV. *(ΔO [om. int.] H [deficit* 22 quaeratur*] GEXCPMSL, item selectis tamen lectionibus Φ [om. subscr. int.] et decurtati ΨΘ Ω Paris. 4408. 4409 [= Vat. reg. 1048 = Bern. 263: hi tres omissis subscriptione interpretatione textum incipiunt a* 12 tua hac nos, *praeterea Vat. 1048 inscriptionem omittit]. 4410 [= Berol. Savign.]. 4411. 4413. 4414. 4415 [horum duorum textus deficit* 11 polluuntur*]. 9653 [om. subscr.] Leidensis [textus incipit* 14 quisquis manichaeorum*] Vat. reg. 1050 [om. inscr. subscr.]; in Fuldensi non exstant nisi haec textus epitomati verba:* 'hoc est si manieos inuentus fuerit cuilibet persone arguere sit facultas sed ut nec aliii (qu) caelare eum non presumat'*).*

23 primatis *SL*, primate *Γ*, primitus *E*, primatus *Paris. 4410* uel *om. S* officio *ΨΘΩ* apparitione *Γ*, apparationem *Col. ΔGEΨΘΩ* **24** libras *Paris. 4409. Leid.* aurium *Θ* multa] poena multa *Vat. 1050* praecellat *E*, percellant *Φ* quem] quidem *S* hanc *Col. GE Vat. 1050, om. Leid.* suprestitione *ΨΩ*, superstitionem *ΓGE*, superstitionis *Col.* superstitutionem *Vat. 1050*, superistitutionem *Leid.* pollutum] fuerit pollutum (-am *Θ*) *ΨΘ* siuerint] sinerit *O*, sciuerint *Δ*, si uelint (uellint *SΩ Paris. 4410*) *GSΩ Paris. 4410*, si uiderint *E*, qui uenerint *L*, sinerent *ΨΘ*, si noluerint *Vat. 1050*, senserint *Paris. 4409*, miscuerint *Φ Pith. (ad Cuiac.)*, et mescuerint et sciuerint *Leid.* **25** nimium (mininum *Paris. 4413. Vat. 1050*, nimietate *PM*, nimietatis *G*, nimium aetatem *E*) in eos] in eos nimium *O Leid.*, in eos nimium in eos *Δ Paris. 4408* discerni *ΔL Leid.* quorum] in quorum *Δ* incesta] incerta *ΓGL* **26** ignota (ignata *Γ*)] nata *G* uel] *fortasse delendum* committi *GΨ* **26/27** dat. xiii (xiiii *MΨ*, iii *SL Paris. 4411. 4414. 4415*) kal. iul. (ferb *Paris. 4411*) *(hic finit L)* romae (roma *Col. E*) d. n. (dn̄o *Col., om. Γ et Brev.*) ualent. a. *(om. Col. OG)* ui *(sic Col. ΔX Paris. 4408. 4410. 4413. 4414. 4415. Leid.*, u *OΨΘΩ*, uii *Γ et reliqui, om. GE)* et nomo (nono *S*, numo *ΔOΘΩ Leid. Paris. 4411. 4414*, nummo *Paris. 4408*, nomideo *G*) u̅c̅ (uiro claro *S, om. Col. GE*) conss. *(om. E Paris. 4410. 4414. 4415) libri* **28** haec lex (ista *ES Paris. 4414, om. Δ*) interpretatione (interpretationem *ΨΘ Paris. 4408. 4415*, explanat. *Δ*) non indiget (egit *EΨΘΩ*, aeget *Vat. 1050*)] ex integro sic ponenda quia expositione (expost. *M*, expot. *P*, expositionem *X*) non eget *X CPM*

XVIIII. DE HOMICIDIIS CASV FACTIS NECNE.

xuiiii] xuii *Γ*, xxiii *O*, iiii *(sic) S (context.)*, iii *reliqui (om. C)* homicidiis] homicidis *O (context.)*, homicidio *XCS (lat. β)* casu factis necne] *sic Γ*, c. factis *PMS (context. et lat. α)*, c. facto *XCS (lat. β)*, c. an (uel **ΔΔ*) uoluntate (uolente *Ξ*) factis **Δ (context.) ΔGELΦΨΘΩΣΞ et decurtati reliqui, om. O*

Nov. XVIIII [= BREV. III]. (445 Dec. 10).

DD. NN. IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENT(INIANVS) AA. MAXIMO V. INL. PATRICIO. Criminosos quidem aversamur omnes et praecipue humano cruore pollutos, quorum crescit audacia, cum inpunitas per simplicia vel etiam personalia rescripta donatur. Nefas dictu: per

---

1 d̅d̅. n̅n̅ *(sic GL Paris. 4410. Bern. 263*, d̅d̅ n̄ *Paris. 4414. 4415*, d̅d̅ *Paris. 4409*, domnus *Paris. 4408, om. reliqui)* impp. (imp̅p̅p̅. *Θ*) *libri* ualentinus *S* aa. *om. O* maximo *om. Paris. 4408* ū (uiro *Δ*, ii *XC Sichard.*) in̅l̅. (inlustri *Δ*, in̅l̅r̅ *X*, m̅l̅i̅ *C*, militi et *Sichard.*) patricio] *ΔXCL Pith. (ad Sichard.)*, patricio *ΓG*, patricio ii (= ū) *EPMS*, uiri p̅p̅o̅ *Leid.*, ii p̅p̅ *Cui. ed. 1, Pith. (ad Cuiac.)*, p̅p̅o̅ *Ω Paris. 4409. 4410*, et patricio *O*, *om. ΦΨΘ Paris. 4413. 4414. 4415. Bern. 263*, pridiae kalendas agus̅t̅ *Paris. 4408* **2** auersamur (aduersamur *ΔOE SΦ*) omnes] omnes aduersamur *G* cruore pollutos] pollutos (pollutis *X*) *[sequitur spatium vacuum] XC*, pollutos sanguine *Sichard.* crescet *PM* audacia] auctoritas *G*¹ **3** cum (dum *G*, eo *Φ*) inpunitas *om. Δ* per simplicia (post supplicia *X Sichard., om. Δ*) uel etiam *(om. GS)* personalia] per suplicationes et per diualia *O* dictum *G*

ignorantiam facinora defensione vallamus! Sed quantum est, quod occupationibus nostris
astutia plectendae subreptionis inludit, cum rescripta huiusmodi etiam viro inl(ustri)
quaestore nesciente procedant, quem custodem statuimus esse iustitiae qua nullum carere
1 debet oraculum. Merito ergo male usurpata prohibentes hac edictali lege sancimus,
ut homicidii, quod tamen casibus inputaverit confessio supplicantis, non aliter indulgentia
nisi nostri numinis adnotatione praestetur, quoniam rariora erunt facinora sub nostrum
2 ventura iudicium nec ulla nisi discussis rebus venia continget. Postquam tamen ad
cuiuscumque cognitoris tribunal adnotatio nostra pervenerit, examinari fidem precum
diligenter iubemus, ut, si homicidium vel casu vel vitandae mortis necessitate constiterit
admissum, venia tribuatur orantibus, deprehensos vero in mendaciis ilico poena percellat.
His enim tantum volumus ignosci, in quorum lapsibus sola potest fortuna culpari.
Homicidas autem in hominum caedem nefaria voluntate grassatos aliorumve capitalium
3 criminum reos nec per adnotationes nostras licebit absolvi. V(ir) s(pectabilis) magister
scrinii, qui interdicta supplicantibus responsa praebuerit, quinque librarum auri multam
sacro aerario nostro cogatur inferre. Memorialis quoque cuiuslibet scrinii, qui adversum
vetita rescriptum fuerit exsecutus, spoliatus militia quinquennii relegatione plectatur.
Quod enim fas non est vel per adnotationes nostras nocentes mereri, multo magis vetamus
rescriptis simplicibus impetrare, Maxime p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime).
4 Inlustris itaque et praecelsa magnificentia tua necessariam humano generi sanctionem
cunctorum notitiae publicari propositis iubebit edictis, ut salubria constituta nullus
ignoret. ET MANV DIVINA: DIVINITAS TE SERVET PER MVLTOS ANNOS, P(ARENS) K(ARISSIME)
A(TQVE) A(MANTISSIME). DAT. VI ID. DEC. ROMAE D. N. VALENT(INIANO) A. VI ET NOMO VC. CONSS.
P(RO)P(OSITA) PRID. ID. DEC. IN FORO TRAIANI CONSS. S(VPRA)S(CRIPTIS).

---

4 ignorantia *G* a defensione *E* uallamus] bellanus *Γ* occupationibus nostris] occupationi nos *G* 5 plectenda *E* rurreptionis *O* uiro (iur *Γ*) inl. (illustre *S*, inluster *L*)] ul *G* 6 quaesturae *E* procaedunt *G*, procedent *S* *post* iustitiae *fortasse excidit* nostrae qua] quae *G*, quam *Φ* nullam *L*, ullum *Φ* carere] capere *G*, arcere *Φ* *Pith. (ad Cuiac.)* 7 hac] haec *E*, *om. Δ* edictali] edicta *E* 8 homicidii] *ΓΔGS*, homicidio *OP*², homicidium *reliqui* supplicantes *ΔEL* 9 nostro *L* numinis] *PM*, nominis *ΓΔO et reliqui* quoniam] quo *L* rariora] rara *Γ* erant *E* sub] si sub *E* 9/10 nostrum (-ro *G*) uentura] nostrumuae deuenitur uenire *E* 10 iudicio *G* nec ulla (-am *L*) n. discussis (discursis *PM*) r. u. continget (*sic ΔCP*²*Φ*, contiget *ΓX*, contigit *S*, contingat *G*, contingit *reliqui*) *om. O* 11 cognitores *Δ*, *om. G* adnotatio nostra] ad notitiam nostram *E* examinare *E*, exanimari *G* precium *Δ* 12 ut si (*om. Φ*) homicidium (-dio *Φ*) *om. GS* casu] causa *GS* 13 uenia] ueniam *PL*, *om. Γ* tribuetur *E*ᵇ honorantibus *Φ* deprehensus *Γ* 14 tantummodo *C* solo *L* 15 hominis *C* caede *L* crassatos *PMSL* capitalium] capita *L* 16 per] pro *E* adnotationem *Γ* u. s. (sp. *E*)] uir expectabilis *ΔXC*, uir autem spectabilis *O* 17 librarum auri] *Γ*, auri librarum *ΔO et reliqui*, librarum *X* multam] *ΔO*, multa *Γ et reliqui* 18 sacro aerario] sacrario *E*, secretario *Φ* *Pith. (ad Cuiac.)* cogitur *Δ*, cogetur *PM* memoriales *ΓPML* qui] quia *Δ* aduersum] *ΓΔEPMS*, aduersus *O et reliqui* 19 uetitum *C* expoliatus *ΓESL* quinquenni *M* religatione *ESL* plectetur *ΓΔEXCPM* 20 nocentes *om. O* multum *Γ* 21 rescriptis] perscriptis *Γ*, ueniam rescriptis *S* imperare *Δ* pkaa] *sic OCΦ*, post k aa. *Γ*, pater kaa *X*, pk aq. am. *L*, parens ku a *E*, pk atque amantissime *PM*, pater karissime eamque amantissime *Δ*, parens karissime atque amantissime *S* 22 inlustra *Δ*, *om. Γ* et *om. Φ* praecelsa magnificentia tua] *sic verbis perscriptis plerique*, pcla mft *L*, pta *C*, p. m. t. *O*, promulgata *Φ* necessarium *E*, necessaria *ΓSL*, necessario *Φ* humano .... 23 notitiae *om. S* genere *Γ*, generis *L* sanctione *M*, sanctionum *E*, actionem *L* 23 in cunctorum (*om. Γ*) notitiam (notiae *M*) *O* propositis *om. Φ* iubebit (iubet *L*) edictis] iuue interdictis *Φ* salubri *E* constituta] statuta *EPMS* 24 et manu diuina ...... 24/25 pkaa *om. Γ Paris. 4410* et *om. L* manu diuina diuinitas te seruet] manus diuina te conseruet *O* per multos annos *om. L* 24/25 pkaa] *PM*, pk. *O*, parens ka aa *E*, pater k. aa *XC*, pater karissime atque amantissime *Δ*, parens karissime anguste *S*, *om. L* 25 dat. (*om. L*) ui (*sic ΓEXCPM Paris. 4410*, u *ΔOLΩΞ Leid.*, uii *Paris. 4408. 4411. Epit. Mon.*, uiii *Paris. 4414. 4415*) id. (d *L*, non. *Leid.*, kl *Paris. 4411*) dec. (sept. *Ω Paris. 4410*) (*hic finiunt LΞ Paris. 4409*) romae (romam *Σ*, *om. Paris. 4414. 4415*) d. n. (*sic Paris. 4414*, dom. nr. *Leid.*, domn. *Paris. 4408*, iom n *Paris. 4411*, domui *Δ*, dd *XC*, dd nn *Paris. 4410. 4415*, *om. ΓO et reliqui*) ualent. (ualentiano *Γ*) a. (*om. XCPM Paris. 4410. 4414*) ui (xui *Paris. 4414. Epit. Mon.*, *om C*) et nomo (numo *ΔOECΩ Leid. Paris. 4411. 4414*, nummo *Σ Paris. 4408. 4415*, numero *X*, euodio *Epit. Mon.*) uc. (uiro claro *S*, uic. *Leid. Paris. 4414*, *om. ΔE*) (*hic redit Ξ*) conss. (constantinopoli *Paris. 4414. 4415*, *om. E Paris. 4410*) *libri* 26 pp prid. (*om. Ξ*) id. dec. (septem. *Pith. [ad Cuiac.]*) (*hic finiunt XC Leid.*,

INTERPRETATIO. Lex ista praecipit, ut si quis ad principem convolaverit adserens se casu homicidium perpetrasse — nam non voluntarie a se homicidium fuisse commissum — et si per supplicationem a rerum dominis veniam potuerit impetrare, a rectore provinciae ubi casus iste commissus est id specialiter debet inquiri et, si certa fuerit suggestio supplicantis, veniam mereatur obtentam. Ceterum si voluntarie habita discussione convictus fuerit homicidium commisisse, eandem poenam excipiat, quae de homicidiis legibus habetur expressa: impetrata non valeant et capitali sententia feriatur. Reliqua constituta lex ipsa declarat.

Γ. — BREV. (**ΔΔO [om. int.] G [deficit* 13 admissum, *redit* 27 interp.*] EXCPMSL, item selectis tamen lectionibus Φ [om. subscr.]; decurtati omnes textum omittunt, Fuldensis interpretationem tantum proponit [finit* 33 feriatur*]; cf. l. Visigoth. 6, 5, 1* ['si quis nesciens occidat hominem']). — *Lex Rom. Burg. 2, 2:* 'si uero homicidium casu uel uitandae mortis causa forte dicatur admissum, ad principis noticiam per relationem iudicis est referendum et eius sententia expectanda secundum legem ex corpore nouellarum theodosii et ualentiniani ad maximum patricium datam'. — *In codicibus XC novellae nostrae interpretationem legis R. Burg. titulus 2* 'de homicidiis', *cuius alteram paragraphum supra laudavimus, et verbis et ordine mutatis sub praescripto* 'interp(retatio) de homicidio uoluntario' *sequitur. Cuius textum ad libros illos collatum dedimus in Prolegomenis.*

redit Paris. 4409) in foro traiani *(sic *ΔΔ Paris. 4411,* traiano *ΩΣΞ,* troiano *Paris. 4409,* traciani *Paris. 4415,* triani *Paris. 4414,* traino *Paris. 4408)* conss. s(upra)s(criptis) *(scripsimus,* cons. **ΔΔΩΣΞ Paris. 4408. 4411,* subscrip̄. *Paris. 4409,* subscripta iii ** Pith. [ad Sichard.],* constpl̄ ur̄p *Paris. 4414. 4415. Pith. [ad Cuiac.])*] *om. ΓOEP MSL Paris. 4410*
27 praecipit] praecepit *EXCPMΨ'ΘΩ*Σ^{1}*Ξ Fuld.* conuolauenerit *P,* conualuerit *S* casu *om. G* **28** a se homicidium fuisse commissum et *om. Fuld.* a se] ad se *S,* se *G, om. Ξ* homicidium *om. Paris. 4409* **29** supplicationem] supplicatione *CPM Fuld.,* publicationem *G* a] ad *ΔΞ, om. M* potuerint *G*Σ^{a} iste] ipse *Fuld.* **30** commissus] emissus Σ^{a}*Ξ,* admissus Σ^{b} id specialiter *om. Fuld.* supplicantes *Δ,* supplicanti *Ξ, om. Fuld.* **31** mereantur *Δ* obtentam] obtineri *G, om. Fuld.* ceterum *om. Fuld.* habita discussione (discutione *M,* discussionem *ΔΞ*) *om. Fuld.* **32** eandem (eadem *L*) poenam] *GCP*^{2}*L*Σ^{1}, eadem poena *Δ et reliqui* excipiat] suscipiat *ΔG Fuld.* expraessum *M* **33** et] sed *Ω* capitale *Ξ Fuld.* reliqua c. l. ipsa (ista *Ω*) declarat *om. S Fuld.*

XX [*Haenel* XV]. DE CORPORATIS VRBIS ROMAE QVI AD MILITIAM VEL AD CLERICATVM TRANSIERINT REVOCANDIS.

xx] xuiii *Γ,* ui *O,* theod. xxui **ΔΔ Fuld.* orbis *Fuld. (context.)* romae .... reuocandis *om. *Δ* qui ad .... reuocandis *om. O* qui] et qui *Fuld.* ad *om. Δ* transierint] *Γ,* transeunt *Δ,* transeant *Fuld.*

Nov. XX [*Haenel* XV] (445 Apr. 14).

IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENT(INIANVS) AA. AVXENTIO II P(RAEFECTO) V(RBI). Quaecumque utilitatem sacratissimae urbis respiciunt, oportet clementiam nostram salubriter ordinare. Providam itaque amplitudinis tuae et geminis fascibus conprobatam suggestionem secuti, Auxenti p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime), inlustris magnitudo tua pragmatici

---

1 impp. th. et ual.] idem *O* auxentio ii $\overline{\text{pf}}$ urbis *Δ,* ad auxentio $\overline{\text{pu}}$ *Γ,* auxentio preposito *O* **2** sal. nostr. *O* ordinari *Δ* **3** prouidentiam *ΔO* fascibus] *ΓO Pithoeus,* faricibus *Δ* conprobatam] *melius* conprobatae suggesionem *Δ* secuti] s. simus *O* **4** $\overline{\text{pkaa}}$] *O,* post k.$\overline{\text{aa}}$ *Γ,* $\overline{\text{pka}}$ *Δ* inlustris] *Pithoeus,* inluster *Γ,* inlustra et *Δ,* illustris igitur *O* magnitudo] *Γ,* magnificentia *ΔO*

nostri tenore conperto sciat corporatum urbis Romae, qui non expleto ordine coepti officii, priusquam ad primum inter suos locum emeritus pervenerit, ad militiae cuiuslibet cingulum se crediderit transferendum, corpori, cui nomen suum ante dicaverat, oportere revocari; sive etiam in clericorum numero repperitur, usque ad subdiaconis locum similis praecepti condicio teneatur, quatenus necessitatibus urbis venerabilis hoc salubri constituto restitutis ministeriis consulatur. DAT. XVIII KAL. MAI. ROMAE VALENTINIANO A. VI ET NOMO $\overline{\text{VC}}$. CONSS.

ΓΔO Fuld. (incipit 8 siue etiam in clericorum, *finit* 9 teneatur*)*

5 corporatum] *O Pithoeus*, corporatus *ΓΔ* 6 inter suos] *Pithoeus*, inter uos *Γ*, iter fauos *Δ*, *om. O* perueniret *Γ* 7 credidit *Δ* corporibus *Δ* decauerat *Δ* 8 siue etiam in] si quis locum *Fuld.* subdiaconis] *Γ*, diaconis *Δ Fuld.*, diaconi *O* locum *om. Fuld.* 9 pr. condicio] praeceptionis conditione *O*, precepcio *Fuld.* 10/11 dat. xuiii (uiii *Γ*) k. mai. romae ualent. a. *(om. Γ)* ui et nomo (numo *ΔO*) $\overline{\text{uc}}$ *(om. ΔO)* conss. *(om. ΓΔ) libri*

XXI [*Haenel* XX]. DE TESTAMENTIS.

xxi] xuiiii *Γ*, [x]xiiii *O*, iii *(sic) Σ (context.)*, iiii *reliqui (om. C)*.

NOV. XXI, 1 [*Haenel* XX, 1; BREV. IIII, 1] (446 Oct. 21).

DD. NN. IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENT(INIANVS) AA. ALBINO II P(RAEFECTO) P(RAETORI)O ET PATRICIO. Iam dudum quidem divus avunculus noster testamentorum conpendia generali lege conplexus formulam iuris antiqui et inanem verborum conquisitionem non necessariam iudicavit validissimam statuens voluntatem, cum de nostris altaribus coniuges
1 petunt, ut decedenti prius succedat superstes. Sed quoniam Leonius v(ir) s(pectabilis) munitus veteribus constitutis nostram supplex maluit expectare sententiam, occasionem novandae legis amplectimur salubri definitione censentes, ut, sive inter se coniugum seu quorumcumque consensus oblatis serenitati nostrae precibus optaverit morte praeventi heredem superstitem fieri oportere personam, hoc ita ratum firmumque permaneat, ut nihil robustius aestimetur, et in augustam notitiam pervenisse sufficiat, etiamsi nullum
2 processerit ex hac parte responsum. Nam cum liceat cunctis iure civili atque praetorio, liceat per nuncupationem, liceat municipalibus gestis iudicia suprema conponere, procul dubio manebit firmior haec voluntas, quae testimonio principis et subscrip-
3 tione condetur, si tamen nullum defuncti posterius extabit arbitrium. Leonius vero et Iucunda uxor eius tanta vicissim caritate certarunt, ut fusis simul precibus ius poscerent

---

1 $\overline{\text{dd}}$. $\overline{\text{nn}}$.] *sic GΦ, om. Γ et reliqui* im$\overline{\text{pp}}$. *om. Φ* ualentinus *S* aa. *om. G* ii (bis *PM*)] *sic ΓΔXCPMSΦ Paris. 4408. 4409, om. reliqui* $\overline{\text{ppo}}$] preposito *OS* 2 et patricio *om. OΩ Leid. Paris. 4410. 4415* quidem] quibus *G*, quod et *E* diuus auunculus (auocabis *L*)] *scilicet Honorius a. 413 (C. Iust. 6, 23, 19)* 3 formula *E* conquisitionem] conquestionem *G*, inconquesitionem *Φ* 3/4 necessaria *Δ* 4 ualidissima *L* statuens] instituens *PM* cum de] quam cum de *E* altaribus] salutaribus *L* 4/5 coniuges petunt] cum iudices petus *Γ* 5 ut *om. S* decidenti *ΔGE* superstis *ΔPMSL*, super istis *E* sed] *ΓΔOESL, om. reliqui* leonis *L* $\bar{\text{s}}$. ($\overline{\text{spl}}$ *L*, sp$\overline{\text{ec}}$ *X*, speotab *M*)] expectabilis *ΔGΦ* 6 munitus] non itis *L* constitutionibus *E* nostram] .nam *G* maluit] malui *S*, uoluit *O* occasione *ΓG* 7 nouandae legis] nouam de legis *S* amplectemur *S*, conplectimur *Φ* censentis *L* siue] seu *O* coniugium *ES* 8 serenitati] *ΔOGS*, serenitate *Γ*, serenitatis *reliqui* nostri *Δ* morte (-tem *ES*) praeuenti *(sic edd.*, praeuentis *plerique*, praeuentus *GES Pith. [ad Cuiac.])*] *om. O* 9 heredes *G* superstitem] superstite *GE*, s[i] *O* oportere] alteram *O* persona *G* ita ratum] iteratum *E* 10 et *(om. G)* in augustam (angustam *ΓGEP[1]M*)] et ad nostram *XC* nullus *O* 11 responsum] consensus *O* ciuile *Γ* atque] ad *Γ* 12 liceat municipalibus] municipalibus *E* suprema] suppremat *S* 13 dubium *ΓE* testimonium *Γ*, testimonia *PM* 14 condetur] *sic ΓOSL*, conditur *ΔΦ Pith. (ad Sichard.)*, conditoris *reliqui libri*, conditoris firmatur *Sichard. et posteriores editiones* posterius] posterior *E*, posterior eius *XC*, poterus *Δ* extabit] stabit *Γ*, stauit *E* leoninus *C* 15 iocunda *ΓΔOSL* tantum *L* karitatem *L* certauerunt *L*, excertarunt *G* poscerint *S*

liberorum et propter incertum sortis humanae superstitem coniugem precarentur heredem:
licet superfluo illud addentes, ut intestatae successionis ius ac licentiam sortirentur,
cum hoc ipsum, quod serenitati nostrae preces pariter obtulerunt, sit testamenti ordo
praecipuus. Praeterea, sicut supplicationi conexa monstrarunt, quamvis in unius chartae
volumine supremum votis paribus condidere iudicium septem testium subscriptionibus
roboratum. Cui nos aeternam tribui firmitatem legis huius definitione censemus, quoniam
nec captatorium dici potest, cum duorum fuerit similis adfectus et simplex religio testa-
menta condentum cunctisque iam liceat quoquomodo et quibuscumque verbis ultimum
dictare iudicium, sicut eorum principum statuta declarant, qui removerunt sanctionibus
4 suis meliore prudentia vetusti iuris ambages. Idcirco, quia minutiis priscae consue-
tudinis et obscuritate submota solam defunctorum convenit inspici voluntatem, cui multum
roboris erit si vel septem vel quinque testibus muniatur, et virum spectabilem Leonium
praeter fiduciam precum pridem cum uxore communium voluntas quoque alia et sub-
scriptionibus testium munita defendit, apud eundem solida successione Iucundae coniugis
suae iugiter permanente, quisquis maluerit delata nobis supplicatione testari habeat
5 liberam facultatem. [Cuius heres ex edicto divi Hadriani hereditaria corpora consequi-
tur nec bonorum possessionis petendae sustinebit necessitatem, quam generaliter omnibus
6 relaxamus.] Ne tamen hoc testamenti genus plus iusto munisse credamur, si quis sibi
vel inofficiosi querellam vel praeteriti conpetere duxerit actionem, hanc utramque secun-
dum iuris et legum statuta servamus, Albine p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime).
7 Idcirco inlustris et praecelsa magnificentia tua saluberrimam sanctionem mox in omnium

---

16 praeclarentur Γ **17** licet] licet hoc *E* superfluum *GΦ* addentes] adherentes *Δ*, agentes E^{v} intestata P^{1}*M Pith. (ad Sichard.)*, testanti P^{2} **17/18** successionis (-ne Γ) ius (iura E^{b}, huius *G*, *om. Δ*) licentiam (-tia *GPM*, sententiam *E*) sortirentur cum hoc ipsum (ipsud *XP MSLΦ*, ipso ut *C*, ipsum sit *E*) quod (unde *O*, *om. M*) *post* obtulerunt sit *GEXCPMΦ Sichard.* **18** serenitatis *G*, serenitates *M* obtulerint *GXCPMΦ* sit] si *ΓGXCPMSΦ*, ut *E* **19** praecipuos *XC*, praecipus E^{a}, praecipit P^{2} suppli(-e Γ)catione *ΓOG*, supplicationis *S*, publicatione *PM* connexam *GS*, conex: *X* monstrauerunt *O* quamuis] q́ſ (= quis) E^{v}, *del. O* **19/20** in u. ch. u. s. u. p. c. iudicium] supremum iuditium uotis paribus in cartae uolumine condiderunt *O* **19** in unius] unius E^{a}, in ius *Δ* **20** noluminis *E* supremum] subpraemunt *G* paribus] paribusque *L*, parentibus *G* condere *GL*, condidisse *E* iudicium] uicium *L* septem] qui quinque aut septem *E* testibus *G* **21** tribui] tribuit *Δ*, tribuimus *OL*, tribuemus *G* legis h. d. censemus (-suimus *ΔXCPM*) *om. O* quoniam] qđ *L* **22** nec captatorium (captatoria *L*, captatorum $GP^{1}MS$, captorium *E*)] acceptatorium *Φ Pith. (ad Cuiac.)* dici] decipi *S* diuorum *Δ* religio] sit religio *O* **23** condentum] *ΓΔOX CPMS*, condentur *E*, condente *L*, condempnatum *G* quoquomodo] hunc *G* **24** eorum] coram *G* statuta] instituta *G* declarat E^{a}, declarent *G*, declamant *XC* **25** meliorem (-ori *ES*) prudentiam *G* uetusti] uetustati *Δ*, ueterum *GPM* ambages] ambagis *Δ*, ambigis *E*, ambeges Γ, ambaies *L*, ad subages *G* idcirco quia] iccircoque *O* minutiis] minutis *GES*, minutio $Γ^{a}$ **25/26** consuetudinis] constitutionis E^{t} **26** obsecuritate *Δ*, obscuritatis *E* submota] remota *O* solum *E* inspici] inspicit *S* cui] cum *G* **27** si uel] siue *L* septem uel (aut uel *E*) quinque testibus] *cf. l. R. Burg. 45, 2; Cod. Paris. 4613 f. 83 (MG. Capitul. I, 216 n. 4); v. infra p. 110* spectabilem (spl *L*)] expectabilem *ΔG* **28** pridem] pridie *O*, primum *ES* quoque] neque *Pith. (ad Cuiac.)* alia] aliena *GPML* et] id *G* **28/29** subscriptione Γ **29** testium] et testium *E* defendat *O* iucundae] iocundae *ΔOSL*, iucunda Γ, et iu(-o *GX*)cundae *GXCPM* **30** permanentem *G* quisquis] quisquis ergo *O*, quicquid *G* maluerit] uoluerit Γ dilata *G* testari] uoluerit testari Γ, testare *L* **31** liberam habeat *C* cuius . . . **33** relaxamus] *haec loco suo mota aut pertinere videntur ad constitutionem eam quae sequitur (Valent. 21 [20], 2) illic inserenda post verba 28/29* 'ut in hereditariorum corporum possessionem probata scripturae ueritate mittatur' *aut, si sumpta sunt ex constitutione aliqua deperdita, ad illum locum adscripta fuerunt* ex] et ex *S* hadriani] arriani *S* **31/32** consequitur] consecuntur *GPM*, consequetur *edd.* **32** bonorum] nouorum *O* possessiones *ΓΔEΦ*, possessionem *G*, possessione *PM* petendi Γ necessitatem] necessitas tam Γ, necessitatem inpuni *E* **33** laxamus *L* ne] nec *GESLΦ* iustum *G* credamus *GEP* **33/34** sibi uel] sibi ad *G*, sibi *ES* **34** querela *GC* praeterita *PM* coupetere *om. S* duxerit] *sic* Γ, dixerit *ΔO et reliqui*, edixerit *E* utramque] *sic ΓOS*, utraque *Δ*, utrumque *reliqui* **35** iuris] et iuris *G* statuta] instituta *PM* seruamus] seruandus Γ pkaa] *sic OGXCPM Pith. (ad Cuiac.)*, p̄k Φ, pk aq̄ am̄ *L*, pater k̄.aā. Γ, pater k̄ aug̅ *Δ*, parens kaa *E*, parens karissime atque amantissime *S* **36** inlustra *Δ* praecelsa magnificentia tua (*om. Δ, add.* auctoritas tua *E*)] *sic verbis perscriptis ΓΔES*, pcla mfat *L*, pmtua *PM*, pmta *XC*, pmt *OG*, praefectus Φ sanctione *L*

pervenire notitiam propositis iubebit edictis, ut possit facile cognosci condendarum servandarumque legum curam nobis esse praecipuam. DAT. XII KAL. NOV. ROM. AETIO PATRICIO III ET Q. AVRELIO SYMMACHO VV. CC. CONSS. PROP(OSITA) IN FORO DIVI TRAIANI. ANTELATA EDICTO ALBINI II P(RAEFECTI) P(RAETORI)O ET PATRICII.

INTERPRETATIO. Haec lex de aliis titulis testamentorum id amplius habet, ut, in coniugio positi si filios non habeant, seu maritus uxorem seu uxor maritum voluerit, relinquat heredem, quod ius dicitur liberorum. Qui etiamsi in una charta suam condere maluerint voluntatem, ut invicem se heredes scribant, qui alteri superstes extiterit dimissam rem iuxta legis huius ordinem vindicabit, ita tamen, ut his personis, quibus lex concedit, si fuerit de inofficiosi querella, actio reservetur.

Γ. — BREV. *(ΔO [om. int.] GEXCPMSL, item selectis tamen lectionibus Φ [om. subscr. int.]; decurtati omnes textum omittunt, Fuldensis interpretationem tantum exhibet [incipit* 42 si filios, *finit* 45 uindicabit*]). — Lex R. Burgund. 45, 2:* '. . . ciues Romani testis adhibendi sunt numero conpetenti, uel V uel VII . . .' *(ad v. 27; cf. nov. Theod. 16, 2; Valent. 21 [20], 2, 1. 2).*

37 p. n. p. i. (iubeat *S*) e.] notitiam edictis propositis faciat peruenire *O* ut] et *L* facile (-lem *Γ*) possit *O* cognoscit *Δ* condemnarum *E* **38** cura *Γ*, coram *L* esse nobis *C* praecipue *Γ*[a] **38/39** dat. xii (xu *G*, xiii *OL*, xi *Ω*, ui *Paris. 4414*) kal. nou. (dec̄. *ΣΞ Paris. 4409*, ian. *Leid. Paris. 4414*) *(hic deficit L)* rom. (roma *E*, *om. Ψ'Θ. Paris. 4413*) aetio (ecio *Γ*, etio *OΞ Leid.*, et hio *G*, actio *Paris. 4408. 4413*) patricio *(sic Γ solus, om. reliqui)* iii (iiii *Ψ' Θ Paris. 4413*, u *Paris. 4414*, chi *G*) et *(om. Leid. Paris. 4410)* quinto *(om. ΓΔOS Leid.)* aurelio (aureliano *Paris. 4409. 4410. 4414*, alruli *Leid.*, *om. ΓΔOS*) *(ins. et EΨ'ΘΩΣΞ Leid. Paris. 4410. 4413)* symmacho *(om. Paris. 4409)* ūū. c̄c̄. *(sic vel similiter plerique, om. OES)* conss. *(om. G EΘΣΞ Paris. 4413) libri* **39/40** prop. (promp̄. *C*, p̄p̄ā *Paris. 4408. 4411*, p̄p̄ō *Θ Paris. 4413*, propt *Paris. 4414. 4415*) in foro diui *(om. Δ)* traiani *(add.* et maioriani [i *corr. ex* o] cons̄. *Paris. 4408) (hic finiunt Paris. 4408. 4411. 4414. 4415)* antelata edicto (a. ediccio *Ξ*, antelate dicto *Ψ'Θ Pith. [ad Sichard.]*, antelate dicta edicto *Δ*, ante uice dicto *G*) albini (albi *Ψ'ΘΣΞ*) ii *(om. G)* p̄p̄ō (prefecto pretorio *Δ*) et *(om. G)* patricii *(sic Δ*, patricio *reliqui*, patricio cons̄ *Ξ*)] *desunt ΓOESL Leid. Paris. 4409. 4410* **41** titulis *om. E*[t] **42** positi si] *ΔSLΩΣ Epit. Mon.*, positis si *E*[b]*P M*[a], positis *reliqui* filius *Ξ*, filiis *Fuld.* habeant] *ΔESLΩΣΞ*, haberent *PM*, habuerint *reliqui* maritos *Ψ'* uxor] uxore *P* uoluerint *GΣ*[a], si uoluerit *E Pith. (ad Cuiac.)*, si uouerit *Fuld.* relinquat] *ΔEPMSLΨ'ΘΩΣΞ Epit. Mon.*, relinquid *Fuld.*, relinquant *reliqui* **43** quod] quos *Σ*[a] ius dicitur (-cetur *S*, -catur *E*) liberorum] *cf. Ulpian. fr. 16, 1; C. Theod. 8, 17; Isidor. Origg. 5, 24; v. etiam formularum Visigoth. 24 et Andecav. 41 rubricas* qui] *ΔG SΨΩΣ*[b] *Epit. Mon.*, quia *reliqui* etiamsi . . . **44** alteri *om. Fuld.* in una charta] una charta *E*, in unam cartam *GΩΣ*[a]*Ξ* sua *S* maluerit *XCΨ'ΘΣΞ*, uoluerit *S* ut] aut *C*, et *L* **44** inscribant *L* qui] qđ *Ξ* alter *Ξ* superstis *ECPMSLΨ'Θ*, suprestis *Ω*, superstites *Δ*, super(-prae *Fuld.*)stitis *Σ*[1] *Fuld.*, superestes *Ξ* extiterit] fuerit *Fuld.* demissam *Ξ Fuld.* leges *Ξ*, *om. Fuld.* huius] huiusmodi *G* **45** uindicauit *GE*, indicauit *XC*, uindicatur *Fuld.*, uindicet *Epit. Mon.* fuerint *ΔELΨ'ΘΩΣΞ* inofficiosi (-e *L*, -o *G Epit. Mon.*)] officiosi *Δ* **46** reseruetur] reuocetur *Σ*[2]

Nov. XXI, 2 [*Haenel* XX, 2; BREV. IIII, 2] (446 Dec. 26).

IDEM AA. ALBINO II P(RAEFECTO) P(RAETORI)O ET PATRICIO. Cum sciamus et divos principes et clementiam nostram condendarum legum fomitem frequenter invenisse de precibus, iuvat ex facto, quod nuper evenit, cunctis profutura sancire. Inlustrem feminam Pelagiam cum Micce inlustris femina dictare vellet heredem, sed testium copiam non haberet, per holografam scripturam votum circa praedictam supremae prodidit voluntatis.

---

1 idem āā.] *sic ΓΔLΦ Pith. (ad Sichard.)*, imp̄p. theod. et ualent. (ualentinus *S*) āā. (aug̃. *S*) *reliqui* ii] iii *LΨ'Θ*, *om. Leid. Paris. 4409* p̄p̄ō] p̄fo *G*, p̄f. *Paris. 4409*, praeposito *S* et (i *Γ*) patricio] *om. GPMΦ Leid. Paris. 4408. 4409* diuus *ΓΔ*, diuas *L*, diui *ES* **1/2** principis *ΔE* **2** contendarum *E*[a] fomitem] et fomitem *G*, uel fomitem *Φ* **3** iuuat] iubat *Γ ΔEL*, iubet *GS* euenit] iunenit *C*[1], uenit *Γ* profutura] quod profutura *E* sanxire *Γ* inlustrem feminam (femina *L*)] illustris femina *ES Pith. (ad Sichard.)* **4** pelagiam (pellagiam *G*)] pelagia *ES Pith. (ad Sichard.)* cum micce *(sic ΓΔ*, miccae *PMS Pith. (ad Sichard.)*, micae *CL*, micem *X)*] communice *G*, cummedei *E* inlustris . . . . copiam *om. G* inlustris (-tre *L*) femina] *sic ΓΔEP*[2]*L Pith. (ad Sichard.)*, inlustrem feminam *reliqui* ditare *Δ* uellit *ΓES* **5** habere *G* holografam (olograffam *Γ*, olographam *ΔCL*)] ologrfiam *S* circam *Γ* praedictam (-ta *S*)] *ΓΔXCSLΦ*, praedicta feminae *E*, praedictam feminam *reliqui* supremae] super me *Γ* prodedit *ΓΔ* uoluntates *Δ*

Nam, quod solum potuit secretius licere morienti, indicem iudicii sui paginam Caesario
v(iro) s(pectabili) tribuno et notario fratris sui filio secura commisit, quem natalium decus
et propinquitatis religio fidem cogerent servare defunctae. Nec sane electionis suae cura
testatricem fefellit. Desideriis amitae Caesarius obsecutus chartam fidei suae creditam
iuris et conscientiae memor eadem qua sumpserat simplicitate vulgavit. Sed inlustris
heres ab ambitu cupiditatis aliena nihil de successione praesumpsit, nihil de corporibus
hereditariis vindicavit intra hos modestiae terminos manens, ut subdito precibus ultimae
voluntatis arbitrio non prius se putaret heredem, nisi nos causae iustitiam probaremus.
Recensitis igitur omnibus defunctae iudicium roboramus, cui praeter filium fratris et
litteras suas testes habere non licuit. Idcirco inlustris femina Pelagia pro ea parte, qua
1 heres scripta est, defunctae potietur arbitrio. Ne tamen huius statuti salubritatem
generi negemus humano, mansura iugiter lege decernimus, ut quisquis per holografam
scripturam supremum maluerit ordinare iudicium habeat liberam facultatem. Multis
enim casibus saepe contingit, ut morientibus testium numerus et copia denegetur. Quibus
erit de legibus nostris inter ipsa vitae deficientis pericula causatio, si propriae manus
litteris scribere quos voluerint non sinantur heredes. Aliis testes itinerum necessitas,
aliis solitudo villarum, aliis navigatio servis tantum comitibus expedita subducit. Aliorum
testatas esse prohibent voluntates hi, qui velut obsessos conclavibus suis solent custodire
languentes. Nostrae posthac beneficio sanctionis intestatus nemo morietur, cui fuerit
sollicitudo testandi. Late viam supremis aperimus arbitriis: si holografa manu testamenta
condantur, testes necessarios non putamus. Scripto enim taliter sufficiet heredi adserere
etiam sine testibus fidem rerum, dummodo reliqua congruere demonstret, quae in testa-
mentis debere servari tam veterum principum quam nostrae praecipiunt sanctiones, ut
2 in hereditariorum corporum possessionem probata scripturae veritate mittatur. Cum
tamen testium praesentiam testator elegerit, legitimum numerum semper oportebit ad-
3 hiberi. Necessitatem quoque praecipitem submovemus, quae testatores hactenus con-
pulit sub unius diei spatio supremum festinato nimis ordiri et inplere iudicium. Quibus

---

6 nam] *fortasse* eam cessario *Γ* 7 s.] spl. *L*, spectab. *PM*, exspectabili *G*, expectabile *Δ*, sapienti *E* fratri *L* filios *XC* natalium] naturalium *L* decus] decius *Δ*, dignitas *E* 8 propinquitas *ΔE* cogerint *SL*, cogeret *Γ* seruaret *Γ* defuncti *Δ* curam *E* 9 contestatricem *S* desiderii *L*, desiderius *Δ* amicae *C* cessarius *Γ* obsecutus] subsecutus *L*, secutus *G* cartam] causam *Φ* 10 qua] que *L* simplicitatem *ΓL* 11 heres] heris *M*, uere *Γ* ab ambitum *Γ* 12 intra] in *Γ* ut] *om.* $E^{a}S$ 13 nisi] sibi $Γ^{a}$ causa (causam *G*) iusticiae *ΓG* probaremur *Γ* 14 recensitis] recensetis *Γ*, recentis *Δ* igitur *bis posuit Γ* omnibus] omnes *Γ* fratris] patris *Γ* 15 inlustra *Δ* qua] quae *G*, *om. L* 16 arbitrium *G* ne] nec *S* statutis *E* salubritate *GPM* 17 negemus] negato *G* mansuram *G* iugiter] igitur *Δ* legem *G* discernimus *Δ* holografam] olograffam *Γ*, olograpam *X*, olographam *ΔCSL* 18 libera *Γ* 19 contigit $Γ^{a}ΔCS$ morientibus] morientes *Γ* testium] testibus *G* numerum *Γ*, numero *PM* capia S^{a} 20 deficientes *Δ* periculo *G*, periculosa *Φ Pith. (ad Cuiac.)* causatio] cautio *PM* propria *Φ* manu *PΦ* 21 litteris *om. PM* uoluerit *L* sinuantur *L* aliis] alii *ΓXC PM* testis *ΓSL* 22 aliis] alii *ΓS* solitudo *ΔXPMLΦ Pith. (ad Sichard.)*, sullicitudo *Γ*, sollicitudo *reliqui* aliis] malus *Γ* expedita] *ΓS*, expetita *Δ et reliqui* 23 testatus *S*, testata *ΔE* probibetur *E* uoluntatis *ΓE* hi (hii *ΓΔEXCSL*) qui] iniqui *G* uelut] uel *G* conclauibus] cum clauibus *ΓGL*, cum cladibus *E* 24 posthac] post hanc *E*, post haec *GL* moriatur *G* 25 sollicitudo] solummodo *G* si *om. S* holografa] olographa *ΔL*, olagrafa *G*, olografam *Γ*, olographam *S* 26 condantur] condonantur *Γ* scripto (-tum *E*) enim] scriptorum *GPM*, si scripto *S* sufficiet] sufficiit *S*, sufficiat $Γ^{a}GXC$ heredem *Γ* 27 rerum] rei *GPM* congruae *E* demonstret] demonstrent *ΓXC*, demonstrarent *L*, demonstrentur *G* qua *Γ* 28 seruare *E* praecipunt *E* sanctionis *Δ* 29 possessione *L* probatam *GES*, prolatae *Φ Pith. (ad Cuiac.)* ueritatem *ΔS* mittantur *G*; *verba constitutionis eius quae praecedit (Valent. 21 [20], 1 v. 31/33)* 'cuius heres ex edicto diui Hadriani hereditaria corpora consequitur nec bonorum possessionis petendae sustinebit necessitatem, quam generaliter omnibus relaxamus' *loco suo mota aut pertinent ad novellam nostram inserenda post* mittatur *aut, si sumpta sunt ex constitutione aliqua deperdita, ad hunc locum adscripta fuerunt ab antiquo perito* 30 praesentia *E* testatur $ΓE^{a}$ relegerit *E* oportet *ES* 31 necessitate *G* testatoris *ES*, testatore *L* 31/32 compellit *G* 32 diei] die *E* spacium *GE* supremum] subpraemam $Γ^{a}$, supremo *G*, *om. S* festinantio *Γ* ordiri] ordinare *Γ*, ordinari *XCSL* impleri *Δ*

nos licentiam tempusque largimur, ut voluntatem, quam de rebus propriis mente conceperint, frequenter scribant, frequenter retractent, frequenter emendent et quot voluerint diebus in tantae praesertim causae meditatione versentur. Haec enim deliberatio nihil
4 inmaturum relinquit cui licebit saepe dictata corrigere. Testes autem subscriptiones suas uno die vel omnes pariter vel, si legitimus numerus exiguam moram fecerit, horis
5 praebere diversis sub obtutibus testatoris iubemus. Praeterea, quoniam plerique deficientium voluntates suas cupiunt esse secretas nec ante vulgari quam luce priventur, statuimus ac iubemus, ut, si testes rogati paginae, cuius arcana nescierint, coram testatore subscripserint, nihil ex ignoratione testium testamentorum firmitatibus derogetur, Albine
6 p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime). Idcirco inlustris et praecelsa magnificentia tua iustissimam legem et cunctis generaliter profuturam in omnium celeriter ire notitiam propositis iubebit edictis, ut facile possit agnosci nostrarum salubritas sanctionum. DAT. VII KAL. IAN. ROM(AE) AETIO III ET SYMMACHO VV. CC. CONSS. ACC(EPTA) VI KAL. IAN. ROM(AE). PROP(OSITA) V KAL. IAN. IN FORO TRAIANI CONSS. S(VPRA)S(CRIPTIS).

INTERPRETATIO. Haec lex licet alia replicet, quae in aliis legibus habentur exposita, tamen hoc amplius observandum esse praecipit, ut, si cui fuerit testandi voluntas et testes forsitan defuerint, voluntatem suam propria manu perscribat, quae prolata post defuncti obitum plenam obtinet firmitatem.

Γ. — BREV. (**ΔΔGEXCPMSL, item selectis tamen lectionibus Φ [om. subscr. int.]; ex decurtatis frustula textus exhibent Paris. 4408 [inde a* 42 pkaa] *et ΣΞ* [41/42 'albine pk aug. idcirco inl.']*); remittunt ad nostram l. Visigoth. 2, 5, 13* 'qualiter firmentur uolumtates eorum qui in itinere moriuntur' *[ad v. 21] et 2, 5, 16* 'de olografis scripturis' *[ad § 1]).* — *Lex R. Burgund. 45, 1:* 'testamenta, si per olografam manum fiant, probata manus ueritate sine testibus integram capiunt firmitatem' *(ad vv. 17/18, 25/26, 49/50); 45, 2 (ad § 2; cf. quae attulimus ad huius tituli novellam primam).*

33 largimus *GE* ut] et *Γ* mente] mentemque *GXCPM*, *om. S* **33/34** conciperint *Δ* **34** retractant *Δ* emendent et] emendent *Δ* quot] *C*, quo *X*, quod *ΓΔ et reliqui* **35** tantae] tanta *Γ*, inite *Δ* praesertim] praesentim E^a, *om. S* uersentur] seruentur *G* enim *om. G* deliberatio (meditatio *E Pith. [ad Sichard.]*) nihil] meditationibus *S* **36** inmaturum] maturum *Δ* saepe] sua *L* dictata] dicta ΔE^1 autem] etiam *ES* subscriptionis *GL* **37** suas] seu *G* omnes ...... fecerit *om. Δ* numeris *Γ* morem Γ^a **38** diuersis *om. L* quoniam] quod *L* plerique] plerumque *S* **38/39** deficientiam *M* **39** cupiant *E* nec] ne *S* priuetur *L* **40** testis *Γ* rogati] rogate *Γ*, rogari *Δ* arcana nescierint] arcanae scierunt *Γ* **40/41** coram (quoram *S*) testatore subscripserint *om. Δ* **40** testatore .... **41** testium *vacuo spatio relicto deest C* **42** pkaa] *ΓGPM Paris. 4408*, p.k.a. *ΔΞ*, pk *Φ*, pk aq am *L*, pk aug *Σ*, parens k.aa *E*, pater k. aa *XC*, parens karissime atque amantissime *S Pith. (ad Sichard.)* idcirco *(om. L)* inlustris (inlustra *Δ*)] inlustris idcirco *Paris. 4408* et *om. Paris. 4408* **42/43** praecelsa magnificentia tua] *sic verbis perscriptis ΓΔES Pith. (ad Sichard.)*, pcla mfat *L*, pref. mag t *Φ*, pmtua *P*, pmta *XCM*, pmt *G*, prompta *Paris. 4408* **43** omnium] omnibus *GPM* **44** iubebit (iubemus *G*) edictis] iubebitem dictis *Γ* facilius *S* **45** dat. .... symmacho *vacuo spatio relicto deest C* dat. uii kal. *om. ΣΞ* **45/46** dat. uii (ui *GX*, xu *L*) kal. ian. *(om. XL)* rom. (romam *Σ*) *(hic deficit L)* aetio (ecio *ΓΞ Paris. 4410. 4415*, actio *Σ Paris. 4413*, euotio *G*, ppo aa etio *Paris. 4408*) iii (ii *Paris. 4413*, i *Paris. 4411. Epit. Mon.*, *om. Paris. 4408. 4415*) et *(om. G Paris. 4415)* symmacho *(om. Paris. 4415)* uu. cc. (uc. *ΓΘΩ Paris. 4413*, uic. *Paris. 4414. 4415*, uu a *XΣΞ*, *om. GEPMS*) conss. *(om. ECΣ Paris. 4414. 4415) (hic finiunt ΓES)* acc. ui (uii *Ξ*, iii *C*, *om. G*) kal. ian. (iun. *Paris. 4413*, *om. Ξ*) rom. prop. u kal. ian. (iun. *ΣΞ*) (rom. prop. u k. ian. *om. G Paris. 4410*) in foro *(om. Paris. 4413)* traiani (traiano *Ω Paris. 4408*, traaanni *X*, ualentiniani *Paris. 4413*) conss. *(om. Paris. 4410. 4411. 4414. 4415)* ss. *(sic XC*, s stis *GPM*, *om. reliqui)*] dat. uii kal. ian. rom. pp u kal. ian. in foro troiano cons. *Paris. 4409*, dat. uii (uiii **ΔΔ*) kal. ian. rom. proposita (ppros *Leid.*) in foro traiani u kal. (l. *Leid.*) sup. *(om. Leid.)* scribt. (scb *Leid.*) *[scil. mensis]* aetio (etio *Leid.*) iii et symmacho uu. cc. (uic. *Leid.*) cons. **ΔΔ Leid.* **47** replecit *L* habetur *ΔPM* exposita] expressa *Paris. 4409* **48** obseruando *L* praecipit] praecepit *EPMΩΣΞ* si cui] sicut *Δ* **49** defuerint] fuerint *Δ* propriam *L* praescribat *ΨΘΩ*Σ^b*Ξ*, praescribet Σ^a, prescribit *Δ*, conscribat *ES* prolata] probata *Epit. Aegid. et Monachi. Burg. 45, 1* **50** obtinet] obtineat *G Ω*, obti(-e *L*)nebit *L*Σ^b

XXII [*Haenel* XXI]. DE OFFICIO ET DE NVMERARIIS PRAEFECTORVM PRAETORIO.

xxii] xx *ΓO*, theod. xluiiii **ΔΔ Fuld.* de num.] *Γ(context.)Δ*, num. *Γ(lat.)***ΔO Fuld.* praefectorum praetorio] *sic Γ* **ΔΔ*, prefectorum *O Fuld.*

Nov. XXII [*Haenel* XXI] (446 Dec. 15).

IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENT(INIANVS) AA ALBINO II P(RAEFECTO) P(RAETORI)O ET PATRI-
CIO. Iustitiam suggestionis probamus, cuius omnis haec mens est, ne quid umquam contra
innocentiam male petentibus licere patiamur. Scimus enim, quanta saepe miseros vexet
invidia, quos iniquitas iudicantum fastigio potestatis adfligit. Officium sedis celsitudinis
tuae, sine quo necessitates publicae nequeunt expediri, per infortunia multa iam saucium
medicinam nostrae curationis exposcit, quae dudum potuisset adhiberi, si suggestio similis
1 ante manasset. Hac igitur mansura iugiter lege sancimus, ut quisquis ex officio prae-
toriano, priusquam militandi finem consummatis per ordinem temporibus sortiatur, sub
adtestatione gestorum testimonio praefecturam regentis honestam meruerit missionem, seu
quietis studio sive alterius amore militiae, nullam sustineat de non peractis stipendiis
2 quaestionem fiduciam perpetuae securitatis habiturus. Praeterea numerarios prae-
torianae sedis, penes quos publicarum rationum notitia consistit, sive privatos sive aliam
militiam fortasse sortitos, post quinquennium discussionibus subiacere prohibemus. Intra
hoc enim tempus vestigari facile quamvis latens veritas potest. Et certe nullius tam
3 gravis debet esse condicio, ut terminum non habeat sollicitudinis et timoris. Munimen
uberius consideratio flagitat aequitatis. Officium praetorianum sub quolibet expensarum
colore in praeiudicium cautionum vetamus urgueri, in cuius perniciem nequitia credito-
rum frequenter excogitat, ut pecuniam pro publica necessitate numeratam privatis
simulent profecisse conpendiis: quibus hanc poenam praesenti constituimus sanctione, ut,
si quando pecuniam suam sub tali credendam putaverint esse contractu, eius protinus
amissione multentur nihilque vel ab his quos adversum vetita deceperint vel de publicis
4 rationibus consequantur. Haec officio praetoriano salutis fortunarumque praesidia
tribuisse sufficiat, cui etiam mensores, quos pridem habere desiderat, pro mansionum
5 suarum quiete concedimus, Albine p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime). Inlustris
igitur et praecelsa magnificentia tua iustissimam legem propriis vulgabit edictis, ut
omnibus innotescat nostro saeculo rei publicae nihil amplius esse praestandum nisi quod
deceat adquiri. DAT. XVIII KAL. IAN. ROM(AE) AETIO III ET SYMMACHO $\overline{\text{VV}}$. $\overline{\text{CC}}$. CONSS.

ΓΔO Fuld. (*incipit* 25 igitur, *finit* 27 adquiri)

1 ii *om. O* $\overline{\text{ppo}}$] $\overline{\text{po}}$ *Γ*, $\overline{\text{pf}}$ $\overline{\text{po}}$ *Δ*, preposito *O* 2 suggestionis] suggescione *Γ*; *scrib.* sugg. tuae omnes *Δ* 3 uexet] *O*, uexit *Γ*, uinxit *Δ* 4 offitio *Γ* 5 quod *Δ* 6 medicinas *Δ* 7 iugiter mansura *O* sancimus] *Γ*, decernimus *ΔO* 8 consumatis *Γ* 9 testimonium *Γ* praefectura *ΓΔ* regentes *ΓΔ*, gerentis *O* honesta *Γ* meruit *Δ* messionem *Δ* 10 quietes *Δ* studium *Γ* substeneat *Δ* 11 habituros *Δ* numerarios] non meraris *Γ* 12 rationem *Γ* noticiam *ΓΔ* priuatos] *malumus* priuatos factos alia *Γ*, alias *ΔO* 13 milicia *Γ* sortitus *ΓΔ* discursionebus *Γ* 14 uestigare *Δ*, inuestigari *O* 15 timoris munimen] mun. tim. *O* 16 uberius c. fl. aequitatis *om. O* sub quolibet *om. ΔO* expensarum] ex suarum *Γ* 17 urguere *Γ*, urgeri *O* nequitiam *Γ* 18 pro *om. Δ* priuati *Γ* 19 proficisse *ΓΔ* 20 tale *Γ* putauerit *Δ* esse *om. O* 21 multetur *Δ* 23 sufficiat] *Γ*, sufficiet *ΔO* desiderant *Γ* $\overline{\text{pro}}$] $\overline{\text{prae}}$ *Γ* 24 quietem concedemus *Γ* pkaa] pka *Δ* inlustra *Δ* 25 et praecelsa] praecelsa *Fuld.* proprius *Fuld.* uulgauit *ΓΔ Fuld.* edictis ut] actus cum *Fuld.* 26 puplici *Fuld.* pristandum *Fuld.* nisi quod] quam *O* 27 deceat] docit *Γ*, decit *Fuld.* adquerat *Fuld.* dat. xuiii (xix *Δ*) k. ian. rom. aetio (etio *O*) iii et symmacho (simacho *Γ*) $\overline{\text{uu}}$. $\overline{\text{cc}}$. (*edd.*, $\overline{\text{uc}}$ *ΓO*, *om. Δ*) conss. *libri*

XXIII [*Haenel* XXII]. DE SEPVLCRI VIOLATORIBVS.

xxiii] xxi *Γ*, xxu *O*, u *reliqui (om. C)* sepulcri] *sic Γ(context.) S (lat.* $^{\beta}$*)*, sepulchrorum **Δ (context.) Δ*, sepulcrum *S (lat.* $^{\gamma}$*)*, sepulc(h)ris *reliqui* uiolatoribus] *sic Γ *Δ (context.) ΔES (lat.* $^{\beta}$*) Paris. 4414. 4415*, uiolatorum *Ω*² *Paris. 4408*, uiolatis *L*, *om. reliqui*

Nov. XXIII [*Haenel* XXII; BREV. V] (447 Mart. 13).

DD. NN. IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENT(INIANVS) AA. ALBINO II P(RAEFECTO) P(RAETORI)O ET PATRICIO. Diligenter quidem legum veterum conditores prospexerunt miseris et post fata mortalibus, eorum qui sepulcra violassent capita persequendo. Sed quoniam noxiae mentes caeco semper in facinus furore rapiuntur et se ad poenas dudum statutas existimant non teneri, necesse est severitatem novare, quam videmus hactenus inpune contemptam. Quis enim nescit quietos sollicitari funestis ausibus manes et horribilem violentiam defunctorum cineribus inferri? Luce palam sepulcra caeduntur et quidquid religio vetat in usum licentiae traxit sacrilega praesumptio. Finis malorum iam nec mortuis datur, in quorum supplicia constructio miserandae sedis eripitur. Scimus enim — nec vana fides est — solutas membris animas habere sensum et in originem suam spiritum redire caelestem. Hoc libris veteris sapientiae, hoc religionis, quam veneramur et colimus, declaratur arcanis. Et licet occasus necessitatem mens divina non sentiat, amant tamen animae sedem corporum relictorum et nescio qua sorte rationis occultae sepulcri honore laetantur, cuius tanta permanet cunctis cura temporibus, ut videamus in hos usus sumptu nimio pretiosa montium metalla transferri operosasque moles censu laborante conponi. Quod prudentium certe intellegentia recusaret, si nihil crederet esse post mortem. Nimis barbara est et vesana crudelitas munus extremum luce carentibus invidere et dirutis

---

1 dd nn (dn nt *Paris. 4408*) impp (imp̄ *Paris. 4411*)] *sic Paris. 4408. 4410. 4411*, d(omi)nis impp *ΣΞ*, impp (*vel* imp̄) *Γ et reliqui* ualentinus *S*, ualens *Paris. 4408. 4411* aug̃. *Σ* albino] albi *G*, basilio *Γ* ii *(bis PM)*] *om. ΔO GLΨ'ΘΩΣΞ Paris. 4409. 4410. 4413* ppo] praeposito *OS*, pfti *G*, pf *Paris. 4409* 2 patricio] pat. *Γ* prospexerant *O*, prospexisse *PM* et post] post *O* 3 facta $G^a L Φ^b Ξ$ mortalium *G* uiolassent] uiolassent semper *S Paris. 4414. 4415* capita] capete *Γ*, capitali *Ω* persequendo] *OΘ*, persequendos *Ω*, persequenda (-dam *Ξ*) *ΓΔ et reliqui* quoniam] quod *L* 4 mentis *S Paris. 4410* furore] funere *Ω* 4/5 exstimant *Γ*, existiment *Ψ'* 5 non teneri] contineri *ΔO* seueritate *ΓΦ* nouare] *ΓES*, nouari *ΔO et reliqui*, non uari *Ξ* uidemus] uidimus *ΓOΩ* 5/6 contemptam (contimtam *Γ*)] contempta *ESΦ*, contempni *O* 6 quietos (quiete *Δ*, qui eos *G*) sollicitari (sollicitare *ΦΨ'*, solicitare *Ξ*) *post* ausibus *O* auxibus *Γ* manes et] manens et *S*, manere et *Ω*, manus et *Φ*, inanes et *G*, inmanis et *E* horribili uiolentia *G* 7 inferri] deferri *G*, ferri *L* lucem *LΞ* caeduntur] caeduntur ea *G* 8 licentia *E* traxit] tradidit *GPM* finis] *OGSL Paris. 4409. 4410. 4414. 4415*, funes *X*, funesta *Ψ'*, fines *ΓΔ et reliqui* datur] dantur *C*, datum *L*, quies datur *Φ Pith. (ad Cuiac.)*, datur requies *Paris. 4409* 9 in *(om. S)* quorum supplicia] quibus sepulturae *O* constructio miserandae sedis eripitur] *plerique*, constructio miseranda est diseripitur (disripietur *XC*) *XOP*¹*M*, constrictionis seruanda est sedis eripitur *G*, miseranda sedes eripitur (*om.* constructio) *O* nec] ne *L* 10 est] et *ES* solutis *L* 11 ueteris *om. Ξ Pith. (ad Cuiac.)* religionis] relegionis norma *Paris. 4409* ueneramus *G* colemus $ΓE^a$ 11/12 dedeclaratur *G* 12 occasus] hoc casus *G* necessitate *M* non *om. O* amant] manet *L* 13 rationes *Δ* sepulchra *L* honore] onere *Ω Pith. (ad Cuiac.)* 14 laetantur] ledantur *G* tantum *O* cunctis *om. S* temporibus] testibus *G* 14/15 in hos (hoc *GΨ'ΘΩΞ*, *om. XOM*) usus (usum *S*, *om. Ψ'ΘΩΞ*) sumptu (sumpto *G*, sumptum *S*) nimio] in huius sumptum nimium *O* 15 pretiosam *ΔS* censo E^a laborantis *G* 16 quod] quo *Δ* prudentum *L* recusare *Ψ'* crederet (crederit *ΓGXCS*)] crediderit *EMΨ'ΘΩ Paris. 4408. 4409. 4414. 4415*, credederet *Ξ* 17 barbara est] barbarest *Γ* uesania $Θ^a$ lucem *G* inuidere et] inuiderit *E* dirutis] derutis *M*, diruptis *SLΨΩ*², disruptis *E Paris. 4410. 4414. 4415*

per inexpiabile crimen sepulcris monstrare caelo corporum reliquias humatorum.
1 Huius nefandi sceleris inter ceteros reos vehementior clericos querella persequitur, quos
portentis talibus inmorantes frequenter aspexit dies tristior. Ferro adcincti vexant
sepultos et obliti numinis caelo ac sideribus praesidentis cinerum contagione pollutas
sacris altaribus manus inferunt, tanto in profundam caliginem conscientiae suae stupore
demersi, ut reverendis audeant interesse mysteriis et post excidia funerum credant deum
2 posse placari, quem nocentes precantur incassum, quem vita melior exorat. Commis-
sorum talium foeditatem, ne diutius tempora nostra maculentur, hac edictali lege dam-
namus. Quisquis igitur sepulcra profundae violator quietis et lucis ipsius hostis effode-
rit, quisquis ex his quaelibet marmora vel saxa sustulerit, poenae mox habeatur ob-
3 noxius. Servos colonosque in hoc facinore deprehensos duci protinus ad tormenta con-
veniet. Si de sua tantum fuerint temeritate confessi, luant commissa sanguine suo; si
4 dominos inter supplicia nullo interrogante nexuerint, pariter puniantur. Ingenui quo-
que, quos similis praesumptio reos fecerit, si fortasse plebei et nullarum fuerint faculta-
tum, poenas morte persolvant; splendidiores autem vel dignitatibus noti bonorum suorum
5 medietate multati perpetua notentur infamia. Clericos vero, quos tam diri operis con-
stiterit auctores, dignos credimus maiore supplicio: vehementius enim coercendus est
quem peccasse mireris, scelus omne gravius facit claritudo personae. Intolerandum, nimis
execrabile, non ferendum induere nomen et titulum sanctitatis et abundare criminibus.

---

18 inexpiabilem E, expiabilem Ξ corporum reliquias (-quas L)] r. c. O humatorum] humanatorum (-nitorum Θ, -niatorum Ψ'[b]) ΔEΨ'Θ Ω Paris. 4408[a]. 4411, humana natorum Paris. 4414. 4415 19 ceteros] ceteris Γ reos om. Δ uehimentio Γ prosequatur S 20 portentis] portentos et O dies tristior (tristitior Θ)] districtior ΔSΞ Paris. 4408. 4414. 4415 Pith. (ad Sichard.), inquisitio districtior O 20/21 ferro adcincti uexant (uexantur Ω Paris. 4410) sepultos (-tus ΓMΘ)] sepultos ferro adcincti uexant E S Paris. 4414. 4415 21 obliti] oblitis ΔΘ numinis] Ω Paris. 4409[b], nominibus Δ, nominis ΓO et reliqui praesidentis (praesi[vel -e]dentes ΔGEXCMLΘ Paris. 4410. 4414. 4415)] residentis Paris. 4411. Pith. (ad Cuiac.), illudentes O contagionum G polluta L, pollutus Ξ 22 inferunt] infuderunt Θ[a] tantum SLΦ profundam] profunda M, prouidum G caliginum ΘMΦ conscientiae] tantum conscientiae E Paris. 4414. 4415 suae om. G 23 dimersi LΦΘΩ, dimissi Ψ' Paris. 4410 my(vel -i)steriis] ministeriis XΨ' Paris. 4408. 4411 Pith. (ad Cuiac.) et] sed E excidias L, scidiam Ξ Pith. (ad Cuiac.) credunt Γ deum] dominum Δ, deum esse Γ 24 placeri E nocenter L incassum] in casum Ω Paris. 4408. 4414 quem] quae G uitam Γ exorat] exortat G, exorata Ψ' Paris. 4410 24/25 commissorum igitur O 25 f(o)editate ΔECΨ'ΘΩ, fidelitate Ξ diutius] ducias Γ[a], ducius Γ[b] hac] haec GELΦ edictali] editali Δ, dictali L, edicta EΞ Paris. 4408. 4410, edicto Fuld., edita Epit. Mon. Pith. (ad Sichard.) 26 quisquis] quicquid M, si quis Ψ' igitur] ergo O uiolatur ΓΔLΦ Fuld., uiolatis Paris. 4408, uicto(vel -u)r Paris. 4414. 4415 et lucis] et locis Θ Vat. 1050, locis Ψ' 26/27 offoderit G 27 quicquid M qualibet Δ saxa uel marmora O uel] aut Paris. 4409 subtulerit Ψ'ΘΩ Paris. 4410 poenae] poena LΨ', pene ΓG, poenam Fuld. 27/28 obnoxius] innoxius O 28 seruos colonosque] seruus colonusque ΓEMΞ Fuld. Paris. 4410, seruus colonus qui ΔΨ'ΘΩ Paris. 4409. Vat. 1050, seruos colonos OS, seruus uel colonus seu quos G in om. Ξ deprehensos] deprehensus ΔELΨ'ΘΩΞ Paris. 4410, deprehinsus Γ Fuld., comprehensos G, fuerit deprehensus Paris. 4409 duci] duci eos Paris. 4409 28/29 conueniat GLΦ, conuenit SΘΩΞ 29 si de] sede Γ, sed de Ξ, et si de ES, qui si de O tantum fuerint (om. Ω[1]Ξ Pith. [ad Cuiac.])] f. t. Ψ'Θ temeritatem Γ 30 dominus ELΨ' Paris. 4410. 4411. 4414. 4415, domnus Paris. 4408, dominum OΘ ΩΞ Paris. 4409 inter supplicia om. O 30/31 quoque] quod Ξ, uero Epit. Mon. Pith. (ad Sichard.) 31 fortassis E, om. Epit. Mon. Pith. (ad Sichard.) plebegi Δ et] ex Ψ'Θ, et in Paris. 4414. 4415 furit G 33 medietate] mediete Γ, medietatem E multati] multatim Paris. 4409, multi Θ, multa Ψ' Paris. 4408, notati Φ diri operis] diriuoperis Ψ', dari operis Ξ, diu corporis Θ 33/34 constiterit] constitit XCΦ Paris. 4410, constat (costat G) GM Epit. Mon., constituit Ψ' 34 auctoris Γ dignus Γ; cf. Cod. Th. 11, 39, 10 v. 6 sq. credemus Γ, credidimus L, credant GM maiore] maiori OS, esse L enim] erit Ψ'Θ, uero Vat. 1050 coercendus] coherendus Θ, cocherendos Vat. 1050 35 mireris] sic ΓM, miseris X CL Paris. 4414. 4415, miserius O, mi[..]ris E[a], miraris S Pith. (ad Sichard.), mereris Θ, mereri Ω, meretis Ξ, meroris ΔΨ' Paris. 4410, memoris E[b], memores Φ Paris. 4408. 4411. Vat. 1050. Pith. (ad Cuiac.), memores esse G, constiterit memorem quia Paris. 4409[b]. Pith. (ad Sichard.) omni O intolerandum] intoleranda G, intolerandae XCM, intollerandum est S, intolerando enim E, intolerabile O 36 execrabile] exigrabile L, exsecrabilique S, et execrabile GM feriendum (-do Ξ) ΘΩΞ induere] inducere ΘΩΞ nomine GΘΞ abundasse O

Quisquis igitur ex hoc numero sepulcrorum violator extiterit, ilico clerici nomen amittat
et stilo proscriptionis addictus perpetua deportatione plectatur. Quod ita servari opor-
tere censemus, ut nec ministris nec antistitibus sacrae religionis in tali causa statuamus
esse parcendum. Facessant querellae: nullius innocentiam sauciamus, nocentes tantum lex
6 nostra persequitur. Sed quoniam plerumque statutis salubribus dissimulatione venalium
iudicum negatur effectus, praesenti iubemus edicto, ut provinciae moderator adminiculo
municipum fultus censuram nostrae legis exerceat. Et licet nemo reus possit fascibus ac
securibus reluctari, si quis tamen extiterit sic superbus, sic inpotens, sic rebellis, in cuius
nequeat ire supplicium, amplissimas potestates directa relatione mox instruat, ne severitas
7 iusta lentetur. Quod si violatores sepulcri quos potuerit secundum formam sanctionis
huius punire neglexerit vel de superioribus referre distulerit, facultatibus et honore
8 privetur. Cuius quisquis, sive adhuc in potestate positi sive privati, propter omissam
poenam violatoris sepulcri voluerit accusator emergere, habeat liberam facultatem. Nec
delatoris formidet invidiam, cum praemio magis dignus sit, qui se constanter inprobos
9 odisse monstraverit, Albine p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime). Inlustris et
praecelsa magnificentia tua legem, quam pietatis et religionis amore concepimus, pro-
vinciis provinciarumque rectoribus celeriter innotescere propositis iubebit edictis, ut

---

37 hoc] isto *GM* numero] numero clericorum *G* uiolatur *L* clerici] celirici *E* ammittat *Γ*, amittant *E* **38** et] et sic *E*ᵇ *Paris. 4409. Cuiac. ed. 1*, et sit *G*, *om. L* stilo] stillo *Δ*, stitulo *Ξ*, titulo *O* perscriptionis *G* adictus *Δ*, addictis *ΘΩΞ* plectantur *G* quod ita] quod si ita *E Paris. 4414. 4415* seruari] seruare *Φ Paris. 4410*, obseruari *GL* **39** censimus *Δ*, censuimus *Vat. 1050* anti(*vel* -e)stitibus] *ΓOEXC Paris. 4410. 4414. 4415. Vat. 1050*, ante(*vel* -i)stibus *Δ et reliqui* sacrae (sanctae *M*) religionis] sacri legionis *Paris. 4410* in tali causa (casu *CM*)] in c. t. *G* **40** facessat *O*, facescant *GESΨ'Θ* querela *O* nocentes] nocent *L* **41** nostra] ista *GM* persequitur] perquiritur *G* statutis] statu *Ω*¹ salubrioribus *L* **42** iudicium *Paris. 4408. 4410* negat *G* ut] uti *M* prouinciae] prouidenciae *L* moderatur *Γ Paris. 4410* adminiculum *ΓΦ*, admiraculo *M* **43** municipium *GEΦΨ'Θ* fultis *Δ* censura *ES Paris. 4410* et licet] licet *SΩΞ* ac] aut *Ψ'Θ* **43/44** ac securibus *om. Ξ* **44** reluctare *Γ* sic superbus] sit s. *Ψ*, tam s. *Vat. 1050* inpotens] inpetens *ΩΞ Pith. (ad Cuiac.)*, in poenis *Θ*, potens *GS*, impudens *Cui. ed. 2* cuius] cu(*sequitur vacuum spatium trium litterarum*) *Γ*, quem *Epit. Mon. Pith. (ad Sichard.)* **45** nequeat ire (iri *O*)] neque adire *EXMSΩ Paris. 4414. 4415. Vat. 1050*, nequat ire *Φ*, nequeat adire *Epit. Mon.*, neque adherere *Leid.*, neque habere *Paris. 4408* supplicium] supplicio *Γ*, iudicium *ΘΩΞ*, supplicum iudicium *Ψ'*, supplicium possit ad *S* directam relationem *S*, relicta relatione *Φ* instruant *GEXCMΨ'* **45/46** ne seueritas (seueritatis *Paris. 4408*) iusta] ne securitas iniusta *O*, ne seueritatis iustitia *S*, nisi lex ueritas iusta *Paris. 4415* **46** lentetur] laetetur *ΔOE*, letentur *Paris. 4409*, lenitentur *Paris. 4408*, legem nitentur *Vat. 1050* uiolatores] rectores uiolatores *Epit. Mon. Pith. (ad Sichard.)* quos] *fortasse* quis quos potuerit] poterit *S*, potuerint *GM* **47** huius] eius *Fuld.*, *om. S* puniri *Γ* neglexerint *GXCMΦΨ'Ω Paris. 4410* de superioribus (superiobus *Θ*, superbioribus *OESL*) referre distulerit (referre distulerint *GXC*, referendis tulerint *M*)] *scrib.* uel deferre superioribus distulerit a facultatibus *Fuld.* et honore] et honoribus *Ψ'ΘΞ*, honore *Fuld.* **48** priuentur *GM* positi] positis *ΔLΦ*, positus *GΨ'ΘΩΞ Paris. 4409. 4410* priuatus *Ψ'ΘΩΞ Paris. 4409* **49** uiolatores *Γ EΨ'Θ*, uiolatore *Δ* se sepulchri *Γ* accusator (-tur *Γ*) emergere (emercere *L*)] accusatorem mergere *XCSΨ'Θ*, se accusatorem mergere *G* habeas *E* facultatem] potestatem *Epit. Mon. Pith. (ad Sichard.)* **50** de(*vel* -i)latores *EΨ'Θ Ω Paris. 4410* inuidiam] inuidia *ELΦ*, iniuriam *Paris. 4409. Leid. Pith. (ad Sichard.)* premium *G*, primum *Φ* dignum *XCM Paris. 4410* constanter] constater *X*, constat *GM*, *om. Γ* inprobos] inprobus *ΓEXMΘΩΞ Paris. 4410*, improbum *C* **51** monstrauerit] monstratur *Ψ'Θ*, probauerit *Vat. 1050* albine *om. Leid.* pkaa] *ΓOCPM Paris. 4408*, pka *ΩΞ Paris. 4410*, pk. ag. *Θ*, ii. k ags *Paris. 4413*, pk. aug. ag. *G*, pk. aq. am. *L*, pater kaa *X*, pater ka *Δ*, pater c. a. *Ψ'*, parens k(a) adq. *E Paris. 4414. 4415*, parens karissime atque amantissime *S*, praefecte kme atque amantissime *Paris. 4409*, *om. Leid.* **51/52** inlustris (inlustra *Δ*, illustris igitur *O*) et praecelsa (praeclara *Ω*) magnificentia tua (*sic verbis perscriptis plerique*, pcla fat *L*, pmta *M Paris. 4408. 4410*, prum(p)ta *Paris. 4411. Vat. 1050*, prae mta *C*, prae. m. t. *Φ*, pmt *O G*)] inlustrissima magnificentia tua et praeclara *Ψ'Θ Paris. 4413* **52** legem quam ..... concepimus *om. Γ* lege *Ψ' Paris. 4410* relegionis *MΦ* amore] more *XCM* concipimus *Δ*, concipiemus *G* **52/53** priuinciis *G*ᵃ **53** prouinciarumque] prouincialiumque *M*, earumque *Γ* propositis] *sic Φ Paris. 4409*, propriis *ΓΔO et reliqui*

criminosis poena reddatur, innocenter viventibus gratulatio, pax sepultis. DAT. III ID. MART. ROM(AE). ACC(EPTA) VI KAL. APRIL. ROM(AE) CALEPIO V. C. CONS. PROP(OSITA) IN FORO TRAIANI VIII ID. APRIL. ANTELATA EDICTO ALBINI V(IRI) INL(VSTRIS) II P(RAEFECTI) P(RAETORI)O ET PATRICII.

Haec lex interpretatione non eget.

Γ. — BREV. (**ΔΔO[om. int.]GEXCP[deficit* 12 occasus] *MSL, item selectis tamen lectionibus Φ [om. subscr. int.] et decurtati ΨΘΩΣ[deficit* 7 defunctorum] *Ξ Leidensis [textus incipit* 26 quisquis] *Paris. 4408. 4409 [= Vatic. reg. 1048 = Bern. 263]. 4410 [= Berol. Savignian.]. 4411. 4413. 4414. 4415. 9653 [finit* 33 infamia, *redit* 48 cuius, *deficit* 49 facultatem; *om. subscr.]. Vatic. 1050 [textus finit* 3 persequendo, *redit* 26 quisquis; *om. inscr. subscr.]; Fuldensis textus partem [incipit* 25 hac edictali, *finit* 48 priuetur] *epitomatam exhibet; conciliorum Toletani IV [a. 633: v. Mansi X p. 630] c. 46 et Meldensis [a. 845: v. MG. Capitul. II, 415] c. 72 ad novellam nostram spectant).*

54 innocenter] innocenterque *S* uiuentibus] iubentibus *Paris. 4410* gratulatio] gratia *E*, gratiam *Paris. 4414, om. Paris. 4415* **54/55** dat. (datur *X*) iii (ui *S*, iiii *Paris. 4408. 4411. 4413. 4414. 4415*) id. mart. rom. (rauenne O^b, *om. E*) *libri* **55** acc. (et acc. *Paris. 4409*) ui (uiii *Paris. 4414*, uii *ΔΨΘΩΞ Leid. Paris. 4408. 4409. 4410. 4411*, u *Paris. 4415*, iii *O*, *om. G*) kal. (id. *Paris. 4411. 4414. 4415*) april. *(om. Paris. 4409)* rom. *(om. Paris. 4409. 4410. Epit. Mon.)*] *om. Γ SL* calepio (*sic ΓMS Paris. 4409. Epit. Mon.*, calippio *E*, calupio *Paris. 4408. 4411. 4415*, calipio *ΔO et reliqui)* uc. (uic. *Ξ Leid. Paris. 4414*, uiro claro *S*, uiro clarissimo *Γ*, uictoriosissimo *G*, ualent. *Paris. 4409)* cons. *(om. E Paris. 4414. 4415)*] *om. L Paris. 4410* **55/56** prop. in foro traiani (troiani *G*, tra(h)iano *Ξ Paris. 4413*, troiano *Paris. 4409)* uiii (uii *OG*) id. april. (uiii id. april. *om. Epit. Mon.*)] *om. ΓESL Paris. 4410* **56/57** antelata (antelate *ΔΨΘΩΞ*, antelacte *Paris. 4413*) edicto (edictio *XC Paris. 4414*) albini (albine *Paris. 4413*, albino *Paris. 4408. 4409. 4414. 4415*, ab albino *G*) u inl. (incl *C*, l *G*, inlustri *Δ*, *om. ΨΘ Paris. 4413*) ii (*sic Paris. 4409. Pith. [ad Sichard.]*, sec. *Δ Paris. 4408. Pith. [ad Sichard.]*, seu *X*, secundo *GM*, et *ΨΘΩΞ Paris. 4411. 4413. 4415*, in *Paris. 4414*, *om. OC)* ppo (pfo *G*, pro *Ξ*, prepositi *O*, prop *Paris. 4411*, prope *Paris. 4413*, prof(*vel* -ph)et *Paris. 4414. 4415*) et (e *Paris. 4415*) patricii (*sic O*, et patricio *Δ et reliqui, om. G)*] antelate edicto albini uiri inlustri *Leid.*, inl. sec. ppo *Paris. 4410, om. ΓESL Epit. Mon.* **58** haec lex (ista lex *EXCMS*, lex ista *Paris. 4409*) interpretatione (interpretatio *S*, interpretationem *Θ*, inter *Δ*, exposita *L*) non eget (egit *ELΨΘΩ*, aeg/ *Δ*, indiget *G Paris. 4409*) *libri*

XXIIII [*Haenel* XXIII]. DE NEGOTIATORIBVS.

xxiiii] xxiii *Phill. 1735* ('in nouell. lib. h(abetu)r xxiii'), xxii *Γ*, uii *O*, theod. xxuii **ΔΔ Fuld.*

Nov. XXIIII [*Haenel* XXIII] (447 Apr. 25).

IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENT(INIANVS) AA. AD FLORIANVM COM(ITEM) S(ACRARVM) L(ARGITIONVM). Inter cetera, quae perennitatis nostrae mansuro saeculis ordinamus imperio, hoc quoque, quo aerarii nostri commoda tueri posse salubri suggestione probamus, maiestatis nostrae sancimus oraculo, ne ulterius furtiva negotiatio et claris urbibus rarum faciat mercatorem et obscuris ac reconditis locis in damnum publicae functionis lateat turba
1 mercantum, Floriane f(rater) a(mantissime). Idcirco inlustris auctoritas tua pragmatici

---

1 ualentiniani *Phill.* ad florianum] *Γ*, floriano *O Pithoeus*, florentio *Pithoeus*, *om. Δ Phill.* **1/2** com. s. l.] *Ritter*, con *Γ*, consulari *O*, ppo *Pithoeus, om. Δ Phill.* **2** quae] *ΓΔO*, queis *Pithoeus* perhennitatem nostram e *Γ* mansuro] *O*, mansurum *Γ Pithoeus*, mansuram *Δ* imperio] *O*, imperium *ΓΔ* **3** quoque quo] *Γ*, quia et *O*, et *Δ*, quod et *Pithoeus* tueri posse commoda *O* suggessione *Δ* maiestatis] si maiestatis *Pithoeus*, quod maiestatis *Pith. (ed.)* **4** santiemus *Phill.* ne] neo *Δ* **5** obcures *Γ* **6** fa] *ΓΔ*, fr. amantissime *O* inlustra *Δ*

nostri tenore conperto sciat iuxta suggestionem suam omnes, qui declinatis urbibus per vicos portusque quamplures possessionesque diversas exercent negotiationis officium, pro aerarii nostri commoditate retinendos, ut secundum modum, quem iustitia suaserit, aurariam functionem cogantur agnoscere: gravis multae condemnatione proposita his, qui huiusmodi negotiatores in fiscale dispendium putaverint cohibendos. Aequum enim est eum, qui praeceptis nostris crediderit obviandum, facultatum suarum subire discrimen. DAT. VII KAL. MAI. ROM(AE) CALEPIO $\overline{\text{VC}}$. CONS.

ΓΔO Phill. 1735 [Epit. Monachi] f. 158[a] *(inscr. text. [incipit* 3 maiestatis, *finit* 4 oraculo, *redit* 7 omnes*] subscr.) Fuld. (incipit* 11 aequum, *finit* 12 discrimen*)*

7 iusta *Γ* suggessionem *Δ* 7/8 per uiços portusque (portosque *Δ*) q. p. diuersas] et per diuersa loca *Phill.* 8 exercent neg. off.] negutia exercent *Phill.* *post* exercent *ins.* ut publici functionis lateant *(cf. v. 5) Phill.* pro ... 9 ut *om. Phill.* 9 ut] *O Pithoeus, om. ΓΔ* quem] que *Phill.* iustitia] iusti iam *Γ*, iustia *Phill.*[a] 10 cogantur] *O Pithoeus*, cogatur *ΓΔ Phill.* grauis .... proposita *post* 11 cohibendos *Phill.* cond. proposita (proposi *Γ*) his (hi uero *Phill.*)] his c. pr. *O* 11 negotiatore *Γ* fiscalem *Δ* putauerint] putauerit *Δ*, potauerit *Phill.* cohibendos] *scripsimus*, contuendos (-dus *Phill.*) *libri* est enim *Phill.* 12 eum *om. Phill.* qui .... obuiandum *post* discrimen *Phill.* credederit *Phill.*, credeberit *Fuld.* 13 dat. uii *(ΓΔ Phill.*, ui *O)* k. mai. rom. *(om. Phill.)* calepio *(sic Γ*, calipio *Δ*, calyppio *Phill.*, alipio *O)* $\overline{\text{uc}}$ conss. *libri*

XXV [*Haenel* XXIIII]. DE LIBERTIS ET SVCCESSIONIBVS EORVM.

xxu] xxiii *Γ*, [x]xui *O*, uii *Δ*, u *Leid.*, ui *reliqui (om. GC)* libertis] liberis *Vat. reg. 1048. Pith. (ad Sichard. et ed.)*, liberatis *S (lat.* [α]*) L (lat.)* et *(ins.* de *S)* successionibus (subcessionibus *L [context.]*, successoribus *ΦΨ [lat.] Θ [lat.] Ω*[a] *Paris. 4411*, susceptoribus *ΔΨ [context.] Θ [context.] Ξ Leid. Pith. [ad Sichard.])* eorum (eorum et pari*[-a context.]*cidiis *Fuld., om. Φ*)] *om. O*

Nov. XXV [*Haenel* XXIIII; BREV. VI] (447 Iun. 3).

DD. NN. IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENT(INIANVS) AA. ALBINO II P(RAEFECTO) P(RAETORI)O ET PATRICIO. Cum iuris aequitas omnibus dominis in commune permiserit fructu libertatis et praemio fortunam mutare servorum nec manumissoris posteros his graves esse conveniat, quos meliore iudicio tanti muneris auctor evexerit, duras nimis benemeritis credimus sanctiones, quae sic opprimunt sub ingrati actione libertos, ut ab heredibus defunctorum praecipiant in servitutem vocari, tamquam contra iniuriarum vel superbiae reos nulla
1 nisi abrogandae libertatis poena sufficiat. Huius ergo statuti vigorem benignius corri-

---

1 $\overline{\text{dd}}$ $\overline{\text{nn}}$ *(sic G Paris. 4408. 4414. 4415*, $\overline{\text{dd}}$ $\overline{\text{nris}}$ *Paris. 4410, om. reliqui)* im$\overline{\text{pp}}$. (im$\overline{\text{p}}$ $\overline{\text{pp}}$ *E Paris. 4409*, imperatio *S*) theod. et ualent. (ualentinus *S*) $\overline{\text{aa}}$.] idem augusti *O* 1/2 albino *(sic ΓGE LΦ Leid. Paris. 4409. 4414. 4415*, ad albino *ΔΩ Paris. 4408*, ad albinum *reliqui*, albinum *Paris. 4410)* ii $\overline{\text{ppo}}$ *(sic ΓE*, $\overline{\text{ppo}}$ *ΔLΨΘΩ Leid. Paris. 4413. 4414*, $\overline{\text{ppm}}$ *Paris. 4410*, $\overline{\text{ppo}}$ ii *reliqui)* et *(om. Leid. Paris. 4409)* patricio (patricium *S Epit. Mon.*, patricio consulibus *G*, *om. Leid.*)] eidem patritio *O* 2 dominis] damnis *G* fructu] fructus *G*, fructum *ESL* libertatis] liberalitatis *OG*, ubertatis *Δ* 2/3 et praemio (-mium *E*)] praemio *Δ* 3 fortunam] fortune *E*, furtuna *Γ*[b], futura *Γ*[a] mutare] uitare *Φ* *Pith. (ad Cuiac.)* nec] ne *L* manumissores *OE* posteros] posterius *O* grauis *ΓΔGESL* 4 meliori *GM* auctor (auctoritate *O*) euexerit (-rint *O*)] auctore (-i *Γ*) ue(-i *E*)xerit *ΓGEL* 4/5 credimus sanctiones (-nis *ΔM*)] s. cr. *C* 5 quae] qui *E* opprimunt] op$\overline{\text{p}}$mum *Γ*, comprimunt *Pith. (ad Cuiac.)* ingrati] ingrata *G; cf. Cod. Th. 4, 10, 2* libertos] liberus *Γ* ut] aut *S* 6 praecipiant] *fortasse* praecipiantur in seruitute *GM* uocari] uocare *Γ*, uocaturi *Δ* tamquam] quam *Δ* contra *om. G* iniuriarum] iniuriam *ΓGΦ Pith. (ad Cuiac.)* nullam *ESL* 7 sufficiet *XC* statuti] stati *Γ*, statui *L* uigore *GM* benignus *ΓL*

gentes mansura iugiter lege decernimus, ut, si quis ex familia sua cuiuslibet sexus
homines libertate donaverit, eius heredes, sive extranei sive filii seu filiae seu nepotes
neptesque fuerint vel propinqui cuiuscumque cognationis et nominis, manumissos non
teneant ad obsequiorum necessitatem nullamque contra ingratos habeant actionem, sed,
quod minime remur, si contumeliam fortasse pertulerint, ad cohercendos iniuriarum reos
utantur iure communi. Nemo sibi nostrae legis obstaculo credat perire vindictam: late
adversum noxios severitas patet. Hoc unum genus ultionis nostro saeculo venturisque
temporibus nulli prorsus sperare permittimus, ut in ius vocati postulet servitutem.
Iustitiam praesentis edicti, si bene sentiant, famae praestamus heredum, ne videantur
2 non agere causam doloris, sed exercere potius cupiditatis ardorem. De successionibus
etiam, quas latius et obscurius veteres protulerunt, conpendium lucidae definitionis ad-
hibemus. Itaque libertus, qui c(ivis) R(omani) privilegium fuerit consecutus, sive unicum
pignus seu plures cuiuslibet sexus habeat filios, cum mori coeperit, suboli suae omnes
3 proprias si maluerit facultates supremo securus dimittat arbitrio. Quod si nulla prole
gaudebit, quattuor uncias bonorum suorum manumissoris filio vel, si plures erunt, filiis
derelinquat aut, si filiorum nullus extiterit, nepoti ex filio vel nepotibus eandem deputet
4 portionem. Filias vero manumissoris earumque filios et nepotes inpune praetereat, nisi
5 forsitan aliud amor suaserit voluntasque morientis. Ne quid autem scaevis interpreta-
tionibus calumniantum moliantur insidiae, quod pro liberto statuimus pari sibi munere
6 etiam liberta defendat. Praeterea intestatis libertis filius filiave nepos neptisque vel
si plures superstites fuerint, dummodo liberi civesque Romani, pro totius patrimonii
7 soliditate succedant. Nam si nec filios habuerint nec nepotes, reliquerint tamen patrem
matrem fratrem sororem pari libertate gaudentes, medietatem sibi intestatae successionis

---

8 discernimus *Δ* familia sua] familias a *Γ* 9 hominis *ΔEL* libertati *S* heredes] heres *M* siue] seu *OG* extranei] extraneis *ΓGE* siue] seu *O*, *om. ΓΔ* filii] fili *Γ*, filiis *GE*, *om Δ* seu filiae] siue filiae *ΔE* seu nepotes] seu *Δ* 10 neptesque (neptisque *ΓL*, neptaeque *G*)] neptesue *OC* fuerant *Γ* cognationis (nationis G^{a}) et] cognationi sit *L* manumissus *ΔL*, manumissis *G* 11 sed *om. S* 12 quod minime (mineme M^{a}) remur si (remorsi *XC*, reor si *M*)] cum memineremus si E^{b} contumelia *G* pertulerint] protulerint *G*, pertullerant *Γ* ad cohercendos (-dum M^{a})] ad quo bercendus *Γ*, a quo arcendos *G* 13 cummune *Γ* leges *E* obstaculum *Γ* perire uindictam] per eum dictam *L* late] date *X*, data *C* 14 aduersus *ΔL* noxios] obnoxios *E* ultionis *om. S* nostro] nostre *Δ* uenturisque] uenturumque *G* 15 temporibus] temporis *GM* nulli] nullus *Γ* prorsus *om. G* sperare (expetrare *L*, supplicare *GM*) permittimus (perremittimus G^{a})] omnino concedimus *O* uocati] indicato *G* 16 iustitiam] iuditium *O* presentes *G* edictis *E* si bene (sibi bene *G*, siue *L*) sentiant *om. O* famae *om. G* 17 non agere] agere *Δ*, non bene agere E^{v} causa *L* exercere] excipere *G* potius *om. O* 18 quas *om. G* obscuriis *Γ* ueteres *om. G* pretulerunt *G* lucidae] loci de *E* 19 libertos *EL*, libertis *G* qui *om. E* c̄. r̄.] *sic Γ*, ciuis (ciues *GE*) romani *reliqui; malumus* ciuitatis Romanae priuilegio *G* siue (seue *L*)] seu *GPM* 20 seu] siue *OΦ* cuiuslibet] cuius liber *E* habeat] habuerit *O* cum mori] commori *L*, communi *G* caeperit *GL*, ceperat E^{a}, coeperat E^{b} suboli] subole *Δ*, subules E^{a}, suboles E^{b}, sobolis *ΓG* 21 proprias *om. O* si maluerit] si maluerint *G*, simulauerit *L* supremo (su *[sequitur vacuum spatium trium litterarum]* mo *Γ*, sub premio *S*) securus (-os *XC*)] securus supremo *G* dimittit *G* nulla prole (prola *Γ*)] prole nulla *O* 22 manumissores *Δ* uel si p. e. filiis (filii *GL*) *om. O* 23 derelinquat] relinquat *ΔO* aut (*om. O*) si filiorum (filius *O*) n. extiterit *om. G* nepoti ex f. uel *om. O* nepotibus] neptibus *ΔPM* eandem (eadem *E*, tandem *L*) deputet] candede $Γ^{a}$, cande deputet $Γ^{b}$ 24 filias] filius *Γ* manumissores *Δ* eorumque *S* filios et nepotes (neptes *Δ*)] sobolem *O* inpune] inponere *S* praetereant *E* 25 amor] mors *S* morientes *Δ*, morienti *Γ* quid] quis *L* scaeuis (scaebis *Γ*, scaei *X*) *vacuo spatio relicto deest C* 26 calumniantum] *ΓO et reliqui*, calumniantium *ΔG*, calomniatum *L* liberto] libero *Δ*, libertos *EP*, libertis *G* sibi] siue E^{b} 27 liberta] *sic ΔOSL*, libertas *E*, libertate *Γ et reliqui* defendet *L*, defendit *ΓES* intestatis] in testamentis *S* libertis *om. Δ* filios *G*, filis L^{a}, filiis L^{b} filiaue] filiasue *G*, filia uel *O*, filiae *L* nepos neptisque (neptesque *S*)] nepotes neptesue *O*, nepotes *Δ* 28 superstites (-tis *E*) *om. XC* dummodum *L* liberi] liberti *Γ* ciuisque *ΓGE* pro totius] potius *G* patrimoniis *GE* 29 si nec] sine *L* habuerint *om. O* reliquerint] reliquerent *Γ*, relinquerint *GS*, reliquerit *O*, derelinquerint *E*, *om. Φ Pith. (ad Cuiac.)* tamen] set tantum *O* patrem] pater *Φ Pith. (ad Cuiac.)*, *om. G* 30 mater *Φ Pith. (ad Cuiac.)* fratrem] *sic ΓΔES Pith. (ad Sichard.)*, frater *Φ Pith. (ad Cuiac.)*, *om. O et reliqui* soror *Φ Pith. (ad Cuiac.)*, sorem *G* pari] patri *G* libertatem *Γ* intestatam *XC*

haec de supradictis persona defendat quae gradu potior invenitur, aliam vero medietatem manumissorum reservamus heredibus: quos tunc respiciet omnis hereditas, si intestato
8 **expressa necessitudinum nomina defuisse constiterit. Ipsis vero manumissoribus nihil penitus derogamus, quibus ius patronatus integrum semper manebit salvumque durabit quidquid vel prisci iuris auctoritas vel superiorum principum sanctiones contra ingratos**
9 **detulere libertos. Sed ne penitus sibi reverentiam posteri causentur negatam, statuimus et iubemus, ut adversum manumissoris filios et nepotes liberti libertaeve in nullis omnino causis testimonium dicant. Quod si, licet nihil valiturum, dixerint, puniantur,**
10 **Albine p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime). Inlustris et praecelsa magnificentia tua propositis reverenter edictis cunctorum sensibus aequitatem nostrae legis insinuet, ut, quanto studio et detestemur iniustos et libertati tribuamus favorem, totus ubi noster est orbis agnoscat.** DAT. III NON. IVN. ROM(AE) CALEPIO ET ARDABVRE VV. CC. CONSS. PROP(OSITA) IN FORO TRAIANI V ID. IVN. ANTELATA EDICTO ALBINI VC.

INTERPRETATIO. **Lex ista constituit, ut liberti, qui cives Romani effecti sunt, ab heredibus manumissorum, sive filii sint sive extranei, proposita iniuriae actione, qua se dicant laesos, pro occasione istius ingratitudinis ad servitium nullatenus revocentur. Sed si talis casus emerserit, quasi contra alios ingenuos, sic de iniuriis apud iudicem actio proponatur. De successionibus vero libertorum, hoc est civium Romanorum, id censuit observandum, ut libertus sive liberta, si unum filium seu plures habuerint, ipsis facultatem suam morientes si voluerint integram derelinquant. Contra cuius voluntatem neque filii ex patrono neque nepotes ex filio ulla venire poterunt ratione. Quod si libertus libertave, qui defuncti fuerint, filios non habuerint et testari fortasse voluerint, tertiam facultatis suae manumissorum filiis vel nepotibus, qui ex masculis**

---

31 supradictis] supradicti *GPM*, supradicta *S* personas *L* gradum *Δ* potius *EL* **32** quos] quae *G* resp. omnis (-nes *ΔE*) her.] hereditas omnis respiciet *O* si *om. G* **33** nomina necessitudinum *O* constiterint *ΔPM* ipsius *L* **33/34** nihil p. d. quibus *om. G* **34** durauit *ΓGE* **35** uel *om. ES* sanctionis *Δ* **36** sed ne] neque *Δ* **36/37** statuimus et] statui duce *Δ* **37** aduersus *ES* manumissoris] manumissorum *GPM* et nepotes] nepotes *Δ*, uel nepotes *O* liberti libertaeue] liberti libertiue *E*, libertiue *G*, liberti liber officio *Δ* nullis] nullius *ΔG* **38** testimonio *L* si licet] scilicet *ΔXC*, licet *E*, si *G* ualiturum *om. Δ* dixerint] edixerint *GPM* **39** pkaa] *OXC*, pka. *Δ*, pk aug. aug. *G*, pk aq. am. *L*, parens ka *E*, post k agustus *Γ*, parens carissime aa *PM*, parens karissime atque amantissime *S* inlustris] inlustra *Δ*, illustris igitur *O*, incl. *C*[1], *om. EΦ* **39/40** praecelsa (preclara *Δ*) magnificentia (magnitudo *S*) tua (*om. G*)] *sic verbis perscriptis ΓΔGES*, cla mfat *L*, pmta *XCPM*, pmt *O* **40** propositis] *Pith. (ad Cuiac.)*, pp *Φ*, propriis *ΓΔO et reliqui* reuerenter] reuerentur *G*, euidenter *E Pith. (ad Cuiac.)* nostra *E* insinuit *E*[a]*L*, insinuetur *G* **41** studium *Γ* et detestemur] detestemur *S*, detestamur *E* iniustos et] iniusto sit *S* libertatem *L* fabore *Γ* totos *MS* **42** agnoscat] ammoneas *S* **42** dat. iii (iiii *G*) non. iun. (ian. *GESL Paris. 4408. 4409*, iulias *Epit. Mon.*) rom. (*om. Paris. 4409*) (*hic deficit L*) calepio (*sic Paris. 4414. 4415. Epit. Mon.*, calipio *OGEPΨ'Θ Ω Leid. Paris. 4410*, calippio *Ξ*, callipio *ΓX*, calypio *Δ*, callypio *C*, alipio *S*, caelino *M*, asclepio *Paris. 4408*) et (*om. Γ*) ardabure (*sic OXCPMS Ψ'ΘΩ Paris. 4410. 4414. 4415*, ardabore *E Paris. 4408*, ardabole *Paris. 4409*, ardebure *Epit. Mon.*, ardebore *G*, ardare *Δ*, *om. Γ*) uu. cc. (uu *Δ*, uc *ΓCΨ'ΘΩ*, uic *XΞ Leid.*, *om. GES*) conss. (*om. ΔEΨ'ΘΞ Paris. 4409*) *libri* **42/43** prop. (acc. *Ψ'ΘΩ Paris. 4413. Pith. [ad Sichard.]*, aaa *Ξ*, *om. ΔG Paris. 4410*) in foro (*om. Leid.*) traiani (tratiani *X*, traciano *Ξ*, troiani *ΔG*, troiano *Paris. 4409*) (*ins.* accepta *Leid. Paris. 4410 Pith. [ad Sichard.]*) u (quintu *M*, quitu *P*, ui *G Paris. 4408. 4409*) id. iun. (ian. *G Paris. 4408. 4409. 4414. 4415*) (*ins.* et *Ξ*) antelata edicto (antelate dicto *X Leid.*, ante latine edicto *G*, *om. Paris. 4409*) albini (albino *Ξ Leid. Paris. 4409. 4410. 4414. 4415*) uc. (uc [uic. *Leid.*] cons. *Ω Leid. Paris. 4408*, csl *Paris. 4409*, *om. GXCPMΞ*)] *om. ΓOESL Epit. Mon.* **44** ciuis *Fuld.*
45 siue filii .... **46** ingratitudinis] seu filiis statim *Fuld.* iniuriae] in iure *S* **46** ingrauitudinis *Ψ'Θ* seruicio *Fuld.* casus] causa *G* **47** quasi] qualis *Ψ'Θ* alios] filios *G* proponatur] deponatur *Paris. 4409* successoribus *G* **48** libertorum] liberorum *GS* censuit] censuimus *G* obseruandum] obseruari dum *PM* **49** si] siue *S* habuerit *Ψ'Θ* integra *E* **50** neque] nec *Paris. 4409* fili *S* neque] nec *Paris. 4409* ulla] in ulla *S* **50/51** uen. p. ratione] poterunt rationi obsistere *G* **51** libertus] libertis *E*, liberti *Fuld.* libertaue (libetaue *G*)] libertaque *ES*, *om. Fuld.* qui defuncti] quae defuncta *G* filius *Fuld.* habuerint] *ΔGESΩΞ Pith. (ad Cuiac.)*, habebant *Paris. 4409*, abeant *Fuld.*, habebunt *reliqui* et testari ... **52** uoluerint *om. Fuld.* **52** uoluissent *XC* tertium *S* falcutatis *Δ*, facultatem *Fuld.* manumissorem *Fuld.* qui ex ... **53** fuerint *om. Fuld.* masculis] masculo *GPM*

nati fuerint, derelinquant. Filias vero manumissoris earumque filios et nepotes ab hac hereditate salva pagina testamenti securi, si voluerint, praetermittant, quia feminae ad istas hereditates penitus non vocantur: nisi forte illi liberti de duabus partibus pro gratia aliqua filiabus vel nepotibus ex filia patronorum suo voluerint conferre iudicio. Si vero liberti nec filios dimiserint nec nepotes, si patrem matrem fratrem sororem et ipsos libertos civesque Romanos factos esse constiterit, quos superstites derelinquunt, tunc medietatem sibi patroni heredes vindicent et medietatem de suprascriptis personis de gradu defuncti liberti qui proximior invenitur. Nam si liberti qui cives Romani fuerint vivo manumissore decesserint, si sine voluntate patroni condere voluerint testamenta, penitus non valebunt, quia auctoritati manumissorum omnia lex ista servavit. Contra filios vero vel nepotes nec libertus nec liberta testimonium dicere in quacumque causa praesumant: quod si fecerint, licet recipi nulla liceat ratione, tamen quicumque liberti contra filios vel nepotes patroni contrarium testimonium dederint, puniantur.

Γ. — BREV. (*ΔO[om. int.]GEXCP[incipit* 18/19 adhibemus*] MSL, item selectis tamen lectionibus Φ [om. subscr. int.]; decurtati omnes textum omittunt; Fuldensis interpretationis frusta exhibet [primum finit* 46 reuocentur, *alterum continet* 51 libertus . . . 53 derelinquant, *tertium* 60 si liberti . . . 61 ualebunt, *ultimum* 64 liberti . . . puniantur*]; ad vv. 29sqq. pertinent legis Visigoth. 5, 7 c. 13 et 14). — Cf. quae Mommsenus in Theodosiano p. CIII adnotat ad Berol. Lat. fol. 270 f. 16.*

53 fuerint] sunt *C* derelinquent *Fuld.* manumissoris (-ores *Δ*)] manumissorum *GPM* 55 de] pro *G* pro gratia] *plerique*, per gratiam *Pith.(ad Cuiac.)*, p̄rogatiua *Paris. 4409*[a] 56 suo (suae *E*, suorum *Pith. [ad Cuiac.]*) uoluerint] uoluerint suae uoluntatis *S* conferri *ΨΘ* iudicium *Δ* filios] filios nec filias *G* 57 matrem] *ΔELΩΞ Paris. 4409*, uel matrem *reliqui* fratrem *om. G* libertos] liberos *G EPML* ciuesque] quos ciues *S*, ciues *Paris. 4409* romano *M* 58 factus *M* constiterint *GΨΘ* quos] quod *XCPML* suprestites *ΨΘΩ* derelinquant *GMΨΩ* tunc *om. S* patrone *Ω* 58/59 uendicent *G* 59 medietatem] mediae *G* de suprascriptis personis] *sic Ω*, sibi suprascriptas personas *L*, suprascriptis personis *reliqui* 59/60 qui proximior inuenitur nam si liberti *om. Θ* 59 proximus *C post* inuenitur *add.* adtribuant *Paris. 4409*[a] 60 si *om. Ψ* qui . . . fuerint *om. Fuld.* uiuum manumissorem *Fuld.* discesserint *S*, discenserit *Fuld.* si] se *Fuld.*, et *S* patrono *Fuld.* 61 noluerint *G*[a] testamentum *XC Fuld.* ualebit *Fuld.* auctoritate *EΨΘΩ*, aucte *Δ* manumismissorum *E* omni *S* 62 seruauit] seruabit *ΔXCPMSΨΘΩΞ* filos *P* uero *om. XCPM* uel *om. P* nec libertus] uel libertus *E* nec liberta] libertauae *Paris. 4409* 63 fecerit *S* nulla] in nulla *E* liceat] licebit *G*, debeant *Paris. 4409* ratione *om. G* 64 filius *Fuld.* nepotis *Fuld.* contrarium] si c. *Fuld.* dederint] dixerint *L* puniuntur *Fuld.*

XXVI [*Haenel* XXV]. DE CONFIRMATIONE LEGVM DIVI THEOD(OSII) AVG(VSTI) QVAE LATAE SVNT POST THEODOSIANVM.

xxui] xxiiii *Γ(lat.)*, xxiii *Γ(context.)*, i *O*, theod. xxxu **ΔΔΣΞ Fuld.* confirmationem *Ξ* legum] *ΓO (context.)*, legum nouellarum (nouelli *Σ [context.]*) **ΔΔO (lat.) ΣΞ Fuld.* diui] diuito *Fuld.*, *om. O* aug̅.] *Γ Fuld. (context.)*, *om. reliqui* q. l. s. p. theodosianum] *Γ*, *om. *ΔΔOΣΞ Fuld; cf. Prolegomenorum caput primum.*

Nov. XXVI [*Haenel* XXV] (448 Iun. 3).

IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENT(INIANVS) AA. ALBINO II P(RAEFECTO) P(RAETORI)O ET PATRICIO. Gloriosissimus principum dominus Theodosius clementiae meae pater leges a se post Codicem nominis sui latas nuper ad nos, sicut repetitis constitutionibus caverat,

---

1 theod. et ualent. aa. (ā *ΣΞ*)] ualentinianus *O* ii *om. OΣΞ* 1/2 p̅p̅o̅ et patricio] *Γ*, p̅p̅o̅ patricio *ΔΣΞ*, preposito (*om.* et patr.) *O* 2 princeps *Fuld.* me *Γ* legis *ΔΣ*[1] *Fuld.* 3 nomina *Fuld.* nuper] nobis *Ξ*, non per *Fuld.* ad nos . . . 4 praeceptione *om. Fuld.* 3 rei petitis *ΣΞ*

prosequente sacra praeceptione direxit, Albine p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime).
1 Inlustris et praecelsa magnificentia tua nostrorum quoque apicum tenorem secuta perferri eas in notitiam omnium cum supradicta venerabili iussione simul missa, quae nihil dubitationis reliquit, tam suis quam provincialium iudicum decernet edictis, ut, sicuti uterque orbis individuis ordinationibus regitur, isdem quoque legibus temperetur. DAT. III NON. IVN. RAV(ENNAE) POSTVMIANO ET ZENONE VV. CC. CONSS.

. *ΓΔΟΣΞ Fuld.* (*incipit* 2 gloriosissimus, *finit* 4 direxit)

4 praeceptionem *Ξ* direxerit *ΔΣ*[1], direxiret *Ξ*, direxerat *Σ*[2], dixerit *Fuld.* pkaa] pka *Δ* 5 inlustra *Δ*, illustris igitur *O* et] ut *Σ*[2] magnificentiam tuam *Ξ* tenore *Ξ* 5/6 perferre eas *Σ*[1], perferret eas *Σ*[2], perferras *Ξ* 6 in notitiam] innocentiam *Ξ* uenerabile *ΓΔΞ* 7 reliquid *Γ*, relinquet *ΔΟΣ*[1]*Ξ*, relinquens *Σ*[2] iudicium *Ξ* decernit *ΓΣΞ* secuti *ΓΔΞ*, sicut *O* 8 urbis *ΓΔΣΞ* ordinationibus *om. Γ* hisdem *ΓΔΣΞ*, iisdem *O* 8/9 dat. iii (*om. Ξ*) non. (nn *Γ*) iun. (*sic Γ*, mai. *ΟΣΞ*, *om. Δ*) rau. postumiano (postuniano *Δ*) et zenone (*sic Γ*, genone *ΟΞ*, gennone *Δ*, genoane *Σ*) uucc (*edd.*, uc *Γ*, *om. ΔΟΣΞ*) cons. *libri*

XXVII [*Haenel* XXVI]. DE TRIGINTA ANNORVM PRAESCRIPTIONE OMNIBVS CAVSIS OPPONENDA.

xxuii] *O (context.*[1]*)*, xxu *Γ(lat.)*, xxiiii *Γ(context.)*, xxuiii *O (lat. et context.*[2]*)*, uiii *Brev.* (*om. C*) triginta annorum praescriptione (perscriptione *Γ [context.] N [lat.] X [lat.]*, perscriptionem *G*, praescriptionibus *Ξ [context.] Fuld. [context.]*)] prescriptione tri(-e *Δ*)ginta annorum *ΔL (context.)*, triginta pr. an. *C (lat.)* omnibus (*om. Ξ Fuld. [context.]*) causis (litibus *L[context.]*) opponenda (obponendae *Ω*, op(p)onendam *X [lat.] L [context.] Ξ*, opponendas *Leid.*, opponendis *Γ [lat.]*, opponenda principum *Fuld.*)] *om. O.*

Nov. XXVII [*Haenel* XXVI; BREV. VIII) (449 Iun. 17).

IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENT(INIANVS) AA. FIRMINO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O. Boni principis cura vel prima vel maxima est quietem provincialium propitia sollicitius mente tractare, quibus quanto plus fuerit humanitatis inpensum, tanto pronius amor devotionis incumbit. Haec est enim natura mentis humanae, ut quod amittit ex commodo conpenset in gratia et animos praestitis largioribus interiore quodam vinculo caritatis obstringat. Iuvat itaque iuris perpetui enfyteutici patrimonialis, iuris rei publicae vagas aeternasque calumnias et nullo temporum fine conclusas certis et designatis terminis limitare. Quam nobis necessitatem ferendae legis iusta inposuit querimonia plurimorum.

---

1 imp̄ p̄p̄ *Paris. 4409*, imp̄ *E* theod. et ualent. (ualentinus *S*)] honor. et teodosius *Paris. 4409*, gratianus et ualentinianus *Leid. Paris. 4410* a̅a̅.] a. *D* p̄po] preposito *S*, preposito et patritio *O* 2 est] e̅e̅ *Θ* propitia] propria *GS*, propitiata *Paris. 4409 Pith.(ad Cuiac.)* sollicitius] sullicicius *Γ*, solicitius *Δ*, solliticius *L*, sollicitos *S*, sollicitum *O*, sollitus *G* 3 quantum *ΔΟΦD Paris. 4409* inpensum] inpensio *ΨΘ*, expensum *ES Paris. 4414. 4415* tanto] tantum *EΦΩ*[1]*D Paris. 4409*, quantum *Γ* pronius] plenius *Φ* deuotionis amor *G* 4 naturam *Γ* amittit] ammittit *SΘ*, admittit *GECLΞ* ex commodo] ex quomodo *XCSΞ*, in commodo *GPM* 5 in gratiam *G*, ex gratia *Φ* animus *L* praestitis] prestitos *G*, prestet ut hos *S*, praestites *Ψ* largioribus] *ΔO Paris. 4411 Pith.(ad Cuiac.)*: *fortasse ex emendatione*, largiores (-oris *ΦΩ Paris. 4409*) *Γ et reliqui*, letiores *L* interiori *ΔO*, interiores *G* quoddam *L* uinculum *Γ* 6 iuuat] iubat *ΓΔEXPMΦ*, iubet *GS Paris. 4409* perpetui iuris *O*[a] enphytautici *X*, infitentici *ΔLΩ*[b] *Paris. 4409*, infetheudici *E*, infethenci *Ξ* patrimoniales *ΓSΘ* iuris] *om. O*, *del. Pith.(ad Cuiac.)* publici *Γ* uacas *Γ* 7 et nullo] et nullum *L*, per nullos *O* temporum] tempore *ΔEΦΨΞ Paris. 4410* fine] fini *L*, fines *O* 7/8 limitare] militare *G* 8 necessitate *E* inposuit] composuit *G*

Quis ferat instituti iurgia, quae avi ac proavi nescierunt? quae alia inprobum litigatorem
tam valida defensio submovebit, si possessorem nec saecula in infinitum transacta defen-
1 dent? Praeter tantae aetatis iniuriam vehementer offendit, quod quibusdam nec militiae
suae privilegia suffragantur. Diuturno excubiarum labore perfunctis inpingi contumelio-
sam status conperimus quaestionem et, quos verecundiae adtestatione, natalium splendore
conspicuos praeclara scriniorum officia probaverunt, naevo erubescendae obiectionis urgueri,
emeritos aulicis honoribus viros trahi ad laqueos vilissimi colonatus et tunc periculosius
laborare, quando post continuos observationum labores et residuo vitae optata debent
2 quiete gaudere. Domini vernulas suos fidelius servientes, cum libuerit, iugo servitutis
absolvunt, et, quod esse non poterant qualitate nascendi, manumissionis beneficio conse-
quuntur. Indignum facinus deteriorem condicionem liberis esse quam servis, ut humilis
abiectaque fortuna legibus quod non habebat adquirat, nobilior quod habuit obtinere non
possit. Absit a temporibus nostris, ut id conscientia nostra permittat. Quin immo hunc
nobis gloriae titulum vindicamus, ut nostro studio gravissimae consuetudinis licentia con-
primatur: decet nostris specialiter remediis veternosae valetudinis adversa curare. Medi-
cinae huius laus aeterna contingit, cum nos tam salubris aequitatis auctores aetas et
3 praesens et futura declaret. Ad quam benevolentiam praecipue nos hortata est lex
domini patris clementiae meae Theodosii perennis Augusti, qua virtutum suarum morem
secutus humano generi profunda quiete prospexit constituens post triginta annos nulla

---

9 quis] quis enim *O* instituit *Δ* aui ac] aui *PM*, auiae *O Paris. 4410* nescierunt] nescia Γ^{a} alia] ab *Δ* litigatorum *L* 10 tam *om. S* ualidam *ΔL* submouebit] submouet *ΨΘ Paris. 4409*, submonit *DΞ*, summouit *Ω* in infinitum] infinitum *LΘΩ*^{1}*D* 10/11 defendent] Γ, defendant *L*, defendunt *reliqui* 11 praeter tantae (tue tue Γ)] preter-eunte *G*, praetestantae *E* iniuria *G* nec] ne *L* malitiae *D* 12 priuilegie Γ, priuilegio *M* diuturno] diurno *SΦ* laborem ΓΦ perfunctis] per fructus *S* inpingui *S*, inpendi *Paris. 4409* 12/13 contumeliosum *ΨΘD* 13 et quos] quos *G* uerecundiae] uerecunda *Paris. 4410* adtestatione] *sic ΓG XCPL*, adtentione *M*, adtestationem *ES*, attestatio *Pith. (ad Sichard.)*, contestatio *O*, contestatione *ΔD Paris. 4409. 4410. 4411*, contestationem *ΦΩΞ*, constitutione(-nem *Θ*) *ΨΘ* natalium] talium *E* splendore] *GXCPM*, splendor Γ *et reliqui* 14 conspicuos] *XC PM*, conspicuus *reliqui*, conspicuo *G* praeclara (-claras *EXP*^{a} *Paris. 4411*) scriniorum (criminorum *EXCP*^{a}, criniorum *Paris. 4411*, scripturarum *Φ*, *om. S*) officia] praeclara (-e *Ξ*) officiorum scrinia *OΨΘΩΞD* naeuo] in aeuo *S*, aeuo *G*, nemo *ΔE*^{b}*LΨΘΩΞD Paris. 4409. 4410. 4411*, ne *Φ* erubiscende Γ*Δ* urgeri Γ*CLD* 15 emeritos] emeritus Γ*ΔΞ*, emeritas *Ψ*, emeritis *G*, meritos *EP*^{a}*S*, meritis *Φ* aulicis] ac uilis *L* honorius *Paris. 4409* uirus *L*, uero.s Γ trahi] adtrahi *L* uillissimi *Δ*, uerissimi *Paris. 4414. 4415* colonatus] colonium *M* et tunc] Γ*ESL Paris. 4409. 4414. 4415*, tunc *ΔOD et reliqui* periculosius] perniciosius *GEXCPMΦ Paris. 4409. 4410. 4411. 4414. 4415*, laboriosius *O* 16 laborare] periclitari *O* continuos] contimsos *M* obseruationem Γ^{a} laboris *ΔL* et] *om. O Paris. 4409* residuo] residua *PM*, residuae *G*, in residuo *L* optatae *XC* 17 uernulas] uernulos *Paris. 4409*, uernaculos *G*, uernolas nullas (-los *Ξ*) *ΔΘΩΞ* suas *EXCΦ Paris. 4410* fidelius] fidelibus *L*, fideliter *ES Paris. 4409. 4414* seruienteis *C* libuerit iugo (a iugo *Δ*)] liberit iugum Γ, iugo libuerit *O*^{a} 18 et quod] quod *G* poterat *S*, potuerant *Δ* manumissionis] manomissis Γ beneficium Γ 19 liberis esse] liberisque *S* ut] et *E* 20 fortuna] persona *Φ Pith. (ad Cuiac.) et Cuiac. ed. 2* habebat] habe Γ, habeat *ΨΘ* habuit] non habuit *E Paris. 4415*, non habeat *Paris. 4414* obtenere Γ*L* 21 absit a] absida Γ, obsita *Paris. 4410*, absit hac *E*, absit *Paris. 4409* nostris] *om.* Γ*XCPMSLΩ*^{1}*ΞD Paris. 4410* id] hic *L*, id quod *ΔEΩ*^{1}*D Paris. 4410* nostram *S* permittit *EΩ*^{1}*D Paris. 4410* 22 gloriae .... studio *om.* Γ titulo *S* nostro] hoc nostro *G* licentiae *L* 22/23 conpraematur *EΩ*^{1} *Paris. 4410*, *om. ΨΘ* 23 decet] *sic* Γ*ΔE*^{b}*P*^{a}*SLΩΞ Paris. 4410*, decet enim *OΦΨ ΘD Paris. 4409. 4411 Pith. (ad Sichard.)*, docet nos *reliqui* ueternosae] eterno sue *L*, ut ueterno se *G* 23/24 medicina *C* 24 contingat *G* nos tam] *sic* Γ*P*^{a}*ΨΘΩΞD Paris. 4410 Pith. (ad Sichard.)*, nostram *ΔESL Paris. 4414*, nostrae *O*, tam *Paris. 4409*, nostra *reliqui* salubres *SΨΘΩΞ*, salubri *ΔE Paris. 4410* aequitates Γ*ΔESΨΘΩ* auctores (-ris *XCPMS Paris. 4410*, statuta *O*) aetas] auctoritas *GΦ Paris. 4414. 4415. Pith. (ad Cuiac.)* 24/25 et praesens] praesens *G* 25 declaret] Γ^{b}, declarat *reliqui* ad *om. OΞ* nos *om. O* lex] *scil. Theod. 4, 14, 1* 26 domini] domini et *Δ* meae] meae et *G Paris. 4410*, nostrae *ΔOΨΘΩ ΞD*, *om.* Γ theodosii *post* augusti *O* qua] quia *Δ*, qui *OE*, quam *Ω* morem] *sic* Γ*O*, more *Δ et reliqui*, mora *Paris. 4410* 27 generi] genere Γ, honori *L* profundo Γ, profundam *Ω* quietem *Ω* post] ut post *E* annos] annorum *GPM* nullam *Ψ*

penitus iurgia, quae medio tempore mota non fuerant, excitari. Cuius invicti principis laudibus etiam praesentem legem necesse est adplicari. Illam namque pia mente praestando viam huic alteri praebuit, qua beneficia eius latius panderentur. Praecipimus igitur propter quorundam pravas interpretationes, quibus sanctio memorata non sufficit, dum minutias iuris et captiosa verba sectantur, ut quae specialiter iussa sunt specialiter abrogentur, cum generalitatis designatio universa consumat, nec aliquid esse possit exceptum, quod non per illud venerabile constitutum hoc peremptorio vocabulo concludatur. Dicendo enim 'omnia' nullum penitus cuiuslibet litis aut causationis fomitem derelinquit.
4 De originariis et colonis, inquilinis ac servis utriusque sexus, peculiis atque agnationibus designati iuris, id est perpetui patrimonialis enfyteuticarii et rei publicae, post triginta annorum curricula nulla deinceps actio moveatur. Et negotium, de quo per expressa
5 tempora sollemniter nemo pulsavit, novum nemo proponat. Quod in omnium consummationem causarum iussum est debere servari. Aequum est enim tot annos sine interpellatione decursos nullo nomine, nulla prorsus occasione subverti. Ac, si constiterit memorati temporis intercessisse silentium, etiam has causas, quae sub fiducia legum praesenti sanctione ablatarum motae sunt nec finitae, huius sacrae praeceptionis auctoritate volumus aboleri, quia, ut inchoari tales nolumus actiones, ita male inchoatas haberi oportet
6 extinctas. Intra haec sane tempora si coepta lis fuerit de originariis vel agnatione cespitis designati, hanc formam erga possidentes servari praecipimus, quae lege divi parentis nostri Honorii de colonis utriusque sexus iuris privati evidenti definitione conscripta est: scilicet ut a persona feminea viginti annorum, a virili triginta repetentem praescriptio obiecta submoveat. Quam et in illa parte observari convenit, quae statuta

---

28 iurgio *E* medio tempore] ante medio temporis *E Paris. 4414. 4415* non fuerant mota *O* excitare *Γ* inuicti] iniuncti *L* 29 lege *G* applicare *E* illam] *OL*, illa *Γ et reliqui* pia mente *om. Γ* 29/30 praestandam *Paris. 4409 Pith. (ad Sichard.)* 30 alterius'ΨΘ, altero $Ω^a$ qua] quia *ΔG*, qui *E*, quam ideo ferimus ut *O* bebeneficia *P* panderetur *L*, penderentur $ΘΩ^a$ praecipimus] praecibus *G* 31 prauas *om. O* interpretationes] interpellationes *E* sanctionem memoratam *L* 32 minutia *Δ*, minutius *E* captiosa] copiosa *G* sectantur] recitantur *G* ut *om. G* 33 consumant *Γ* nec aliquid] hec aliter *L* esse possit (posset *D*, prosit *L*)] possit esse *OΦ Paris. 4409* 33/34 excoeptum *G*, excepto *E* 34 illud] illum *ΓΔGΨΘΩΞD* hoc] haec *XCPM*, et *OG* perempto(-u *Γ*)rium uocabulum *ΓO* 35 dicendo] incendio *Γ* nullo *G* cuiuslibet] cuius *Γ* litis] latis *ΨΘΞ*, *om. L* derelinquet *ΘΩD*, dereliquit *GXCΦ Paris. 4409* 36 de orig. et col. inq. ac seruis (et seruis *GPM*, seruis *O*)] de originariis et colonis hac seruis de horiginariis et colonis inquilinis hac seruis *L* agnitionibus *G* 37 id est] idem *G* enfyteuticarii] enfiteuticariis *P*, infitheutici *O*, enfiteuciarii *ΨΘ*, infet theudec(*vel* -g)arii *E Paris. 4414*, infed theogarii *Paris. 4415* et rei publicae] rei publicae *OG* 38 curriculum *L* negotio *E* 39 nemo puls. solempniter *Paris. 4409* proponet *XC*, praeponat *Θ*, ponat *Paris. 4409* in] *sic ΓΦ Leid.*, et in *reliqui* omnium] omni *G* 39/40 consummationem] *sic ΓΔ Paris. 4410*, consumationum *Leid.*, consummatione *reliqui* 40 iussum est] iussu numero *S*, iustum est *Pith. (ad Cuiac.) et Cuiac. ed. 2* deberi *Ψ' Leid.* seruare *Γ* tot annos] tot annis *S*, post tot annos *E* 41 decursus *ΓΔGΦ*$Ω^a$ *Leid.*, decursis *ES* nulla] nullo *Ψ'Θ* prorsus] protinus E^a*S* subuertit *ΨΘ* constituerit *Leid.* 42 intercessisse] intercessit *G* legum] nemo *Ψ'Θ* presentes *S*, praesentis *Ψ'Θ* 43 sanctionem *Δ*, sanciarum *Γ*, actione *Ψ'Θ Vat. 1050* ablatarum] *sic ΓΦD*, ablatorum *XC*$Ω^a$, ablaturum *ΔLΨ'Θ*$Ω^b$ *Paris. 4410*, adlaturum *Ξ*, oblatarum *S Leid.*, oblaturum *E*, latarum *O*, appellatarum *GPM*, ablatarum rerum *Vat. 1050* 44 aboleri] aboliri *PML*, oboleri E^a*S* quia ut] qui ut *O*, quia sicut P^a*Φ Paris. 4409*, quia *Paris. 4410* inchoari (inquoari *Γ*, inquoar *Paris. 4410*, inchori *P*, inchor *M*) tales (-lis *Paris. 4410*)] tales inchoari *Paris. 4409* nolumus] uolumus *Δ Leid.* male] semel *E* habere *ΓΦΨΘ Paris. 4409* oportet *om. S* 45 haec] hac *ΨΘ* sane *om. O* coepta (cepta *plerique*)] coeta *L*, accepta *G* originariis] originaria *ΨΘ*, originalis *Leid.* uel agnatione (agnitione *G*) *om. Δ* 46 ciespites *Δ*, cespites *Ψ'Θ*$Ω^a$ *Leid.* possidentes] possessori *Φ* praecipemus *Γ*, praecepimus *Ψ'Θ Leid.* lege] *scilicet Theod. 5, 18, 1* 47 parentes E^a*S*$Ω^a$ *Leid. Paris. 4409* nostri *om. L* honori *GELΨ'ΘΩ* coloniis *Γ* iuri priuati *S* diffinitione *OΨ'Θ* 48 a] aut *Ψ'Θ*, ad *E*, *om. S* persone $Γ^a$, personam *E* feminea] feminae *XCΦ Leid.* a (*om. Γ*) uirili (uiri *L Leid.*) triginta (*add.* annorum *E*)] aut xxx *G* repetentem] repetente E^b, remouentem *G* 49 perscriptio *G* obiecta] obseruata *G* quam et] *ΓΔOSLΩΞD*, quod et *reliqui*, et quam *Leid.* in illa parte] in illam partem *G*, illa parte *S* obseruare *Ψ'ΘΩΞ Leid.* statuta] instatuta *Γ*, instituta *Φ*, statutum $Ω^b$, statum $Ω^a$

7 est de agnatione talium personarum. Et licet rem omnibus causis generaliter profuturam a nemine temerari posse credamus, tamen, ne quos sacrilega temeritas ad subreptionem quacumque conpellat audacia, praesumentes triginta librarum auri poena percellet. Eadem manebit palatinum officium utriusque aerarii nec non officium culminis tui vel cunctarum iudicum provinciarum, ut pari sorte quae salubriter constituimus periculo etiam salutis
8 suae inlibata conservent, Firmine p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime). Inlustris et praecelsa magnitudo tua, per quam novimus universitatis quietem studiosa diligentia custodiri, legem cunctis provinciis, universis litibus adplicandam propositis vulgabit edictis, ut post triginta, sicut dictum est, annos perniciosa diversarum omnium causarum propositio conquiescat. DAT. XV KAL. IVL. RAV(ENNAE) ASTVRIO ET PROTOGENE VV. CC. CONSS. P(RO)P(OSIT)A IN FORO TRAIANI XIII KAL. AVG. SVB EDICTO FIRMINI VIRI INL(VSTRIS) P(RAEFECTI) P(RAETORI)O.

Ista lex ideo interpretata non est, quia sequens sub titulo 'de episcopali iudicio et de diversis negotiis' et de tricennio loquitur et omnia, quae hic conprehensa non sunt, evidenter

---

50 est] sunt G de agnatione (agnitione G) talium personarum] talibus personis O rem] rem in Paris. 4409, remotis Δ, legem S Vat. 1050^{b} Pith. (ad Sichard.), legem hanc Vat. 1050^{a} generaliter causis O 51 a nemine] minime E^{b} temerari] timerare Γ, temperara G^{a}, temperari G^{b} possit G tamen ne (neque Δ) quos (quo Γ, om. O, del. Ω^{b})] quos tamen Ψ', tamen aequo Φ sacrilega] sacrilegam Γ, sacrilega mentis Leid., sacrilegae mentis Pith. (ad Cuiac.) et Cuiac. ed. 2 52 quacumque] Ψ'ΘΞ Vat. 1050^{b} Cuiac. ed. 1, quecumque ΓΩ Vat. 1050^{a}, cuiuscumque L, quoscumque Paris. 4409 Pith. (ad Sichard.), quamcumque reliqui conpellet Ψ'Θ audaciam OL Leid. praesumentis OGE^{a}SLΨΘΩΞ Leid. Fuld. liberarum Fuld., libras Leid. poenam G, poene E percellet] percellat O, percellit EΞ Fuld., praecellit G, precellet S Leid., percelletur Ω Paris. 4409 eandem E^{b} 53 palatino officio G officium utr. aer. nec non om. O non] non et Φ Leid. Vat. 1050 Epit. Mon. officii Γ^{a} cunctorum ΔOΨ'ΘΩ^{1}ΞD Leid., cunctis GPM 54 iudicum] iudicium ΔNCPΩ Leid. Paris. 4409. 4410 sorte] parte Δ quae] qua Γ salubriter] sublimiter S periculum ΓΦ 55 illibita G conseruet ΓΦ firmini Γ Epit. Mon., firminus Φ pkaa] sic OGXCPM, pka ΔΩD, pr ka Ψ'Θ, par k aug Ξ, pk ΓN, pr aq am L, ppo kl ag Leid., prid. k ags Paris. 4413, parens (om. E) ka adque amantissime E Paris. 4414. 4415, parens karissime atque amantissime S, pater (om. reliquis) Vat. 1050 inlustris] inlustre Δ, illustris igitur O, om. N Paris. 4410 56 praecelsa (preclara Δ) (add. mea E) magnitudo tua] sic verbis perscriptis plerique, pmt et praecelsa magnitudo tua G, pmtua M, pmta P Paris. 4410, pmtam N, p. m. t. O, praecel. mag. XC, pcla mfat L, pcella magnificentia tua Paris. 4409, praeclara mater Φ, prumpta auctoritas tua Paris. 4411 uniuersitates S Leid. studiosa] custodiam Paris. 4409, om. G 56/57 diligentia custodiri (-dire NΦ Leid.)] diligentiae (-tia X) stude(-i X)ri (-re G) GXPM 57 lege PM litibus] litoribus G adplicandum GE uulgabit] sic OXCP^{2}D, euulgauit S, uulgauit ΓΔ et reliqui, uocauit Φ, iubebit L, iubet Paris. 4409 58 ut post] post ut NΩ, et post E triginta] xxx annos NΩ dictum] iam dictum D Pith. (ad Sichard.), iam supra dictum Epit. Mon. annos] quos annos NΩ, annum Epit. Mon. Pith. (ad Sichard.) 59 conquiescat] quiescat D^{b} dat. xu (xui GPM, xii OESΞ Paris. 4414. 4415, om. Γ) kal. (om. X) iul. (hic finit L) rau. (om. G) asturio (sic XCPMSL, astyrio N Paris. 4410, astorio E Paris. 4409. 4414. 4415, austurio Γ, austorio G, asterio reliqui) et protogene (sic ΓONXCΩ Paris. 4408, protogenem Ξ, protogone S, protogeno Paris. 4409, progenio G, proto agente Leid., protegene reliqui) uu. cc. (sic N, uc ΔEΨ'Θ Paris. 4408. 4411, uir cl Paris. 4409, uic cr Paris. 4414. 4415, uic ΩΞ Leid. Paris. 4413, ur D, om. ΓOGCPMS) conss. (vel similiter) libri 59/61 ppa (sic Paris. 4414. 4415, praepo E) (hic finit E) in foro traiani (traiuniani Paris. 4414) xiii (sic Cui. ed. 1, om. Paris. 4414. 4415) kal. aug. (ag. Paris. 4414. 4415) sub edicto (sic Cui. ed. 1, sub id et Paris. 4414. 4415) (hic redit L) firmini (firmine L) uiri (uir Paris. 4414. 4415, om. L) inl. (om. L) ppo (sic L Paris. 4415 Cui. ed. 1, prpo Paris. 4414) (add. coss. L)] habent haec integra Paris. 4414. 4415 cum Cui. ed. 1, frusta tantum exhibent EL, omittunt reliqui 62 ista] haec Θ, transcribenda lex et faciendum (-dam Paris. 4409. 4414) ad finem ista (istam Paris. 4414) E Paris. 4409 [= Bern. 263. Vat. 1048]. 4414. 4415 lex] om. Paris. 4409 ideo] om. Ψ'Θ quia ..... 64 expressa om. Ψ'Θ sequens] significatur et sequens (scilicet Breviarii) novella (= 31 [30]; Brev. VIIII) 'de colonis vagis et de advenis' et nov. 'de episcopali iudicio et de diversis negotiis' (= 35 [34]; Brev. XII) de om. G et de] et L, ac GXPM, & C 63 de tricennio] tricennio Ω, de triennio G hic om. Paris. 4409

habet expressa.

Γ. — BREV. *(Δ O [om. int.] N [redit* 52 eadem manebit*] GEXCPMS [om. int.] L, item selectis tamen lectionibus Φ [om. subscr. int.] et ΨΘΩΞ Leidensis [incipit* 36 de originariis*] Paris. 4408. 4409 [= Vat. reg. 1048 = Bern. 263]. 4410 [= Berol. Savignianus]. 4411. 4413. 4414. 4415. 9653 [text. finit* 40 seruari, *redit* 48 scilicet ut, *finit* 55 conseruent; *om. subscr.] Vat. 1050 [text. incipit* 27 constituens, *finit* 55 parens; *om. inscr. subscr. int.]; Fuldensis textus frusta exhibet* [37/38 post triginta . . . moueatur, 52 praesumentes . . . percellet]. — *In codicibus D [Paris. 12445] fol. 199 = Berol. Lat. 82 [Phillipp. 1741] fol. 7 integra novella exstat sub praescripto* 'in libro legum nouellarum diui ualentiniani cap. VIII'. — *Cf. etiam l. Visigoth. 10,2,3* ['ut omnes cause tricennium concludantur']*).* — *Berol. Lat. fol. 270 f. 15 haec exhibet verba ex novellae nostrae § 7 interpolata (vide quae Mommsenus in Theodosiano p. 908 ad Sirmondianam 1, 11 adnotat):* et licet rem omnibus cristianis causis generaliter profuturam neque a comitibus neque ab scabinis siue iudicibus infringere audeant neque sacrilega temeritas uel cupiditas ad subreptionem uel disrumpere aliquem conpellat audacia qui hoc facere praesumpserit XXX librarum au[ri] eum condempnamus ut sit ipsum aurum herario imperatorum profuturum et ne ulterius aliquis nostrum decretum inuiolare praesumat tali pena sit multatus. — *Remittit et ad nostram et ad nov. Valent. 31(30) et 35(34) Theodosiani 5, 18, 1 interpretatio in fine:* quod hic minus est de colonae agnatione in nouellis legibus inuenitur. — *Lex R. Burg. 31 § 1:* de praescriptione temporum constat legibus constitutum, ut tricennalem constitutionem . . . . . custodiant . . . . . — *Theoderic. c. 69.* — *Sidonius Apollinaris ep. 8, 6, 7:* per ipsum fere tempus . . . lex de praescriptione tricennii fuerat proquiritata, cuius peremptoriis abolita rubricis lis omnis in sextum tracta quinquennium terminabatur. Hanc intra Gallias ante nescitam primus quem loquimur (*sc. Flavius Nicetius)* orator indidit prosecutionibus, edidit tribunalibus, prodidit partibus, addidit titulis . . . .

64 habet expressa (expraessam *N*, et expressa *Δ*, exposita *L*)] habentur expressa *Paris. 4409 Vat. 1048*^{2}, habentur *E Bern. 263 Vat. 1048*^{1}

XXVIII [*Haenel* XXVII]. DE PRINCIPIBVS AGENTVM IN REBVS.

xxuiii] *sic Γ*, xii *O (context.)*, xi *O (lat.)*, theod. xxxuii **ΔΔΣΞ Fuld.* agentium *Cui. ed. 1 et Pithoeus* rebus] rerum *Δ* *pro rubrica errore scribit* de nauiculariis *O (context.)*^{a}.

Nov. XXVIII [*Haenel* XXVII] (449 Sept. 11).

IMPP. THEOD(OSIVS) ET VALENT(INIANVS) AA. OPILIONI M(A)G(ISTRO) OFF(ICIORVM). Libenter accipimus, quotiens necessaria suggeruntur. Tantum enim laudis est veterum statuta servare quantum necessaria provida mente sanxisse; eadem ratio est praestare beneficia et praestita custodire.

1 Igitur sublimitatis tuae, quae magnanimitate sui nostris temporibus proficere iudicat quidquid rationabili sollicitudine providetur, suggestionem sequentes agentum in rebus scholae, quorum labores sollicitudines vigiliae tantae sunt, ut soli quidquid oneris est et profiteri et efficere videantur, hac edictali lege consulimus, ut, quae vetustas pro remuneratione sui praestitit et intercepta iam diu fuerant, consequantur: scilicet ut inconsulto principe, qui ex eadem schola ad obsequia praefecturae praetorianae post infinita discrimina et consumpta aetatis parte meliore pervenit, pri-

---

1 oppilioni *F*, opolioni *Σ*, pilione *Ξ*, eidem opilioni *O* mg. off. *om. O* 2 accepimus *Γ ΔΞ* suggerantur *Σ^{1}Ξ* laudes *Ξ* ueterum] uirum *Δ* 3 ratio est] rationem *Ξ*, ratio *Γ* 4 praestita] praesentia *Ξ Cui. ed. 1* sublimitatem (-te *Ξ*) tuae *Σ^{1}Ξ*, sublimitatem tuam *Σ^{2}* suae *Ξ*, sua *Cui. ed. 1* 5 iudicat *om. Ξ Cui. ed. 1* rationabile sublecitudinem *Ξ* suggessionem *ΔΣ*, subiessionem *Ξ* 6 sollicitudinis *Σ* sunt] *OΣ^{2}*, sint *Σ^{1}Ξ*, *om. ΓΔ* 7 oneris (honoris *Γ*) est] honore rem *(sic) Ξ* edicta tali *Σ^{2}* consulemus *ΓΣ^{1}Ξ* 8 ut *om. Δ* quae] quod *O* remuratione *Σ* interceptum i. d. fuerat *O* 9 schola] scola *Γ^{b}*, excola *Γ^{a}* ad] qui ad *Ξ Cui. ed. 1* 10 praetoriano *Σ^{1}Ξ* consumptae *Γ^{b}ΔΣΞ* mel. parte *O* peruenit] et p. *Σ^{1}Ξ*

mores designati officii nil usurpent, neque praefectianus aliquis summae sumat militiae sacramenta neque matriculis eximatur praeter eius conscientiam atque consensum, ita ut
2 eadem matricula officii praetoriani in principis potestate consistat. De annonis atque emolumentis principibus nihil per iudicum avaritiam subtrahatur. Debent enim plurimis remediis adiuvari, quos novimus, ut ad hoc veniant, plurima pericula sustinere, Opilio
3 f(rater) a(mantissime). Inlustris itaque auctoritas tua haec, quae merito constituta sunt, praecipiet pro sua aequitate servari, ut spe certa recuperandi praemii antiquitus deputati in necessitatibus publicis fidelius elaborent, quoniam, ubi certus fructus est, illic studiosius laborare delectat: multa decem librarum auri statuta, si quis legis huius obviaverit constitutis. DAT. III ID. SEPT. RAV(ENNAE) ASTVRIO ET PROTOGENE $\overline{VV}$. $\overline{CC}$. CONSS.

ΓΔΟΣΞ Fuld. (incipit 18 quoniam, *finit* 20 constitutis*)*

11 designat ΔΣ¹Ξ nihil Ξ neque .... 12 sacramenta *om.* Ξ summae *(om. Γ)* sumat] suae praesumat *Cui. ed. 1* 12 matriculus Ξ, matricolus Σ² stimatur Σ¹, estimetur Σ² propter Ξ 13 matriculam Σ¹Ξ potestatem ΓΞ de] et Ξ *Cui. ed. 1* 14 emulaementis Σ¹ per iudicum] Γ *Cui. ed. 1*, preiudicum *O*, preiudicium ΔΣΞ, pro iudicum *Pithoeus* auaritia Δ*O* plurimis] Δ*O*ΣΞ, pluribus Γ 15 opolio Σ, oppolio Ξ 16 $\overline{fa}$] ΓΣΞ, $\overline{fr}$. a. *O*, frat. a. Δ, p.k.a. *Cui. ed. 1* inlustra Δ auctoritate tua Σ, a. t. *O* 17 equietate Γ ut] aut ΣΞ 18 necessitabus Δ publices Γ 19 estodiosius Ξ, studiosus *Fuld.* delecta Γ multam Γ liberarum *Fuld.* huius legis *O* 20 ouiauerit *Fuld.* constetutas *Fuld.*, institutis *O* dat. iii id. sept. rau. asturio (asterio Σ, austurio Ξ) et protogene *(sic* Σ²Ξ *Pithoeus*, protegene Γ, protogeni Δ, protagene Σ¹*)* $\overline{uu}$. $\overline{cc}$. *(sic Pithoeus*, $\overline{uc}$ Γ, $\overline{uic}$ Ξ, uecariis Δ, uictore Σ, *om. O Cui. ed. 1) libri*

XXVIIII [*Haenel* XXVIII]. DE NAVICVLARIIS AMNICIS.

xxuii Γ, xiii *O (context.)*, xii *O (lat.)*, theod. xxxuiii *ΔΔ *Fuld.* amicis *Fuld.*, *om. O (lat.) pro rubrica errore scribit* de successione curialium *O (context.)*[a].

Nov. XXVIIII [*Haenel* XXVIII] (450 Apr. 24?).

IMP. VALENT(INIANVS) A. EPITYNCANO P(RAEFECTO) V(RBI). Publicis commodis et sacratissimae urbis utilitatibus amica suggestio magnitudinis tuae clementiam nostram more solitae provisionis admonuit, ut naviculariorum corpori per tot detrimenta lassato remedia praestaremus: quorum privilegiis sufficere constituta vetera potuerunt, nisi haec temeritas inlicitae usurpationis infringeret, Epityncane p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime).
1 Unde inl(ustris) m(agnitudo) t(ua) hac nostri pragmatici sanctione cognoscat iuxta suggestionem suam navicularios, qui munus proprium defugerunt, ad corpus suum cum agna-

1 imp. ualent. ã. *(om. Δ)*] Δ*O*, im$\overline{pp}$. ualent. $\overline{aa}$ Γ: *Mortuo Theodosio II. a. 450 a. d. V. k. Aug. in Occidente Valentinianus III. solus regnavit. Nam Marcianus imperator Constantinopoli a. 450 a. d. VIII. k. Sept. (Mommsen, chron. min. 2 p. 83) non expectato iudicio Valentiniani proclamatus postea demum ab hoc agnitus est (Euagr. hist. eccl. 2, 1 p. 283 B: γέγονε δὲ ταῦτα οὔπω μὲν Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ τῆς Ῥώμης αὐτοκράτορος τὴν ψῆφον ἐπικυρώσαντος, ὅμως δ' οὖν διὰ τὴν ἀρετὴν ἐπιψηφίσαντος). Inlata autem est imago Marciani in urbem Romam a. demum 452 a. d. III. k. Apr. (chron. min. 1 p. 490, 21: iconica Marciani imperatoris Romam ingressa III kal. Aprilis), quocum convenit, quod Marciani consulatum primum a. 451 testimonia ex Occidente aequalia omnia ignorant (chron. min. 3 p. 532). Iure igitur solus Valentinianus nominatur in novellarum Valent. 30—35 [Haenel 29—34] inscriptionibus. Sed aliter res se habet in hac novella, cuius in inscriptione, nisi subscriptionis mensis corruptus est, Theodosius omitti non debuit. Fortasse huiusce legum novellarum libri ordinatores, cum non ignorarent Theodosium mortuum esse a. 450, eius anni constitutionibus omnibus solum Valentiniani nomen praescribendum esse existimarunt.* epitincano Δ*O*, epiticano Γ $\overline{pu}$] Γ, $\overline{pf}$ urbis Δ, preposito *O* 2 utilitatibus] necessitatibus *O* suggessio Δ clementia nostre Δ 3 solitae] Γ*O*, solito Δ 4 praestamus Γ, praestaremur Δ 5 usurpationes Δ infringere Γ, infringerent Δ epitincane Δ*O*, epytincane Γ[b], epyntincane Γ[a] $\overline{pkaa}$] $\overline{pka}$ Δ 6 unde *om.* Γ $\overline{inl}$] Γ, inlustris *O Pithoeus*, inlustre Δ $\overline{mt}$] *O*, mat. Γ, magnitudo tua Δ nostri] Δ*O*, nostra Γ pragmatici] Δ, pragmaticis Γ, pragmatica *O* sanctione] actione Δ iuxta] *O Pithoeus*, ut iuxta Γ, ut iustam Δ 6/7 suggessionem Δ 7 nauicolariis *Fuld.* defugerunt] *scripsimus*, defugirunt *Fuld.*, diffugerunt *reliqui* 7/8 cum agnatione] agnationem Δ

tione et peculiis reducendos, omni vel coniunctionis vel obnoxietatis vel cuiuslibet personae privilegio et defensione submota: eorum, qui sine heredibus obierunt, substantiam
2 quolibet alienatam titulo ab his vindicari, qui memoratae serviunt functioni. Navem nec facere novam nec instaurare intra capacitatem quadraginta cuparum liceat ei, a quo hoc munus videtur esse susceptum. Privatorum naves legitimae capacitatis necessitatem huius functionis singulis cursibus, minores vero binis solidis adiuvabunt, ut necessarium corpus saluberrimae provisionis auxilio sublevatum devotionem solitam redintegratis viribus possit agnoscere. DAT. VIII KAL. MAI. ROMAE VALENTINIANO A. VII ET AVIENO V̄C̄. CONSS.

ΓΔO Fuld. (7 naucularios . . . 8 reducendos)

8 reducendus *Fuld.* omni uel] omniue *O* 8/9 persona *Γ* 9 defensionis *ΔO* summoto *O* 10 titulum *Γ* uindicare *Γ*ᵃ qui] quia *Δ* functionem *Γ* 11 ei a] *Γ*, *om. ΔO* quo] quibus autem *O* 12 esse *om. O* nauis legitimi *Γ* necessitate *O* 13 minores] mores *Γ* binis] *O Pithoeus*, uinis *Γ*, bonis *Δ* 14 auxilium *ΓΔ* deuotione *Γ* 15 uiribus] urbibus *Δ* 15/16 dat. uiii k. mai. romae ualent. a. (aa *Γ*) uii (*om. ΔO*) et auieno (abieno *Γ*) ūc̄ conss. (*vel similiter*) *libri: cf. quae diximus ad v. 1*

XXX [*Haenel* XXVIIII]. DE LAMPADARIIS.

xxuiiii *Γ*, xi *O (context.)*, *def. O (lat.)*, theod. xxxui **ΔΔ Fuld.* lampitariis *Fuld. (context.)* *pro rubrica errore scribit* de principibus agentum in rebus *O (context.)**.

Nov. XXX [*Haenel* XXVIIII] (450 Oct. 3).

IMP. VALENT(INIANVS) A. OPILIONI MAG(ISTRO) OFF(ICIORVM). Merito amplitudinem tuam de statutis prodecessorum tuorum contrariis inter primicerium lampadariorum et sequentes eius habitis videmus retulisse, ut, quod pro verecunda moderatione ipse non poteras, nostra sententia definiret. Magnae prudentiae est reverentiam melioribus servare
1 decretis, Opilio f(rater) a(mantissime). Inlustris itaque auctoritas tua iuxta rationabilem suggestionem suam perpendentis et brevia nimis et longiora tempora hac edictali lege nos statuisse cognoscat, ut primicerius lampadariorum tres annos in primatus administratione consistat, quatenus hoc labore perfuncto sequentibus ad processum copia tribuatur, ut neque ille diuturnitate posterioribus onerosus exsistat neque sequentes nimia
2 expectatione languescant. De absentibus quae amplitudinis tuae suggestio patefecit, serenitas nostra confirmat: hoc est ut, si biennio quis afuerit, unum ei, triennio duo, quadriennio tres merito praecipiat anteponi; sin vero quinquennio, matriculis eximatur, ut et desides poena percellat et sedulis observationis suae conpetentia praemia concedantur. DAT. V NON. OCT. ROMAE VALENT(INIANO) A. VII ET AVIENO CONSS.

ΓΔO Fuld. (13 sedulis . . . concedantur)

1 imp. (imp̄p̄. *Δ*) ualent. ā (a. i *Δ*)] *ΔO*, imp̄p̄. tehud et ualent āā *Γ interpolans: v. quae diximus ad praecedentis novellae inscriptionem* opilioni] *Pithoeus*, opilio *O*, ofilio *Γ*, apolioni *Δ* officii *Δ* 2 prodecessorum] *Γ*, processorum *Δ*, praedecessorum *O Pithoeus* tuorum] nostrorum *O* lampadiorum *Δ* 3 uidimus *Γ*, uidemur *Δ* pro] per *Γ* 4 poteras] *ΔO*, poterat *Γ* sententia definiret (*scripsimus*, definire *Γ*, diffinires etenim *O*) m. pr. est reuerentiam (-cia *Γ*) melioribus *om. Δ* 5 f̄a] *Γ*, f̄r̄a *ΔO* inlustra *Δ* itaque *om. Γ* auctoritas tua] āt *O* iuxta] *Γ Pithoeus*, iustam *ΔO* 5/6 rationabilemque *O* 6 suggessionem *Δ* suam] tuam *Pithoeus* perpendentis] *scripsimus*, perpendentes *ΓΔ*, perpendens *O* hac edictali] hec ditali *Γ* 7 primiceriis *Δ* primatus] *Γ Cuiacius*, priuatos *Δ*, priuata *O Pithoeus* 8 perfuncto] *O*, perfunctos *Δ*, perfunctus *Γ Pithoeus*, perfuncti *Pithoeus* 9 diuturnitatem *Δ* 10 de *om. Γ* suggessio *Δ* 11 si] su *Δ* quis] *scripsimus*, suis *libri; Seeck locum corruptum sic fere sanandum esse putat:* si biennio suis [officiis quis] afuerit] *Γ*ᵇ, abfuerit *O Pithoeus*, afuerat *Γ*ᵃ, adfuerit *Δ* unum ei *om. O* duos *O* 12 quatriennio *Δ* praecipiat] *edd.*, praecipiet *ΓO*, propiet *Δ*, properet *Cuiacius* sin] *Γ*, si *ΔO* quinquenio *Γ* 13 desides] *ΓO Pith. (ed. adnot.)*, desidem *Pithoeus*, de sua *Δ* sedulas *Fuld.* obseruationi *Δ* conpetentia] compendia *Δ Fuld.* premio *Δ* concitantur *Fuld.* 14 dat. u non. oct. rom. ualent. a. (aa *Γ*) uii (ui *Δ*) et auieno (abieno *Γ*, albino *ΔO*) (*om.* ūc) conss. (*vel similiter*) *libri*

XXXI [*Haenel* XXX]. DE COLONIS VAGIS ET DE ADVENIS.

xxxi] xxui *Γ*, xxix *O*, uiii *Ξ Leid.*, uiiii *reliqui (om. C)* de colonis uagis] *ΓO*, de colonis uagis uel (uel de *L [context.]*, et *ΦΨ¹ [context.] Θ [context.] Paris. 4409. 4413. Fuld. Epit. Mon.*, et de *ES [lat.ᵅ] L [lat.]*) agnatione (-tio *Ψ¹ [context.]*, -tionem *N [context.] Ξ*, -tionibus *S [lat.ᵅ] Φ*) eorum (earum *X [context.]*, *pro* a. e. *habet* eorum agnacione *Fuld. [context.]*) *reliqui* et de (*om. ΓΦΨ¹ΘΣ [lat.] Ξ Epit. Mon.*) aduenis (aduentis *Δ*)] *om. O.*

Nov. XXXI [*Haenel* XXX; BREV. VIIII] (451 Ian. 31).

IMP. VALENT(INIANVS) A. FIRMINO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O ET PATRICIO. Cum pure et fideliter observari debeant quae caventur in legibus, latam dudum de colonis originariis fucum pati quorundam maligna mente cognovimus. Nam cum is, a quo discessit obnoxius, triginta annorum repellatur obiectu, eundo per hos atque alios designatum tempus absumit: ita contingit, ut, cum illi pereat a quo fugit nec huic ad quem venit possit adquiri, mansionum permutatione desinat esse quod natus est, libertatem, quam nascendo non habuit, fugae sibi adsiduitate defendens. Nulli umquam nisi colono fugitivo culpa
1 sua praemium fuit: ea causa incipit melior effici, qua poenam meretur. Quod tamen sufficit hucusque licuisse. Nam cum prior dominus obice legis excluditur, illi eum iubemus adquiri, apud quem eosdem annos statuti temporis probatur inplesse. Quod si propter conclusionem tricennalem et ad vim praescriptionis eludendam aequaliter habitet per diversos, is eum vindicet iure colonario serviturum, penes quem a die primae fugae triginta annorum posteriora tempora concluduntur; alias huic lucro cedat, cum quo maxi-

1 imp̄. ualent. (ualentinus *S*) ā. *(om. L)*] *sic SL (cf. quae diximus ad nov. Valent. 29 [28], 1)*, imp̄p̄. theod. et ualent. āā. *ΓΔ et reliqui interpolantes*, idem augusti *O* firmino (firmio ā. *Paris. 4408*) p̄p̄o (praeposito *S*) et *(om. N Leid. Paris. 4410)* patricio *(om. Leid. Paris. 4410)*] eidem firmino patricio *O* 2 qua *G* lata *GSL* dudum] legem *O*; *scil. Theod. 5, 18, 1* originariis] et origenariis *Γ* 3 fucum (fugum *ΓN*, focum *Φ*, factum *G*, fu P^1, sui *M*) pati] fugati *XC*, corrumpi *O* maligna (malignam *Γ*, indigna *O*) mente] malignante *N*, malignitate *Φ Pith. (ad Cuiac.)* cognouimus] comperimus *O* is] in his *G* a quo] quod *Γ* 3/4 obnoxios GE^1; *fortasse collocandum post* nam 4 annos *E* *post* obiectu (obiecto *L*, obiectum *NGXC*) *ins.* is eum sibi uindicet *(sic ES*, uindicat *Cui. ed. 1 cum Pith. [ad Sichard.])* apud quem triginta annos probatur (monstratur *Pith. [ad Sichard.]*) inplesse. si uero aequaliter habitet *(sic Cui. ed. 1 cum Pith. [ad Sichard.]*, habet et *E S)* per diuersos, is eum sibi uindicet *(sic ES*, uindicat *Cui. ed. 1 cum Pith. [ad Sichard.])* penes (paenis *E*) quem triginta annorum tempora concluduntur. alias huic conpetat *(sic ES*, conpetit *Cui. ed. 1 cum Pith. [ad Sichard.])* cum quo maximam tri(-e *E*)cennii partem habitauit *ES et Cui. ed. 1 cum Pith. (ad Sichard.), ex vv. 10—14 huius novellae interpolantes* eundo] eundem *E Cui. ed. 1* hos] hoc *N* 5 absumit] *scripsimus cum O*, adsumit *reliqui*, adsumet *LΦ* contigit *S* ut *om. L* pereat] per ea *N*, per eum *S* 6 mansionum] et mansionum *O*, nam si unum *G* permutationem *G* desinat] designat *Γ* quam] ciuiam *GPM* nascendum *Γ* 7 habuit] meruit *Φ Pith. (ad Cuiac.)* fugae] fugite *G* adsiduitatem *G* defenderis *S* nulli umquam] nullum quam *L* fugitiuo colono *O* 8 melior effici (fieri *L*)] esse melior *O* quam *G* poenam] OC^2P^2L, poena *ΓΔ et reliqui* quod] quo *G* 9 hucusque] huiusque *Γ*, utriusque *GPM* licuisse] illis se GP^1M prior *(om. E)* dominus] prior ordo minus *Δ*, priore domino P^1M, priorem dominus *G* obice (ob uicem *Δ*, abiecit *G*) legis] obiectae legis *N* excludetur *XCP* eum] enim *G* 10 eodem *N* annus *Γ* statuti] instituti *Γ* probotur *GXPM*, probantur *Δ* implisse *NM* 11 propter] per *E* tricinalem *N* ad uim] aditum *O* praescriptionis] *ΔO et reliqui cum interprete*, perscriptionis *G*, praeceptionis *ΓESL* eludendam (-dum *O*)] cludendam *Γ*, cludendum *M*, excludendam *ES*, eleuandam *Φ Pith. (ad Cuiac.)* habitet] *ΓXCPM*, habitarit *O*, habitet et *N Pith. (ad Cuiac.)*, habet et *Δ et reliqui* 12 is *om. O* eum] autem *C*, aū *X* seruiturum] seruitur *Γ* paenis *E*, poenis *NL* prima *L* 13 annos *E* concludantur *G*, cluduntur *Δ* alias] alias uero *G*, alius *Φ* huic lucro (lucru *N*)] huic uero *L*, ad lucrum huic *Φ Pith. (ad Cuiac.)* cedat] cordat *N*, credat E^aS 13/14 maxima *C*

mam tricennii partem vagus et infidus habitator effecit. Quod etiam de mulieribus
2 originariis aeque vagantibus praecipio custodiri. Colona vero, quae petitori post XX
annorum curricula denegatur, si quem partum ante designatum tempus edidit, priori
domino eum convenit non perire: aequum est ad eum suboles redeat suscepta tunc temporis,
cum adhuc mulier conpetebat, ut damnum amissae matris, quod processu contigit anno-
rum, prolis saltem vindicatio consoletur. Quem casum iubemus vicariorum conpensatione
3 finiri, ne, quod inpium est, filii a parentibus dividantur. Item placet, ut pars, cuius
maritum esse constiterit, pro uxore eiusdem meriti vicariam reddat, quatenus prava
forsitan dominorum obstinatio a faciendo divortio conquiescat, quia et in eiusmodi per-
4 sonis salva et inconvulsa debet coniunctionis adfectio permanere. Sane sicut colonas
commutari posse priora statuta iusserunt, ita etiam de viris licentia sit. Igitur commu-
tationes factas lex nostra confirmat. At si aliqua cessio sine personarum commutatione
praecessit vel deinceps facta fuerit, non valeat, ne ad alterum coloni, ad alium pos-
5 sessio exhausta perveniat. Advenae plerumque tenues abiectaeque fortunae quorun-
dam se obsequiis iungunt, ut, simulata laboris et obsequiorum patientia, accepto sumptu
ac vestitu inluviem et squalorem egestatis evadant. Ubi de angustiis cladis suae humani-
tate et miseratione colligentis fuerint liberati, iam repleti, iam nihil de miseria cogitantes
eligunt feminas ad patremfamilias pertinentes, sollertia forma utilitate meliores; cum
satias ceperit, derelinquunt, non statu priore perpenso, non adsuetudine coniunctionis, non

---

14 triennii *G* parte *XC* habitator] habeatur *XCPMΦ* effecit] *OG Pith. (ad Cuiac.)*, efecit *N*, efficit *ΓΔ et reliqui*, efficitur P^{2}*S Pith. (ad Sichard.)* etiam] et *G* 15 aeque (ea quae *E*) uagantibus (uacantibus *ΔNXC*)] *om. O* praecipio] praecipimus *GPM*, praecipit *C*, praecepit *NX*, praetio *E* petitori] petitore *N*, petitur *GΦ* xx] xxx *Γ* 16 annos *E* denegetur *GΦ* quem] quam *N* partem $Γ^{a}$ ante] uel ante *Φ* edididerit G^{a} priorem $Γ^{a}$ 17 domino eum] *Seeck*, dominum *Γ*, dominio *N*, domino *reliqui* conuenit] et hoc conuenit *G*, conpetit *ES* non perire] *cf. nov. Valent. 35(34) § 19* aequum est] *ΓΔ et reliqui*, aequum est ut *GXC*, aequum est enim ut *O* subolis *ΓΔNEXPML* redeant *S* suscepti *ES* 18 adhuc] ei *O emendans* amissae] admissae $Γ^{a}$*N*, ammisisse *GE* processu] pro casu GE^{b} contigit] *sic ΓΔOS*, contingit *reliqui* 19 saltem] satim *Δ* consuletur *XCPM*, consolis *Φ* casu *NG* uecariorum *Δ* conpensatione] pensatione *L* 20 ne] nec *GXC* est (*om. Δ*) impium *O* filii a] filia *Γ*, filiae *G* placuit *N*, placetur *O* pars] paris *Δ*, dominus *Pith. (ad Sichard.)* 21 maritus *ES* pro] et pro *O* uxorem *ΓLΦ* meriti] *sic ΓΔSL: cf. l. R. Burg. 6,3:* 'uicariam eiusdem meriti' *et Edict. Theoderici 64:* 'huius meriti duo mancipia', mariti *reliqui (om. E)* uicaria P^{1}*M* 22 a faciendo] ad faciendo *ΔΦ*, faciendo *L*, ad faciendum *GS* diuortio] diuertio $Γ^{a}$, diuortium *GSL* quia et] quia *Γ*, quiete *P*, qui *M* in *om. E* eiusmodi] *ΓG*, huiusmodi *ΔO et reliqui* 23 salua] saluta *G* inconuulsa] inuulsa *Δ* affectio] officia *Φ* 24 commutare *ΓG*, commitari *N* posse] per se *G* priora statuta] *scil. Theod. 5, 18, 1 § 3. 4* ita *om. N* etiam] et *L*, enim *ES* de uiris] diuersis E^{a}*XC*P^{1}*M* licentiam *EX* sit] si *EXC*P^{1}*M* 24/25 commutationis *ΓΔONE*^{a}*XC*P^{1}*ML* 25 factas] facta E^{a}*XC*P^{1}*M*, factum *L*, facultas *Δ Pith. (ad Sichard.)*, facultatem *O* confirmat] concedit *O* at] *G*P^{2} *recte emendantes*, ac *reliqui* aliqua] alia *S* cessio (cessione *ECPM*, successio *Pith. [ad Cuiac.]*) sine (*om. O*)] cessione *ΓL*, censione *Δ Pith. (ad Cuiac.)* 26 praecessit] *sic PMSL*, processit *reliqui*, processerit *G* ualeat] *sic Γ solus*, ualebit *ΔO et reliqui* ne (nec *S*) ad (*om. Γ*) alterum (ulterum E^{a})] nec alterius *G* alium] alterum *OPM* 27 tenuis *OE*, tenueis *C* abiectaeque] abiectaque *SΦ*, abiectique *Γ*E^{1}, abisset (abissent *P*) aeque per *PM* fortunae] personae *G* 27/28 quorundam] quorum *S* 28 se] si *N* iungant *GS* ut] et *L*, quod *E* simulata] simul ita *N*, dissimulata *G* labores *PM* patientia] pacien/a *Γ*, sapientia *E* sumpto *ΔEL* 29 ac] et *O* uestito *L*, uetitu *E* inluuiae *ES* squalore *ES*, sualorem *G* euadunt *NES* ubi] ubi uero *O* de] ad *G* suae] suae et *XCL* 29/30 humanitatem *G* 30 miserationes *G* colligentis] *sic O*, colligentes *reliqui* liberati] libertate *E* repleti] patriati G^{t} iam nihil] nihil *O* miseria ..... 31 pertinentes *om. N* 31 eligant $Γ^{a}$, elegerunt *G* sollerti *G* formam *Δ* utilitatem *ΓΔN* 32 satias] *ΓΔ Pith. (ad Cuiac.)*, sotias *O*, satis E^{v} *Pith. (ad Cuiac.)*, satis se P^{a}*M*, satias se P^{b}, satiasse *N*, sotiasse *S*, suasisse *G*, satiasse se *XCL*, satiare E^{t} ceperit] *Pith. (ad Cuiac.* F^{2}*): inde Cui. ed. 2*, ceperint *ΓΔOXC*, coeperint *EPMSL*, caeperint *G* derelinquant *G* non statu] nos tanto *G* priori *OE* perpenso] perpendunt *S* non adsuetudine .... 33 discedunt *om. S* adsuetudine (*sic L*, adsuetudinem *Γ*, ad consuetudine *PM*, ad consuetudinem *XC*, a consuetudine *NG*) coniunctionis] ad coniunctionis consuetudinem *E*, ad constitudine conentur iunctionis *Δ*, consuetudine qua teuentur addicti *O*

dulcedine filiorum, nulla lege prohibente discedunt. Itaque si nulli quolibet modo ob-
noxius civitati ad praedium se cuiuscumque rusticum urbanumque collegerit et mulieri
obnoxiae sociari voluerit, gestis municipalibus profiteatur habitandi ubi elegerit volun-
tatem, ut hoc vinculo praecedente nec habitaculum quod placuit deserat nec consortium
mulieris abrumpat: qua professione deprompta salva ingenuitate licentiam non habeat
6 discedendi. Pari lege mulieres ingenuas iubeo detineri, a quibus coniunctio adpetita
est et electa servorum seu colonorum, ut his abire non liceat. Filii earum, si denuntiatio
non praecessit, in eorum iure et dominio, apud quos creati sunt vel creantur, colonario
nomine perseverent; post denuntiationem vero editos secundum scita divalia servos esse
censemus, ut illos nexus, sicut dictum est, colonarius teneat semper obnoxios, hos con-
7 dicio servitutis, Firmine p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime). Inlustris et prae-
celsa magnitudo tua huius generalis constitutionis formam edictis propositis ad omnium
faciet notitiam pervenire. DAT. PRID. KAL. FEB. ROMAE. ACC(EPTA) III NON. FEB. ROMAE.
PROP(OSITA) IN FORO TRAIANI ADELFIO VC. CONS.

INTERPRETATIO. Lex ista constituit, ut, si colonus proprium dominum fugerit et XXX annis per diversorum domos aut agros fortasse latuerit et non nisi inpleto tricesimo anno a die fugae suae praedictum colonum dominus potuerit invenire, ab eo, apud quem inventus fuerit, tricennali annorum praescriptione dominus, qui fugam coloni sequitur, excludatur: secunda iterum condicione currente, ut, si forte apud tres personas denis annis colonus ipse habitaverit, ille eum vindicet, apud quem posteriore tempore invenitur. Tertia condicio est, ut, si inter eos,

---

33 dulcidine *ΓΔ*, dulcedinem *XC* filiorum] officiorum *G* nulla] set *O* nulli] nullo *N*, ulli *O* **33/34** obnoxius (-xios *E*) ciuitati] ciu. obnoxius *O* **34** se] sese *ES*, si *Γ* cuiuscumque] cuiusque *O* rusticum] rusticorum *XC* urbanumque] aut urbanum *O*; *scrib.* urbanumue collegerit] colligere *O* **35** sociari] sociare *ΓΔNL*, se sociare *O* uoluerit] uolurint *G* municipalibus] mancipalibus *S* profiteatur] proficiatur *L* elegerit] elegerint *L*, uoluerint *G* **35/36** uoluntate *P*, uoluntante *M* **36** praecidente *M* **37** qua] quae *E* professione] profeisione P^2, prorisione GP^1M, possessione *E* licentiam] licencia *Γ*, licentiamque *G* hahabeat *Γ* **38** discedendi] *sic O cum interprete (v. 66) neque minus Edict. Theoderic. 64 et l. R. Burg. 37*, de se cedendi *Δ Pith. (ad Cuiac.)*, recendi *Γ*, recedendi *reliqui* pari] patri *E* legem *N* iubeo] iubet *N*, ab eo *G*, praecipit *S* deteneri *E*, detenere *Γ* a quibus] quibus *N* **38/39** adpetita est *post* seruorum *O* **39** et electa *om. O* seu] suo *X*, uel *C* colonarum *X*, colonum *C* his] *fortasse* ab his abire] habere *ΓΔGEΦ* filii (fili *Γ*) earum (eorum *OPM*)] filiorum *G* denuntiatio non] denunciationem *XC* **40** processit *ESΦ* dominio] domino *Γ* creatur *L* **41** perseuerent (perseuerint *ΓNML*)] perseuerent semper obnoxii *E* dinuntiationem *N*, denuntiatione *ΓPM* editus *EL*, edictos *ΔNS*, edictus *Γ* diualium *E* seruus *NE* **42** censuimus *G*, censimus *Δ* illus *E*, illo *L* colonarios *ΔXPM* semper teneat *C* obnoxius *Γ* hos] hoc *E*, quos *G* **43** firmini *Γ* pkaa] *sic ΓOXCPM*, pka *Δ*, pk *GΦ*, pk aug. *N*, pr aq am *L*, parens karissime (k. *E*) atque amantissime *ES* inlustris (inlustra *Δ*)] illustris igitur *O*, kl *X*, *om. L* **43/44** et praecelsa magn. tua *om. N* praecelsa magnitudo tua] *sic ΓES*, praecelsa mag (mg *C*) tua *XC*, pmta *PM*, pmt *OG*, pclam fat *L*, praecelsa magnificentia tua *Δ* **44** generali *ES*, gene *N* constitutione *E* forma *L*, formae *NS* dictis *S* propositis] *ΔO et reliqui*, proptis *L*, propriis *Γ* **45** faciet notitiam (-tia *N*)] faciat notitiam *ΔC*, notitiam faciat *O* dat. prid. (xii *S*, iii *EL Paris. 4408. 4411. Epit. Mon. Pith. [ad Sichard.]*) kal. (id. *O Paris. 4409*) feb. (ian. *Ω*) romae *(om. G Paris. 4413) libri* **45/46** acc. iii non. feb. romae prop. in foro traiani *desunt in omnibus quos contulimus libris, habet Cui. ed. 1 ex codice hodie deperdito; cf. Prolegomenorum caput sextum* **46** adelfio (adeffio *Paris. 4409*, delfio *Ω*) uc. (uu cc *N*, uic *ΘΩΞ Leid. Paris. 4414. 4415*, uiro claro *S*, uictissimo G^t, *om. E*) cons. *(om.* NG^t *EL Paris. 4410. 4414. 4415) libri* **47** dominium *M* **47/48** xxx annis] xxx annos *ES Ξ Epit. Mon.*, a xxx annorum *N* **48** diuersorum] diuersa loca *Fuld.* domus *G Fuld.* agrus *Fuld.* fortasse *om. Fuld.* et non . . . **49** inuenire *om. Fuld.* et non] non *N*, et non antea P^2 inpleto tricesimo anno] *scripsimus cum* $Ω^2$, inpletum trecissimum anno *Ξ*, inpletis xxx annis *Paris. 4409*, inpletum (implectum *L*, impleat *GPM*) tricesimum annum *reliqui; fortasse melius scribendum cum Seeckio* post inpletum tricesimum annum **49** poterit *NS* inuenire] peruenire $NGXP^1MLΘΩΞ$, praeuenire *Ψ'* fuerit] est *Paris. 4409* **50** tri(-e *Δ*)cennali] triennali *G* perscriptione *G* coloni fugam *Paris. 4409* secundam *N* **51** iterum] igitur *GESΩ* currente] corrigente *G*, concurrente *Ψ'Θ* ut] quod *Δ* denis] quas per denis *G* ipse] in se *Ψ'Θ Pith. (ad Cuiac.)* **52** uendicet *G* posteriore] posteriori *ΔNEXSΨ'ΘΩ* ut] quod *ΔN*

apud quos per tricennium habitaverit, fuerit orta contentio, ipse praedictus colonus addicatur, apud quem per illos XXX annos maiore annorum numero dinoscitur habitasse. De colonae vero fuga par, apud quoscumque habitaverit, forma servetur, ea tamen condicione servata, ut, sicut de coloni iure proprius dominus XXX annorum praescriptione excluditur, ita et inpleto XX annorum numero de repetitione colonae domini petitio repellatur. Ita tamen, ut filii, qui intra XX annos nati fuerint, quando adhuc colona domino conpetebat, a domino, qui colonam praeiudicio temporis perdidit, secundum constitutionem, quae sub titulo 'de episcopali iudicio' processit, debeant revocari. Post vicesimum autem annum nati illius dominio adquirantur, cui colonam tempus addixerit. Iubetur etiam, ut de talibus personis commutatio non negetur, ita ut vicaria mancipia tam pro colona quam pro portione filiorum dare coloni dominus mox procuret: quod etiam, si convenerit, et pro colono is, cuius colona est, pari constitutione debebit inplere. Advenae ingenui, qui se colonae iungi voluerint alienae, quia saepe fit, ut contubernia electa contemnant, gestis profiteantur se de domo domini colonae, cui iunctus fuerit, nulla ratione discedere et ingenuitate manente nullam habeat licentiam evagandi aut, cui iunctus fuerit, deserendi. Ingenua idemque mulier si contubernium coloni elegerit alieni, si ei denuntiatum non fuerit, coloni sint domino profuturi quoscumque eius partus ediderit; post denuntiationem vero quoscumque ediderit, non colonos sed servos noverit esse futuros.

Γ. — BREV. *(ΔO[om. int.]NGEXCPMSL et selectis tamen lectionibus Φ [om. subscr. int.]; decurtati omnes textum omittunt; Fuldensis interpretationis particulam exhibet [*47 si colonus . . . 50 excludatur, *add.* de colona vero viginti: *cf. v. 57]). — Edictum Theoderici c. 64:* Ancillam alienam virginem vel originariam cuiuslibet aetatis quisquis ingenuus, nulli tamen quolibet modo obnoxius civitati, corruperit, si . . . apud gesta professus fuerit . . . . . ., eius . . . contubernium non relinquat nec . . . . discedendi habeat facultatem *(pertinet ad v. 33 sqq.;* virginem *ubi legitur, esse debuit* originalem; *sed error, ut quae sequuntur ostendunt, redit ad ipsum edicti compilatorem); c. 68:* Quod si originaria expletis viginti annis domino sub hac praescriptione perierit, simul eius agnatio intra viginti annos suscepta domino mulieris servato novellae legis tenore non pereat *(pertinet ad § 2). — Lex R. Burg. 6, 3 (ad v. 21); 37 § 6:* Sciendum etiam secundum legem novellam: quisquis ingenuus colone aut ancille quaeque ingenua servo aut colono se iunxerit, salva ingenuitate discedendi licentiam non habere secundum legem novellam sub titulo 'de advenis' *(pertinet ad v. 33 sqq.).*

53 apud quos per *(om. S) om. G* triennium *G* habitauit *ES* ipse] ipsi *CS Paris. 4409*, ipsius *PM* **54** illos] ipsos *Δ* maiore] *scripsimus*, maiorem *ΔS*, maiorum *E*, maior *N*, maiori *reliqui* anorum *M* numerum *S* **55** par *om. S* quoscumque] quos *S* ut *om. ΔNΨ'ΘΩ* **56** proprius] prius *Ψ'Θ* praescriptione excluditur] perscriptionem exclusit *G*, numero de repetitione *Ψ'Θ (cf. v. 57)* ita et *(om. E)*] et ita *Δ* impletum *E* **57** uumerum *E* repetitio *G*, repetione *S* petitio] repetitio *NΩ* ut] ut si *ΔGESΨ'ΘΩΞ* **58** intra] infra *ΔEΨ'Θ*, in fuga *S* annis *XCPSΨ'ΘΩΞ* natos G^{a} colono *XC* a] aut *Ψ'Θ* colona *ΔPM* **59** praeiudicio] praeiudicium *N*, de praeiudicio *G* constitutione *M*, consuetudinem *G* titulo] titulum *Δ*, titulo quae *XC* de *(om. Ω)* episcopali iudicio] *scil. nov. Valent. 35 (34)* **60** praecessit *G* reuocare *N* uicesimum] uiginti *E Paris. 4409* annum] annos *E Paris. 4409* domino *ΔGEXCΨ'ΘΩ* adquirantur] *NGESΨ'ΘΞ Paris. 4409 Epit. Mon.*, adquiruntur *Δ et reliqui* **61** addixerint *G*, addixit *M*, adduxerit *Ψ'Θ*, aduxerit *Δ* iubetur] subitura *S* **62** uecaria *Δ*, uicariam *N*; *cf. v. 21* pro colona] proculone *N* portionem *N* coloni] colonis *ΔΩ* **63** si *om. Ψ'Θ* colono is *(om. XCPM)*] colonis *ES* colona est] colone sit *Δ* **64** iungi] coniungi *XC* uoluerit *XCPMΨ'Θ* quia] dum *G* contubernio *S* **65** contemnant] contineant *S*, contempnant contineant *E* domini] dominio *Ψ'Θ* iunctus (cunctus *G*, coniunctus *Ψ'Θ*, conuictus *S*) fuerit] *esse debuit* iuncti fuerint **66** et *om. ES* ingenuitatem *Ψ'Θ* habeat] habeant *Paris. 4409: et ita esse debuit* euacandi *G* iunctus *(sic ΔNESLΨ'ΘΩΞ Epit. Mon. Pith. [ad Cuiac.]*, coniunctus [coniuctus *P*] *reliqui)* fuerit] *esse debuit* iuncti fuerint **67** ingenuam *N* idemque] *Δ et reliqui*, itemque Ω^{2} *Paris. 4409* ei] eidem *L* **68** dominio *Ψ'Θ* quoscumque] quos *L* **68/69** post denuntiationem (-tione *G*) uero quoscumque *(ins. faetus Paris. 4409)* ediderit *(sic N G Paris. 4409*, ediderint *reliqui)*] si denuntiatum fuerit *L* **69** colonus *NE* sed *om.* S^{a} seruus *NE* nouerit] *GLΩ Paris. 4409*, nouerint *reliqui* futuros] futuris *L*, profuturos *S*, profuturus *E*

XXXII [*Haenel* XXXI]. DE CONFIRMANDIS HIS QVAE ADMINISTRANTIBVS VEL PVBLICVM OFFICIVM GERENTIBVS DISTRACTA SVNT VEL DONATA ET DE ADVOCATIS VEL DE CETERIS NEGOTIIS.

xxxii] xxx *ΓO*, uiiii *Leid.*, x *reliqui (om. C)* infirmandis *Fuld. (context.)*, adfirmandis *Fuld. (lat.)* his quae] his qui *Leid. Paris. 4409 Fuld.*, quae *ΔOX (lat.) C (lat.)*, *om. ΨΘ Paris. 4413* administrantibus uel (seu *G*)] uel administrantibus *Ψ (context.) Θ (context.) Paris. 4413*, admin. *O (context.)*, *om. Ψ (lat.) Θ (lat.)* publicum (-co *Ω*) officium] *om. OΨ' (lat.) Θ (lat.)* gerentibus . . . . negotiis *om. Ψ'Θ Paris. 4413* gerentibus *om. ON (context.)* distracte *Γ*ᵃ sunt *om. O (lat.)* uel donata . . . . negotiis] uel donata *Φ*, uel data sunt *O (lat.)*, *om. O (context.)* et de aduocatis] et de aduocandis *Paris. 4409 Fuld. (lat.)*, et de curialibus uel de auocatis *L (context.)* uel de] uel *G Paris. 4409*, et de *ΔEL (context.)*, et *Leid.* negotiis] gociis *L (context.)*

Nov. XXXII [*Haenel* XXXI; BREV. X] (451 Ian. 31).

IMP. VALENT(INIANVS) A. FIRMINO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O ET PATRICIO. Quae plerique in legibus constituta dissimulant, necesse est recenti iussione sanciri, ut omni ambiguitate submota instauratione solidiora reddantur. In administratione enim et in militia positis emendi licentiam denegatam superflua nonnullorum dicitur esse persuasio, cum lex divi Honorii ad Palladium p(raefectum) p(raetori)o missa, in Theodosianum redacta corpus, hanc copiam talibus legatur dedisse personis. Quem non taedeat alioquin ista condicio his solis, qui ad honores aliquos evehuntur, libertatem in contractibus non patere et, cum huic obstaculo nulla fortuna subiaceat, non mediocris non nobilis non plebeia, universitatis ius et commodum solis militantibus denegari? Censeo igitur, ut in quibuslibet administrationibus officiis, in quocumque militiae gradu positis emendi quae ceteris copia sit, dummodo emptio et venditio celebretur iure communi. Neminem volo potestatis iussu et inpressione conpelli. Volenti vendere definitam et conscriptam pecuniam oportet inferri. Videat instrumentorum scriptor, sciant ii, apud quos venditionis documentum

---

1 imp̄. (imp̄p̄. *ΓNΘ Paris. 4413. 4414*) ualent. (ualentinus *S*) a. (āā. *Γ Paris. 4413*)] imp̄p̄. th. ualentinianus ā. *Ψ'*, imp̄p̄. ualentinianus et martianus augusti *O* firmio *Paris. 4415* ppo (ppto *S*) et *(om. Leid.)* patricio *(om. Leid.) om. O* plerique] plerumque *G* 2 in *om. Φ* necesse] ne necesse *Γ* recenti] *sic ΓL*, praesenti recenti *E*, presenti recentique *S Pith. (ad Sichard.)*, praesentibus *XC*, praesenti *ΔO et reliqui* sanctiri *G*, sancire *Φ* omni] omnia *E* abiguitate *E* 3 solidiora] solidiore *Ψ*, solidata *GPM* redantur *Γ* enim *om. NΨ* in militia] militia *ΔO* 4 licentia *OGEΦ* denegatum *G*, denegata *O*, denegamus *Φ* nonnullarum *L* persuasio] peruasio *OΦ Pith. (ad Cuiac.)*, pars uacatio *G* 4/5 lex diui honorii *(sic ΔOCS*, honori *Γ et reliqui)*] *cf. Mommsenus ad Theod. 3, 1, 10* 5 paladium *ΓΔ* ppo (ppm *N*, pfpm *C*, prepositum *O*) missa (emissa *ΔO Pith. [ad Cuiac.]*)] ppo praemissam *E*, premissam *S* theodosiano *NΨ*, theodosino *G*, theodosiaui *ES* 6 ista] ita *E* 7 honoris *N*, horem *G* euehuntur] subuehuntur *G*, uenihuntur *L* 8 obstaculum *Γ* subiciat *L* mediocres *ΓΔGES* non plebeii non nobilis *O* nobilis] nobiles *ΓΔG E*ᵃ*S*, mobiles *N* plebeia] plebei *G*, plebei aut *ES* 8/9 uniuersitatis] auersitatis *G* 9 ius] huius *GEXCPM* commodo *N*, quomodum *L* solis] in solis *C* militantibus] militibus *G*, mitantibus *S* denegari] *ΓS*, denegare *EL*, nega/negari *Δ*, negari *O et reliqui* censeo] censemus *H* in *om. HG* quibuslibet] quibuscumquelibet *GPM* 9/10 administrationis *OE* 10 in *om. GPM* quodcumque *G*, quacumque *Δ* positis *om. S* quae *om. S* copia] copiosa *S* 11 dummodo] dum modus *O* emptio et uenditio (uindicio *Γ*)] uenditioque *O*, emptio *NL* iuri *N* uolo] uel *G* potestates *N*, potestate *G* 12 iussu et] iussu *Δ* inpressione] inpremissione *S* conpelli] conuelli *ΔO Pith. (ad Cuiac.)* uindere *ΓΔ* conscripta *N* 13 inferre *ΓM* uideat] uideamus *Δ*, uideat ius *O* instrumentorum] strumentorum *ΔPMS Pith. (ad Cuiac.)* scriptor] inscriptor *H*, inscriptorum *N* sciant ii *(om. C)*] sciatis *L* apud] ad *G* documenta *N*, instrumentum *G*

necesse est adlegari. Nihil refert quis emat, cum publica fide pretium venditor conse-
1 quatur. Quod si emptor officio et administratione perfunctus intra anni metas aut super
inlata violentia, lege conscripta (metu) carceris, catenarum, custodiae publicae vel privatae
vel in quolibet genere factionis, aut non adnumerato pretio evidenter fuerit confutatus vel se
de iudicio tergiversatione subtraxerit et agat, ne gestae rei veritas possit agnosci, vendi-
tori solidorum numerum inferat, qui tabulis continetur, possessionem nihilominus perdi-
2 turus, ut ad dominum redeat, cui taliter probatur ablata. Item si venditor nihil horum
sustineat, quae ponimus, et callida refragatione causetur, manente contractu perpetua
3 firmitate et pecuniam reddat emptori, quam eum in pretium constiterit accepisse. Hac
sanctione eos quoque iubemus esse munitos, quos administrantes et ulla gerentes officia
4 praedia rustica vel urbana certum est dato pretio conparasse. Donationes quoque
habitas et commutationes circa eas personas, quarum inmerito hactenus emptio fluctua-
bat, similiter roboramus. Ita fit, ut in actu publico positos fidelius laborare delectet,
cum vident seu emptione seu commutatione, quae instar obtinet emptionis, seu donatione
5 seu alio quolibet titulo venientia apud se posterosque suos inconvulsa mansura. Si quis
curiali venditori aliqua laboranti necessitate subvenit, cum modo ab exactore fiscalium
functionum, modo a creditoribus urgueretur, et is sine cautela vendidit, quam premente
iniuria quaerere non vacabat, ne diutius suspendiis, squalore custodiae, sportulae con-
cussione, usuris in maiorem cumulum crescentibus vexaretur, cur non maneat venditio,

---

14 adlegari] *ΓOXCPL*, alligari *ΔHESΦ*, adlegare *N*, alligare *G*, delegari *M*   refert] referat *G*, differt *O*   emat] eminat *G*   publicam fidem *N*   uenditor] uinditur *Γ*, uenditos *E*, uendicetur *G*   15 administrationes *E*, ministratione *ΔO*   perfunctus] defunctus *GPM*   metas *libri*   16 lege (*scilicet* lege uenditionis, *ut Seeck monuit*) conscripta *om. O*   metu carceris] *Seeck (vide v. 77)*, carceris (-ceres *E*, -caris *P*) *libri* (*om.* metu)   custodia *N*   priuatae] priuatim *ES*   17 in quolibet] quolibet *N*   factionis] facionis Γ^{a}, faccionis Γ^{b}, functionis *ΔO Pith. (ad Cuiac.)*, actionis *GPMΦ Pith. (ad Cuiac.)*   aut *om. Γ*   non adnumerato (annumeratio *G*) pretio (precium *G*)] *scilicet* super non adn. pr.   confutatus] conputatus *HXC*, confurtatus L^{b}, conprobatus *O*   se] si *GES*, si se *L*   18 iudicio] iudicis *Φ Pith. (ad Cuiac.)*   tergiuersationi *L*, tergiuersationis *G*   et agat] agatque *G*   ne gestae] necessitate *N*   rei ueritas] seueritas *G*   18/19 uinditori *ΓΔE*, uendituri *N*, uenditorum *O*   19 numero *G*, numerorum *N*   qui] quae *G*   continentur *NE*, connetur *G*   nihilominus] uero nihilominus *ES*, sine dubio nihilominus *H*   19/20 perdituros *G*   20 ut *om. G*   ad *om. L*   dominum] omnium *N*   ablatam *Γ*   21 ponimus] punimus *ΔOHPM*   calida *G*   refragatione] suffragatione *G*   contractus *O*   22 et pecuniam] etiam pecuniam *O*, pecuniam *G*   in pretium (-tio *EPMSL*) constiterit (contiter M^{1}) accepisse] constat in pretium a. *O*, in pretio accepisse constiterit *H*   hac] haec G^{a}, hanc *NE*   23 sanctionem *E*   eos quoque] eosque *Δ*   munitos] munitus *N*, munificos *L*   quos] quod *NE*   admisnistrantes *M*   et ulla] et nulla NE^{a}, et aliqua *O*, in nulla E^{b} *Pith. (ad Cuiac.)*   gerente *Γ*   24 donationis *ΓGE*   25 habitas et] habita et *N*, habita sit *G*   commutationis *ΓGE*   emptio] empti *Δ*, emptor *G*   26 ita] ita enim *O*   in actu] actu *G*   positos] OHM^{a}S, positis *L*, positus *ΓΔ et reliqui*   fidelius *om. O*   dilectet *XC*   27 uident] uindet *Γ*, diuident *N*, uideant *ΔO Pith. (ad Cuiac.)*   emptione] emptionem EP^{1}*MS*, emptores *G*   seu commutatione ...... seu donatione *om. N*   commutatione (-nem *E* P^{1}*MS*) q. i. obt. emptionis (-ne P^{2})] *cf. C. Iust. 4, 64, 2; l. R. Burg. 35, 5; l. Visigoth. 5, 4, 1 (= Cod. Eur. frg. 293)*   seu donatione] seu donationis *ΔOGS*, donationes E^{v}, *om.* E^{t} 28 alio quolibet] *ΓΔOHL*, quo aliolibet *ES*, quolibet alio *PM*, quodlibet alio (aliud G^{b}) *G*, a quolibet *N*   uenientia] uenienti *ΔNE Pith. (ad Cuiac.)*, uenia *G*   mensura *GE*, mansuram *L*   28/29 si quis . . . 47 aduocatis *in libris omnibus hunc habent ordinem, ut primum locum obtineant verba* 43/44 non patimur . . . . 47 aduocatis, *postpositis* 28/29 si quis . . . 43 addicantur. *Sed quae librarii cuiusdam neglegentia turbata erant, sic ordinanda sunt, ut in contextu factum est*   29 curialis *H*   uinditori *ΓΔGEL*, uendituri *XOPM*^{b} laborantis *G*, laborant *E*   necessitatem *N*, *om. G*   subuenit] obuenit *G*   cum modo] commodo *GELΦ*, quomodo *ΓN*   ab exactore . . . . 30 modo *om. S*   ab exactore] *ΓΔOEL Pith. (ad Cuiac.)*, ob exactore *N*, ab executore *HΦ Pith. (ad Cuiac.)*, ad exactores *reliqui*   29/30 fiscalium] capitalium *G*   30 functionum] functionem *XPM*, *om. G*   modo] modum Γ^{a}Φ   a] ad *L*, *om. Δ*   urgueretur] urgeretur Γ^{a}*H*, urguetur *ΔN*, urguatur *G*, surgeretur *L*   et is sine] *Seeck*, et (aut *G*) sine *libri*   cautela] cautelam *E*, decreto *Pith. (ad Cuiac. F^{2}); cf. v. 36:* decreti interpositio   quam] quem *O*   premente] prae mentem *N*   31 uacabat] uacauat *H*, uacauit *GN*, ualebat P^{a} suspendii squalore *N*, suspendii sualore *G*   sportulae] sportula *Γ*, et sportulae *ES*   32 maiorem] maioribus *H*, *om. G*   cumulum] comulum *Δ*, cum mulum *L*, cumulis *H*   cur non ..... 33 liberari *om. O*   cur *om. Δ Pith. (ad Cuiac.)*

quae praestitit obnoxium a dispendiis et suppliciis liberari? Alii destituta atque inculta propterea vendiderunt, quia ieiuni cespitis onerosam professionem non poterant sustinere. Iniquum est tam iustis praecedentibus causis confectae venditioni ob hoc solum, quia decreti interpositio defuit, adimi firmitatem. Statuo itaque a tempore, quo Italiam Alaricus intravit, nullam moveri quaestionem his, quae curiales taliter de facultatibus propriis vendiderunt. A die sane latae huius saluberrimae iussionis cum praedia sua distrahunt curiales, primores etiam curiae, qui vendendi necessitatem ignorare non possunt, in collegae venditione subscribant. Hoc ordine omnis causatio sopietur nec emptor his auctoribus quicquam de resultatione formidat nec venditor potest sub tali adsertione fraudari. Quem si deceptum oppressumve claruerit, ab ipsis etiam subscriptoribus reddi
6 iubemus indemnem, ut utilitati eius cum emptore inprobo pariter addicantur. Non
patimur praeterea nonnullorum alio genere iura turbari. Notum est post fatalem hostium ruinam, qua Italia laboravit, in quibusdam regionibus et causidicos et iudices defuisse hodieque gnaros iuris et legum aut raro aut minime repperiri. Nam haec necessitas
7 fecit perpetuitatem dari provincialibus advocatis. In diversis provinciis vacuas curias
derelinquunt, qui certatim ad privilegia causidicis inlustris praetorianae sedis atque urbanae delata festinant: cum meliores natalibus suis effici volunt, non curant urbes proprias spoliatas ministeriis et officiis debitis interire. Nos neque meliora desideria volumus impedire neque passim destitui civitates. Quisquis ergo ad hoc officium venire contendit, non ante sibi sciat esse permissum quam universa munia, quae patriae suae

---

33 praestitit (praestit G) obnoxium] praestito noxium N a dispendiis] dispendiis H, ad dispendiis Γ liberare HG aliis H distituta ΔHEL **34** ieiuni] ieiu Γ, deuni H, ei una G cespetis Γ, cespites ΔNES, cispites G onerosa professione G poterat G, poterunt Δ **35** iniquum] iniustum O est] est enim ES tam] tamen L, cum G, *om.* E iustis] aequis O causis] caus N confectae] confecta GXCPM uenditioni] uenditionis H, uindicione ΓΦ, uenditione GXCPM quia] que uia Γ **36** ademi NGEL statuo] statuto EC^2S, *om.* G italiam] etaliam N, italia G **37** alaricus] alargicus G, alicus Γ intrauit] instrauit N; *anno 401 die 18 mensis novembris Alaricus Italiam intravit: cf. Mommsen, chron. min. 1 p. 299* nulla NGΦ mouere L quaestionem] questione G, actionem E his quae (hique L)] *scrib.* de *vel* super his quae, *ut Seeck monuit* curialis ON GE taliter] aut alter O **38** uinderunt Γ sane a die O, a diem sanae PM latae] latae legis N iussionis] iusserimus N **39** curiales] curtales G^1 primores] primoris L, priores G^1Φ necessitate NG **40** in collegae] ΔHPMS, collegae ΓNL, in quo lege EXC, in qua lege G, ut iniquo lege Φ, in contrahenda O uenditione] uenditionem H(?) *Cui. ed. 1*, uinditiones EΦ, emptione O, *om.* G ordine] modo enim O causatio] cautio S, occasio G sopiatur H, sopitetur Δ **40/41** emptor his (hic L)] emptoribus Δ *Pith. (ad Cuiac.)*, emptor et O **41** auctoribus] auctor O resultatione] resolatione E^1, resolutione Φ *Pith. (ad Cuiac.) Cui. ed. 1 (in margine)* formidat] formidet C, *om.* G formidat ..... **42** fraudari *om.* E **42** quem] quae L, quod H deceptum] preceptum H oppressumue] obuersum H claruerit] laruerit Γ subscriptoribus] ΓESP^2 LΦ *Pith. (ad Sichard.)*, subscriptione H, subscriptionibus O *et reliqui*, susceptionibus Δ **43** indemnem] subpressum uel indemne H ut utilitati .... addicantur *om.* O ut] tum S, *om.* ΔGΦ utilitati eius] utilitatibus G emptore] eptore Δ, tempore H improbum G, inprobe M addicatur E, abdicantur G **43/44** non patimur *om.* O **44** nonnullorum ..... turbari *om.* O alio] quod est alio Δ, quod alio *Pith. (ad Cuiac.)* iura turbari] iuratur haberi E^1 notum est *om.* E post fatalem] profatalem PM, profatalium G hostiam N **45** ruina G; *vide v. 36/37* qua] quam Δ N, qui S, quia G italia] et alia E^1, in tali G in *om.* ES regionibus et] religionibus et L, regionibus H, regionibus haec G causedicos ΔNEL, causidicus ΓG et iudices] iudices Δ PM, iudicis G, *om.* L **45/46** defuisse hodieque *om.* G **46** gnaros] *sic* O *Cui. ed. 1: inde Pith. (ad Sichard.)*, gnarus Γ, ignarus NGE, iguaros Δ *et reliqui* et legum] aut legum ΔOΦ raro] rara GXP^1M aut (ut hac H) minime] aut minima (minina G) GPM repperiri] repperire ΓE, reperire GL, repeririri Δ **47** dare HGL uacuas] uacas L **48** derelinquant ΔM certatim] certa N ad] a L causedicis ΔNGL sedes ΔN atque] aque L **49** urbana S dilata NL cum] et cum O, *om.* S meliori Δ, melioribus NL natalibus] natibus N suis *om.* E effici] offici N, effici his G uolunt .... **50** officiis *om.* G urbes] urbis NE, curias O **50** spoliatas] spoliata N, spolitas PM, spolitanas S interire] interiore Δ, interiori L nos neque] nosque NG **51** uolumus] *post* passim O, nolumus N distitui ΔHL ciuitatis G, ciuitatibus N **52** sibi sciat esse] s. sciant e. N, sciat s. o. G quam] qua N, quam si C, quam in X uniuersam S, uniuera N munie Γ, munera H munia ..... **54** uniuersa *om.* O

debet, exsolvat. Cuius tamen indulgemus arbitrio, ut, si ad togam properat, suffectum curiae praestet, cuius studio perficiat universa, quae per ipsum fuerant procuranda. Nec se absolutum statim credat adpositione subiecti, quia, si inefficax ullo debito actu fuerit, recursum ad ipsum praebemus auctorem, nihilominus ad eos concuriales, qui minus idoneum susceperunt. Professurus igitur gesta secum deferat apud moderatorem confecta provinciae, ut et officio iudicis notum sit, locum absentis quae persona susceperit, quae possit publicis necessitatibus sufficiens dare responsum: hac providentia nihil neglegens
8 et intutum potest urbibus evenire. Iubeo sane, ut, si in provinciali foro quattuor constat esse causidicos, quorum patrocinium in controversia parti possit utrique sufficere, cum voluerit, is, qui ultra memoratum modum potuerit inveniri, veniat ad praedictas sedes ob negotia peroranda. Alioquin licentiam non habebit, si illic non fuerit numerus designatus. Provideri enim decet, ne provinciales tenues homines defensionis inopia ad auditoria sumptuosa venire cogantur. Is ergo in inlustribus iudiciis ad actionem causarum debebit admitti, qui probat relatione iudicis conpetentis tantos intra provinciam sibi creditam esse causidicos, qui possint controversiae sustinere conflictum, Firmine
9 p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime). Inlustris igitur et praecelsa magnitudo tua hanc saluberrimam sanctionem programmate suo ad universorum faciet notitiam pervenire. DAT. PRID. KAL. FEB. ROM(AE) ADELFIO V̄C̄. CONS.

---

53 indulgimus *HXC* arbitrium *G* togam] tugam *NM*, totam *Δ* suffectum] subuectum *E* **54** perficiat] perfici *ES* ipsum] *ΓΔOH*, se ipsa *G*, se ipsum *reliqui* fuerat *N* procuranda] procuranda soluantur *O* **54/55** nec se] *H*, nec *ΓΔ et reliqui* **55** statim credat (credant *L*)] credat statim *H*, se credat *O* adpositione] adpositioni *L*, adpositionem *H*, ad possessionem *E*, expositione *GPM* subiecti] suffecti *H*, *om. S* quia si . . . . . actu fuerit *om. O* quia si] quasi *HGE*, quia *Δ Pith. (ad Sichard.)* inefficax] intendat efficax *H* ullo] ulto *S*, nullo *N*, ullo modo *L* actus *G L*, actum *S* **56** recursum (-so *Δ*) ad i. pr. auctorem (actorem *H*)] set ad ipsum statim recurratur auctorem et *O* ad eos] adeo *GP M*, adesse *H*, ad ipsos *O* concuriales] *P²S Φ Pith. (ad Sichard.) Cui. ed. 1*. concurialis *Γ*, concurialies *N*, cum curiales *ΔHGXCPM*, curiales *OE*, curialis *L* **57** susciperunt *ΔEL* professoris *G* secum deferat] secundae ferat *N*, secum exhibeat *Φ Pith. (ad Cuiac.)* **58** prouinciae] prouseiae *Γ*, por prouintie *L* ut et] ut haec *E*, ut *S Pith. (ad Sichard.)* officium *NG*, officia *E* iudicis] iuris *G* locum . . . . **58/59** quae possit *om. E* locum *om. O* absentis quae] absentes quae *ΔN*, quae absentes *O* susciperit *ΔL*, sufficerit *S* **59** possit] *post* dare *O*, posset *Δ* respossum *Γ* hac] hoc *G* prouidentia] prouidentiam *PM*, prudentia *C* **60** et intutum] *scripsimus*, et in totum *Γ et reliqui*, in totum *ΔOE Cui. ed. 1*, est in totis *G* potest urbibus] urbibus potest *G*, post urbibus *ES Cui. ed. 1 (in margine)*, potest orbis *Φ Pith. (ad Cuiac.)* sane] plane *N* ut si] ut *S*, ubi *G*, ut sine *Γ* **61** causedicos *ΔHGEL*, causedicus *N* patrocinio *Φ* in controuersia] introuersia *M*, in controuersiam *H Cui. ed. 1: inde Pith. (ad Sichard.)* parte *ΓΔE*, partis *Φ* possit utrique (utrisque *N*, unusquisque *Φ Pith. [ad Cuiac.]*)] u. p. *H* sufficere] suffice *X* **62** cum uoluerit (-ris *C*) is] conuoluerit his *X* memorato *G* inuenire *ΓNGLΦ* praedicta *L* **63** perorandam *N*, perduranda *H*, perpetranda *M* si] nisi *E* illic non] talis non *GPM*, illi cum *Φ Pith. (ad Cuiac.)* **64** prouidiri *Γ*, prouidere *NXCΦ* tenuis prouincialis *O* tenueis *C* inopiam *H* **64/65** ad auditoria sumptuosa uenire (sumptus aduenire *L*) cogantur] *sic ΓESL*, ad require auditoria s. u. cogantur *X*, ad requirere a. s. u. c. *Δ*, adquirere a. s. u. c. *NΦ*, id requirere a. s. u. c. *GPM*, ad requirenda a. s. u. c. *C*, aut requirere adiutoria s. u. c. *H*, auditoria sumptuosa cogatur requirere *O*; *glossam* 'require', *quam, ut primum scripta fuit, servavit X, librarii posteriores vario modo textui adaptarunt* **65** is ergo . . . . . **67** sibi creditam] iudices ergo intra prouintias sibi creditas tot prouideant *O* is] cur bis *ΔNΦ*, cum his *H* in inlustribus] *sic ΓS*, inlustribus *reliqui*, inlustres *H* iudiciis] iudicis *Δ*, iudicibus *H* actione *G* **66** debebit] debet *HN* probat] proba *G*, probatur *N*, probata *ΔH Pith. (ad Cuiac.)*, prolata *E Pith. (ad Cuiac.)*, prolatam *Φ* relatione] *ΔHG ES*, elatione *N*, relationem *reliqui*, relacionis *Γ* conpetentes *NXCSLΦ*, cum petentis *E* prouincia *NG* **67** credita *GL* causidicos] pro causidicos *G* possent *NΦ* controuertiae *M* conflectum *N*, conflictus *G* **68** p̄k̄a̅a̅] *sic ΓOXCPM*, p̄k̄a *ΔN*, p̄k̄ *H*, p̄r̄ aq̄ am̄ *L*, pf. aug̅. aug̅. *G*, parens karissime (k̄ *E*) atque (adq; *E*) amantissime *ES* inlustris igitur et] inlustris et *Γ*, igitur *N* praecelsa magnitudo tua] *sic ΓES*, praecelsa magt (mg. t *C*) *XC*, p̄sm̄. tam *N*, pmta *HPM*, pmt *OG*, pclsa mfat *L*, precelsa magnificentia tua *Δ Cui. ed. 1* **69** haec saluberrimae *G* sanctionem] sanctione *Γ*, sanctionis *G*, legem *O* programmate] grammate *O*ᵃ, pragmate *O*ᵇ uniuersorum] omnium *O* faciet notitiam (-tia *L*)] faciat n. *ΓG*, notitiam faciet *O* **70** dat. prid. kal. (id. *Ω*) feb. (sept. *ES Paris. 4409 Cui. ed. 1 [in margine] Pith. [ad Sichard.]*) *(hic finit Leid.)* rom. *(om. G)* adelfio ūc̄. (uiro claro *S*, uic *X*, *om. Γ Paris. 4414*) cons. *(om. NE Paris. 4410. 4414. 4415) libri*

INTERPRETATIO. Haec lex praecipit, ut, quia in administratione positis vel in quolibet officio militantibus leges anteriores id specialiter praescribebant, ut nihil aut conparare aut commutare aut donatum suscipere tempore militiae vel administrationis eis ulla ratione liceret: sed nunc Valentiniani imperatoris hac lege praeceptum est, ut omnes administrantes vel militantes aut in quocumque officio publico constituti sunt et conparandi et commutandi et accipiendi donationis titulo habeant liberam potestatem. Solum est, ut nullus probet huiusmodi scripturas aut per metum aut per fraudem suppositae personae aut violenter extortas, id est aut in carcere constituto aut in quibuslibet vinculis posito aut aliquod se tormentorum genere suppliciorumque perpesso aut forsitan pretium se, quod instrumentis scriptum est, non docuerit percepisse. Tunc vero non solum instrumentum, si fuerit, vacuatur, sed talis emptor et possessionem reddat et pretium venditori, quod instrumentis continetur insertum, cogatur inplere. Si vero nihil horum venditor, ut dictum est, fortasse pertulerit et contra venditionem hanc voluntarie factam sub tali obiectione venire temptaverit cum proposita poena, quam non valuerit conprobare, merito durante possessione in iure illius, a quo fuerit conparata, pretium venditor quod accepit emptori, cui calumniam intulit, absque ulla dilatione restituat. Curiales etiam, quibus hucusque sine decreti interpositione res suas vendere aut alienare a corpore curiae non licebat, si certa fuerint necessitate constricti, ut debitum, quod pro utilitate publica contraxit, dum creditorum poenas metuit, supplere festinet, quidquid sub tali necessitate vendiderit, omni firmitate subsistat. Nec interpositio decreti quaeratur, sed tantum concuriales sui, quos necessitas eius poterit non latere, in ea venditione subscribant. Et nihil emptori de empta re calumniae penitus opponatur, sed rem conparatam emptor perpetuo iure possideat: ita tamen,

---

71 haec lex] lex ista *S* praecepit *ΔNEXCL* ut *om. G* quia] *XCPMS*, qui *GE*, quibus *Paris. 4409*, quic *N*, quidquid *reliqui* in *om. N* positi *E* 72 legis anterioris *ΔL* id] *om. XCPM* especialiter *X* praescribebant] perscribebant *N*, praescribant *S*, proscribant *P*^{1}*M*, proscribantur *G* ut] *om. G* 73 suscipere] susciperit *L* eis] ei *S*, eius *EΨ'*, suae *G*^{b} ulla] nulla *NG* licere *G*, licuerit *S* 74 ualentiani *S* haec *Fuld.* omnes] causas *Fuld.* administrantis *Fuld.* uel .... 75 quocumque *om. Fuld.* 74/75 uel militantes *om. G* 75 aut] aut qui *Paris. 4409 emendans* publico const. sunt *om. Fuld.* et conparandi] ei c. *E*, aut c. *Ψ'*, conparandi *Fuld.* conmutanti *PM* 76 tituli *Fuld.* solum est ut] superest ut *Δ*, *om. Fuld.* probet] prouidus *H* huiusmodi] in huiusmodi *ΔΨ'Θ*, eiusdem *Fuld.* 77 scripturas ... personae *om. Fuld.* personae *om. S* exortas *E*^{a} id est] idcirco *G*, *om. Fuld.* 78 constituto] constitutum *E*, *om. Fuld.* quibuslibet] quolibet *NL* uincula *Fuld.* posito (-tum *GE*) aut aliquod (*sic NC*, aliquot *PM*, aliquid *X*, in aliqđ *L*, in alico *E*, aliquo *Δ et reliqui*) *om. Fuld.* se] sit *ES*, seu *Fuld.*; *delendum* genere] genus *P*^{a} 79 suppliciorumque] suppliciorum *N*, *om. Fuld.* perpessom *Fuld.*, perpessum *NGESLΩ* forsitan] *om. Fuld.*; *scrib.* forsitan qui se quod] quod *H Fuld.*, sicut *GS* instrumentis] huius instrumentis *E*, strumentis *PMS* scriptum] inscriptum *XC* non docuerit] *scrib.* docuerit non 80 percipisse *ΔL* tunc] et tunc *H* instrumentum] instrumento *N*, instrumentorum *G*, strumentum *PMS Fuld.* fuerint *G* uacuatur] uacuatum *ES* 80/81 et possessionem] possessionem *ES*, et possessiones *G* 81 uenditori *om. Fuld.* instrumentis] instrumenti *X*, instrumentum *G*, strumento *PM*, struendis *Fuld.* continetur] contenit *Fuld.* insertum *om. Fuld.* 82 si] sin *GEXCPMΨ'Θ* uero] uer *M*^{1}, ueroni *M*^{2} nihil horum *om. Fuld.* uindetur *Fuld.* fortasse pertulerit (protulerit *Δ*) et (*om. P*^{a})] *om. Fuld.* 82/83 contra (q̄ *C*) uenditionem hanc (ac *GXPM*, aut *ES*) uoluntarie (uoluntatem *Ψ'Θ*) factam (-ta *NX*) s. t. obiectione] sub tale obieccione contra uindicione *Fuld.* 83 cum (*om. S*) proposita poena (*sic GEP*^{a} *Par. 4409*, propositam poenam *Δ et reliqui*) *om. Fuld.* quam] qua *XCPM* non ualuerit] non ualere *G*, inuoluerit *N* 84 merito .... conparata *om. Fuld.* possessionem *G* a] aut *Ψ'Θ* fuerit] fuerint *Paris. 4409*, fuerat *HXC* conparata] couparatam *E*^{v}*Ψ'Θ*, conprobata *E*^{t} pretio *L* uenditor] uidedetur *Fuld.* 85 emptore *Fuld.* cui] qui *Fuld.* calumnia *N* abque *E* ulla *om. H* dilatione] delacione *Fuld.*, delatatione *L* restituat] restituet *Paris. 4409*, restituat et ipsam rem numquam in dominacione reuocet *Fuld.* 86 hucusque] ulla hucusque *H* sine] si *Ψ'Θ* a corpore] corporis *G*, aut corpore *Ψ'Θ* 87 licebat] licebit *Ω*^{a}, liceat *EXCPM* ut] aut *S*, *om. ΔΨ'Θ Paris. 4409* quod] *scrib. cum Seeckio:* quod quis pro] propter *H* 88 metuet *Ψ'ΘΩ*, metuunt *G* supplere] suplere *PM*, supplicare *E* festinent *G* uendiderint *G Epit. Mon.* 89 nec] et *XCPM*, *om. G* concuriales sui] *Ω*^{2} *Paris. 4409 Cui. ed. 1*, cum curiales (-lis *E*) sui *ΔNEXCPMΨ'ΘΩ*^{1}, curiales (-lis *L*) sui *HSL*, cum curialibus *G* quos] quo *E* 90 eius] *scilicet* uenditoris, *om. G* poterit] potuit *Epit. Mon.* in ea uenditione] in uindictione *G* de empta re] de intemtari *L*, de intenta *S* 91 calumnia *ESΩ* sed] et *S* rem (re *N*) conparatam] qui comparat *G* emptor] empto *Δ* possedeat *ΔNEML*

ut si forsitan aliqua fraude, intercedentibus concurialibus suis qui subscriptores iubentur accedere, venditor se probaverit fuisse deceptum, tam emptoris quam subscriptoris dispendio venditor reddatur indemnis. Curiales vero, si ad advocationem venire voluerint aut aliquam militiam sperare, provideant huiusmodi personas, quae munia ipsorum debeant expedire, provisuri, ut nihil per eos rei publicae possit inminui. Nam ad se omne dispendium noverint pertinere et se ad locum, in quo alium substituerant, revocandos. Reliquum vero huius legis ideo interpretatum non est, quia hoc in usu provinciae istae non habent.

Γ. — BREV. *(ΔO [om. int.] H [redit* 8 non mediocris*] NGEXCPMSL, item selectis tamen lectionibus Φ [deficit* 67 conflictum*]; decurtati omnes textum omittunt; Fuldensis interpretationis frustum exhibet [incipit* 74 hac lege, *finit* 85 restituat*]).*

92 ut] paternum ius *G* si forsitan] *scripsimus*, forte si *Ψ'Θ*, si forsitan se *reliqui* intercedentibus] intercedente *G* concurialibus] *HGNL Paris. 4409. 4413 Cui. ed. 1*, cum curialibus *Δ*E^1*Ψ'ΘΩ*, curialibus E^t*XCPMS* subscriptores] susceptores *L* iubentur] nidentur *G*E^t*XCPMS* 93 uenditur *G*^{a} se probauerit] probauerit se *N*, p. si *G* deceptum] receptum *N*$Ω^1$ emptores *NGΨ'Θ* subscriptoris] subscriptores *HGNEΩ*, susceptoris *Δ*, susceptores *Ψ'Θ* dispendium *HE* 93/94 uenditor] uenditoris *H* 94 reddatur] reddant *H* indemnis] inde minis *N* curialis *ES* ad aduocationem] ad euocatione *L*, ad uocationem *GEPMSΨ'Θ Paris. 4409* uoluerit *HNESΘ*, noluerint *Paris. 4409* aut] ut *Ω* militia *N Paris. 4409* 95 preuideant *Ω* quae munia] qni munia E^t, qui moenia E^v, quemonia *S*, quaeremonia *N*$Ω^1$, qui querimoniam *Epit. Mon.*, quae quaerimonia *Ψ'Θ* ipsorum] eorum *G* expedire] spedire *H*, experire *E*, experiri *S* ut] aut *Δ* 96 eos] eius *E* posset *Ψ'Θ* omnem *E*, omnes *G* dispendio *N* nouerit *HN Epit. Mon.* 97 quo *om. N* substituerat *ΔHNECSLΨ'ΘΩ Epit. Mon.* reuocandos] *sic G*, reuocandum *Δ et reliqui* interpetatum *Δ*, iuterpetratum *NG*, interpraetata *E*, interpretandum *Ψ'Θ* 98 quia] qui *EL* in usu] *sic Paris. 4409*, in usum *Δ et reliqui*, ipsum *Pith. (ad Cuiac.)* istae] stae *H*, istius L^b, *om. S* habent] habebit *Ψ'Θ*

XXXIII [*Haenel* XXXII]. DE PARENTIBVS QVI FILIOS DISTRAXERVNT ET NE INGENVI BARBARIS VENVNDENTVR NEQVE AD TRANSMARINA DVCANTVR.

xxxi *Γ*, xxxii *O (lat.)*, xxx *O (context.)*, xi *Brev. (om. C)* parentibus] p. ingenuis *L (context.)* filios] *sic O (context.) Φ*, filius *Γ (lat.)*, filiis *Γ (context.)*, filiis suis *X (context.) C (context.)*, filios suos *(om. S [context.] Ψ [context.] Θ [context.])* per (ex *O [lat.]*) necessitatem (-te *O [lat.] HN Ψ' [context.] Θ [context.] Fuld.*, per nec. *post* distraxerint *C [context.]*) *ΔO (lat.) et Brev. reliqui* distraxerint *X (context.) C (context.)*, distrahunt *G*, uendiderunt *O* et ne .... ducantur *om. O* et] aut *X (context.)*, *om. Fuld. (context.)* ne] de *S (context.)*, non *N (context.)*, *om. Ψ'Θ Fuld. (context.)* ingenuit *Fuld. (context.)* barbaris] a b. *ΔΨ' (context.) Θ (context.) Fuld. (lat.)*, b. alieni *N (context.)* uenundantur *Fuld. (context.)*, uendantur *S (context.)*, uindentur *N (context.)* neque] nec *Γ (lat.)* ad] a *ΔL (context.) Ψ' (context.) Θ (context.) Fuld. (lat.)* transmarinas *S (context.)* dicantur *X (context.)*

Nov. XXXIII [*Haenel* XXXII; BREV. XI] (451 Ian. 31).

IMP. VALENT⟨INIANVS⟩ A. AETIO PATRICIO. Cum diebus omnibus et momentis studium celsitudinis tuae et sollicitudinem pervigilem circa utilitatem publicam conprobemus, etiam praesenti insinuatione monstrasti, qua nullum pateris benigna et salubri provi-

1 imp. ualent. (ualentinus *S*) ā] *Brev.: v. ad nov. Valent. 29 (28), 1*, impp theud et ualent aa *Γ interpolans* etio *O* patricio] et patricio *Paris. 4408. 4409. 4413*, patritio consulibus *Ψ'Θ* omnibus *om. P* studium] studio *NΦ*, *om. Γ* 2 et] ut *G*, *om. Δ* sollicitudine *N* prouigil *Γ* 3 etiam] et in *G* monstrasti] monstrati *Δ*, monstratis *H*, monstras *Γ* quam *Δ*, quia *OΦ* patiris *PM* benigna et] benigne *G*

dentia addictae per necessitatem ingenuitati praeiudicium provenire. Ostendis non omnia sinistrae licere fortunae, ut status, quem illa voluit inopia cogente mutari, ad splendorem suum humanitatis nostrae beneficio reducatur. Notum est proxime obscaenissimam famem per totam Italiam desaevisse coactosque homines filios et parentes vendere, ut discrimen instantis mortis effugerent. Tantum unicuique miseranda macies et letalis pereuntium pallor extorsit, ut totius, quem natura concessit, amoris obliti alienare suos genus pietatis putarent. Nihil est enim, ad quod non desperatio salutis inpellat, nil turpe, nil vetitum credit esuriens; sola cura est, ut qualicumque sorte vivatur. Sed iniquum iudico ideo libertatem perire, quia vita non perit, et agi horrore vilissimae servitutis, ut exitium pudeat evasisse. Cui non ingenuo mori satius est quam iugum servile perferre? Illa sunt dulcia, quae praestita non deformant, quae accepisse delectet, quibus uti non turpe sit. Dici beneficium non potest, si pereat, quod servis pro summa remuneratione praestatur. Igitur libero statui, cui specialiter sapientissimi conditores iuris legesque voluerunt esse consultum, nullum praeiudicium patior inrogari. Renovans statuta maiorum venditionem censeo submoveri, quam praedicta fames de ingenuis fieri persuasit: ita sane, ut emptor pretium sub quintae adiectione recipiat, hoc est, ut quinto solido unus addatur, decimo duo, similiter crescente numero quamcumque summam venditio facta designat. Ita fit, ut neque illum rebus adflictis et desperatis emisse paeniteat, qui amplius recepit quam ad pretium dederat, nec pereat sub tanta clade distracta libertas. Si quis sane barbaris venditionem prohibitam fecerit vel emptum ingenuum ad transmarina transtulerit, sciat se sex auri uncias fisci viribus inlaturum. Quam saluberrimam legem, Aeti p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime), inl(ustris) et praecelsa magni-

---

4 adictae P^2, aditae *GXCP*^{1}*M*, additae Φ prae necessitate *G* ingenuitate *ΔΦ*, ingenuitatis *O* prouenire] prouidere *ΔS*, sustinere *O* ostendens *OG*: *recte fortasse* 4/5 non omnia] non sic omnia *O* 5 si nostre *ΔG*, sin est re *N*, *om. O* licere] debere licere *O* statutus *ΔE* quam *L* cogenti *L*, cogentis *H* mutare *ESΦ* 5/6 ad splendore suo *N*, ad splendidiorem suum *H* 6 reducantur *GΦ* 6/7 obscinissima *N*, obstinatissimam *G* 7 famen *N*, famam *H* disiuisse *G*, deseruisse *E* coactusque *GE*, coactos *H* homines (-nis *G*, -ne *E*) filios (-us *G*) et (uel *ΔO*) parentes] *scrib.* homines homines et parentes filios 8 uendere ut] uendere et *N*, uenderent *M* instantis] in tantis *E*, stantis *Γ* effugerint *ΔNG* tantum] tantumque *O* miserandam maciem (aciem *G*) *GPM* 9 letales *E* pereuntium *om. G* quem] quae Φ naturam *Γ*, nature *HLΦ* amores *NM*, amorem *G* 10 suo *G* pietatis genus *C*, genus ultionis *L*, genitos pietatis *S Pith. (ad Sichard.)* ad] id *GPM* quod non] quod *G*, quo nos *Δ* disperac(*vel* -t)io *ΓΔHNGELΦ*, speratio *S* desp. *post* salutis *O* 11 nil (nihil *HNGPMS Berol. 270*) turpe nil (nihil *HGEPMS Berol. 270*) uetitum (ueritum *M*)] nichil uet. nichil turpe *O* credet *ΔN* esuries *Δ* qualecumque *H Berol. 270*, qualemcumque Φ uiuat *S* 12 iudico] *OHXCPS Berol. 270*, iudicio *ΓEM*, indicium *ΔNGΦ*, inditii *L* ideo (*om. L*) libertatem(-te *ΔΦ*) perire (non perire Φ *Pith. [ad Cuiac.]*)] deliberat tem|temperare *G* uisa *G* periit *ΔOΦ Berol. 270*, periet *N* et agi] exagi *Γ*, ita ut *O* horrorem *GS*, orrere *L* 13 ut *om. OHE* exitium (exitum *GS*) pudeat (iubeat *N*) euasisse cui (cuidam *Δ*) non (nam *NΦ Berol. 270*) ingenuo] exitium p. eu. ingenuo enim *O*, nam ingenuo H^1 more *N*, mors Φ iugo *Δ* 14 seruilem *HESΦ* illas indulcia *N* delectet] delecta et *Δ*, delectent *L*, delectat *O* 15 uti (ut *N*) non turpe sit (scit *Berol. 270*)] utinpotest *Γ*; *fortasse scrib.* uti non pudeat beneficio *NG* si pereat] si percat *Γ*, si liberis pereat *O* seruus *N* 15/16 pro summa rem.] pro sui timore muneratione *N* 16 liberum *S*, liberos *E* sapientissi *H* conditores] conditor si *Δ* 17 iuris *om. O* legisque *ΔGEPMLΦ* uoluerint *E* nullam *L* reuocans *S* 18 statutam *ΓGL* maiore *G* uinditionem *Δ Berol. 270*, uinditione E^a, uenditione E^b, uindictione *G* qua *E* praedictam *NL* famis *ΔHNEXCPMLΦ* fieri] fuerit *ΔL* 19 persuasit] peruasit *Δ*, personas se *G* ut] et *N* quinta *ΔOGESL Berol. 270*, quinque Φ adiectione] abiectione *E*, ea die clione *G* 20 decimo] decem *ΓΔHNSΦ*, ad decem *E*, de decimo crescant *O* 20/21 similiter (et *ins. G*) cr. n. quamcumque (quacumque *G*, quantumcumque *S Pith. [ad Sichard.]*) summam (-ma *NGPMSΦ*) uenditio (uindictio *G*) facta designat ita (designant ita *L*, designata *Δ*) fit] *om. O* 21 neque *om. G* ullum *E* reb. adfl. .... paeniteat *post* 22 dederat *O* et] *ΓESL*, ac *ΔO et reliqui* desperatis emisse] desperatissemis se *Γ*, disperatissimis se *ΔG*, desperati emissae *S*, disperati^{s}s *H*, desperatissimis subuenisse *O* paeniteat] peneat *Γ* 22 qui] quis *M*, quia Φ *Berol. 270*, *om. G* recipit *ΔXPMSL*, recipiat *C* ad pretium *om. O* ne *G* sub tanta] substantia *NΦ* 23 barbaris uenditionem (uinditionem *ΔL*, uindictionem *G*, uindicione *Γ*) prohibitam (-ta *GΦ*) fecerit (-rint *G*) uel (aut *L*)] *om.* E^t*S* ad] a *Δ* 24 transmarinam *G* transtulerit] contulerit *Γ* uncias auri *GL* 24/25 saluberrima *GE* 25 legem] lege *E*, *om. G* aetii *Δ*, eti *O*, aethio *G* pkaa] *ΓO*, pka *ΔH*, pk Φ, p̄ kal ā *Paris. 4408*, p̄r kl aa *C*, parens kaa *P*, parens karis-

tudo tua notitiae omnium propositis vulgabit edictis. DAT. PRID. KAL. FEB. ROM(AE) ADELFIO V̄C̄. CONS.

INTERPRETATIO. Hoc praecipit haec lex: Quicumque ingenui filios suos in qualibet necessitate seu famis tempore vendiderint ipsa necessitate conpulsi, emptor, si quinque solidis emit, sex recipiat, si decem, duodecim solidos similiter recipiat, aut si amplius, secundum suprascriptam rationem augmentum pretii consequatur. Nam si huiusmodi personas aliqui aut ad extraneas gentes aut transmarina loca transferre aut venundare praesumpserit, ipse, qui hoc contra statuta praesumpserit, sex auri uncias fisco se noverit inlaturum.

Γ. — BREV. *(ΔO[om. int.]HNGEXCPMSL, item selectis tamen lectionibus Φ et Berol. lat. fol. 270 f. 14ª [incipit* 10/11 inpellat, *om. subscr.]; ex decurtatis Paris. 4408 textus verba habet extrema inde a* 25 pkaa, *reliqui omnes textum omittunt; Fuldensis interpretationem exhibet [incipit* 28 quicumque*]).*

sime (k̄ *E*) atque amantissime *ES*, pater k̄ āā *XM*, p̄r aq̄ ām *L*, patrici pkaa *N*, patricio kaa *G*, pater r̄p kaa *Berol. 270* inl. et] inluster et *Berol. 270*, illec *N*, illustris atque amantissime inlustris et *S* **25/26** praecelsa magnitudo tua] *sic verbis perscriptis ΓΔHES Paris. 4408*, p̄celsam āg t̄ *X*, p̄ māg t̄ *C*, percel m̄ t̄ *Φ*, pclam fa *L*, t̄ p̄ m̄ t̄ *G*, pmt *O*, pmta *PM*, p̄m tam *N*, pm̄a tua *Berol. 270* **26** notitiae] *ΓESL*, notitiam *ΔHNG Paris. 4408*, in notitiam *O*, notitia *reliqui, om. Φ* omnium] *ΓESL*, communium *reliqui*, communum *X*, communem *O* praepositis *Φ* uulgabit] *OCSL Berol. 270*ᵇ, uulgauit *ΓΔ et reliqui* aedictis r̄ *Berol. 270*
26/27 dat. prid. *(om. E)* k. feb. (dec̄ *N*, iaū *Ω*, *om. L*) rom̄. adelfio (aetio *GPM*) ūc. (uucc *N*, uiro claro *S*, uic *X Leid. Paris. 4414*, uicario *Paris. 4413*, uictissimo *G*, ā *Paris. 4411*, *om. L*) cons. *(vel* conss., *om. NE Paris. 4409) libri*
28 hoc praecipit (praecepit *NX Berol. 270 ΨΘ*, precipet *H*) haec *(om. ΨΘ)* lex] haec lex hoc praecipit *(S*, praecepit *E) ES* quicumque] ut q. *HG* filio *H*¹ suos *om. H*¹*G* in *om. ΔΩ* quaqumque *G*, qualicumque *H* **29** seu] si eos *S*, *om. E* tempore] timore *Paris. 4409* uinderint *Fuld.*, uindiderit *ΨΘ*, uendiderunt *E* ipsa *om. Fuld.* necessitudine *G* conpulsus *G* si quinque (-em *H*)] si qui quinq: *N*, quinque *Fuld.* solidis] *C*, sol *N*, solidos (-dus *L*) *reliqui* emat *C* **30** recipiat] accipiet *H* si decem d. solidos *(om. Paris. 4409)* s. recipiat] si decem similiter xii *Fuld.*, *om. ES Cui. ed. 1* **30/31** aut si . . . . consequatur *om. Fuld.* suprascriptam] suprascripta *NΩ*, scripture *H*, *om. Δ* **31** ratione *ΔΩ* nam . . . . **33** inlaturum] nam qui ad transmarinas uel ad alias gentis transferre aut uenundare presumerit (*corr. ex* presumet) sex auri uncias nouerit inlaturum *Fuld.* si *(om. L)* h. personas *(om. L)* aliqui *(sic plerique*, aliquis *S Paris. 4409*, aliquid *G Berol. 270*, aliqua *ΔΨΘ)*] si quis h. p. aliquis *H* aut ad] ut ad *ΨΘ*, ad *HE* **32** aut transmarina] aut ad t. *NSLΩ Paris. 4409*ᵗ, ad t. *E* uendere *HES* praesumpserint *ΔG Berol. 270* hoc *om. L Paris. 4409* **33** praesumpserit] uenit *Paris. 4409* fisco] fisco nostro *Paris. 4409*

XXXIIII [*Haenel* XXXIII]. DE PRAEDIIS PISTORIIS AFRIS DEPVTANDIS.

xxxiiii] xu *O(context.)*, xiiii *O(lat.)*, theod. xl **ΔΔ Fuld.* presidiis *Fuld.* pistoriis *om. O (lat. et context.*ᵇ*)* deputandis] restituendis *O (lat. et context.*ᵇ*) pro rubrica errore scribit* specialia beneficia generalibus non preferenda *O(context.)*ᵃ

Nov. XXXIIII [*Haenel* XXXIII] (451 Iul. 13).

IMP. VALENT(INIANVS) A. FIRMINO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O ET PATRICIO. Ad auctores suos beneficia delata respiciunt nec minus plenam gratiam meretur, qui praestanda suggessit quam qui suggesta concedit. Unum providi iudicis est, alterum munificentiae principalis et insinuatio, benevolentiae titulum praestando, gloriam cumulat insinuationis
1 effectu. Censeo igitur, ut iuxta suggestionem culminis tui honoratis Afris et possessoribus hostili vastatione nudatis isto remedio consulatur, ut, quod fortunae inpressio sustulit, ad quantum potest, largitas augusta conpenset. Dulce est remedia fessis op-

---

1 pf p̄o *Δ*, preposito *O* auctores] *O*ᵇ *Pithoeus*, auditores *ΔO*ᵃ, auditoris *Fuld.*, adiutores *Pithoeus* **2** plena gratia *Δ* **3** concedit] *O*, concedat *Δ* indicis *Pithoeus* **4** titulum] *O*, titulo *Δ* **5** affectum *Δ* iusta suggessione *Δ* affris *Δ* **6** nudati *Δ* fortuna *O* inpressio] *Pithoeus*, in precio *Δ*, pretio *O* **7** ad] id *Pithoeus* augusta conpenset] *Pithoeus*, augusta (augustet *O*) competens et *ΔO*

tata largiri et, licet habeat inexhaustum dolorem atque aeterna suspiria propriarum amis-
2 sio facultatum, tamen, quae in tam tristi fuerint sorte conlata, amissa solantur. Igitur
intra Numidiam provinciam ex desertis locis, de quibus, sicut celsitudinis tuae suggestio loquitur, nihil emolumenti accedit, honoratis et possessoribus, quos praediximus, XIII milia fere centuriarum sub quinque annorum vacatione concedimus: duo milia praeterea solidorum, qui ex titulo vicenarum siliquarum, quae per singulas centurias exiguntur, superesse et fisco perire dicuntur, exacta per officium magnitudinis tuae ad arcam praetorianam deferri praecipio, ut hostili vastitate nudatis atque depulsis ad eandem summam, quemadmodum iuxta merita personarum per ordinem annis singulis dividi debeant, pro tua
3 moderatione decernas. Et in Sitifensi et in Caesariensi provincia [Mauretania et Numidia]
praedia iuris enfyteutici et domus divinae, quae ab accolis post Wandalicam vastationem fuerant conpetita et a diversis hodie possidentur, auferri ab iisdem censeo et sub eo pensitationis modo, quo nunc tenentur, subsignatione cessante honoratis proconsularis provinciae ac Byzacenae potius conlocari, quos a barbaris sublatis patrimoniis etiam de sedibus pro-
4 priis constat expulsos. De pistoriis autem praediis statuo, quoniam his, quos barbaries
adflixerat, ob alimoniam ante fuerant lege concessa, ut ad eos tantum debeant pervenire, quos ab hostibus certum est facultates captivitatis infortunio perdidisse, eisdem pulsis, quos ad hoc beneficium indecenter constat admissos: nec liceat quemquam amplioribus, quam eius loci ratio postulat, remediis adiuvari. Aequum est, ut, quod perculsis graviori sorte contulimus, iusta singulis distributione proficiat; penes quos salvo urbis Romae privilegio haec humanitas permanebit, donec auspice deo eos in Africam redire con-
5 tingat. Praedia obeuntium eiusdem scilicet iuris ad filios eorum, quibus data sunt,
successionis iure perveniant, salvo tamen, ut dictum est, privilegio urbis aeternae. Qui si defuncto fortasse non fuerint, auctoritate iudicis huic dari praecipio, cui magis consuli iusta necessitas persuadet; maioribus enim debent beneficiis adiuvari, quos non dubium est adversa vehementiora perpessos, Firmine p(arens) k(arissime) a(tque) a(man-
6 tissime). Itaque inlustris et praecelsa magnificentia tua ad designatos provinciales sub
programmate suo nostra edicta faciat pervenire, ut, quanta nobis eorum cura sit, praesenti lege cognoscant. DAT. III ID. IVL. ROMAE ADELFIO $\overline{\text{VC}}$. CONS.

ΔO Fuld. (1 auctores ... 2 respiciunt)

8 atque] et *O* propriarum] *O Pithoeus*, propria *Δ* 9 sorte] *O Pithoeus*, forte *Δ* solantur] *O Pithoeus*, soluantur *Δ* 10 suggessio *Δ* 11 emolumenti accedit] *O*, emolumentis agnoscet *Δ*, emolumenti agnoscitur *vel* emolumenti fiscus agnoscit *Pithoeus* 12 fere] *O*, ferte *Δ*, terrae *Cuiacius* ('doctor meus legit' *adnotat Pithoeus*) nagatione *Δ* 13 uicenarum] *O Cuiacius*, uicinarum *Δ* 14 superesse et fisco] *scripsimus*, et superesse fisco *Δ*, et fisco *O* perire] *ΔO*, per se *Cuiacius* 14/15 praetorianam d. pr. ut h. u. n. a. depulsis] *O*, praefecturae *Pithoeus*, *om. Δ* 16 iuxta] *Pithoeus*, iusta *ΔO* debeant] *Pithoeus*, debeat *ΔO* 17 in sitifensi] *O Pithoeus*, sitifensi *Δ* prouincia mauretania et numidia *libri: uncis in textu conclusa delenda, pergitur enim a Numidia ad Mauretanias duas* 18 enfitheutici *ΔO* domos *Δ* quae ab accolis] *O*, qui a uaculis *Δ* 19 fuerint *O* a diuersis] *O Pithoeus*, aduersis *Δ* possidetur *Δ* hisdem *Δ* et] *Δ*, ut *O* 19/20 pensitationis] *O*, insitationis *Δ*, insitionis *Pithoeus* 20 subsignatione cessante] *Δ*, subsignante cessatione *O* proconsularis] *O Pithoeus*, proconsulis *Δ* 21 ac byzacenae] *Ritter*, byzacenae *Cuiacius secundum Pith. (ad ed. F 2240)*, bizancinae *O*, abidiacene *Δ* 22 pistoris *Δ* statuo quoniam .... 23 concessa] censeo *(rel. om.) O* 23 ob alimoniam] *scripsimus*, et ob alimonia *Δ*, *def. O* ut] *O*, *om. Δ* 24 capt. inf. facultates *O* eisdem (iisdem *Pithoeus*) pulsis] *O Pithoeus*, idem pulsis *Δ*, iis demum pulsis *vel* iis depulsis *Pithoeus* 25 ad] *O*, ab *Δ*, a *Pithoeus* indecenter *om. O* 26 aequum] *O*, et cum *Δ*, aequum enim *Pithoeus* quod] *O*, quos *Δ* 27 iusta singulis] *O Pithoeus*, iuxta singulos *Δ* penes] *Δ*, apud *O* saluo] *O Pithoeus*, salua *Δ* 28 auspice deo (*sic Pithoeus*, adeo *Δ*) eos in (eos in *addidimus*) africam redire] *Δ Pithoeus*, meliore auspicio ubertas rerum africae *O interpolans* 29 praedia] ut pr. *O* scilicet *om. O* 30 iure] *O Pithoeus*, ire *Δ* 31 non fuerint] *Δ*, defuerint *O* auctoritatem *Δ* 31/32 consuli] *Pithoeus*, consulti *Δ*, consilii *O* 32 maioribus] *O Pithoeus*, maior ibi *Δ* debet *Δ* 32/33 non dubium est] *O Pithoeus*, dubium *Δ* 33 perpensos *Δ* 33/34 $\overline{\text{pkaa}}$] *O Pithoeus*, *om. Δ* 34 inlustra *Δ* praecelsa magnificentia tua] $\overline{\text{pmt}}$ *O* ad designatos] *scripsimus*, adsiguatos *Δ*, ad assignatos *O* prouinciales *om. O* 35 programmate] *Δ*, pragmatico *O* nostra edicta] *O*, *om. Δ* facit *Δ* eorum] *O Pithoeus*, eoralium *Δ*, curialium *Pithoeus*, doralium *Pith. (ed. 1)*, dotalium *Pith. (ed. 2)*; *Seeck proponit* eorum prouincialium 36 cognoscat *Δ*

XXXV [*Haenel* XXXIIII]. DE EPISCOPALI IVDICIO ET DE DIVERSIS NEGOTIIS.

xxxu] xxxii *Γ*, xxxi *O*, xi *Leid.*, x *Ξ*, xii *reliqui (om. C)* et de *(om. XCS [context.])* diuersis negotiis] *om. Γ(lat.) O* *post* negotiis *add.* et ne quis inuitus clericus ordinetur *E Paris. 4409 cum Cui. ed. 1, inde Pith. (ad Sichard.): interpolata lectione ex novellae Maioriani 11 rubrica (cf. v. 117/118)*

Nov. XXXV [*Haenel* XXXIIII; BREV. XII] (452 April. 15).

IMP. VALENT(INIANVS) A. FIRMINO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O ET PATRICIO. De episcopali iudicio diversorum saepe causatio est: ne ulterius querella procedat, necesse est praesenti lege sanciri. Itaque cum inter clericos iurgium vertitur et ipsis litigatoribus convenit, habeat episcopus licentiam iudicandi, praeeunte tamen vinculo conpromissi. Quod et de laicis, si consentiant, auctoritas nostra permittit: aliter eos iudices esse non patimur, nisi voluntas iurgantium interposita, sicut dictum est, condicione praecedat, quoniam constat episcopos [et presbyteros] forum legibus non habere nec de aliis causis secundum Arcadii et Honorii divalia constituta, quae Theodosianum corpus ostendit, praeter religionem posse cognoscere. Si ambo eiusdem officii litigatores nolint vel alteruter, agant publicis legibus et iure communi: sin vero petitor laicus, seu in civili seu in criminali causa, cuiuslibet loci clericum adversarium suum, si id magis eligat, per auctoritatem
1 legitimam in publico iudicio respondere conpellat. Quam formam etiam circa episcoporum personam observari oportere censemus, ut, si in huiusce ordinis homines actionem pervasionis et atrocium iniuriarum dirigi necesse fuerit, per procuratorem sollemniter ordinatum apud iudicem publicum inter leges et iura confligant, iudicati exitu ad man-

---

1 imp. (impp. *Γ Paris. 4414*) ualent. (ualentiuus *S*, ualenianus *Θ*, ualens *Paris. 4411*, constantiuus *Vat. 520*) a. (aa. *Γ*)] idem aug' *O* firmino] firmo *H* ppo (praefecto *G Paris. 4409*, pposito *OS*, prbt *Paris. 10753*) et patricio *(om. L Leid.)*] patricio ppo *Vat. 520* 2 causatio est] causationis *N* ne (nec *H*, et ne *Paris. 10753*, quam ne *O*) ulterius] nisi de eo umquam *G* 3 sancire *ΓSL*, sanctire *G* uerteretur *Paris. 4411 cum Pith. (ad Cuiac.)* conuenit] conuenisse *G* 4 habet *G* praeeunte] percunctet *G* uinculum *Γ* conpromissi] conpromisso *Γ*ᵃ *Vat. 520*ᵃ, primis *Paris. 10753* quod et ..... 5 iudices *om. L* de *om. Paris. 4411* 5 si consentiant (-tiat *G PM*)] conscientia *Paris. 10753* praemitti *N* aliter] et aliter *Vat. 520*, taliter *E* eos] eius *N*, *om. Γ* 6 condicione] condicionem *L*, uoluntate *O* quoniam] qd *L* 7 episcopos] epis *E*, eps *ΓN* et presbyteros (praespiteros *G*, presbiter *Γ*, pbro *N*)] *haec suspecta; vide ad v. 18* aliis] altis *G* 8 arcadii (archadium *Vat. 520*) et honorii (horatii *Paris. 10753*) *(ins.* secundum *G)* diualia (et alia *Paris. 10753*) constituta (costituta *H*)] *scilicet Theod. 16, 11, 1 (a. 399), Theod. 1, 27, 2 (a. 408); v. etiam C. Iust. 1, 4, 7 (a. 398)* quae] quae et *Paris. 4411* theodosianum] theodosiani *ES*, theodosiano *Vat. 520*, in theodosiano *O* corpus] opus *S Pith. (ad Sichard.)*, corpore *O* ostendit] ostenduntur *O* 8/9 religionem] religationem *E* 9 possit *G* nolent *ON*, nollent *ES*, nolunt *D*, nolentes *Vat. 520* alteruter] alteruterque *H*, alterutrum *E*, alter *O*, aliter *Paris. 4411 cum Pith. (ad Cuiac.)* agunt *G* 10 et *om. E* iuri *N* commune *Vat. 520* sin] si *E Vat. 520* petitur *G* in *om. E* ciuilis *N* 11 causa] causa uoluerit *O* cuiuslibet] quoslibet *Paris. 4411* clericum] clericorum *Paris. 4411*, curiarum *PM*, curialium *G* aduersariorum suorum *G* 12 legitima *N* in publico .... formam etiam *om. Vat. 520* iudicio *om. G* compellit *G* etiam] et in *P*² circa *om. GXCPM* 12/13 episcoporum] epis *N*; *cf. l. Visigoth. 2, 3, 1* 13 persona *N*, personas *G* obseruare *Γ* si *om. D* huiuscemodi *OCS Paris. 4411*, huiuscemodo *X*, huiusmodi *Paris. 10753* ordines *G* homines (-nis *ΓG*, *om. S*) actionem] homini sancione *N* 14 peruasionis] persuasionis *C*, praeuaricationis *G* adtrocium *L* fuerit] fuit *Vat. 520* 15 inter leges (legis *PM Vat. 520*)] intelleges *N* iura] iure *L* confligant] configant *P*, confligit *N* exitu (-to *G*, -tum *NXCLD Vat. 520*) ad] extituat *Γ* 15/16 mandatorem *OD Vat. 520*

datores sine dubio reversuro. Quod his religionis et sacerdotii veneratione permittimus.
Nam notum est procurationem in criminalibus negotiis non posse concedi. Sed ut sit
ulla discretio meritorum, episcopis [et presbyteris] tantum id oportet inpendi; in reliquis
negotiis criminalibus iuxta legum ordinem per se iudicium subire cogantur. Si ab exe-
cutore conventi parere detrectent, servato iuris ordine sententia teneat contumaces.
2 In clerico petitore consequens erit, ut secundum leges pulsati forum sequatur, si, ut
dictum est, adversarius suus ad episcopi [vel presbyteri] audientiam non praestat ad-
sensum: poena defensoribus negotii, qui in eodem extraordinario iudicio adfuerint atque
egerint, huiusmodi constituta, ut causidicum officii amissio, iurisconsultum existimationis
3 et interdictae civitatis damna percellant. Nullus originarius inquilinus servus vel
colonus ad clericale munus accedat neque monachis aut monasteriis adgregetur, ut vin-
culum debitae condicionis evadat, non corporatus urbis Romae vel cuiuslibet urbis alterius,
non curialis, non exprimario, non aurarius, civis collegiatus sevir aut publicus servus.
4 Iubemus, ut clerici nihil prorsus negotiationis exerceant. Si velint negotiari, sciant se
5 iudicibus subditos clericorum privilegio non muniri. Defensores ecclesiae de expressis
urbium ministeriis non liceat ordinari: adquiescentes huic officio rerum suarum amissio
comitetur, quas curiae vel corpori suo praecipimus adplicari. Si custodire haec et exe-

---

16 reuersurum *GD* his] si huius *G* religionibus *N* sacerdoti *PM* uenerationi *G* permittemus *N*, permittamus *G* **17** notum] totum *G* procurationem] procuratorem *PM*, procuratorum *G* concedi sed] concedisset *N* **17/18** sit ulla] aliqua sit *O* **18** discretio (discriptio *EL*, districtio *Paris. 4411 cum Pith. [ad Cuiac.]*) meritorum] meritorum discretio *G* episcopis] et episcopis *Vat. 520* et presbyteris] et presbyteris his *GE; haec sine dubio delenda, cum desint presbyteri v. 12/13. Idem comma v. 7 et 22 insiticium videtur esse; nusquam enim praeterea episcopalis audientia extenditur ad presbyteros sine delegatione iudicantes neque, id si placuisset, potuit alibi silentio praeteriri* tantum id (*om. N*)] id (in *D*) tantum *OLD Vat. 520 Paris. 4411. 10753* **19** iuxta] iusta *L*, ius *S* legis *Vat. 520* ordine *L* iudicum *L* cogatur *N* si] se *Γ* **19/20** exsecutor *Vat. 520*, exactore *D* **20** parare *Vat. 520*, paris *L* detrectant *PM*, detractent *Vat. 520*, detractant *GL*, decertent *S* ordinem *Vat. 520* sententiam *OSD* teneant *O* contumacis *OGESD Vat. 520* **21** petitorem *E*, in petitorem *G*, peticione *Vat. 520* ut] et *Γ* legem *ES*, lege *D*, legis *NL Vat. 520* pulsati forum (foro *N*, *om. L*)] forum pulsati *O* sequantur *GES*, *om. L* si ut] *sic O Paris. 4411*, ut si ut *Γ*, sicut *reliqui* **22** aduersarius suus] *sic OS*, aduersarium suum *Vat. 520*, aduersariis suis *G*, aduersarios suos (*om. E*) *ΓD et reliqui* ad *om. OD* episcopum *G*, epis *E*, eps *N* uel presbyteri (presbiterum *G*, presb *E*, pbrs *N*)] *suspecta haec, vide ad v. 18* audientiae *O*, audiente *D*, in audientia *G* praestet *O*, praesentat *Vat. 520* **23** poenam *GNL* defensoris *G*, defensores *PM* negociis *L* eadem *EC* iudico *N*, *om. D* adfuerunt *Vat. 520* **24** egerunt *Vat. 520* constituta ut (aut *E*, *om. L*)] constet ut aut *G* causedicam *L*, causae decus *G* ammissio *L*, amissi *GPM*, amisso *Vat. 520*, amissione *ES* iurisconsulium *M*, iurisconsultorum *N Vat. 520* existimationis] *sic editiones*, extimationes *Γ*, stimaciones *Vat. 520*, stimationis *X*, estimationis *ESL*, aestimationis *reliqui*, *om. O* **25** et *om. ON* interdicta *ONE* damna *om. G* percellat *L*, percellent *Vat. 520*, praecellant *S* originalius *L* seruus] ac seruos *Vat. 520*, *om. N* **26** colonos *Vat. 520* clericalem *N* monachus *L* aut] *Γ*, in *GL Vat. 520 Pith. (ad Sichard.)*, et *O et reliqui*, *om. Paris. 4411 cum Pith. (ad Cuiac.)* monesteriis *L*, *om. Paris. 4411 cum Pith. (ad Cuiac.)* adgregentur *ΓE* ut] et *E* **26/27** uincula *O* **27** debitae *om. S* euadant *E Vat. 520* corporalis *L* **28** non curialis (-les *NL Vat. 520*)] *bis P*[1], *om. G* exprimarius *GPM*, exprimarios *Vat. 520* non aurarius (-rios *E Vat. 520*)] *om. L* ciuis] ciues *NGED Vat. 520 Paris. 4411 cum Pith. (ad Cuiac.)*, quiuis *Pith. (ad Cuiac.)*, cuius *Sich. cum Cui. ed. 1* collegiatus] colligiatus *L*, colleiatus *XPM*, collegiatos *Vat. 520*, collegatos *E*, colligitos *D*, non collegiatus *O* seuir] *ΓL Paris. 4411. 10753 Pith. (ad Cuiac. et Sichard.)*, sit uir *GXCPM*, siue *S cum Cui. ed. 1 (in margine): inde Pith. (ad Sichard.)*, seu libertus *Vat. 520 cum Cui. ed. 1 (in margine): inde Pith. (ad Sichard.)*, seuorilis *Cui. ed. 1 (in margine)*, seruilis *Cui. ed. 2 (in margine)*, fori *O*, fieri *D*, reuera *N*, *om. E* aut] ut *N* **29** prorsus] propsus *E*, pro ipsos *Vat. 520 cum Pith. (ad Sichard.)*, *om. S* negotiationis] denegotiationis *S* uellint *NESL*, uellent *Vat. 520* negotiare *GE* **30** non muniri (moniri *N*)] numerari *Vat. 520*, carituros non munere *O* **31** ministris *G*, minister *L* huic] hinc *L*, huius *N* officii *Vat. 520* rerum suarum *om. Γ* amissio comitetur] amissio (*om. Γ*) commitetur *ΓNSL*, amissione committitur *E Vat. 520*, amissione multandos *OD* **32** quas curiae] quia quos curia *G* corpore *Vat. 520* praecepimus *N* custodiri *D* haec et] haec *NEM*[a] **32/33** exequi] implere *Vat. 520*

qui neglexerint iudices conpetentes, facultatibus suis et status privilegiis exuantur, primoribus officii capitali discrimine constituto, ipsis nihilominus a tali officio repellendis, ut ab urbis suae conpetentibus obsequiis non recedant. Hi autem, qui intra decennium transactum a die latae huius legis diacones ordinati sunt, suffectos pro se dare debebunt; si non habent, unde sibi hac ratione prospiciant, ipsi ad nexum proprium reducantur: ceteris inferioris gradus ad conpetentia ministeria retrahendis, exceptis episcopis atque presbyteris, servatis tamen, quae de patrimonio talium personarum legum praecedentium
6 statuta sanxerunt. Originarii vero vel servi, qui iugum natalium declinantes ad ecclesiasticum se ordinem transtulerunt, exceptis episcopis et presbyteris ad dominorum iura redeant, si non in eodem officio annum tricesimum conpleverunt: ita ut huius condicionis diaconus domino pro se vicarium reddat, omni pariter peculio restituto. Circa quem nihilominus, si copia vicarii dandi non suppetat, quae de ministeriis urbium sunt superius
7 statuta serventur.. Universis clericis praeter ecclesiasticos actus nihil omnino cum aliis causis decet esse commune nec cum locis iuris publici, quae quasi destituta plerumque et non necessaria elicitis supplicationibus velut ad usum quendam religionis evertunt: poena XX librarum auri scriniorum proximis interposita, si aditus huic suppli-
8 cationi fuerit adtributus. Opportunum duximus occasione legis ea de successione decernere, quae anterioribus constitutis non sunt evidenter expressa. Itaque si vir sine liberis uxore superstite moriatur, sponsalium, quae mulier accepit, obeuntis patri matrive

33 neglexerint] noluerint *OD* iudices] iuditiis *O* conpetentes] consentientes *GPM*, competentibus *O* status] statutis *Vat. 520* priuilegii *ES* **33/34** primoribus] repellendi prioribus *E* **34** constituto] constituo *S*, consuetudo *G* ipsi *N* a tali] a tale *Vat. 520*, a talio *E*, ut ali *L*, ad *N*, ab *O* officio] officio suo *O*, officii *Γ Vat. 520*, fidutia *G* repellendi *Γ*, repellendus *Vat. 520* ut *om. S* **35** urbis] urbibus *G*, orbibus *Paris. 4411* suae] sibi *G* qui *om. G* intra decennium (-nio *G*)] tricennium *Paris. 10753* **36** transactum a] transacto *G* latae] laice *Vat. 520*, *om. S* diaconis *N Vat. 520 Paris. 4411. 10753*, diaconi *OE; cf. v. 138* ordinate *Γ* suffectus *GEL*, supfectus *N* **37** si] et si *E* hanc rationem *Vat. 520* prospiciant] prospiciatur *G*ᵃ, prospectant *Paris. 4411* ad] ab *Γ* nexum] necessaria *G* propria *G* reducantur] deducantur *D Vat. 520*, reuocantur *G* **38** ceteri *L*, ceteros *G* inferiores *NGE*, inferis *S* grados *N* ad] a *NPM*, id *Vat. 520* competentiam *NEM*, paenitentia *Paris. 10753* retrahendis] subtrahendis *G* atque] et *G* **39** seruatis] seruent *G*, seruantes *L* patrimonio talium] patrimoniorum *Paris. 10753* legum praecedentium] *scilicet nov. Valent. 27 (26) et 31 (30)* **40** sanxerint *M*ᵇ origi(-e *N*)nariis *NE* uero] *Γ cum interprete (v. 142)*, sane *reliqui* seruis *E* natalium] talium *Vat. 520* **40/41** ad ecclesiasticum se ordinem (ordinem se *L*)] ad aecclesiasticos ordines *G* **41** transtulerint *ES* episcopis] *sic Γ*, episcopis ut dictum est *Brev. libri omnes* et presbyteris] atque presbyteris (praebis *P*, praehis *M*, pbris.hi *G*) *GPMD*, presbyteris *E Vat. 520* **42** in *om. ES* triceusimum *NPML Paris. 4411. 10753*, tricessimum *Vat. 520*, trigesimum *G*, xxx *Γ* conpleuerant *Γ*, conpleuerint *E*, conpleuerit *Vat. 520*, impleuerint *OD* ita] itaque *Γ* huius] ius *G* **42/43** diaconis *N* **43** pariter] parte *D Paris. 4411* peculio] peculii *D*, periculo *S Paris. 10753* restituto] destituto *GPM* constituto *Vat. 520* circa] contra *Vat. 520* **43/44** nihilominus] nichil omnino *G* **44** copii *Γ* uicaria *NG* suppetat .... sunt superius *om. G* suppetat] suspitat *Vat. 520*, superat *Paris. 10753*, sufficit *O* quae] qui *E* ministerio *O* sunt superius] *sic Γ*, superius sunt *reliqui* **45** seruetur *G* uniuersis] diuersis *Paris. 10753* praeter] praeterea *N*, praeterea et *Paris. 4411* ecclesiasticis *C*¹ actus] actos *X Vat. 520*, *om. NC (vacuo spatio quinque litterarum relicto)* nihil omnino] nihilominus *GS* **46** causis *om. L* decet (debet *D*) esse] dictis *Paris. 4411 cum Pith. (ad Cuiac.)* communem *GEPMS*, communis *Vat. 520* nec] ne *NPMS*, *om. ΓD Vat. 520* quae *om. ES* distituta *EXL Vat. 520*, distita *N Paris. 4411*, statuta *Paris. 10753*, destutuntur *G* **47** necessaria elicitis] *sic XCPML*, nenecessaria elicitis *Γ*, necessariae licet his *G*, necessariis licitis *D Vat. 520*, necessariis illicitis *O (cf. Zirardini p. 179 B)*, necessaria electis *reliqui* subpraecationibus *GXCPM* ad *om. E* usum] suum *Vat. 520*ᵃ quedam *E* regionis *N* **47/48** euertunt] seuerunt *Γ*, emerentur *O* **48** poenam *G* xx] xxx *E* librarum auri] auri librarum *XC*, libras auri *Γ* interposita] inter se posita *Vat. 520*, imposita *em. Zirardini l. l.* additus *N Vat. 520* **48/49** supplicatione *N* **49** fuerit] non fuerit *E* adtributus *Vat. 520* diximus *Vat. 520*ᵃ occasionem *G* ea de] *sic ΓEXCS Paris. 4411*, etiam de *O*, eadem *reliqui* successione] occasione *G* **49/50** discernere *Vat. 520* **50** quam *G* constituti *N*, nostris constitutis *G* si] ut si *Vat. 520* **51** uxorem superstitem *N* sposalium *Γ*, sponsalio *N* quae *om. Vat. 520 cum Pith. (ad Sichard.)* accipit *OL*, acceperit *Paris. 4411* obeuntis (*sic P*²*S Pith. [ad Sichard.]*, obeuntes *ΓNEPML*, obeunti *Vat. 520*, (h)abeuntes *XC*) patri (patre *Γ*) matriue] obeunti matri patriuae *G*, patri

mediam restituat portionem sibi residuam servatura. Si desint personae quas loquimur, ipsi universa proficiant pro pudore percepta, quae non extantibus tam caris religiosisque
9 nominibus inminui non oportet. Similis erit de dote condicio, quam dari praesentis oraculi decernit auctoritas, ut, si nullis interpositis condicionibus viro fuerit contributa (quae lucrativa esse potest), uxoriae mortis eventu patri matrive defunctae maritus acceptae dotis mediam restituat quantitatem. Pars vero feminae tantum dare debebit quantum sponsalibus maritus intulerit, ut dantis et accipientis sit aequa condicio, ne placita futuraque coniunctio
10 uni lucrum, alteri faciat detrimentum. Muliere in matrimonio intestata deficiente superstitibus filiis derelictis pater usufructus totius patrimonii habeat potestatem usque ad vicesimum filiorum aetatis annum; post medietatem restituat filio filiaeve, sibi in diem vitae suae medietate detenta. Si expleto filiorum vicesimo anno medietatem portionis suae unicuique dare noluerit, suboli, quae medietatem ex bonis maternis a patre non fuerit consecuta, (fructus eius medietatis) post obitum patris a successoribus aestimatione habita iubemus exsolvi, ut, quod in familia quis constitutus amisit, futura saltim con-
11 penset aetate. In ipsorum autem matrimoniorum reverentiae vinculum, ne passim et temere deserantur, antiquata novella lege, quae solvi coniugia sola contraria voluntate permiserat, ea quae a divo patre nostro Constantio decreta sunt intemerata serventur.
12 Tricennali temporum definitione concludi ea praecipimus, quae perpetuis aut infinitis saeculis servabantur, exceptis Afrorum negotiis, qui se probaverint necessitatem Wandalicam pertulisse, ut de eorum causis illa tempora praefixo tricennio subtrahantur, quae claruerit sub hostilitate consumpta. Ceterum alia intra expressa metarum suarum cense-

---

matriue defuncti *O* **52** residuam] reduam *S*, residua *L* seruaturam *Vat. 520*, reseruatura *N XO Paris. 4411. 10753* **53** ipsi *om. Vat. 520* proficiunt *XCPM*, proficiat *Vat. 520* pro pudore percepta *om. G* quae] qui *Vat. 520*, *om. L* **54** nominibus] nomibus *M*, in omnb; *L*, omnibus *Paris. 4411* quem *Vat. 520* dari] dare *Paris. 4411; Seeck scribendum putat* dimidiari **55** auctoritas] auctoribus G^t nullus *ΓG Vat.* 520^a interpositus *G* uiro] uero *E Vat. 520 Paris. 4411*, utrum *G* fuerint *Vat. 520* contributa quae *om. G* contributa] *ΓESL*, adtributa *O et reliqui* **56** potest] post *N* uxoriae] luxuriae *G* mortis] morientes *Γ* euento *L* acceptu *Vat. 520* **57** media *N* quantitate *N* pars uero feminae .... **58** intulerit] *cf. nov. Maioriani 6 § 9; nov. Iust. 97 c. 1. 2; l. Visigoth. 3, 1, 5 p. 128 (Zeumer)* pars] pras *Γ* dari *OXCS* quantum] quam *N* sponsalibus] in sponsalibus *ONCL Paris. 4411*, in sponsalicibus *X* **58** ut] ne *C*, ue *X* dantes et accipientes *Γ Vat. 520* aequa] aequalis *O* ne] ni *G* coniunctio (coniuntio G^v)] condicio $ΓG^t$ **59** alteri] et alteri *E Vat. 520* faciat] facit *Vat. 520*, fiat *L* muliere in matrimonio ...... **60** habeat potestatem] mulier habeat in matrimonio potestatem *G* mulieri *L*, mulier *Vat. 520* intestate *L* deficiens *Vat. 520* **60** superstibus *L*, superstites *Vat. 520* usosfructus *S* **61** annum aetatis filiorum *G* post] postea *O* restituat] restitutam *G* filios *Vat. 520* filiaue *XCPM*, filiiue *Vat. 520* sibi] siue *E Vat. 520, om. O* in die *GE* **62** medietatem *ΓNL Vat. 520* detenta] detenda *Γ*, deteneat *N* si] si uero *O* medietate *L* **63** unicuique] aocuique *G* noluerit] nouerit *NGC* suboli quae] sobolisque *S* medietatem *om. G* maternis] paternis *O* fuerint *G Vat. 520* **64** consecuti *Vat. 520* (fructus eius medietatis)] *excidit in libris, sed monente Seeckio textui* *inseruimus; extitisse enim in archetypis cum Breviarii Alariciani tum corporis Maioriani et interpretationis verba v. 159 sq.* ('fructus eius medietatis ... post mortem patris ... habita aestimatione recipiat') *docent et l. R. Burg. 26, 1 (vide p. 152), ubi legimus* 'repetendum est quidquid in expressa portione a uicensimo anno filii de fructibus accipere potuissent secundum legem nouellarum' extimatione *Γ* **65** ut *om. G* quis] qui *Vat. 520* futura] futurum *G*, *om. O* **65/66** conpenset (conpensit *EM*, penset *G*, compensetur *Cui. ed. 1*) aetate (aetatem *ΓNS*)] conpensitatem *Paris. 4411 cum Pith. (ad Cuiac.)* **66** in *om. O* reuerentiae] *N Paris. 4411 cum Pith. (ad Cuiac.)*, reuerentia et *Γ et reliqui* uinculum] *ΓO*, uinculo *reliqui* **67** temere] tenere *N* deseratur *Vat. 520* antiquata] antiqua *L Vat. 520* nouella (nouelle *L*) lege] lege nouella *E*; *scilicet nov. Theod. 12 'de repudiis' (a. 439)* solue *Vat. 520*, exsolui *GXPM*, exolui *C* sola] sua sola *L* **68** ea (et ea *C*, et *Vat. 520*) quae] aeque *G* patri *Γ* constantio] constantino *N; Ritter iniuria significari hic Theod. 3, 16, 1 putat* **69** tricenale *Γ*, tricinali *N* tempore *G* diffinitione *O* conclude *Γ* praecepimus *NE* **70** seruabuntur *NES Vat. 520*, seruantur *G Paris. 4411 cum Pith. (ad Cuiac.)*, seruabant *L* afrorum] arrarorum *N* probauerunt *GEM* necessitate *NS* **70/71** uuandalicam] *ΓOGC*, uandalicam *reliqui*, uandalica *NS* **71** pertulesse *M* ut] hic lege ut *X*, et *ES*, *om. G* de eorum] de orum *Γ*, de horum *NPMS Vat. 520*, de illorum *G* casis *Vat. 520* illo tempore *G* praefixo] perfixo *G*, praefinito *E* subtrahuntur *PM*, subtrahentur *G*, subtrahatur *XC* **72** claruerint *OGESL Vat. 520* consumpta] consummata *G* alia] *adnotat* quae non sunt iura perpetua *Pith. (ad Cuiac.* F^2*); cf. l. R. Burg. 31, 2* intra] inter *O Vat. 520* **72/73** censuimus *E*

13 mus spatia contineri. Sane sicut non coeptam intra tricennium quamlibet causam
vetuimus inchoari, ita quae contestatae litis sumpsit exordium, excepto privilegio pupil-
laris aetatis, quod divae memoriae patris nostri Theodosii lege concessum est, intra eadem
tempora terminetur, nisi forte post vicesimum quintum annum ex eo, quo conpetere actio
coeperat, contestata lis fuerit. Cui si is casus eveniat, emenso hoc tricennio, quod statu-
tum est, aliud quinquennium prorogamus, intra quod debent negotia universa consumi,
ne a malitiosis ingeniis calumniando legem priorem contestatis litibus aliud tricennium
vindicetur. Abunde enim sufficit quinquennii adiectio, qua evoluta nulli penitus actioni
copia tribuetur. Quae autem intra vicesimum quintum annum contestata lis fuerit, statuto
14 tricennio modis omnibus consumatur. Petitorem iubemus, postquam edito actionis
genere adversarium suum tenuit et ad respondendum coegit, propositae litis probationi-
bus inminere, quoniam ad damnosam iudicii observationem quemquam prius non debet
ullus adtrahere quam omnia documenta praeparet, quibus exhibitum in disceptatione
convincat: quod et scitis veterum principum continetur. Alias, si quis ad iudicium quem
venire conpulerit et eodem in officio vel fideiussionis vinculo constituto non urgueat, quo
intra quattuor menses institutas peragat actiones, et constiterit iudicem causas alias
cognovisse, petitor, qui secretarium vitio suo noluit introire, sumptus expensasque resti-
tuat, quoniam actoris tergiversationem esse non convenit inpunitam, pulsatus his recupe-
15 ratis ab observationis necessitate integro petitori negotio liber abscedat. Quod si pul-

---

73 continere *Γ Vat. 520* coeptam] *O*, ceptam *NE Vat. 520*, coepta *ΓGPM*, cepta *XCSL* tricennio *Vat. 520*, triennium *G* quaelibet *E* causa *NE* **74** uetuemus *N*, uetemus *Vat. 520*, uenimus *G* inquoari *N* contestatae] incontestatae *M* litis] ne litis *Γ*, lites *NE* sumpsit exordium] exordio sumpsit *G* priuileia *Vat. 520*[a] **74/75** pupillaris] exordia pupillaris *Vat. 520* **75** diui *SL* theudose *Γ* lege] legem *L*; *intellegitur Theod. 4, 14, 1 (a. 424)* cocessum *C*, consensum *Paris. 4411* **76** terminentur *ONE Vat. 520* post] intra *Vat. 520*, *om. Γ* uicesimum quintum annum] xxů anno *Vat. 520*, uiginti et quinque annos *E* ex eo quo conpetere] *sic ONCPM Vat. 520*, ex eo quod conpetere *G*, ex eo conpetere *SL Paris. 4411 cum Pith. (ad Cuiac.)*, ex eo petere *Γ*, ex quo conpetere *EX cum Theoderic. 12 et Pith. (ad Cuiac. et Sichard.)* actio *om. N* **77** caeperat *G*, ceperat *ΓS*, ceperit *L*, coepit *Vat. 520* contestata] contesta *G* cui si is] cuius his *Vat. 520*, cuius *G* casu *N*, causus *Vat. 520*, causa *Γ* triennio *ΓPM* quod] quo *XC* **77/78** statutum] instatutum *Γ*, statum *S* **78** quod *om. Vat. 520* debeant *O*, *om. E* uniuersa negotia *O* consummi *N*, consumpmi *S* **79** ne *om. G* ingeneis *L*, ingenuis *GS*[a] calumniando (-niandum *E*) legem priorem contestatis litibus] *Brev.*, calumniando legem prioribus contestatis lites prioribus abuteri *Vat. 520*, *om. ΓO* aliud (*om. Vat. 520*) tricennium] alio tricennio *G* **80** uindicentur *Vat. 520*, inchoetur *O* sufficit] *sic ΓES Vat. 520*, sufficiet *O et reliqui* qua euoluta] *sic XCPM*, que uoluta *ΓGL*, quae euoluta *S*, quo euoluto *O*, que euolutio *E*, que deuoluta *N Paris. 4411*, qui deuoluta *Vat. 520* actioni] actione *Γ*, ocio *G*, adiectionis *Paris. 4411*; *malumus* actionis **81** tribuatur *GES Vat. 520* uicesimum quintum] uicinsimum *Paris. 4411 cum Pith. (ad Cuiac.)* contesta *S* **82** triennio *GPM* consummatur *E* petitore *N* postquam *om. Γ* edito] edicto *OE Paris. 4411*, edic *N* **83** genus *E* aduersario suo *Vat. 520* coegit] coepit *N* proposita lis *G* **84** quoniam] quam *GPM*, quod *O*, qđ *L* quemquem *Γ*, quamquam *L* **85** ullos *E*, nullus *G* adtrahere] abstrahere *G* praeparet] *Γ et reliqui*, praepararet *E*, praepararit *P*[s] *coniectura probabili*, praeparare *Paris. 4411*, pararit *G*, prebere *Vat. 520*, prius comparet *O* exhibitos *O*, exhibitis *G* in disceptatione .... **86** principum con *om. Paris. 4411* disceptationem *O*, discreptatione *L*, decepstacione *Vat. 520* **86** conuincat] cognoscat uel conuincat *Vat. 520*, conueniat *L* quod et ..... continetur *om. Vat. 520* et scitis] et sciens *Γ*, ei sicut eis *G* ueterum] uenturum *N* principium *ΓGP*, printipem *S* quis] qui *Vat. 520* **86/87** quem (aliquem *O*, quemquam *ES*) uenire] conuenire *G* **87** eodem in] *sic ΓES cum Pith. (ad Cuiac.)*, eodem *KL*, in eodem *O et reliqui* officium *Γ Paris. 4411 cum Pith. (ad Cuiac.)* constitutum *N* urgeat *ΓSKL*, urguet *X Vat. 520*, urguat *GE* quo] quod *E*, qui *G*, ut *O* quo ..... 88 peragat *om. Vat. 520* **88** institutas peragat (-gant *Γ*) actiones] instituta per actionis *N* et constiterit (consteterit *Γ*, constituerit *EPM*, constituere *G*)] et si constiterit *N* alias] alienas *Vat. 520* **89** cognouisse] agnouisse *L* petitor ..... introire *post* **89/90** restituat *Paris. 4411* petitor (petitur *G Paris. 4411*) qui] petitorque qui *N* uitio suo] uiciose *G* noluit] uoluit *G* sumptus (-tos *NK*, -to *Paris. 4411*) expensasque] cum tot expensas *G* **90** quoniam] quō *G* actores *NGE*[a]*K Paris. 4411*, auctoris *S*, auctores *E*[b] *Vat. 520* non *om. ES* conuenit] uenit *G*, cognouit *EC* inponitam *M*, inpunitum *G*, inponita *Paris. 4411* his *om. N* **90/91** recuperatus *E*, reciperatis *PM* **91** ab *om. NSK Vat. 520* obseruationibus *N Vat. 520* necessitatem *P* petitore *K*, petituri *X*[b]*C*, petitoris *O Paris. 4411*, in petitori *L* liber] libet *Paris. 4411* quod si] quoniam si *Γ*, quod *Paris. 4411*, nisi *G*

satus quis adesse neglexerit, evocatus secundum ordinem iuris sententiam excipiat con-
tumacis. Exhibitus sane si de solo pulsatus fuerit, cessante fideiussionis necessitate,
periculo negotii observationem se subiturum promittat. In pecuniariis autem causis non
nisi pro quantitate debiti, quod fuerit postulatum, praesentiae suae fideiussorem dabit, si
maluerit subire conflictum: si tamen eum in his locis, in quibus pulsatus fuerit, patri-
16 monium petitae summae conveniens constiterit non habere. Si quis a suspecto iudice
inl(ustri) v(iro) p(raefecto) u(rbis) Romae propter aliquas domesticas et privatas simul-
tates vocem appellationis emiserit, apud successorem eius sequentem mox quas ante
timuit exerat actiones, ut relationis difficultatum ac morarum, quas intercedere ad
17 respondendum nolumus, necessitas auferatur. Nec quisquam provocet a praefecto
18 cognitore in causa, cuius meritum intra centum solidos continetur. Si forte duorum
praediorum unus dominus atque possessor ex referto originariis et colonis agro ad alterum
rus aliquos homines propria voluntate et ordinatione transtulerit, ita id maneat, ut, sive
venditione seu donatione seu quolibet alio modo ad diversos dominos res utraque per-
venerit, translatos originis iure et titulo revocari non liceat. Indecorum est auctoris
facta convelli, quae pro consilio suo et tractatu necessaria iudicavit, cum magis deceat
19 ad eius reverentiam quae illi visa sunt inviolata servari. Quod autem antehac promul-
gata lege censuimus amissae temporibus originariae subolem priori domino non perire,
id in argumentum trahi aperta definitione prohibemus: scilicet secundum legem ad Pal-
ladium datam subolem dividi censemus, quae de originario suscepta fuerit alieno, Firmine
20 p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime). Quare inl(ustris) et praecelsa magnitudo

---

92 quis] *sic ΓESK cum Pith. (ad Sichard.)*, quid *L*, is *NG*, his *reliqui*, *om. O* euocatus *om. O* sententia *N* excapiat *Γ* **92/93** contumatis *S*, contumaces *ΓNG* **93** de solo] delo *Paris. 4411 cum Pith. (ad Cuiac.)* cessante] ius sanctae *N* necessitatem *Vat. 520* **94** periculum *ΓG*, periculi *Vat. 520* negutio *Γ* obseruatione *ΓNGPM* se *om. GPM* subiturum esse *Vat. 520* **95** pro *om. G* quantitatem *ΓN Vat. 520*, qualitate *E* quod fuerit (fuerat *G*)] fuerit quod *Vat. 520* praes. suae fideiussorem (-ore *G*)] fideiussorem praesentiae suae *O* dabit] *sic ΓONESL cum Pith. (ad Sichard.)*, dabis *Paris. 4411*, det *GPM*, debet *reliqui*, *om. K* **96** subire] sibi re *N* si tamen eum *om. N* in quibus] quibus *GE* **96/97** patrimonio *E* **97** conueniens *om. KL* habere] debere *Paris. 4411 cum Pith. (ad Cuiac.)* qui *Vat. 520* a suspecto (a suscepto *NE*[v], auspecto *Vat. 520*, ad senatum consultum *G*) iudice] *vide ad v. 193* **98** inl̄ ū] inl̄m *Γ*, inl̄ iudice *K*, inl̄ (inlustri *[vel -e] ONS Vat. 520*) ui(-e *NE*)ro *ONEXCPMSL Vat. 520* p̄ ū] praefecto (prf̄t *L*, praefecti *N Vat. 520*) urbis *O NXCPML Vat. 520*, praefecto *S* romae] romanae *N* domescas *K* et priuatas *om. G* **98/99** simultatis *N Vat. 520* **99/100** quas ante timuit (tenuit *G*, intimuit *Paris. 4411 cum Pith. [ad Cuiac.]*) exerat actiones (-nis *Vat. 520*)] quassante extractationis *K* **100** relationis] *Γ*, relationibus *reliqui*, relatio *E* difficultatum (-tate *G*[a]) ac morarum] morarum ac difficultatum *O* intercedere] interdicere *G* **101** respondendam *P* noluimus *G Paris. 4411*, uolumus *Vat. 520 cum Cui. ed. 1* nec] ne *N* quiquam *Vat. 520* prouocet a] prouocet ad *EK*, prouocetur a *O*, prouocata (-am *X*) *GXC PM* praefecto] *sic ΓNK*, praefato *O et reliqui* **102** cognitorem *O* continentur *Vat. 520* si forte] lex si forte *E* **103** dominus unus *O* referto] repleto *O*[a] uriginariis *G* agro] agrum *NE*, *om. G Vat. 520* **103/104** ad alterum (alierum *Vat. 520*) rus (ius *N*, iures *K*, uel *Paris. 4411 cum Pith. [ad Cuiac.]*, *om. OXS [vacuo litterarum erasarum spatio relicto]*) aliquos] ad alterius aliquos *E*, ad alterum rosaluticus.quos *Γ*, ad alterum rusticos aliquos *G* **104** et (*om. K*) ordinatione] exordinatione *Paris. 4411 cum Pith. (ad Cuiac.)* id *om. G* maneat] mane. *K* siue] si *G* **105** uidicione *Γ*, uinditionis *GKL Vat. 520*[b], uenditionis *ON*, uinditiones *Vat. 520*[a] seu (siue *Vat. 520*) donationis *OG Vat. 520*, seu donationes *N* seu quolibet] aut quolibet *Vat. 520* ad (a *K*) diuersos dominos] aduersus dominus *N Vat. 520* **106** translatos (tranlatos *K*)] translatus *ΓNGEMSL*, translatis *Vat. 520* origines *K*[a], origini *S*, originarii *E* iuris *G XCPM* titulum *E*, *om. O* reuocare *Vat. 520* indecorum] inde quorum *K* auctores *N*, auctori *K*, auctorum *G*, *om. Paris. 4411 cum Pith. (ad Cuiac.)* **107** tractato *GE* deceat] doleat *G* **108** reuerentia *HS* quod autem . . . . . **111** alieno *om. O* autem *om. GPM* antehac] ante hoc *N*, hac *E Vat. 520*; *significatur nov. Valent. 31 (30) § 2* **109** amissa *Vat. 520*, admisse *E*, aemississe *N* originariae] tricenariae *H* suboli *H*, subolis *G* priore *Vat. 520*, priorem *K* **109/110** perire id in (*om. H*)] periret.din *Γ* **110** argumento *G* definione *G* prohibimus *M* scilicet] *sic Γ*, scilicet ut *reliqui* lege *Vat. 520*; *intellegitur Theod. 5, 18, 1 (a. 419): vide Mommseni editionem p. 240* **110/111** ad palladium] appaladium *Vat. 520*, appellantium *G* **111** data *ΓN Vat. 520* sobolim *Vat. 520*, soboli *Γ* diuidi censemus] *sic ΓHS*, diuidi censeamus *reliqui* (diui dicens. aamus *K*) **112** p̄k̄āā] *sic ΓOXCPM*, p̄ k̄l̄ āā *G*, p̄k̄ā *HN*, p̄k̄ atq̄ ām̄ *K*, p̄r̄ āq̄ ām̄ *L*, pat k̄l̄ āḡs̄ *Vat. 520*, pk atque amantissime *E*, parens karis-

tua hanc saluberrimam edictalem legem etiam pendentibus in foro negotiis profuturam propositis vulgabit edictis, ut, quanta nobis disponendae quietis publicae cura sit, omnibus innotescat. DAT. XVII KAL. MAI. ROMAE HERCVLANO V̅C̅. CONS.

INTERPRETATIO. Lex ista de diversis rebus multa constituit: sed inprimis de clericis quod dictum est, ut nisi per conpromissi vinculum iudicium episcopale non adeant, posteriore lege Maioriani abrogatum est. De reliquis praecipit, ut, si quis laicus clericum seu in civili seu in criminali negotio per auctoritatem iudicis ad publicum provocaverit, pulsatus sine dilatione respondeat: episcopi etiam, seu pro pervasione rei alicuius seu pro quibuscumque gravibus iniuriis ad iudicium fuerint provocati. Licet in criminalibus causis per alium nulli liceat respondere, episcopis tamen et presbyteris hac lege praestatur, ut in talibus causis misso procuratore respondeant, sine dubio ut ad eos redeat sententia iudicati. In reliquis vero criminalibus causis, ubi de scelere persona convincenda est, suam in iudicio praesentiam exhibere procurent. Quod si tertio conventi per executorem ad iudicium venire noluerint, sententiam excipiant contumacis. Clericus si aliquem lite pulsaverit, in foro illius, quem ad iudicium provocat, audiatur, si tamen pulsatus non adquieverit ad episcopi vel presbyteri venire iudicium. Quod si aliud fecerit ille qui pulsat, defensores causae ipsius taliter notari praecipit, ut ab omni officio et prosecutione causarum habeantur extranei. Nullum etiam originarium inquilinum servum sive colonum ad clericatus officium iubet accedere neque in monasteriis recipi, ne per hanc occasionem debitam condicionem possit evadere. Nam nec corporatus civitatis alicuius, qui publicum servitium debet, nec curialis uel collegiatus clericus esse praesumat. Clericos

---

sime atque amantissime *S* quare inl̄.] quare inlustra *Vat. 520*, inl̄ quare *H*, inl̄ itaque *K*, illustris igitur *O*, qua regibus *G* 112/113 praecelsa magnitudo tua] *sic ΓES*, pmta *PM*, pmt *O*, p̄ m̄ *G*, pcla. mfa t̄ *KL*, presbm. tam *N*, praecelsa magnificentia tua *XC Vat. 520*, permulta magnificentia *H(?)* 113 hanc] ac *PM*, hac *Vat. 520*, *om. G* saluberrimam edictalem *(om. O)*] saluberrimam edictam *N*, saluberrima edicta *Vat. 520*, saluberrime dictalem *G* etiam] et *O* pendentibus] petentibus *Vat. 520* profutura *H* 114 uulgabit] *sic OCS*, uulgauit *Γ et reliqui*, euulgauit *N* ut quanta nobis] at tamen noui *G* publicis *Vat. 520* 115 innotiscat *ΓGM Vat. 520* dat. xuii (xui *Vat. 520²* *Paris. 4411. 4414. 4415 Epit. Mon.*, uii *OXΘ Leid. Paris. 4413 et Gesta Aldrici*, ui *Ξ*, *om. G*) kal. (id. *L*) mai. (mad *E*, ian. *KL*) romae (roma *Vat. 520²*, *om. NS*) herculano (hircolano *G*, hyrculano *N*, hyrcolano *Ω*, hircoliano *E*) u̅c̅ (uic. *ΓXΩ Leid. Paris. 4414*, uiro claro *S*) cons. *(om. NGEK) libri* 116 ista] sta *H* 117 per] pro *C* uinculum] *sic* P^s K^b *Paris. 4409*, uinculo *reliqui* indicio *E* episcopalem $NK^aL\Omega$, episcopali *E* addeant K^b posteriore] *sic NK cum Hincmaro et Pith. [ad Cuiac.]*, posteriori *reliqui*; *hac posteriore lege M. significatur altera Maioriani novella a Breviarii continuatoribus in epitomen illam, imperfecta illa quidem, recepta = nov. Maioriani 11* 118 abrogatum] confirmatum E^vK^aL est *om. Paris. 4409* praecipit] GSK^bL *Paris. 4409*, precipet *H*, praecepit *reliqui* quis] qui K^a clericum siue in ciuili *om. G* seu] uel *H* in ciuili (-le *NΩ*)] in ciuilibus *Ψ*, in ciuibus Θ^b, in uinculis K^aL, in uobis Θ^a 119 criminale *NΩ* auctoretate *Fuld.* ad publicum] adplicum *K* prouocauerit] publicauerit *ΨΘ* pulsatus *om. H* sine] sine ulla *ΨΘ* 120 episcopi] e̅p̅s̅ *G* etiam] *scilicet respondeant* seu .... 121 prouocati *om. Fuld.* seu] siue *L Paris. 4409* pro *(om. Paris. 4409)* peruasione] pro persuasione *C*, per uagationem K^aL seu] siue *L Paris. 4409* 121 iniurias K^a crimilabus *K* per alium ..... 122 in talibus causis *om.* K^aL, *add.* K^c per] pro Ω^a alium] alio *Fuld.*, procuratorem *ES* nulli liceat *om. Fuld.* 122 tamen] tantum *G Paris. 4409*, *om. Fuld.* et presbyteris] *vide ad v. 18* hac lege .... 123 iudicati in] licit *Fuld.* 123 resp. s. d. ut ad eos redeat (redeant K^a, respondeat *C*)] sine dubio respondeat ut ad eos redeat (sedeat G^t) *G*, respondeant s. d. ut ad eos respondeat s. d. ut ad eos respondeat *X* iudicati] indicali G^a 123/124 causis criminalibus *XC*, *om. Fuld.* 124 de scelere] disceptare G^t in iudicium *NG* presencia *Fuld.* exhibere] exsequere *Fuld.* 124/125 procurint *N Fuld.*, procuret *H* 125 tertio] *deest in novellae textu v. 20* 126 contumaces NGE^a K^a clericus *vacuo spatio relicto deest G* litem *K* ad] in *Paris. 4409* 127 ad *om. E* episcopi] ep(iscop)i sui *KL* 128 aliud] ter G^v fecerit] facere G^t defensoris *E*, defensori *S* ipsius] illius *G* praecipit] *sic S*, praecepit *reliqui* 129 et *(om. L)* prosecutione] et persecutione CK^a originalium *KL*, ori(uri- *Ψ*)ginarum *ΨΘ* 130 seruum] ac seruum *ΨΘ* siue] sibi *K* clericatus] clericus *Paris. 4409* iubeat K^aL in] im *K* recipi] percipi K^a ne] neque $K^aL\Psi\Theta\Omega$ 131 occasione *PM* debitum *M*, debita *Ψ* possint EK^cD *Paris. 4409* nam *om. ΨΘΩD* nec] ne NEK^a corporatus] comparatus G^v ciuitatis] euitatis *G* 132 qui *om.* K^aL debent GK^a nec] ne H^aG curiales *NS* uel] nec *HPM Pith. (ad Cuiac.)* colleiatus *EXPM*, colligatos *ΨΘ* clericos *ΨΘ* clericos] clericis *GSK Epit. Aeg.*, clericus *NM Fuld.*

quoque praecipit, ut negotiationes nullatenus exercere praesumant: quod si fecerint, velut alii negotiatores a iudicibus emendentur. De corporibus namque publicis nullum fieri defensorem ecclesiae lex ista constituit. Quod si quis ex curia adquieverit, ut fiat defensor ecclesiae, noverit res suas omnes curiae aut illi corpori, unde discesserat, adplicandas et se ad servitium civitatis in suo corpore revocandum. Nam et iudicem et officium eius provinciae, si eos non revocaverint, gravi, sicut ipsa lex loquitur, poena feriendos. Diacones, qui ex curialibus vel ex quolibet corpore publico facti sunt, praecipit, ut pro se ad agenda, quae utilitati publicae debentur, suffectos dare debeant. Quod si non dederint, ipsi ad condicionem debitam revocentur. Nam episcopos atque presbyteros non iubet hac lege constringi nisi tantum, ut de patrimoniis suis quae sunt Maioriani lege constituta evidenter observent. Originarios vero vel servos, qui ad honorem ecclesiasticum adspiraverint, debere intra triginta annos a dominis revocari: ita tamen, ut diaconus pro se vicarium, si habuerit, reddat et omne peculium suum dominus eius usurpet. Quod si vicarium non habuerit unde reddat, ipse ad condicionem propriam revocetur. Nam omnes clericos iubet, ut nullas alias causas nisi actus tantum ecclesiasticos agant et ut publica loca pro ecclesiarum reparatione non destruant. De successione quoque hoc specialiter credidit inserendum, ut, si vir uxore viva moriatur et filios non habeat, sed aut patrem aut matrem dimittat, de sponsalicia donatione, quam fecit, medietatem sibi uxor vindicet, medietatem patri aut matri defuncti mariti, qui superstes eorum fuerit, sine difficultate restituat. Quod etiamsi uxori talis casus evenerit, de dote, quam ab uxore maritus accepit, simili ratione, id est medietatem, parentibus aut si unus eorum superstes fuerit se noverit redditurum. Quod si nec parentes superstites fuerint nec filii, persona coniugis, quae alteri supervixit, et dotem et donationem sibi iure perpetuo vindicabit, ita ut faciendi de eis quidquid voluerit habeat liberam potestatem. Mulier vero, quae filios derelinquit, si marito superstite intestata defecerit, maritus

---

133 quoque] quod *Fuld.* praecipit] *sic MS*, precaepit *Fuld.*, precipet *H*, praecepit *reliqui* negotiationes] negotiationis *NGΨ'Θ Fuld.*, negotiationis praecepit K^{a} praesumat *Ψ'Θ Fuld.* alios *H* **134** corporibus] corporalibus *K LΨΘΩ Paris. 4409* namque] quoque *ES* defensore *N* **135** ista] sta *H* quod] ut *N* quis *om. S* curiae *om. Ψ'Θ* **136** aut] ut $K^{a}L$ discesserit *N*, discenderant G^{t}, decesserat *PM* adinplicandas *N* et se] esse *G* **136/137** seruitium (seruitum *H*) ciuitatis] seruitutis *Ψ'* **137** uocandum *Ψ'Θ* nam (*om. S*) et] manet *Ψ'Θ* eius] eiusdem *H* **138** grauis *H* ipsa lex] lex ipsa $ECK^{a}L$, lex ista K^{b} *Paris. 4409* loquitur] *sic* ESK^{a} *L cum Pith. (ad Cuiac.)*, loquitur dicit *reliqui*, loquitur constat K^{c} *Paris. 4409* poena] pene *S* feriendus *M*, feriendis K^{a} diacones] *sic XC S: cf. v. 36*, diaconis *Paris. 4409*, diaconi *Epit. Aeg.*, diaconus *NGΨ'Θ*, diaconos *reliqui*, diacō *PM* qui] que K^{a} **139** colibet K^{a} praecipit] *sic EPMSΨ'ΘD Paris. 4409*, precipet *H*, praecepit *reliqui* ut] u K^{a}, *om. Ψ'Θ* ad (*om. H*) agenda] accedam G^{t} utilitate K^{a}, pro utilitate *NΩ* publica *N* **140** suffectos] suffectus $GESK^{a}LΨΘΩ$, suffectos uicarios K^{b} *Paris. 4409* dederint] crediderint *G* **140/141** reuocentur] reuertatur *Paris. 4409* **141** iubet] debet *Ψ'ΘΞ* hanc $Ψ'^{a}Θ$ **142** suis *om. E* maioriani] maiora in *C* lege] *significatur nov. Maioriani 7 § 7* constitute *Ψ'Θ* obseruentur *G* origenarios *N* **143** adspirauerint] adsciuerent *S* intra] infra *HKL*, in $Ψ'^{b}Θ$, *om.* $Ψ'^{a}$ a dominis] a domino *S* reuocare *Ψ'Θ* **144** ita tamen (*om. N*)] itaque $K^{a}L$ si habuerit uicarium *G* omnem $NE^{b}KL$ **145/146** reuocetur] reuertatur *Epit. Mon. cum Pith. (ad Cuiac.)* **146** nullus *HE* causas alias *H* nisi] praeter *Paris. 4409* actus (actos *NΨ'Θ*) tantum (*om. N*)] tantum actus *H* **147** et ut] ut *Ψ'Θ* pro] *om. E*, per *G* reparationem *G*, separatione *Ψ'Θ* destruant] distrahant *N* successione] successione coniugis *Cui. ed. 1* quoque hoc] uero hoc quoque *Paris. 4409* **148** uiuam *Fuld.* filius *Fuld.*, filiis *N* habeant *ΩD* aut patrem] patrem *E* **148/149** aut matrem] uel matrem *N* **149** demittat *N Fuld.* donationem *Ψ'Θ* medietate *G* uxor] uxor eius *G* uindicit *Fuld.*, *om. K* medietatem] *sic HGXPMKL Epit. Mon.*, et medietatem (-te *Fuld.*) *reliqui* **150** patri aut] fratri et *Fuld.* mariti qui (si quis *E*) superstes (superstis *PMSΩ*, suprestis HE^{b}, supraestes E^{a}, supraestitis *Ψ'*, superstitis *Θ*) eorum (*om. E*) fuerit] si uxor marito suprestitis fuerit *Fuld.* **151** etiamsi] si aetiam *H* causus *H* dotem *HN* quem *N* uxorem *N* **152** superstes] superstis *EP MSΘΩ*, suprestis *H*, superstites *Ψ'*, superstes eorum G^{a} fuerint *Ψ'* se nouerit . . . . . **153** superstites fuerint *om. G* se nouerit] se nouerint *Ψ'*, filios se nouerit *K*, si filios aenouerit *L* si nec] sine E^{a}, si *Ψ'Θ* **153** suprestites *HΩ*, *om. N* fuerit E^{a} fili *H* personam *G* coniux $K^{a}L$ quae] qui *Paris. 4409 Epit. Mon.* alteri] *sic* K^{b}, alterum *Paris. 4409*, ab altero E^{b}, altero *reliqui* superuixerit *HNEKLΩΞ Paris. 4409 Epit. Mon.*, superuixerint *Ψ'Θ* et dotem] dotem *G* **154** uindicauit *PM* faciendi] et faciendi *S* de eis] *scripsimus*, de eo *D*, de id *reliqui*, *om. G* quidquid] quod *E* uoluerint *K* liberam habeat *G* **155** potestatem] facultatem *K* derelinquit] *sic HNEXSLΨ'Θ*$Ω^{b}$ *Epit. Mon.*, derelinquet $CK^{b}Ω^{a}ΞD$ *Paris. 4409*, dereliquit *reliqui* si] et K^{b} *Paris. 4409* maritus *N* suprestite *H*

eius, hoc est pater eorum, facultates ab uxore dimissas pro usufructu in sua habeat potestate: ita ut, cum unusquisque filiorum ad vicesimum aetatis suae annum pervenerit, medietatem portionis suae sine dilatione percipiat et medietatem pater sibi in diem vitae suae ad usumfructum retineat. Quod si alicui transacto vicesimo anno medietatem portionis suae dare noluerit, fructus eius medietatis, quam daturus erat, post mortem patris filius de paterna hereditate a successoribus eius habita aestimatione recipiat, quos patri exigere pro sua potestate non valuit. De divortiis vero inter coniuges sublata novella lege quae sunt a divo Constantio ordinata praecipit observari. Tricennalem vero legem in omnibus negotiis ita iubet evidentius custodiri, ut omnia tempora, quae in infinitum negotia extendebant, quia diversi in quadraginta annos, diversi iurisconsultores de aliquibus rebus perpetuam fecerant actionem, specialiter censuit, ut omnia de omnibus causis intra triginta annorum curricula concludantur: praeter, sicut de postliminio dictum est, ut illi anni salvo tricennio captivis inputari non debeant, in quibus hostium dominatione detenti sunt. Quae tamen lex tricennalis, sicut illa tempora ad triginta annos revocat, quae amplius lites fecerant propagari, ita reliqua, quae infra triginta annos suis quibusque locis evidenter iussa sunt observari, in omnibus praecipit custodiri. Nam etiamsi lis intra tricennium inchoata fuerit et non definita, quasi nec coepta fuerit, ita habeatur extincta: exceptae pupillares causae, quibus pro aetatis fragilitate, sicut lex divi Theodosii continet, constat esse consultum, ut ea tempora in tricennio non inputentur, in quibus minores sub tutorum iubentur potestate consistere. A quibus tamen si post vicesimum et quintum annum ex eo, quo conpetere actio coeperat, lis fuerit contestata, quinque tantum annos super tricennium pupillis iubet augeri: ita ut conpletis triginta et quinque annis, sicut reliquorum causae intra triginta annos, ita et eorum intra triginta et quinque annorum spatia concludantur. Pupillorum

---

156 facultates .... pro] facultate ipsorum *Fuld.* demissas *NGΞ*, diuisas $K^a L$ usufructum *Fuld.* suam *KLΩ* potestatem *NKLΩ* **157** ita ut *(om. K^a Pith. [ad Cuiac.])* cum (com K^a, *om. HΞ*) unusquisque *(sic HNGK^b Paris. 4409 Epit. Mon.,* unusquis *reliqui)* filiorum] usque quod fili *Fuld.* ad] a *SK^aLΩ* uicensimo $K^a L$, uicismum *Fuld.* anno $K^a L$ peruenerint *GΨ'Θ Fuld.* **157/158** porcionem *Fuld.* **158** sine dilatione ... **159** portionis suae *om.* E^t dilatione] dubitatione *Paris. 4409*^{a} percipiat] *sic NE^vKLΨ'ΘΩΞ Paris. 4409,* recipiat *reliqui, def.* E^t medietatem] aliam medietate *Fuld.* sibi *om. N* die *NG Fuld.* usumfructum] busum *H* **159** reteniat *Fuld.* transactio *Ψ'Θ* **159/160** fructus eius medietatis (-tas *Ψ'Θ*)] *cf. quae diximus ad v. 64* filios *L*, filias K^a *post* filius *ins.* et mater superstiti filio et alii propinqui non fuerint *Ψ'Θ* **160/161** a successoribus .... **161** recipiat *om.* K^a **160** a *om. S* **160/161** successoribusque *NΩ* **161** extimatione *H* quos] quod *HG^v* pater G^t exigere] exire *N* **162** diuortiis] diuordiis *N*, diuersis *H* lege nouella *G*, nouellae legi *Ψ'Θ; vide ad v. 67* constantino *Ω; vide ad v. 68* praecipit] *sic HMS*, praecepit *reliqui* **163** trecennalem *G*, tricenale *N* euidentis E^a custodire *NK^aL* **164** in infinitum] in infinita *N*, infinita $Ω^1$, in finitum *K^aLΞ* extendebat *PMS* diuersis *H* quadraginta] xx· K^a diuersi *om. PMS* **165** iurisconsultore *G* faciant *GPMS*, fecerunt *Paris. 4409,* facerent *Ψ'Θ* specialiter] speciali G^t, haec lex specialiter *KL* censuit] commemorauit *G^tPM* **166** intra] infra *HNCKLΩ Paris. 4409 Fuld.* cunricula *H* de *om. N* postliminium *G* **167** ut *om. HN Fuld.* illi anni (-o *H*)] a. i. *Fuld.* saluo (salui *Pith. [ad Cuiac.]*, *om. H*) tricennio (tricennia K^b, tricenario *Fuld.*)] tricennii saluo K^a captiuus *Fuld.* inputare *K*, inpudare *Fuld.*, inpotari *L* debent *H* **168** detenta *H* trecenalis *N* ad] a *GES* annis *G* **169** reuocant *GE* quae] quem *H* litem *KLΨ'Θ* fecerant] faciant *GPMS* reliquae *G* infra] intra *GPMS* **169/170** quibuscumque *H* **170** euidenter] uidentur *GPM*, *om. Ξ* praecipit] praecipet *H*, praecepit *NGEKLΩ* custodire *N* etiamsi] et etiam *H* litis M^a intra] *GEPMS cum concil. Bellovacensi,* infra *reliqui* **171** inchota *E* et non] non *G* definita] finita *H*, diffinita *Ψ'Θ* coepta] cepta *HNXK^aLΨ'Θ*, incepta *K^b Paris. 4409*, concepta *G* extincta] extrincta *X*, stincta *CPMS* exceptae] *scripsimus,* excepta *GΨ'*, excepto *reliqui (cf. v. 74/75)* **172** pupillares causae] *sic GPMKLΨ'ΘΞ Paris. 4409,* pupillaris causae *reliqui* diui *om. N* theodosi *HN; vide ad v. 75* **173** ut ea .... **174** consistere *om. E* ut *om. Ψ'Θ* tempore *Paris. 4409* in] infra K^a, intra *Ψ'Θ* tricennium *HN* **174** subsistere *K* a quibus] quibus *NE* tamen (tantum *HK^b Paris. 4409*) si *om. E* uicesimum et *(om. G)* quintum] xxu *N Paris. 4409* **174/175** ex eo quo .... coeperat *om. E* **174** ex] et ex *G* **175** quo] quod *G*, *om. Ξ* ceperat *HXKL Paris. 4409* fuerat *MK^a Paris. 4409* contestata] constituta *E* quinque] quinquem *H*, ut quinque *E* annos *om. XCPMS* super] supra *Paris. 4409* tricennium] *sic GEΞD Paris. 4409,* tricennio *reliqui* **175/176** pupillis] pupilli sic *Ψ'Θ* **176** iubeat *Paris. 4409,* iubeatur *G* triginta et quinque] *sic HEXCΨ'ΘD,* triginta quinque *PMS*, xxx et quinque *Ξ Paris. 4409,* xxx et u *LΩ*, xxxu *reliqui* causa *HK* intra] *sic HEPM,* infra *reliqui* **177** triginta ... intra *om. Ξ Paris. 4409* triginta] xxx

vero causae vel lites, quae, antequam ad vicesimum et quintum annum perveniant, contestatae fuisse probantur, intra tricennium sine adiectione quinquennii modis omnibus consumantur. De petitoribus vero constitutum est, ut, si petitor adversarium suum pulsatum in iudicio deferre voluerit, quem aut sub fideiussione aut cautione fecit adduci, et non festinet intra quattuor menses, in quibus tamen iudex ad audiendas reliquas causas vacare dinoscitur, actionem, quam proposuit, [debeat] expedire, ille, quem conpulit ad audientiam observare, sumptus et expensas litis a petitore recipiat et liber abscedat, salva tamen integritate negotii illius petitoris, qui ad praesens pro tarditate sumptuum vel expensarum damna sustinuit. Nam si quis pulsatus in iudicio adesse noluerit, post tertiam conventionem sciat se contumacis sententiam subiturum, id est ut quidquid, si adfuisset in iudicio, addicendus erat, petenti litigatori quasi victus exsolvat. Quicumque autem si de agro vel domo fuerit pulsatus, sine fideiussione alicuius caveat se adfuturum esse in iudicio. Nam si pecuniam quis ab eo repetat, fideiussorem pro quantitate pecuniae, unde pulsatur, dare debebit, si de hoc debito voluerit parare conflictum; tunc tamen fideiussor ab eo requiri non debet, quando pulsatus in his locis, in quibus audientia est, non minores debiti ipsius possessiones habere probatur. Si quis iudicem pro quibuscumque causis adversum sibi senserit aut habuerit forte suspectum, vocem appellationis exhibeat, ut, cum ei successum fuerit, integro negotio apud alium iudicem amotis dilationibus possit audiri. In ea vero causa iudiciariae potestati, id est inlustri, appellari non debet, in qua usque ad centum solidos fuerit indicatum. Si quis dominus duorum fuerit praediorum et de una possessione ad aliam, quae iuris sui est, mancipia originaria vel coloniaria transtulerit et ad diversos dominos fundus uterque pervenerit, nihil contra ordinationem domini prioris aliunde translatis mancipiis

---

HNGLΩ annis *H* et eorum] eorum *GΨΘ Epit. Mon.*, et eorum pupillorum K^b intra] *sic EPS Epit. Mon.*, in *M*, infra *reliqui*, *om. G* triginta et quinque] *EXCΨΘΞD*, triginta quinque *PMS Epit. Mon.*, xxx et quinque *Paris. 4409*, xxx et u *KΩ*, xxxu *NGL*, tricensimum et quintum *H* annos *NL*, annum *H* spatio $K^a L$ compleantur *G*
178 ad] a *E*, *om. G* uicesimum (uicissimum *Ξ*) et quintum] *HΨΘΩΞD*, uicesimum quintum *G XCPMS*, uicesimum et u *KL*, xx et u *Paris. 4409*, xxu *N cum Pith. (ad Cuiac.)*, uiginti et quinque *E* annos *E* peruenerint *KΨΘΞ*, peruenerant *G*, peruenient *Paris. 4409*
179 intra] infra *NKLΩΞ Paris. 4409* tricennio *G* adiectione] actione *E* quinquennium *G* consummantur *NE*, consumentur *H*
180 constituta sunt *Ξ* ut] quod *KLΩΞ Paris. 4409* si *om. Ξ* differre *GESL*, differe *K*, offerre *H* 181 noluerit *G Paris. 4409*^{b} cautione] cautionem K^a, sub cautione *E*, causatione G^v fecit *om.* K^a addici *Ξ* infra *XC Paris. 4409* 182 tamen *om. Paris. 4409* reliquas causas] causas *Epit. Mon.; cf. v. 88:* 'causas alias' uocare *N* cognoscitur *Paris. 4409* actionem] ut actionem *NGEKΨΘΩΞ Paris. 4409*, ut acceptionem *L*
183 debeat (-beant *ΨΘΞ*)] *ut insiticium delendum* experire $G^t S$, expetere G^v ille *om. G* conctipulit K^a ad audientiam (audiendientiam *S*) obseruare] audientiam obs. $EK^a LΨΘΞ$: *melius; cf. v. 86 sq.:* 'ad iudicium ... uenire' sumptos $NK^a LΨΘ$ et expensas] expensas NK^b 184 lites *NGEΨΘΞ* accipiat *Paris. 4409* et liber] liber E^1 petitoris] petito ius G^t, *del. Pith. (ad Cuiac.)* qui ad] qui si ad *H*, quod K^a 185 tarditatem *N* suptuum *G*, sumptuos *N* damna *om. K* *ante* nam si quis *add.* petenti (petent *Vat. 1048*) litigatori quasi uictus exsoluat (exsoluit E^1, absoluit *Vat. 1048*) *GE Vat. 1048* si quis] conuinctus sicut K^a 186 tuditio G^a, diditio G^b adesse] esse *Paris. 4409* uoluerit K^b tertiam] trinam K^b *Paris. 4409*, secundam aut tertiam *Gesta Aldrici* coniunctionem G^t sententia *NΨΘ*, *om.* K^t
187 fuisset *Gesta Aldrici* in *om. E* addicendos *N* legatori *Ξ* uectus *G* absoluat *Ξ* 188 si (sic *S*, siue *D*, seu *Ξ*, uel K^b) de agro uel domo (de domo $HKLΨΘΩ^2Ξ$)] siue de domo uel de agro *Paris. 4409* sine] sub *PMS Epit. Mon.* fideiussionem *ΨΘ* caueat se] caueat *H* 189 in iudicio] *sic* K^b *Paris. 4409; cf. v. 187*, iudicium *HGLΩD*, iudicio *reliqui* fideiussorem] fideiussor *M* quantitatem *X* 190 pecunio *Ξ* unde pulsatur] unde pulsatus *NE Paris. 4409*, unde pulsatus est *Ξ*, eiusdem pulsator *H*, pro quantitatem *XC*, *om. PMS; cf. v. 95:* 'pro quantitate debiti quod fuerit postulatum' debitum *H* parare uoluerit *C* 191 ab eo fideiussor *Paris. 4409* 192 minores] *sic* HNK^b, minoris *reliqui* debiti] debit *Ξ*, debet *KL* possessiones] *sic* $HNCP^2K^bLΞ$, possessionis *reliqui*
193 aduersus *N Epit. Mon.* senserit] esse senserit H^tEPMS, senserint *Paris. 4409* habuerint *Paris. 4409* forte] fortasse *EΞ Paris. 4409* suspectum] susceptorum *Ξ*, susceptum *ΨΘ; cf. Theod. 11, 30, 58; nov. Marciani 1 int.; l. Visigoth. 2, 1, 24; Capit. Angilramni VII in fine et XXIX* exibuit G^a, exibuat G^b eis *NΨΘΩΞ*, eo *G* 194 successus $Ω^2$, iussum *E*, concessum *Capit. Angilramni XXXI* integrum negocium *G* ammotis *G*, motis *N*
195 indicariae *XC*, iuditiaria K^a potestatis *KLΨΘΩ Paris. 4409*, potestate *N* inlustri] industriae *G* debeat *S* quo *H* ad] a *S* 196 fuerit] si fuerit *H* 197 aliam] aliquam *G* sui iuris *K* orignaria *M*, trigi(-e *C*)naria *XC* colonaria *libri* ad (a *K*) diuersos] aduersus *Ξ* dominus *HΞ* 198 fundos *G* prioris domini *H*

repetere aut pulsare praesumat, sed cui aut venditus aut donatus aut dimissus ager fuerit, in eo eum statu possideat, in quo ab auctore constat fuisse dimissum. De colonorum vero agnatione id remota ambiguitate hac lege constat esse praeceptum, ut secundum legem, quae ad Palladium data est de colono et colona, inter duos dominos dividatur agnatio, id est ut coloni dominus duas partes filiorum et tertiam colonae dominus sibi debeat vindicare. Quae vero actiones perpetuae fuerunt et ad tricennium revocatae sunt placuit adnecti, id est hereditatis petitio, si tamen ab auctore, cui conpetebat, fuerit inchoata finalis actio, homicidii, furti, tutelae gestae, de fugitivis, de curialibus vel de collegiatis revocandis, empti venditi, locati et conducti, negotiorum gestorum, mandati, pro socio.

Γ. — BREV. *(O [om. int.] H [finit* 10 in ciuili, *redit* 107 magis deceat*] NGEΞ [finit* 205 inchoata*] CPMSK [redit* 87 et eodem*] L, ex decurtatis textum solus servat Paris. 4411, quem passim attulimus, reliqui omisso textu inscriptionem subscriptionem interpretationem praestant; Fuldensis interpretationis particulas exhibet* [118 si quis laicus .... 124/125 procurent, 132 clericos .... 133 praesumant, 148 si uir .... 150 fuerit, 156 facultates .... 159 retineat, 165 ut omnia .... 167 debeant]. *Ex codicibus fragmenta minora continentibus Vat. reg. 520 fol. 96—98 textum integrum cum inscriptione habet subscriptione a secunda manu addita, D [Paris. 12445] fol. 199 et Phillipp. 1741 fol. 191 inscr. et textus §§ 1—7, iidem fol. 201 sq. et fol. 9 interpretationem integram exhibent; ex scintilla denique Parisina [= Paris. 10753], quae fol. 1—7 inscr. textum [finit* 103 possessor*] interpr. [incipit* 126 in foro*] servat, non attulimus minora).*

Berol. Lat. fol. 270 f. 15ᵇ ante Sirmondianam primam ex nov. Valent. 27 (26) interpolatam suppositiciam constitutionem sub praescripto 'Cap. XII Teodosii lib. VI de agnationibus diuidendis inter duos dominos' *praebet, cuius prima pars* ('inter colonum et colonam inter duos dominos taliter diuidatur agnatio, ita ut dominus coloni duas partes agnationis accipiat et dominus colone tertiam partem agnationis accipiat') *ex novellae nostrae interpretationis vv. 200 — 203 interpolata est (vide Mommseni editionem p. 240).*

Cf. interpretes Theodosiani 5, 18, 1, novellarum Valent. 27 (26) et 31 (30). Adhibuerunt novellam aut interpretationem Cod. Euric. frgm. 321 = L. VISIGOTH. 4, 2, 13 (ex v. 59 sqq.), THEODERIC. c. 12: '... ita ut circa pupillarem aetatem priuilegia antiquis uel nouellis legibus concessa seruentur uel circa eos, qui ex quo competere poterant post uicesimum et quintum annum intra tricesimum suas legibus proposuerint actiones. Cui casui quinquennii beneficium nouella lege probamus adiectum' *(spectat ad § 13), L. R. BVRG. 11, 4 (ad § 1). 26, 1:* 'pater debit de maternis bonis medietatem filiis dare, cum annorum XX fuerint. Quod si de proprietate rerum maternarum expressam non dederit portionem et per testamentum res proprias a filiis alienare uoluerit, ab heredibus repetendum est quidquid in expressa portione a uicensimo anno filii de fructibus accipere potuissent secundum legem nouellarum' *(pertinet ad § 10: cf. quae diximus ad vv. 64 et 159/160). 31, 1. 2 (ad § 12). 36, 9 (ad § 13). 44, 1 (ad § 6); praeterea, ut de Wretschko monuit, CAPITVL. ANGILRAMNI (ed. Hinschius, Decretales Pseudo-Isidorianae p. 755 sqq.) V (ex v. 192 sq.). XXXI (ex v. 192 sqq.). XXXII (spectat ad v. 21). XXXV (ad v. 17), GESTA ALDRICI (ed. Stephan. Balusius in Miscellaneis, Lucae 1761 sqq., p. 107) c. 47 (exhibet inscr. subscr. et v. 185 sq.), HINCMAR (in ed. Sirmond. vol. II) p. 545:* 'in capituli interpretatione edicti Valentiniani de episcopali iudicio, posteriore uidelicet constitutione, ita scriptum habetur' *(sequitur interpretationis initium usque ad* 118 abrogatum est*). 785 (ad v. 116 sqq.), CONCIL. DVZIACENS. (a. 871) c. 19 (Mansi XVI p. 603) [ex v. 126 sq.] et 23 (Mansi l. l. p. 614) [ad v. 116 sqq.], CONCIL. BELLOVACENS. (a. 1114: Mansi XXI p. 124) [ad v. 170 sq.], alii quos praetermisimus.*

199 cui aut] aut cui *G*, cui *S Paris. 4409* uenditus] uendet *PM*, uindit *S* donatus] donet *PMS* demissus *Ξ*, commissus *C* **199/200** in eo eum (cum *GM*)] in eum *ΩΞ*, in eodem *Paris. 4409*, in eo enim *ΨΘ* **200** statum *NHΨΘΩ*, statutum *EXC*, statuto *C* possedeat *NGΨΘΩ* ab] alii *Ξ* actore *EL* fuisse] suis se *G*, esse *KLΞ* dimissum] demissum *N*, dimissus *EKᵛ Paris. 4409*, praeceptum *ΞD*, perceptum *KᵗL*, dimissus preceptum *ΨΘ* colonorum] colonarum *K°Ξ Paris. 4409* **200/201** agnationem *NΞ*, actione *Ω¹* **201** hanc *N* esse] fuisse *S* **201/202** ad palladium (-o *E*)] appalladio *K*; *vide ad v. 110* **202** colono] colonis *G* duus *N*, quos *Ξ* dominus *Ξ* **203** dominos *ES* et tertiam (tertia *NE*)] tertiam *G Paris. 4409* **204** actionis *NΨΘ*

XXXVI [*Haenel* XXXV]. DE SVARIIS BOARIIS ET PECVARIIS.

xxxui] xxxiii *Γ*, [x]xxiii *O*, theod. xxxuiiii **ΔΔΣΞ Fuld.* de s. b. et pecuariis (pecoariis *Γ[lat.] Ξ[lat.] Fuld.[context.]*, pecorariis **ΔΔ*)] de suariis et boariis *O*

Nov. XXXVI [*Haenel* XXXV] (452 Iun. 29).

IMPP. VALENTINIANVS ET MARCIANVS AA. FIRMINO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O ET PATRICIO.

Non miramur inter bellicas curas et obstrepentes lituos ordinatione magnifici viri parentis patriciique nostri Aëti formam publicae dispositionis in meliorem statum fuisse mutatam, cuius sollicitudini facillimum effectum praestitit amplitudinis vestrae in aeternum consulens laudanda provisio, quae sacrae urbis privilegiis et administrantis providentia et optimi civis adfectione subvenit et iam iamque occidui corporis functionem ita salubri dispositione constituit, ut remotis dispendiis numquam defectum virium devotio servientis incurrat, quippe cui et permutatione provinciarum et exactionis qualitate et pretii moderata adaeratione prospexit, Firmine p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime).
1 Unde inlustris et praecelsa magnitudo tua pragmatici nostri tenore conperto sciat secundum saluberrimam suggestionem suam, quae ex magnifici viri parentis patriciique nostri Aëti dispositione processit, patronis corporis suariorum intuitu sacrae urbis Romae in primis hoc beneficium praestari debere, ut delegatione, quae his intra provinciam Sardiniam praebebatur, de qua propter incertum navigationis inlatio fluctuabat, ad arcam praetorianam reducta cum aliis proventibus, sub refusione universorum titulorum, qui dispersi antehac plurimum in reliquis habere probabantur, de vicinis provinciis, id est de Lucania sex milia quadringentorum, Samnio quinque milia quadringentorum, Campania mille nongentorum quinquaginta solidorum debita emolumenta oporteat decerni.
2 De boariorum etiam vel pecuariorum praestatione nongentos quinquaginta solidos exactos sibi noverint

fuerint *HE Paris. 4409* et ad] et a *S*ᵃ, a *E* reuocatae] prouocatae *ΨΘ* abnecti *H* hereditati *Ω* 205 petitio] petitionis *EΨΘΞ*, praecio *G* auctore] actore *CKL*, hac auctore *X* conpetebant *Ξ* inchata *K* finalis] fiminalis *Ξ*, poenalis *H*, talis *N* homicidiis *E* 205/206 tutelae gestae (-a *H*)] legeś ate *N* 206 uel *om. S* de collegiatis] collegiatis *H*, de colleiatis *PMS*, de collige(-i *L*)atis *KL*, de collegatis *E* uenditi locati *om. K*¹ locati *om. L* et conducti] uel conducti *C* 207 mandati] mandaret *S*, mandare *G*

1 aa. *om. O* ppo] *ΣΞ*, p̄ *Γ*, pf po *Δ*, preposito *O* et patricio *om. ΣΞ Cui. ed. 1* 2 inter] in *Ξ* obstrependis *Ξ* ordinationem *Ξ* magnifici uiri] *Γ*, uiri magn. *ΔOΣΞ* 3 aeti] *Γ*, aetii *ΔΣΞ*, etii *O* poplici *Ξ* in *om. Δ* 3/4 mutatum *ΔΣ*¹*Ξ* 4 sol(l)icitudine *Σ*¹*Ξ* amplitudines *Ξ* 5 laudandam *Ξ* prouidentiae *ΣΞ Cui. ed. 1* 6 et optimi] optimi *O* ciuis] eius uis *Δ* aff(a)ectionem *ΣΞ*, adfectioni *Cui. ed. 1* subueniat *Ξ* et iam iamque] et etiam iamque *Σ*¹, et etiamque *Σ*² corpores *Ξ* functionem] iunctionem *ΣΞ Cui. ed. 1* 7 dispositionem *Ξ* constituet *Γ* seruientes *Δ*, inseruientis *Cui. ed. 1* 8 et *om. OΞ Cui. ed. 1* permutationem *Ξ Pithoeus*, perimitationem *Cui. ed. 1* et exactionis] *Γ*, exactionis *ΔOΣΞ Cui. ed. 1* qualitate] aequalitate *Pithoeus* 8/9 moderatae *Σ*, moterata *Ξ* 9 aderationem *Ξ*, adaerationis *Σ*² pkaa] *ΓO*, pka *ΔΣΞ* 9/10 unde inlustris] *Γ*, inlustris (-tra *Δ*) *ΔΣΞ*, illustris igitur *O* 10 praec. magnitudo tua] *Γ*, praec. magnificentia tua *ΔΣ Ξ*, pmt *O* pragrinatici *Ξ* conperto] confecto *Cui. ed. 1* 11 suggessionem *ΔΞ* parentes *ΔΣ*¹*Ξ* aeti] *ΓΣ*, aetii *ΔΞ*, etii *O* 12 corpore *Ξ*, et corpori *Cui. ed. 1* suariorum] suarariorum *Σ*¹, sui priorum *Σ*², *om. Γ* intantu *Ξ* 13 praestare debere *Γ*, debere praestari (-re *Ξ*) *ΔOΣΞ* delegatione] *O Pithoeus*, delegatio *ΓΔ ΣΞ* intro *Δ* 14 praebeatur *Ξ* nauicationis *Σ*¹ 14/15 praetoriam nam *Ξ* 15 prouentibus] *Seeck*, prouinciis *libri* refusionem *ΓΞ Cui. ed. 1* 16 antehac] antea *Γ* reliquis] reliquum *O* habere probabantur] *Γ*, habere probantur (-batur *ΣΞ*) *ΔΣΞ*, probantur haberi *O* de uicinis] diuitiis *Ξ* prouinciis] prouiciniis *Γ* de *om. O* lucania] lunia *Ξ* 17 sex (ex *Ξ*) milia] aemilia *Cui. ed. 1* quadrigentorum *ΓΣΞ* samnio q. m. quadringentorum (quadrigentorum *Γ*)] *ΓO*, *om. ΔΣΞ Cui. ed. 1* campania] *O Pithoeus*, campaniam *ΔΣ*¹*Ξ*, campinia *Γ*, de campania *Σ*² 17/19 mille (m *O Cui. ed. 1*) nongentorum (noningentorum *Δ*, nonagentorum *Ξ*, nonagintorum *Σ*, dccce *O Cui. ed. 1*) quinquaginta (l *O Cui. ed. 1*) solidorum debita emolumenta (debite molumenta *Δ*, debita emulamenta *Σ*, debitae et mulumenta *Ξ*) oporteat (*sic Pithoeus*, opportiet *Ξ*, oportet *ΔΣ Cui. ed. 1*, oportere *O*) decerni de b. etiam uel pecuariorum (pecuniarum *Ξ*) praestatione (-nem *Ξ*)] milli (*reliquis om.*) *Γ* 19 noningentos *Δ*, nonigentus *Ξ* quinqueginta *Γ*ᵃ solidorum exacto *Ξ*

profuturos. Centum milia aequi ponderis porcinae de interpretiis iuxta priora constituta
praebeant, ducena quadragena pondo ad solidos secundum promissionem suam inlaturi,
quoniam certa emolumenta amota solita dubitatione percipiunt, ita ut centum quinqua-
ginta diebus obsoniorum praebitionem sine ulla causatione singulis annis a se noverint
procurandam, quae quantitas in tricies sexies centenis viginti novem milibus libris cum
3 duarum decimarum ratione colligitur. In ipsorum autem patronorum sit arbitrio con-
stitutum, utrum per praetorianum officium adiunctis ei quinque de corpore suo quos
elegerint, quibus ducenariae militiae honorem praeberi iubemus, an per suos tantummodo,
ne forte onerosi sint adparitores, id ipsum munus velint exactionis inpleri, non expec-
4 tata deinceps praetorianae sedis annua delegatione, quae hactenus servabatur. Nec
ante quicquam de Lucania Samnioque provinciis arca praetoriana deposcat quam suariis
exigentibus debitum omne solvatur. Moderatores provinciarum eorumque officia sub
periculo facultatum suarum diligentiam et efficaciam huic operi commodabunt, ut ea ipsa
5 quae providimus facilius inpleantur. Baonio priori corporis cum dignitate lege con-
cessa etiam cingulum militiae iubemus adiungi, quo in rebus ordinandis sub privilegio
militari maior huic auctoritas suffragetur. Quod circa successores eius venientes per ordi-
6 nem volumus custodiri. Quos ad nullum aliud praeterea onus convenit devocari, nisi
7 ut huic officio vacantes a ceteris habeantur inmunes. Suarios ipsos nullius adparitionis
neque iniuriae neque dispendiis subiacere manentibus circa eos, quae superiora scita
8 sanxerunt. Obnoxias sane suario, boario et pecuario corpori personas ad debita
praecipimus cum agnatione, peculiis et praediis onera revocari amotis omnibus, quae
9 sibi contra leges praesumptio et ambitio vindicavit. In quibus exequendis memoratus
Baonius vel successores eius fidelem operam commodare debebunt, ut statutis nostris
congruus praestetur effectus. Devotos enim ob hoc non solum provisione, sed etiam honore
duximus adiuvandos, ut splendidiores in ministerio urbis aeternae semper invigilent suisque
conpendiis existiment adgregari quidquid iugis procurarit inlatio. DAT. III KAL. IVL.
ROMAE HERCVLANO V̄C̄. CONS.

ΓΔΟΣΞ Fuld. (incipit 39 suario, *finit* 40 reuocari)

20 centum ..... 21 suam inlaturi *om. O* cento *Γ* aequi] Σ^2 *Cui. ed. 1*, aeque *Δ*Σ^1*Ξ*, equo *Γ*, *def. O* porcinae] *Γ*, portione (-nem *Σ Ξ*) *ΔΣΞ*, *def. O* de interpretiis] *ΓΣΞ Cui. ed. 1*, de interdictis preciis *Δ*, *def. O* iusta Σ^1*Ξ* 21 ducena] *Γ*, ducentena *ΔΣΞ*, *def. O* quadragena] *ΣΞ Cui. ed. 1*, quadraginta *Δ*, *om. Γ*, *def. O* pondus *Ξ Cui. ed. 1* solidos] *ΔΣ*, solidum *Γ*, solidorum *Ξ*, solid. *Cui. ed. 1*, *def. O* secundam *Γ* promissionem] promissione *Ξ*, *om. Σ* 22 quoniam] ut quoniam *O* certe molumenta *Γ* ita ut *om. O* 23 praebicione *Γ* sine u. causatione (-nem *Ξ*) *om. O* singulis annis *post* 24 procurandam *O* 24 procurandum Σ^1 triceis *Ξ* sexes Σ^1 centenis] centinis *Γ*, centis *Ξ* nouem] uiiii *Γ*, octo *Δ OΣΞ* 25 decemmarum *Γ* collegitur *ΓΔ* arbitri *Γ* 26 petorianum *Γ* quinque *bis Ξ* 27 quibus ducenariae (decenariae *Σ*, ducenariam *Cui. ed. 1*) militiae (militiam *Cui. ed. 1*, miliae *Δ*Σ^1*Ξ*) honorem (*sic Γ*, potestatem *Pithoeus*, *om. ΔΣΞ Cui. ed. 1*) praeberi (-re *Γ*) iubemus *om. O* suus tanto modo *Ξ* 28 adparitoris Γ^b*Ξ*, adparatoris Γ^a id] ad *Ξ*, in *Σ* ipsum *om. O* uelint] uellint Σ^1, uel inter *Δ* exactionis *om. O* 28/29 spectata Γ^b 29 quae *om. Ξ* nec] non *Σ* 30 bucania *Σ* samnique *Ξ*, somnioque *Γ*; *fortasse excidit* et campania 31 exgentibus *Σ* mederatores Σ^1 earumque *O* 32 periculum *Γ* diligentiae *Ξ* huic oppere *Ξ*, huius operis *O* 33 prouidemus *ΔΣO* baonio] *ΓOΣΞ*, barnio *Δ* prior Σ^1, prius Σ^2 corpori Σ^2 dignitatem *Ξ* 34 quod *Ξ* in *om.* Σ^1 35 quod] quo Σ^2 successoris *Ξ* 36 quos] quod *Γ* aliud] alina (*sic*) *Ξ*, *om. O Cui. ed. 1* praeteresat Σ^1*Ξ* deuocari] reuocari *Δ* nisi] set O^b; *fortasse scrib.* sic 37 ut] *Γ*, *om. ΔOΣΞ* habentur *Δ*Σ^1*Ξ* inmunus *Γ* ipsus *Γ*, ipsius *Cui. ed. 1* nullius] *ΓΔO*Σ^2, nullus Σ^1, *om. Ξ Cui. ed. 1* apparitiones *Ξ*, adpatriciones *Γ* 38 iniurae Σ^1 39 obnoxios *Pithoeus* boario] et boario *O* corpore *Fuld.* personis *Fuld.* addebiata *Fuld.* 40 praecepimus *Σ*, precipemus *Fuld.* agnationem Σ^1*Ξ* praediis] presidiis *Fuld.* reuocare *Γ* remotis *Cui. ed. 1* 41 legis *ΓΔΞ* uendicauit *O* exigendis $Ξ^1$ memoratos *Δ* 42 barnios *Δ* uel] et *O* successoris *Ξ* commodate *Γ* ut statutis] *O*, ut institutis *ΣΞ*, onestatutis *Δ*, statutis (*om.* ut) *Γ*, quo statutis *Pithoeus* 43 congruis *Σ* debotos Σ^1, debitos *O* prouisionem *Ξ* honorem *Γ*, honere *Ξ* 44 adiuuandus *Ξ* splendiores *Σ*, splendoris *Ξ* aet. urb. *O* 45 conpendiis] inpendiis *Γ* existiment] *sic Δ*, extiment *Γ*, aestiment *O*Σ^2*Ξ*, stiment Σ^1 iugis] iu *Γ* procurarit] *ΓO*Σ^2, procuraret *Δ* Σ^1, procurare *Ξ* 46 romam *Σ* hercolano *ΓΔΣΞ* u̅i̅c̅ *Ξ*